

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПОЛЯНСЬКИЙ АНТОН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК: 342.95 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-
ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ**

12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право (081 — Право)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий консультант —
Клюєв Олександр Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань»; Сумський державний університет. – Суми, 2021.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, змісту та особливостей адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ України та правоохоронних органів, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, а також пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Аргументовано, що взаємодію судово-експертних установ та правоохоронних органів доцільно розглядати у широкому та вузькому значенні. Згідно з першим, це законодавчо визначена спільна діяльність організаційно не підпорядкованих одне одному правоохоронних відомств та судово-експертних установ нашої держави, яка полягає у проведенні спільних заходів, спрямованих на виконання покладених на зазначені інституції функцій. В більш широкому значенні, взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ – це сукупність регульованих нормативно-правовими актами різного рівня правових відносин, які виникають під час спільної діяльності правоохоронних органів з судово-експертними установами, яка виражається у проведенні спільних зовнішньо та внутрішньо-організаційних заходів.

Сформульовано широке та вузьке визначення діяльності правоохоронних органів. Відповідно до вузького – це нормативно встановлений різновид діяльності спеціально уповноважених

правоохоронних органів, метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України. У широкому розумінні – це особлива державно-значима сфера функціонування правоохоронних органів, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою: 1) попередження, профілактики та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень; 2) відновлення порушених прав і свобод людини, громадянина; 3) притягнення порушників до юридичної відповідальності. Доведено, що спрямованість діяльності правоохоронних органів на захист населення країни визначає можливість застосування останніми найбільш суворих заходів примусу, у зв'язку із чим їх функціонування потребує імперативного, державного (адміністративно-правового) регулювання.

Визначено, що діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це напрямок роботи спеціально уповноважених суб'єктів, котрий полягає у проведенні експертно-дослідницької роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Вказано, що судово-експертна діяльність потребує адміністративно-правового регулювання, оскільки полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не лише наукове, але й практично-правове значення. Робота судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів в процесі захисту та охорони ними прав і свобод людини і громадянина.

Констатовано, що правові засади взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів мають адміністративно-правову основу, яка виражається у великій кількості норм адміністративного права, закріплених у нормативно-правових актах різної юридичної сили. Зазначена ситуація обумовлюється тим, що саме нормами цієї галузі права визначаються: адміністративно-правовий статус судово-експертних установ та

правоохоронних органів; функції, повноваження та завдання, що ставляться перед правоохоронними органами та судово-експертними установами; механізми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів при виконанні ними визначених законодавством функцій; організаційно-практичні цілі зазначеної взаємодії.

До ключових особливостей правоохоронних органів, які характеризують їх призначення та зміст віднесено те, що: по-перше, вони займають окреме місце в системі органів державної влади, адже на них покладаються особливі, нетипові для інших публічних відомств повноваження, зокрема пов'язані із застосуванням державного примусу, вогнепальної зброї та спеціальних засобів; по-друге, ключовими аспектами змісту правоохоронних органів є те, що в своїй роботі вони реалізують особливий тип діяльності – правоохоронну; по-третє, на правоохоронні органи покладаються численні завдання із забезпечення режиму законності в державі та окремих сферах суспільного життя.

Обґрунтовано, що ключовими особливостями судово-експертних установ, які відрізняють їх від правоохоронних органів є: по-перше, судово-експертні установи не є органами державної влади та не реалізують в своїй роботі функції держави, проте, вони здійснюють суспільно-важливу діяльність, пов'язану із проведенням експертних досліджень, результати яких можуть використовуватись в процесі правоохоронної діяльності; по-друге, судово-експертні установи – це не лише державні організації, але й юридичні особи комунальної форми власності, які відповідно до визначеного законодавством порядку мають право проводити судово-експертну діяльність; по-третє, структура судово-експертних установ державного типу є чітко встановленою та упорядкованою на законодавчому рівні; по-четверте, ключовою та єдиною метою діяльності судово-експертних установ є провадження якісних судово-експертних досліджень відповідно до передбачених нормативно-правовою базою підстав.

Виокремлено наступні основні рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: 1) міжнародний рівень (державо-держава); 2) рівень взаємодії безпосередньо судово-експертних установ з правоохоронними органами на державному рівні (орган-орган та орган-співробітник); 3) взаємодія працівників даних інституцій (співробітник-співробітник). Відзначена фрагментарність нормативно-правового регулювання правовідносин на кожному із рівнів взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, що, в свою чергу, перешкоджає нормальному функціонуванню досліджуваної взаємодії. З огляду на це, наголошено, що важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для того, щоб взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами була однаково ефективною на всіх рівнях її реалізації.

Виокремлено найбільш важливі для врахування і реалізації в українському правовому просторі аспекти зарубіжного досвіду з метою покращення стану взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, у зв'язку з чим запропоновано:

–зосередити усі судово-експертні установи у підпорядкуванні Міністерства юстиції України. Такий підхід зменшить кількість центрів, які будуть опікуватися зазначеною взаємодією, забезпечуватимуть та координуватимуть її, що має підвищити її системність та змістовність, ефективність та дієвість. У більшості європейських держав взаємодія судово-експертних установ з іншими правоохоронними органами, як національними, так і зарубіжними, а також із судами та міжнародними організаціями відбувається під егідою Міністерства внутрішніх справ. Однак, в Україні, на нашу думку, доцільніше перевести зазначені установи у організаційне підпорядкування саме Міністерству юстиції України;

–сприяти розвитку сфери недержавної судово-експертної діяльності. Даний крок має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державним

та недержавним сектором судово-експертної діяльності, що, у свою чергу, на наше переконання, виступить позитивним стимулом для судово-експертних установ і правоохоронних органів щодо посилення і покращення якості їх взаємодії між собою;

–визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, координуватиме дану взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю, надаватиме її сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В Україні дану функцію може виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень в частині координації процесу взаємодії і контролю за його ефективністю;

–активно використовувати досвід і можливості відповідних міжнародних організацій задля вдосконалення досліджуваної взаємодії.

Обґрунтовано, що з метою забезпечення єдиного підходу до організації та реалізації координаційної роботи у сфері взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів доцільно розробити спільний порядок означеної координації.

Ключові слова: взаємодія, судово-експертні установи, правоохоронні органи, правові засади, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий статус, компетенція, завдання, функції, юридичні гарантії, юридична відповідальність, адміністративні форми, методи, зарубіжний досвід, удосконалення, координація, організаційні засади, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Polianskyi A. O. Administrative and Legal Principles of the Interaction between Forensic Institutions and Law Enforcement Agencies. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Private Higher Educational Institution “University of Modern Knowledge”, Sumy State University. – Sumy, 2021.

The author of the dissertation has provided theoretical generalization and a new solution to the scientific problem – determining the essence, content and specific features of administrative and legal principles of the interaction between forensic institutions of Ukraine and law enforcement agencies, which formed the basis of the appropriate concept, as well as propositions and recommendations for improving administrative legislation in this area.

It has been argued that the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies should be considered in a broad and narrow sense. According to the first one, it is a legally defined joint activity of non-mutually subordinated to each other law enforcement agencies and forensic institutions of our state, which consists in carrying out joint activities aimed at performing the functions assigned to these institutions. In a broader sense, the interaction of law enforcement agencies and forensic institutions is a set of legal relations regulated by normative and legal acts of different levels, which arise during the joint activities of law enforcement agencies and forensic institutions, which is expressed in performing joint external and internal organizational measures.

Broad and narrow definitions of the activities of law enforcement agencies have been formulated. According to the narrow definition – it is a normatively established type of activity of specially authorized law enforcement agencies, the purpose of which is to protect and defend the rights, freedoms and legitimate interests of a man and citizen in Ukraine. In a broad sense – it is a special state-

significant area of law enforcement agencies' functioning, which provides the implementation of legislation and measures of influence established by regulatory legal acts, in order: 1) to prevent and stop administrative and criminal offenses; 2) to restore violated human and civil rights and freedoms; 3) to prosecute offenders. It has been proved that the orientation of law enforcement agencies' activities to protect the population of the country determines the possibility of applying the most severe coercive measures by the latter. It is the reason that their operation requires imperative, state (administrative and legal) regulation.

It has been determined that the activities of forensic institutions (forensic activity) is the direction of work of specially authorized entities, which consists in conducting expert research activities and ensuring the use of special knowledge in the work of law enforcement agencies in certain fields of science and technology. It has been indicated that forensic activity requires administrative and legal regulation, since it consists in the implementation of special research work, which has not only scientific, but also practical and legal significance. The work of forensic institutions facilitates the functioning of law enforcement agencies in the process of protecting and safeguarding the rights and freedoms of a man and citizen.

It has been stated that legal principles for the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies have administrative and legal basis, which is expressed in a large number of norms of administrative law, enshrined in regulatory legal acts of various legal force. This situation is due to the fact that the norms of this branch of law determine: the administrative and legal status of forensic institutions and law enforcement agencies; functions, authorities and tasks assigned to law enforcement agencies and forensic institutions; mechanisms of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies in performing their functions defined by law; organizational and practical goals of the indicated interaction.

The key features of law enforcement agencies that characterize their purpose and content include the fact that: first of all, they occupy a special place in the system of state authorities, because they are entrusted with special powers atypical for other public agencies, in particular related to the application of state coercion, firearms and special means; secondly, the key aspects of the content of law enforcement agencies are that they implement a special type of activity – law enforcement; thirdly, law enforcement agencies are entrusted with numerous tasks to ensure the rule of law in the state and certain spheres of public life.

It has been substantiated that the key features of forensic institutions that distinguish them from law enforcement agencies are: first of all, forensic institutions are not state authorities and do not implement the functions of the state in their work, however, they carry out socially important activities related to conducting expert research, the results of which can be used in the process of law enforcement activities; secondly, forensic institutions are not only state organizations, but also legal entities of municipal ownership, which have the right to conduct forensic activities in accordance with the procedure established by law; thirdly, the structure of forensic institutions of the state type is clearly regulated at the legislative level; fourth, the key and the only purpose of the activity of forensic institutions is to conduct high-quality forensic research in accordance with the grounds provided by the regulatory base.

The author has distinguished the following main levels of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies: 1) international level (state-state); 2) the level of the direct interaction between forensic institutions and law enforcement agencies at the state level (agency-agency and agency-employee); 3) interaction of the employees of these institutions (employee-employee). The author has emphasized the fragmentation of normative and legal regulation of legal relations at each of the levels of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies, which, in turn, hinders the normal functioning of the studied interaction. In this regard, it has been emphasized that an important task of

the legislator is to create appropriate legal and organizational conditions in order that the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies is equally effective at all levels of its implementation.

The author has singled out the most important aspects of international experience to be considered and implemented in the Ukrainian legal space in order to improve the state of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies. In this regard the author has offered:

- to concentrate all forensic institutions under the Ministry of Justice of Ukraine. This approach will reduce the number of centers that take care of this interaction, will ensure and coordinate it, which should increase its systemicity and content, efficiency and effectiveness. The interaction of forensic institutions with other law enforcement agencies, both national and foreign, as well as with courts and international organizations takes place in most European countries under the auspices of the Ministry of Internal Affairs. However, in our opinion, it is more expedient to transfer these institutions in Ukraine to the organizational subordination of the Ministry of Justice of Ukraine;

- to promote the development of the sphere of non-state forensic activity. This step should ensure the necessary level of competition between state and private sector of forensic science, which, in turn, in our opinion, will be a positive incentive for forensic institutions and law enforcement agencies in strengthening and improving the quality of their interaction;

- to determine a single center that will outline the priorities of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies, will coordinate this interaction and monitor its quality, will provide appropriate support to its parties. An example of such an entity is the Bureau of Investigation Forensic Science in Germany. This function in Ukraine can be performed by the Coordinating Council for Forensic Problems within the Ministry of Justice, in case of enlarging its powers in terms of coordinating the process of the interaction and monitoring its effectiveness;

– to actively use the experience and capabilities of the relevant international organizations in order to improve the studied interaction.

It has been substantiated that it is advisable to develop a common procedure for the indicated coordination in order to ensure the unified approach to the organization and implementation of coordination work in the field of the interaction between forensic institutions and law enforcement agencies.

Key words: interaction, forensic institutions, law enforcement agencies, legal principles, administrative and legal regulation, administrative and legal status, competence, tasks, functions, legal guarantees, legal liability, administrative forms, methods, international experience, improvement, coordination, organizational principles, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: монографія Харків : Факт, 2020. 396 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Полянський А. О. Перспективні напрямки вдосконалення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право.Уа.* 2016. № 1. С. 213–217.

3. Полянський А. О. Щодо правової природи поваги до людської засади кримінального провадження. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право.* 2016. Вип. 25. С. 147–154.

4. Полянський А. О. Юридичні гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії *Право.Уа.* 2016. № 3. С. 210–215.

5. Полянський А. О. Міжнародні норми, що визначають підґрунтя поваги до людської гідності як засади кримінального провадження: філософсько-правовий аспект. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право.* 2016. Вип. 24. С. 158–163.

6. Полянський А. О. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Актуальні проблеми правознавства.* 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 42–47.

7. Полянський А. О. Засади (Принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система і важливість унормування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право.* 2017. Вип. 26. С. 111–117.

8. Полянський А. О. Сутність та значення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 83–87.

9. Полянський А. О. Напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 189–194.

10. Полянський А. О. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право.Уа*. 2018. № 1. С. 237–241.

11. Полянський А. О. Поняття організаційних засад забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука*. 2019. Вип. 10. С. 132–140.

12. Полянський А. О. Поняття та система судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 6. Спецвип. Т. 2. С. 172–176.

13. Полянський А. О. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 230–234.

14. Полянський А. О. Компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Право.Уа*. 2019. № 1. С. 235–239.

15. Полянський А. О. Критерії оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 7. Спецвип. С. 236–240.

16. Полянський А. О. До проблеми визначення мети, принципів та завдань взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвип. С. 145–149.

17. Полянський А. О. Місце норм адміністративного права в системі правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука*. 2020. Вип. 3. С. 156–161.

18. Полянський А. О. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Право.Уа*. 2020. № 2. С. 210–215.

19. Полянський А. О. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наше право*. 2020. № 2. С. 216–221.

20. Полянський А. О. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін.* Харків: Право, 2020. Вип. 22. С. 188–202.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

21. Полянский А. А. Понятие и значение взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2016. № 1. С. 209–213.

22. Полянський А. О. Завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 214–219.

23. Полянский А. А. Понятие и содержание оценки эффективности взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2017. № 3. С. 202–206.

24. Полянський А. О. Рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право и политика*. 2019. № 2. С. 84–87.

25. Полянский А. А. Зарубежный опыт взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами и возможности его использования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 154–157.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Полянський А. О. До характеристики підготовчого етапу створення необхідних умов для належної взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

27. Полянський А. О. Нормотворчість як форма взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

28. Полянський А. О. Проблемні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ 14-15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

29. Полянський А.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

30. Полянський А. О. До проблеми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності: тези доповідей учасників науково-практичного семінару* (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 75–77. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/polianskij.

31. Полянський А. О. Кадрове забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). С. 123–125. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20191011/article/view/polianskyi.

32. Полянський А. О. Актуальні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення*: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Харків, 21 лютого 2020 р.). С. 102–103. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200221/article/view/polianskyi.

33. Uhrovetskyi O., Spitsyna A., Filipenko N., Polianskyi A., Formation of Legal culture among employees of forensic institutions of Ukraine. *Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 р.) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 247–252.

34. Полянський А. О. Гаспарян С. Г., Андренко С. О., Шевцова О. М., Щодо ролі судової експертизи в механізм захисту прав і свобод людини. *Права людини в Україні: минуле, сьогодні, майбутнє*: тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); Науково-дослідний Інститут публічної політики і соціальних наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 18–23.

35. Полянський А. О., Гаспарян С. Г. Щодо питання професійної культури співробітників судово-експертних установ України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 70–72.

36. Полянський А. О. До проблеми адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ФОП Кішка І. В., 2021. С. 397–400.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

37. Kozina Zh., Kalinichenko V., Cretu M., Boichuk Yu., Prokopenko I., Ahmetov R., Tararak N., Kutek T., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stasiuk I. Psychophysiological factors of special working capacity in contact command game kinds of sports (rugby on an example). *Research journal of pharmaceutical, biological and chemical sciences*. September-October 2018. № 9 (5). P. 665–679.

38. Kozina Zh. L., Prokopenko I. F., Cretu M., Chaika O. I., Ryepko O. A., Osiptsov A. V., Razumenko T. O., Kudryavtsev M. D., Polianskyi A. O., Individual chronobiological regularity in track-and-field sprint. *Pedagogics, Psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2018. № 22 (3). P. 149–155.

39. Kozina Zh., Sobko I., Ulaeva L., Safronov D., Boichuk Yu., Polianskyi A., Protsevskiy V. The impact of fitness aerobics on the special performance and recovery processes of boys and girls 16–17 years old engaged in volleyball. *International journal of applied exercise physiology*. Vol. 8. №. 1. 2018. P. 2322–3537.

40. Kozina Zh., Goloborodko Ya., Boichuk Yu., Sobko I., Repko O., Bazilyuk T., Prokopenko I., Prokopenko I., Prokopenko A., Tararak N., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stsiuk I. The influence of a special technique for developing coordination abilities on the level of technical preparedness and development of

psycho-physiological functions of young volleyball players 14–16 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18 (3). Art. 124. P. 1445–1454.

41. Kozina Zh., Lytovchenko M., Safronov D., Boichuk Yu., Chaika O., Shepelenko T., Polianskyi VA., Protsevskiy V., Peretyaha L., Konnova M. Influence of musculoskeletal system dysfunction degree on psychophysiological indicators of Paralympic athletes. *Sports (Basel)*. 2019. № 7 (55). P. 1–19.

42. Olkhovsky V. O., Grygorian E. K., Myroshnychenko M. S., Kozlov S. V., Suloiev K. M., Polianskyi A. O., Kaplunovskyi P. A., Fedulenkova Yu. Ya., Borzenkova I. V. Morphological features of the uterus in women at different time intervals of the postmortem period as diagnostic criteria for establishing the postmortem interval. *Wiadomości Lekarskie*. APRIL 2021. Vol. LXXIV. Iss. 4. P. 821–827.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	37
1.1. Поняття та значення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	37
1.2. Мета, принципи та завдання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	49
1.3. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання.....	66
1.4. Правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та місце серед них адміністративно-правового регулювання.....	82
Висновки до Розділу 1	98
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВЗАЄМОДІЇ	108
2.1. Поняття та система судово-експертних установ та правоохоронних органів	108
2.2. Завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії.....	122
2.3. Компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії.....	138

2.4. Юридичні гарантії та юридична відповідальність судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії.....	155
Висновки до Розділу 2	175
РОЗДІЛ 3 ЗМІСТ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	184
3.1. Рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	184
3.2. Напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	197
3.3. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами	210
3.4. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	223
Висновки до Розділу 3	244
РОЗДІЛ 4 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	251
4.1. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та можливості його використання в Україні	251
4.2. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами	271
4.3. Оптимізація критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами	282
4.4. Перспективи вдосконалення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.....	300

Висновки до Розділу 4	314
ВИСНОВКИ	324
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	336
ДОДАТКИ.....	392

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Правоохоронний сектор нашої держави є окремим механізмом, кожен елемент якого виконує чітку встановлену функціональну роль, що забезпечує соціальну справедливість, захист та безпеку населення, територіальну цілісність України. Перелічені фактори виступають неповним переліком особливостей, які пояснюють значення державної діяльності за правоохоронним або ж правозахисним напрямом. Останній об'єднує в собі значний масив різноманітних суб'єктів, на кожного з яких покладається частина владних повноважень або суспільно-значимих завдань. Разом із тим, здійснюючи правоохоронну діяльність, уповноважені суб'єкти не завжди можуть вирішувати певні складні питання, які вимагають наявності специфічних професійних знань, вмінь та навичок. А тому задля їх вирішення правоохоронні органи взаємодіють із спеціально уповноваженими суб'єктами, до повноважень яких входить проведення судових експертиз, зокрема йдеться про судово-експертні установи. В даному контексті варто підкреслити, що забезпечення ефективної взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є фактично неможливим без створення належних адміністративно-правових засад реалізації правовідносин у цьому напрямку.

Останніми роками діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів законодавцем та науковцями приділяється все більше уваги. Так, цій проблематиці приділяли увагу: Ю.І. Азаров, В.В. Архіпов, А.І. Білас, Л.Г. Бордюгов, В.О. Бурбика, С.С. Ващенко, В.В. Волік, В.В. Галуцько, В.М. Гаращук, Ю.В. Гаруст, В.Г. Гончаренко, Б.В. Деревянко, А.В. Дудіч, О.М. Дуфенюк, В.Л. Жидков, Т.М. Кіян, Н.І. Клименко, О.М. Ключев, Т.А. Кобзева, В.В. Ковальов, В. В. Контимирова, І.М. Коропатнік, В.М. Коротаєв, Т.М. Кравцова, А.М. Куліш, В.І. Курило,

К.В. Легких, З.Б. Литвин, О.А. Лопата, С.О. Любченко, О.М. Моїсєєв, О.М. Музичук, С.М. Науменко, Ю.Ю. Нізовцев, О.О. Олійник, В.В. Пахомов, Ю.О. Пілюков, О.В. Ринкова, О.М. Рєзнік, О.Г. Рувін, Е. Б. Сімакова-Єфремян, М.В. Старинський, Г.О. Стрілець, В.В. Сухонос, С.М. Циганов, Ю.М. Чорноус, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаковський, В.О. Яремчук, І.І. Яценко та багато інших. Проте, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, низка проблемних аспектів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами все ще залишається малодослідженою. Вчені, якщо і приділяли увагу цьому питанню, то виключно фрагментарно та в межах дотичної проблематики.

Таким чином, необхідність удосконалення адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність та своєчасність представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційну роботу виконано у відповідності до: «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; «Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України», затвердженої Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016; «Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр.», затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.; «Стратегії національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020; «Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Університету сучасних

знань на 2017-2022 рр., затверджених рішенням вченої ради Університету сучасних знань від 08 грудня 2016 р., протокол № 3.

Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Університету сучасних знань 26 травня 2015 р., протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі узагальнення наукових праць вчених, аналізу законодавства України, визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, запропонувати відповідну концепцію, а також опрацювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої в дисертації мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- визначити поняття та розкрити значення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- окреслити мету, принципи та завдання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- з'ясувати сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єктів адміністративно-правового регулювання;
- надати характеристику правовим засадам взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та встановити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- визначити поняття та окреслити систему судово-експертних установ та правоохоронних органів;
- розкрити завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії;
- окреслити компетенцію судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії;

- встановити юридичні гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії та охарактеризувати межі їх юридичної відповідальності;
- узагальнити рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- з'ясувати напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- охарактеризувати адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- окреслити організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- узагальнити зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та опрацювати можливості його використання в Україні;
- опрацювати напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- встановити шляхи оптимізації критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами;
- запропонувати перспективні напрямки вдосконалення координації діяльності судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано комплекс загальних і спеціальних наукових методів

наукового пізнання. Так, використання логіко-семантичного та аналітичного методів дозволило: визначити поняття та розкрити значення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 1.1); з'ясувати сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єктів адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.3); визначити поняття та окреслити систему судово-експертних установ та правоохоронних органів (підрозділ 2.1). Системно-структурний та системно-функціональний методи використовувались для того, щоб окреслити мету, принципи та завдання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 1.2); розкрити завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії (підрозділ 2.2); охарактеризувати адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 3.3). Застосування діалектичного та структурно-логічного методу дозволило узагальнити рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 3.1) та з'ясувати напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 3.2). Щоб надати характеристику правовим засадам взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та встановити місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4); окреслити компетенцію судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії (підрозділ 2.3); встановити юридичні гарантії та межі юридичної відповідальності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії (підрозділ 2.4); окреслити організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 3.4) було використано метод документального аналізу. Узагальнити зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та опрацювати можливості його використання в

Україні (підрозділ 4.1) вдалось за допомогою порівняльно-правового методу. Методи моделювання та прогнозування застосовувались для того, щоб з'ясувати напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 4.2); встановити шляхи оптимізації критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 4.3); визначити перспективи вдосконалення координації діяльності судово-експертних установ з правоохоронними органами (підрозділ 4.4). В процесі підготовки дисертаційного дослідження було використано низку й інших сучасних методів наукового пізнання, використання яких дозволило комплексно підійти до досягнення мети дисертаційного дослідження.

Теоретичну основу наукового дослідження становлять наукові праці вчених з різних галузей знань, зокрема, філософії, соціології, загальної теорії права і держави, кримінального права, криміналістики, адміністративного права, а також інших галузевих правових наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на змістовному аналізі положень нормативно-правових актів різної юридичної сили, зокрема: Конституції України, міжнародних договорів та угод, а також законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Інформаційну та емпіричну основу роботи становлять узагальнення проблемних питань взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, довідкові та періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід взаємодії з правоохоронними органами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першою спробою на монографічному рівні визначити сутність, зміст та розкрити особливості адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами,

запропонувати відповідну концепцію, а також опрацювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. У результаті дослідження сформульовано низку концептуальних нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем:

вперше:

– виділено особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання, до яких віднесено те, що: а) судово-експертна діяльність супроводжує правоохоронну діяльність, адже перед нею ставляться завдання із забезпечення використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань, що полегшують процес притягнення винних у порушенні прав і свобод людини та громадянина до юридичної відповідальності; б) судово-експертна діяльність має юридичний характер, адже реалізується у процедурах та заходах, які чітко регламентовано та визначено нормами законодавства; в) судово-експертна діяльність – це в більшій частині дослідницька робота, направлена на проведення спеціального різновиду наукових досліджень – експертиз, результати яких мають юридичну значимість та можуть використовуватись в діяльності правоохоронних органів та суді; г) судово-експертній діяльності також притаманна система спеціальних суб'єктів, якими виступають судово-експертні установи, створені у порядку, визначеному законом та працюючих згідно із вимогами Закону України «Про судову експертизу»;

– доведено, що компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії характеризується наступними ознаками: а) представлена сукупністю взаємних прав та обов'язків, якими володіють суб'єкти взаємодії; б) реалізується виключно в межах відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети; в) компетенції підкріплені сукупністю законодавчо-визначених гарантій; г) неправомірне використання прав та обов'язків, якими наділені дані інституції, тягне за собою настання

юридичної відповідальності; г) компетенція в жодному випадку не може бути передана іншим суб'єктам;

– виокремлено спеціальні принципи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, до яких віднесено: принцип організаційної невідповідності; принцип компетентності; принцип розвитку; принцип взаємного інтересу;

– узагальнено організаційні гарантії взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, до яких віднесено наступні: а) кадрове забезпечення суб'єктів взаємодії; б) розробка та прийняття спільних управлінських рішень; в) матеріально-технічне забезпечення; г) здійснення контрольної діяльності; г) інформаційне забезпечення;

– наголошено, що в Україні доцільно визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, координуватиме дану взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю, надаватиме їй сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В нашій державі дану функцію може виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень в частині координації процесу взаємодії і контролю за його ефективністю;

– виокремлено перелік ключових критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, до яких віднесено: а) стан нормативно-правового забезпечення взаємодії; б) стан досягнення цілей взаємодії; в) економічна ефективність; г) відповідність організаційно-інституційної структури механізму взаємодії її завданням; г) вплив взаємодії на оновлення та удосконалення форм і методів судово-експертної та правоохоронної діяльності; д) вплив взаємодії на якість та ефективність правоохоронної діяльності; е) вплив взаємодії на стан

матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення правоохоронної діяльності;

удосконалено:

– розуміння поняття взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, яке запропоновано тлумачити у широкому та вузькому розумінні, на основі чого відзначено, що її значення полягає у тому, щоб створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити максимально високий та ефективний рівень захисту законних прав, свобод та інтересів громадян;

– перелік завдань взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, до яких віднесено: а) забезпечити проведення ефективної правоохоронної діяльності; б) проводити ефективну судово-експертну діяльність; в) реалізувати процесуальні ролі судово-експертних установ у процесі розслідування кримінальних правопорушень; г) здійснити науково-методичне та експертне забезпечення правоохоронної діяльності; г) поглибити використання спеціальних знань у процесі виконання правоохоронними органами покладених на них функцій; д) формувати та впроваджувати нові формати та методи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

– теоретичний підхід до визначення поняття судово-експертної установи, під якими запропоновано розуміти спеціалізовані юридичні особи, які наділені повноваженнями здійснювати діяльність, пов'язану із проведенням судових експертиз на підставах та в порядку закріпленому законодавством України;

– наукова думка про те, що суттєвим кроком у напрямку вдосконалення та розвитку координації взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів є вирішення питання про те, який саме суб'єкт має виконувати ключову роль у координації зазначеної взаємодії, адже існуюча на сьогодні Координаційна рада з проблем судової експертизи при

Міністерстві юстиції має суто консультативно-дорадчий характер і не може забезпечити вище згадану обов'язковість виконання координаційних рішень, оскільки не наділена для цього відповідними контрольними та іншими повноваженнями;

дістало подальший розвиток:

– обґрунтування наукової думки про те, що ключове місце в системі правових засад взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів належить нормам адміністративного права, оскільки саме за їх допомогою закріплюється: а) адміністративно-правовий статус судово-експертних установ та правоохоронних органів; б) завдання, що ставляться перед суб'єктами взаємодії; в) механізм реалізації спільної діяльності досліджуваних інституцій; г) визначаються організаційно-практичні цілі зазначеної взаємодії тощо;

– уточнення переліку завдань судово-експертних установ, як суб'єктів взаємодії, до яких віднесено такі: а) систематично надавати консультативну та науково-практичну допомогу представникам правоохоронних органів при виконанні ними своїх повноважень; б) розробляти та видавати науково-методичні матеріали з питань підготовки та направлення на експертизу відповідних об'єктів дослідження; в) формувати спільно із правоохоронними органами та вести спеціальні інформаційні обліки щодо найбільш значимих та важливих об'єктів експертного дослідження, а також надавати правоохоронним органам інформацію накопичену в них; г) проводити якісні та повні експертні дослідження у порядку, визначеному законодавством, в найкоротший строк; г) здійснювати постійну внутрішньо-організаційну роботу, пов'язану із вдосконаленням дослідницького процесу судово-експертних установ та впроваджувати в нього новітні технології та методи дослідження; д) проводити систематичну кадрову роботу із персоналом судово-експертних

установ задля підвищення кваліфікації його представників, удосконалення їх науково-практичних навичок;

– теоретичний підхід до визначення напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, до яких віднесено наступні: а) здійснення експертиз, зокрема судових; б) здійснення експертних досліджень; в) залучення експерта до проведення оперативно-слідчих дій; г) здійснення спільної науково-дослідної діяльності, а також розробка науково-методичних матеріалів;

– обґрунтування доцільності розробки та прийняття Типового порядку взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, який необхідний для того, щоб визначити основні питання, які мають бути врегульовані у відомчих (міжвідомчих) інструкціях щодо організації взаємодії між зазначеними суб'єктами. Такий підхід забезпечить необхідний рівень єдності та уніфікації врегулювання зазначеної взаємодії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що одержані в результаті дослідження висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – як основа для подальшого розроблення теоретичних та практичних проблем взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 06 квітня 2021 р.*);

– у правотворчості – в ході уточнення та доповнення чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, норми яких закріплюють адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами (*акт впровадження Приватної наукової установи «Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук» від 07 квітня 2021 р.*);

– у правозастосовній діяльності – задля підвищення ефективності практичної діяльності судово-експертних установ (*акт впровадження у*

практичну діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 08 квітня 2021 р.);

– у навчальному процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-методичних матеріалів, робочих програм, лекційних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право і процес», «Адміністративна відповідальність», «Криміналістика», «Судові та правоохоронні органи України» (*акт впровадження Сумського державного університету від 09 квітня 2021 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки досліджуваної у дисертації проблематики, отримані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних та національних науково-практичних конференціях: «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.); «Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи» (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ 14–15 листопада 2018 р.); «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.); «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.); «Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення» (м. Харків, 21 лютого 2020 р.); «Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу» (м. Одеса, 3 грудня 2020 р.); «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» (м. Харків, 15–16 квітня 2021 р.); «Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення» (м. Київ, 23 червня 2021 р.).

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень науки адміністративного

права. Всі сформульовані в ньому висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У співавторстві опубліковано статті: Kozina Zh., Kalinichenko V., Cretu M., Boichuk Yu., Prokopenko I., Ahmetov R., Tararak N., Kutek T., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stasiuk I. Psychophysiological factors of special working capacity in contact command game kinds of sports (rugby on an example). *Research journal of pharmaceutical, biological and chemical sciences*. September–October 2018. № 9 (5). P. 665–679 (дисертантом обґрунтовано актуальність наукового дослідження (обсяг – 0,1 д.а.); Kozina Zh.L., Prokopenko I.F., Cretu M., Chaika O.I., Ryepko O.A., Osiptsov A.V., Razumenko T.O., Kudryavtsev M.D., Polianskyi A.O., Individual chronobiological regularity in track-and-field sprint. *Pedagogics, Psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2018. № 22 (3). P. 149–155 (дисертантом сформульовано висновки до наукового дослідження (обсяг – 0,2 д.а.); Kozina Zh., Sobko I., Ulaeva L., Safronov D., Boichuk Yu., Polianskyi A., Protsevskiy V. The impact of fitness aerobics on the special performance and recovery processes of boys and girls 16–17 years old engaged in volleyball. *International journal of applied exercise physiology*. 2018. Vol. 8. No. 1. P. 2322–3537 (дисертантом розкрито актуальність представленої проблематики (обсяг – 0,4 д.а.); Kozina Zh., Goloborodko Ya., Boichuk Yu., Sobko I., Repko O., Bazilyuk T., Prokopenko I., Prokopenko I., Prokopenko A., Tararak N., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stsiuk I. The influence of a special technique for developing coordination abilities on the level of technical preparedness and development of psycho-physiological functions of young volleyball players 14-16 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18 (3). Art 124. P. 1445–1454 (дисертантом обґрунтовано актуальність дослідження, а також зроблено висновки до роботи (обсяг – 0,1 д.а.); Kozina Zh., Lytovchenko M., Safronov D., Boichuk Yu., Chaika O., Shepelenko T., Polianskyi VA., Protsevskiy

V., Peretyaha L., Konnova M. Influence of musculoskeletal system dysfunction degree on psychophysiological indicators of Paralympic athletes. *Sports (Basel)*. 2019. № 7 (3): 55. P. 1–19 (дисертантом розроблено пропозиції по вдосконаленню адміністративного законодавства у відповідному напрямку (обсяг – 0,15 д.а.); Olkhovsky V.O., Grygorian E.K., Myroshnychenko M.S., Kozlov S.V., Suloiev K.M., Polianskyi A.O., Kaplunovskyi P.A., Fedulenkova Yu.Ya., Borzenkova I.V. Morphological features of the uterus in women at different time intervals of the postmortem period as diagnostic criteria for establishing the postmortem interval. *Wiadomości Lekarskie*. APRIL 2021. Vol. LXXIV. Iss. 4. P. 821–827 (дисертантом визначено теоретичні підходи щодо визначення діагностичних критеріїв встановлення посмертного інтервалу (обсяг – 0,3 д.а.); тези доповідей на науково-практичних конференціях: Полянський А.О. Гаспарян С.Г., Андренко С.О., Шевцова О.М. Щодо ролі судової експертизи в механізмі захисту прав і свобод людини. *Права людини в Україні: минуле, сьогодні, майбутнє*: тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); Науково-дослідний Інститут публічної політики і соціальних наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 18–23 (дисертантом сформовано висновки до наукового дослідження, зокрема відзначена важливість судової експертизи в механізмі захисту прав і свобод людини (обсяг – 0,2 д.а.); Полянський А.О., Гаспарян С.Г. Щодо питання професійної культури співробітників судово-експертних установ України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції-полілогу (м. Харків, 15–16 квітня 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 70–72 (дисертантом розроблено напрями покращення професійної культури співробітників судово-експертних установ (обсяг – 0,3 д.а.); Полянський А.О. До проблеми адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення*

та правотворення: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ФОП Кішка І.В., 2021. С. 397–400 (дисертантом сформовано актуальність наукового дослідження та розроблено висновки до роботи (0,1 – д.а); Uhrovetskyi O., Spitsyna A., Filipenko N., Polianskyi A., Formation of Legal culture among employees of forensic institutions of Ukraine. *Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 р.) / відп. ред. А.І. Черемнова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 247–252 (дисертант обґрунтував низку висновків щодо покращення підготовки працівників криміналістичних установ (0,1 – д.а).

Публікації. Основні результати дисертації викладено в одноосібній монографії, 24-х статтях, 19 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 5 – у зарубіжних виданнях, тезах наукових повідомлень на 11-ти науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, 6-ти публікаціях у наукометричних виданнях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на шістнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 406 сторінок. Список використаних джерел містить 524 найменування і займає 54 сторінки, додатки розташовано на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

1.1. Поняття та значення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

В цілому явище взаємодії є досить складним та різноплановим. Даний аспект в багатьох моментах визначає особливості взаємодії між правоохоронними органами та судово-експертними установами. В загальному значенні слово «взаємодія» – це взаємний зв'язок явищ, взаємна підтримка; бути у взаємодії; процес взаємного впливу об'єктів один на одного, найбільш загальна, універсальна форма зміни їх стану тощо [459, с.97; 509, с.123; 163, с.150].

Значення та зміст взаємодії неодноразово розглядалися у філософській науці. Особливості даної категорії свого часу розглядав видатний філософ минулого Гегель. Науковець у своїх роздумах стосовно сутності вказаної категорії дійшов до висновку: «взаємодія є взаємною причинністю передбачень, обумовлюючих одна одну субстанцій, кожна є відносно другої одночасно і активна, і пасивна. Загалом, представники класичної німецької ідеалістичної філософії відстоювали необхідність вироблення системного розуміння детермінант розвитку. У своїх концепціях німецькі ідеалісти, насамперед Гегель, відобразили уявлення про внутрішню активність, обумовленість дій зовнішніх причин внутрішньою організацією, відстоювали взаємозв'язок частин і примат цілого над частинами, ієрархію в структурі причинних зв'язків» [148, с.34].

Подальший етап осмислення поняття «взаємодія» пов'язаний з діалектичним матеріалізмом, в рамках якого досліджуваний феномен

виступав як універсальний діалектичний закон, властивість матерії, іманентно притаманна всім її формам.

Так, на думку Ф. Енгельса: «Взаємодія - перше, що виступає перед нами, коли ми розглядаємо матерію, що рухається, взаємодія є істиною «*causa finalis*» (кінцевою причиною) речей. Ми не можемо піти далі пізнання цієї взаємодії саме тому, що позаду немає чого більше пізнавати». Натомість, в енциклопедичній літературі 1975–2001 року категорія взаємодії починає виступати як інтеграційний елемент. Так, у 1975 році філософський словник трактував взаємодію як процес взаємного впливу об'єктів один на одного, всякий зв'язок і стосунки між матеріальними об'єктами і явищами», підкреслювалося, що у всякій цілісній системі «взаємодія виступає як таке відношення, в якому причина і наслідок постійно міняються місцями». Словник 1998 року визначав цей феномен як процес безпосереднього та опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) одне на одного, що породжує взаємну зумовленість і взаємозв'язок. За текстом вказаного джерела: «Взаємодія виступає інтегруючим фактором, що сприяє утворенню структур. Її особливістю є причинна обумовленість. Кожна із взаємодіючих сторін виступає як причина щодо іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що зумовлено розвитком об'єктів та їх структур». У філософському словнику 2002 року взаємодія з'являється як універсальна форма розвитку об'єктивного світу, що визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи. Взаємодія як матеріальний процес супроводжується передачею інформації, проте ймовірно реалізується з певною швидкістю в певному просторі і часі. Як результат – взаємодія здійснюється конституціональними суспільними відносинами [165].

Проблематика змісту взаємодії займає важливе місце у психологічній науці. У найбільш загальному та прощеному розумінні «взаємодія» - це, перш за все процес прямого та/або опосередкованого впливу суб'єктів один

на одного, який породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок. У своєму дослідженні А.А. Бодалева та Н.С. Дежнікова визначають категорію взаємодії «як процес сприйняття та розуміння людиною людини і розмежовуючи поняття діяльності та міжособистісної взаємодії, А.А. Бодалєв обґрунтовує специфіку кожного з них в умовах контакту, а поняття «спілкування» та «взаємодія» розглядає як синонімічні» [492; 513, с.47].

Варто також звернути увагу на соціологічні дослідження.

Так, на думку американського соціолога Н. Смелзера: «соціальна взаємодія являє собою процес, в якому люди діють та реагують на дії інших» [419, с.165]. Інший соціолог, - Дж. Хоуманс переконливо доводив, що «соціальна взаємодія – це складна система обмінів, обумовлених способами урівноваження винагород та витрат» [480, с.134; 127, с.47].

Вітчизняні науковці, зокрема Є.В. Коротаєва та Л.В. Кальченко, вважають, що соціальна взаємодія – це «інтеракція» – процес, при якому індивіди і групи в ході комунікації своєю поведінкою впливають на інших індивідів та інші групи, викликаючи зворотні реакції. Реактивність (тобто прямий і зворотній зв'язок) безумовно сприяє ефективності соціальної взаємодії та дозволяє послідовно корегувати процес отримання кінцевого результату [180, с.11, 38; 147, с.125–126].

В.П. Андрущенко вважає, що з точки зору соціології взаємодію слід тлумачити, як «систематичні достатньо регулярні соціальні дії суб'єкта, спрямовані один на одного, які мають мету викликати певну відповідну реакцію, а відповідна реакція породжує нову реакцію впливаючого. Усі соціальні дії, усі соціальні процеси скоординовані взаємодією. Соціологи також виділяють структуру соціальної взаємодії: по-перше, це суб'єкти взаємодії (індивіди, соціальні спільноти та ін.), по-друге, предмет взаємодії (те, з приводу чого здійснюється взаємодія) та механізму свідомого регулювання взаємовідносин між суб'єктами (правила гри)» [425, с.246,244; 127, с.47–48].

Теорія управління визначає взаємодію як погоджену у часі і місці спільну діяльність, спрямовану на досягнення загальної мети. Взаємодію як управлінське поняття можна розглядати як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому. Причому необхідно мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньо-організаційній діяльності системи, але й в зовнішніх її функціях. Отже, як слушно зазначає Є.Ю. Бараш: «взаємодія проявляється в процесі взаємовпливу і використанні можливостей один одного для досягнення власних цілей. Таким чином, взаємодія виникає там і тоді, де взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. По-друге, взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей» [27, с.131–132].

Аналіз загальноетимологічних визначень, а також положень філософської, соціологічної та психологічної науки показав, що взаємодія – це полізмістовна категорія, яка має різні прояви, проте характеризується рядом спільних особливостей, притаманних у тому числі взаємодії правоохоронних органів із судово-експертними установами, а саме:

- по-перше, взаємодія – це завжди певна спільність суб'єктів, іншими словами вона в будь-якому випадку виникає між двома та більше елементами якоїсь реальності;

- по-друге, взаємодія обумовлює спільну діяльність відповідних суб'єктів, тобто характеризує загальний для них вектор руху, спрямований на досягнення певної заздалегідь визначеної мети;

- по-третє, взаємодія має організаційну основу, адже спільність та узгодженість дій суб'єктів потребує проведення роботи із забезпечення цих дій та особистого контролю кожним суб'єктом процесу їх реалізації;

– по-четверте, взаємодія завжди має добровільний характер, а також відрізняється повною незалежністю суб'єктів, що приймають участь у взаємодії; на перший план виходить не примус до співпраці, а акумулювання можливостей кожного суб'єкту для ефективного та швидкого вирішення якоїсь мети.

В той же час подібні аспекти визначають загальний формат взаємодії. В контексті роботи органів державної влади та, зокрема, суб'єктів правоохоронного сектору, у тому числі правоохоронних органів та судово-експертних установ, її зміст та особливості ускладнюються та певним чином помножуються.

З цього приводу існує декілька точок зору науковців. Наприклад, розглядаючи основи взаємодії у межах функціонування державного сектору В.С. Мацишин наголошує, що взаємодія – це не підміна одного органу іншим, а раціональне поєднання можливостей, методів і засобів, які наявні у розпорядженні кожного. До основи взаємодії повинен бути покладений принцип незалежності кожного з суб'єктів взаємодії [231, с.12]. «Взаємодія – це спільна, узгоджена, функціонально розподілена діяльність двох або більше органів публічного управління з метою досягнення окремо визначеної мети», – наголошує В.О. Климков [158, с.11].

М.М. Биргеу встановлено, що взаємодія – це міжгалузеві відносини, загальний принцип діяльності державних органів. У результаті взаємодії утворюється нова якість, нова єдність, сплав, що виражається в комплексності виконанні державних функцій. Погоджена діяльність різнотипних органів у спільній для них сфері будується на засадах паритету, рівноправного партнерства. Який-небудь керівний тон і стиль тут неприпустимі, жодна з непідпорядкованих сторін у відносинах взаємодії не наділена повноваженнями постійного організатора узгодженої діяльності. Співробітництво тут здійснюється за провідної ролі то одного, то іншого органу, який проявляє ініціативу в постановці питань, вирішення яких

потребує спільних об'єднаних зусиль. Тобто, взаємодія – це універсальний метод, який дозволяє максимально використовувати функціональні можливості і переваги різних суб'єктів, поєднувати їх зусилля і домагатися збільшення ефекту у виконанні функцій держави [37, с.23].

І.М. Гуткіна та М.А. Погорецький вказують, що взаємодія – це заснована на законі і відомчих актах співпраця самостійних, непідпорядкованих (незалежних) один одному органів (суб'єктів), при якій вони діють узгоджено, ефективно використовуючи та поєднуючи притаманні їм повноваження, форми та методи діяльності [97, с.128; 288, с.101].

Низка вчених присвячували свої дослідження особливостям взаємодії в контексті діяльності правоохоронних органів. При цьому в кожному окремому випадку науковці наділяли категорію «взаємодії» різним значенням. Так, наприклад, В.Ю. Кікінчук вказує, що взаємодія – це суто правовідносини двох видів:

- 1) правовідносини, в яких сторони займають рівноправне становище (відсутні зв'язки типу «влади-підпорядкування»);
- 2) правовідносини, в яких одна із сторін займає керівне, а інша сторона – підпорядковане становище [154, с.82].

Схожу точку зору поділяє І.А. Малюта, який вважає, що взаємодія – це взаємний зв'язок та узгодженість дій працівників правоохоронних органів, направлених на виконання покладених на них повноважень. При цьому вчений зауважує про те, що подібна взаємодія являє собою соціальні відносини, які виникають у зв'язку із необхідністю використання спеціальних знань і допомоги спеціалістів різних галузей знань в процесі виконання функцій держави [62, с.80–81; 221, с.70; 162, с.19].

М. Бортун зазначав, що: «взаємодія є напрямом діяльності органів прокуратури та досудового розслідування і слідчого судді, незалежних один від одного, що ґрунтується на законі, спрямовується прокурором і

здійснюється шляхом максимальної комунікативності та ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному із цих державних органів та їх службових осіб, для розслідування злочинів, припинення злочинного діяння і встановлення обставин, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні» [50, с.95].

Досліджуючи безпосередньо питання взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, В.В. Ковальов дійшов висновку, що це заснована на нормах закону та підзаконних нормативних актів сумісна діяльність непідпорядкованих організаційно суб'єктів із відмінною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом, місцем, засобами й методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що зумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття, розслідування та запобіганням злочинам, встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону [162].

Отже, у межах різних наукових трактувань взаємодія наділяється значенням «сукупності суспільних відносин», «форми співпраці», «форми координації» і таке інше. Окремі вчені бачать взаємодію правоохоронних органів та судово-експертних установ виключно як інститут процесуальний, який має місце у роботі правоохоронних органів, пов'язаної із протидією кримінальним правопорушенням. На нашу думку, трактування вчених хоча і мають в окремих випадках раціональне ядро, часто не повною мірою розкривають зміст та значення взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ. Щоб розібратись із зазначеною проблемою більш повно, звернемо увагу на положення законодавства.

Зокрема, в Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ термін «взаємодія» не фігурує взагалі. Натомість в положеннях даного нормативно-правового акту регламентовано «підстави проведення судових експертиз». Так, згідно із ст. 7 вказаного вище Закону «підставою

проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків» [374]. Тобто, взаємодія між судово-експертними установами та правоохоронними органами має вигляд відносин, пов'язаних із проведенням судово-експертних досліджень.

Аналогічного значення взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів набуває у тексті Інструкції Міністерства охорони здоров'я України («Інструкція про проведення судово-медичної експертизи» від 17.01.1995 р. № 6), в якій вказано, що проведення судово-медичної експертизи здійснюється фахівцями державних установ судово-медичних експертиз МОЗ України, або на підприємницьких засадах на підставі ліцензій, виданих відповідно до положень законодавства. «Судово-медична експертиза проводиться згідно з постановою особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді, а також за ухвалою суду. Особою, що проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом можуть бути призначені первинна, додаткова та повторна судово-медична експертиза» [142].

Разом з цим, якщо проаналізувати «Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України», затверджене наказом МВС від 03.11.2014 р. № 1343, то «взаємодія даної експертної установи не обмежується лише проведенням експертних досліджень. В тексті документу представлено широке коло питань співпраці останньої із іншими органами

влади, зокрема, правоохоронними». Так, відповідно до зазначеного вище Положення «Експертна служба МВС для виконання покладених на неї завдань у межах компетенції має право: у межах компетенції виконувати на договірних засадах дослідницькі, навчальні, консультаційні та інші роботи з урахуванням обмежень, передбачених законодавством; отримувати від підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, а також за їх згодою натурні зразки або каталоги продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи та проведення судових експертиз; одержувати від судів і органів досудового розслідування знаряддя злочину та інші об'єкти, щодо яких закінчено провадження, для використання в експертній і науковій діяльності; відповідно до чинного законодавства використовувати кошти для проведення наукових розробок, розвитку своєї матеріально-технічної бази, створення інформаційно-довідкових фондів, придбання наукової і спеціальної літератури; залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань учених і фахівців (за згодою), у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади; скликати наради, створювати комісії та робочі групи; установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших держав та їх міжнародними об'єднаннями і організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях і організаціях; за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їх установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством; у межах компетенції користуватися відповідними інформаційними базами даних органів державної влади, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій МВС, іншими технічними засобами та мережами» [360].

Ще більше коло напрямів взаємодії судово-експертної установи та правоохоронних органів міститься у наказі Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про затвердження Положення про Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України» від 02.09.2010 р. № 770/18065 [359].

За текстом документу «Головний центр відповідно до покладених на нього завдань: бере участь у розробленні нормативно-правової бази з питань судово-експертної діяльності Державної прикордонної служби України положень та інструкцій про організацію експертної роботи, а також з інших питань судово-експертної діяльності; готує проекти наказів, методичних рекомендацій і оглядових документів Державної прикордонної служби України з питань судово-експертної діяльності; проводить судові експертизи та експертні дослідження паспортних документів і пов'язаних з їх обігом процесів; розробляє методичні рекомендації, довідкові посібники та інші інформаційні матеріали методичного забезпечення судово-експертної діяльності; здійснює інформаційне забезпечення органів Державної прикордонної служби України з питань, що належать до його компетенції; у межах компетенції бере участь у створенні інформаційних систем та банків даних щодо інформації про паспортні документи, які згідно із законодавством використовуються під час перетинання державного кордону України; узагальнює, аналізує і систематизує інформацію про види та методи захисту нових зразків паспортних документів, а також можливих способів їх підроблення; вносить у встановленому порядку пропозиції щодо використання бюджетних асигнувань, необхідних для придбання техніко-криміналістичних засобів, забезпечення діяльності експертних підрозділів і таке інше» [359].

Окреме нормативне пояснення феномен взаємодії отримує у тексті нормативних актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів безпосередньо.

Наприклад, в ст. 8 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ (далі – СБУ) зазначено, що «СБУ взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на неї завдань. Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах». У Законі також відмічається, що: «крім того, у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів» [371].

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII (далі – ДБР) визначає, що: «реалізація повноважень ДБР відбувається шляхом залучення у межах компетенції на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів з метою визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості» [346].

Відповідно до положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (далі – НАБУ) зазначеному органу «та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надається право залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення

виконання повноважень Національного бюро. Національне бюро може залучати до роботи іноземних експертів у боротьбі з корупцією» [365].

Отже, проведений вище аналіз дає змогу констатувати складність та багатоаспектність явища взаємодії як в загальному значенні, так і в межах проблеми взаємодії правоохоронних органів з судово-експертними установами. В останньому аспекті її зміст складають не тільки спільна діяльність, але й велика кількість правовідносин, що виникають у зв'язку із цим. Базуючись на вказаному моменті, взаємодію правоохоронних органів з судово-експертними установами варто розглядати у двох аспектах [330]. Відповідно до першого значення, це законодавчо визначена спільна діяльність організаційно непідпорядкованих одне одному правоохоронних відомств та судово-експертних установ нашої держави, яка полягає у проведенні спільних заходів, спрямованих на виконання покладених на зазначені інституції функцій. У другому, більш широкому значенні, взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ – це сукупність регульованих нормативно-правовими актами різного рівня правових відносин, які виникають під час спільної діяльності правоохоронних органів з судово-експертними установами, яка виражається у проведенні спільних зовнішньо та внутрішньо-організаційних заходів направлених на забезпечення взаємодії кожним окремим відомством [330].

Виділені тлумачення показують, що взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ є особливим, комплексним явищем, яке має не тільки управлінський, але й юридичний відбиток, адже породжує цілу систему суспільно-правових відносин особливого типу [330].

1.2. Мета, принципи та завдання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами є складним за змістом та структурою явищем, яке в свою чергу вимагає глибокого теоретичного дослідження, що обумовлює необхідність вивчення мети, завдань та принципів такої взаємодії. Мета, завдання та принципи, як слушно відмічає у своєму словнику І.К. Білодід, «формують уявлення про три різні боки явища, до якого вони відносяться. При цьому мета і завдання тісно пов'язані між собою та характеризують загальну спрямованість та призначення взаємодії. Загальний термін «мета» означає бажаний до реалізації предмет; те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль або заздалегідь намічене завдання, замисел» [415, с.683; 122; 275].

Поняття «мети» сягає давніх часів. Воно виникло ще у давньогрецькій філософії ще за епохт Сократа і найчастіше воно означало «кінець» або «завершення» чогось [194, с.659]. В сучасних філософських джерелах, пише Л.Ф. Ільчов, «термін «мета» визначається як один з елементів поведінки і усвідомленої діяльності людини, який характеризує передбачення в мисленні результату діяльності та шляхи його реалізації за допомогою відповідних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в певну послідовність або систему. Аналіз діяльності як цілеспрямованої передбачає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою; реалізація мети є процесом подолання цієї невідповідності» [472, с.763].

Неодноразово загальний зміст категорії мети ставав предметом дослідження науковців. Так, Г.А. Мітрошенко відзначає, що мета – це усвідомлений образ передбаченого результату, на досягнення якого спрямована дія людини [244, с.129].

В.П. Титаренко говорить: «Мета – це результат, який заплановано одержати у процесі певної діяльності» [451, с.252].

С.О. Кузніченко та С.А. Яровий зауважили про те, що мета – це ідеальне визначення, бажаний результат діяльності, заради досягнення якого і здійснюється та чи інша діяльність [195, с.70].

На думку М.О. Громова, мета –це те, до чого прагнуть, що треба реалізувати, інакше кажучи, очікуваний результат, на досягнення якого спрямовано комплекс дій [92, с.79].

Натомість Ю.П. Сурмін дотримується позиції про те, що мета являє собою ідеальне передбачення результату діяльності, що виступає її регулятором. Дослідник виокремлює особливості мети, а саме:

1) вона є моделлю майбутнього результату, початковим образом, до якого рухається об'єкт;

2) вона виступає як варіант задоволення потреби, сформований з кількох альтернатив [121, с.385; 301, с.118].

Систематизуючи отримані відомості, варто зробити висновок про те, що мета – це наперед визначений, ідеальний, відповідний певним уявленням та переконанням результат діяльності, процесу розвитку і таке інше. Мета виступає конструктивним елементом будь-якого явища, адже формує вектор його існування та показує загальне призначення. Разом з цим мета – це складне явище, яке формують складові елементи під назвою «завдання».

З етимологічної точки зору, підкреслює Д.Н. Ушаков, «поняття завдань та мети близькі за значенням, адже перше слово розкривається, як наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа; питання, що потребує вирішення, тобто те, що задано для вирішення; ціль, яку необхідно здійснити, досягти; мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити та інше» [465; 414, с.40; 67, с.284; 215, с.84].

Натомість наукові тлумачення змісту обох термінів будуються саме на їх взаємовідношенні як цілого та частини. Зокрема, у гносеології, психології, теорії управління цілі та завдання співвідносяться між собою і співвідносяться на діалектичній основі. Те, що є метою стосовно компонентів системи, підпорядкованій їй, є завданням щодо компонентів системи, яка підпорядковується їй. Мета конкретизується в завдання, тобто завдання – це і є мета, дана в певних умовах, яка стає засобом стосовно мети. Цілі і завдання не тільки утворюють ієрархію та перебувають у діалектичній єдності, а й у переході одних в інші. Мета визначає завдання, а завдання вимагають постановки (формулювання) інших завдань, перетворюючись при цьому в цілі і так до завдання конкретної одиниці діяльності, яка може бути описана як система дій, що змінюють одна іншу [200, с.107; 209, с.256; 22, с.18; 338, с.121– 122].

Як указує В.І. Фелик, поняття «мета» та «завдання» співвідносяться як ціле та часткове та як загальне та конкретне. Зокрема, говорячи про мету певної діяльності, мають на увазі те прагнення, задля якого ця діяльність здійснюється, тобто те, що планується досягти – її передбачуваний результат. Що ж до завдань діяльності, то це проміжні результати, які досягаються в процесі виконання окремих дій. При цьому всі завдання об'єднує одна мета, яка слугує для них орієнтиром [498, с.98; 471, с.35–36].

В.В. Шилов та С.Г. Бандурін зауважують, що завдання – це також цілі, втім вони є значно меншими за обсягом та більш чітко визначеними. Тобто, якщо мета має стратегічний характер, то завдання – тактичний, оскільки саме завдання впливають на обрання форм, способів та методів дії (поведінки) суб'єктів, що їх виконують [23, с.49; 498, с.98].

Таким чином, як ми вже відзначали в одній із наукових праць, «важко не погодитись із позицією загальнофілософських джерел, а також більшості науковців про те, що мета і завдання – це певна єдність та її складові елементи. Значення завдань виражається в тому, що вони розкривають мету

та вказують на ті необхідні умови, які забезпечують її досягнення. Зважаючи на викладене, мета взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами виступає органічним призначенням даної категорії, кінцевим очікуваним результатом, до якого подібна взаємодія може привести, а завдання – тактичними, поточними цілями, які в обов'язковому порядку варто виконати для реалізації визначеної мети» [312].

Проте, по-різному можна охарактеризувати мету та завдання зазначеної взаємодії. На сьогоднішній день вказані елементи змісту взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами не мають належного загального теоретичного обґрунтування, проте, вчені неодноразово намагались дослідити мету та завдання взаємодії у контексті діяльності багатьох інших суб'єктів, що дозволяє нам провести дослідження «за аналогією».

Наприклад, Ю.М. Ратишевський, досліджуючи мету взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами визначив її як ефективне і раціональне вирішення загальних завдань, що виникають у процесі функціонування державних органів [385, с.13].

На думку В.О. Бурбики, мета подібної взаємодії – це уявна модель бажаного результату, тобто те, чого хочуть досягти суб'єкти такої взаємодії. Тобто, це вирішення певних задач (соціального, політичного та економічного характеру), що стоять перед вказаними органами, у якомога більш стислі терміни виконання, при найменших витратах фізичних сил, а також матеріальних і технічних ресурсів [55, с.81].

А.В. Селютін, аналізуючи призначення взаємодії між правоохоронними органами, дійшов висновку, що вона полягає у ефективному й раціональному рішенні загальних завдань, що виникають у процесі функціонування зазначених органів [397, с.61].

У своєму дисертаційному дослідженні В.В. Ковальов наголошує, що безпосередньою метою взаємодії слідчого і фахівця є встановлення особи

невідомого злочинця за допомогою відповідних джерел особистісної інформації. З того ж приводу А.К. Кавалієрис переконливо доводить, що «вся діяльність взаємодіючих сторін повинна бути підпорядкована загальній меті – встановленню істини у справі, а істина може вважатися встановленою лише тоді, коли вона підтверджена даними, отриманими процесуальним шляхом» [144, с.105–115; 162, с.59].

Щодо визначення завдань взаємодії, то, наприклад, на думку І.М. Оспічева, до ключових цілей спільної праці органів досудового розслідування та інших правоохоронних органів, а також експертних установ відноситься: забезпечення проведення невідкладних спільних дій та заходів; спільне планування розслідування; обмін інформацією і таке інше [285, с.170].

Аналізуючи аналогічні питання, О.О. Юхно та С.Є. Абламський дійшли до висновку, що основними завданнями взаємодії органів і підрозділів у процесі розслідування кримінальних правопорушень, одними з яких є експертні установи, являються наступні:

- «1) попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;
- 2) притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення;
- 3) відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди;
- 4) відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [509].

Натомість А.Д. Марушев у своїх працях зауважував про те, що загальні тактичні завдання взаємодії слідчого з експертом полягають в:

- «1) захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- 2) охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [264, с.261].

Проаналізовані наукові підходи дають можливість акцентувати увагу на тому, що вчені тлумачать мету та завдання взаємодії не «модельно», окреслюючи загальні риси обох понять, а враховують зміст та значення категорії взаємодії в конкретному ракурсі. Разом з цим, недоліком багатьох підходів є відсутність взаємозв'язку між метою та завданнями. Часто науковці виділяють якусь одну з цих характеристик, нехтуючи іншою або надаючи першій нетипові ознаки.

Враховуючи викладене, а також загальний зміст категорій «мета» і «завдання», ми дійшли висновку, що «мета взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами полягає у здійсненні спільної, державно- та суспільно-значимої діяльності, яка полягає у тому, щоб створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити максимально високий та ефективний рівень захисту законних прав, свобод та інтересів громадян. Відповідно до визначеної мети, завданнями взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є: забезпечити проведення ефективної правоохоронної діяльності; проводити ефективну судово-експертну діяльність; реалізувати процесуальні ролі судово-експертних установ у процесі розслідування кримінальних правопорушень; науково-методичне та експертне забезпечення правоохоронної діяльності; поглиблення використання спеціальних знань у процесі виконання правоохоронними органами покладених на них функцій;

формувати та впроваджувати нові формати та методи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів» [314].

Не менш важливим за значенням у концептуальній структурі взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є принципи вказаної категорії. Останні змістовно походять від загально-юридичної проблеми принципів в праві, що, в свою чергу, є відгалуженням загальнонаукового явища принципів.

Звертаючись до етимології слова «принцип», відмітимо, що його основою виступає латинське «*prīncipiūm*», що перший, головний, кращий. У сучасній словниковій літературі даний термін витлумачується як:

- основне вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду, теорії;
- переконання, погляд на речі, ключова особливість в улаштуванні чого-небудь;
- наукове чи моральне начало, основу, правило, від якого не відступають;
- начало, на якому ґрунтується будь-яка наукова теорія, певна методологічна чи нормативна установка, правило, постулат;
- гносеологічний феномен, що не існує в природі;
- закон, який використовується як організатор емпіричного матеріалу або як функція засобу пояснення будь-якого факту [490, с.256; 411; 276, с.585; 81, с.81–82; 302].

Важливе значення проблема «принципів» займає у соціології. Так, проблема внутрішньої дисциплінарної єдності соціологічної науки розкривається через виділення загальних принципів соціологічного пізнання, тобто певних методологічних, гносеологічних, епістемологічних проблем, які формують соціологію як єдине «соціальне поле» теоретико-пізнавального дискурсу [400, с.232].

В зазначеному вище контексті необхідно звернути увагу на наукову позицію І. Валлерстайна, який, формулюючи питання про базові принципи

соціологічного пізнання, вказує, що набір таких положень має бути достатньо простим і навіть банальним, аби його поділяли всі, хто працює в «соціологічному полі». Вчений зауважує, що у сучасних внутрішньо дисциплінарних методологічних дискусіях про статус соціологічної науки саме на таких засадах визнана можливість існування загальних принципів соціологічного методу [60, с.297; 388, с.321–324].

В управлінській науці поняття «принципи» розкривається, як основні вимоги, основні правила діяльності, доцільний характер відносин учасників управлінських відносин, загальні правила формування систем, об'єктивні правила управлінської поведінки за потребами об'єкта управління [383, с.178; 75; 118, с.76].

На думку окремих представників управлінської науки, зокрема О.В. Жадан, принципи управління – це система базових положень, ідей, правил, згідно з якими здійснюється діяльність працівників у тій чи іншій сфері суспільного життя [121, с.576; 301, с.142].

О.А. Машков слушно зазначає що, принципи управління – це керівні ідеї, основоположні засади, що відображають закономірності розвитку відносин управління [232, с.120].

Під принципами управління О.В. Свірідова визначає основні правила, положення та норми поведінки, за якими діють суб'єкти управління за умов, що склалися в суспільстві. Принципи управління, підкресленнює вказана вище науковиця, «синтезують та відображають об'єктивність законів суспільної формації, характерні риси практики управління. У принципах управління знаходять свій вияв основні вимоги, що ставляться до побудови органів управління та методів здійснення функцій управління, доцільний характер взаємовідносин учасників управлінських відносин. Принципи управління являють собою результат узагальнення людьми об'єктивно діючих законів та закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів та ознак, які стають загальною підставою їх діяльності» [396].

Тож, спираючись на загальнонаукові та управлінські визначення поняття «принцип», можемо зробити висновок, що даний термін характеризує «наріжний камінь», основоположне, вихідне начало діяльності, процесу, теорії, морального усвідомлення або переконання і таке інше. Простіше кажучи, принципом є основа чогось або діяльності когось.

Від змісту загальних принципів відходять принципи правові, які в юридичній науці мають не менший обсяг визначень та інтерпретацій. Наприклад, С.С. Алексєєв та інші автори вважають, що принципи права – це об'єктивна, основоположна категорія сфери правосвідомості, правової ідеології й науки [11, с.102–105; 202, с.31; 218, с.13].

Л.С. Явич називав принципами права такі начала, відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності та підвалини суспільно-економічної формації, є однопорядкові за сутністю права і становлять його головний зміст [510, с.10].

І.Л. Невзоров визначав принципи права як: «відправні ідеї його існування, які виражають найважливіші закономірності й основи відповідного типу держави і права. Вони є однопорядкові з сутністю права і становлять його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та вдосконалення певного суспільного ладу; це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з його соціальними основами – тими закономірностями суспільного життя, на яких ґрунтується ця правова система» [268, с.41, 44].

А.М. Колодій у своїх міркуваннях констатував, що «принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності й підвалини цього типу держави та права, є однопорядковими із сутністю права. Принципи права покликані забезпечувати органічний взаємозв'язок правової системи, системи і структури права, норм права і правових відносин, єдність норм, інститутів і галузей права. Вони

характеризують зміст і сутність права в концентрованому вигляді і демонструють підвалини відображення у ньому економічних, політичних і моральних відносин. Принципи виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему і структуру права» [168, с.28–40].

У науковій літературі сутність та зміст поняття «взаємодія» активно досліджувалось у наукових працях різних фахівців. Зокрема О.М. Музичук розглядає взаємодію, перш за все, як суто управлінське явище. Науковець пише, що «принципи взаємодії являють собою основні поняття положення, які відображають найбільш суттєві, головні сторони і прояви взаємодії; вони охоплюють риси, властиві всій управлінській системі, а не тільки окремим елементам або рівням, явищам або процесам» [253, с.150].

А.В. Загорний та С.Л. Курило вказує, що «під принципами взаємодії органів правоохоронного сектору держави доходять висновку, що вони:

по-перше, є похідними від загальних принципів правоохоронної діяльності;

по-друге, відповідають загальним принципам державного управління;

по-третє, є нормативно визначеними та відповідають загальним принципам нормативно-правового забезпечення;

по-четверте, їх різноманітність і значущість для практичної діяльності потребує застосування комплексного підходу для їх дослідження та використання;

по-п'яте, їх сукупність являє собою певну систему, де кожний принцип посідає власне місце, що відповідає його функціональному призначенню і значенню для характеристики процесів взаємодії у сфері правоохоронної діяльності» [134; 433, с.33].

На сьогоднішній день в юридичній науці не вироблено окремого комплексного погляду щодо переліку та змісту принципів взаємодії

правоохоронних органів та судово-експертних установ. Проте, враховуючи їх походження від загальних принципів права та беручи до уваги підходи науковців щодо визначення аналогічних принципів в аспекті проблеми взаємодії загалом та між окремими елементами правоохоронного сектору, ми дійшли висновків щодо значення та особливостей вихідних засад у ракурсі предмету представленого дослідження.

Так, принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів:

1) несуть в собі базову, основоположну, усталену в суспільстві та забезпечену державою ідею про сутність, призначення та механізми реалізації взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

2) виступають стандартизованими вимогами, своєрідним «еталоном» правового регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають в межах зазначеної взаємодії;

3) мають широку нормативно-правову основу, адже як і загальні принципи права розчинюються у нормативно-правових положеннях різного рівня та галузей;

4) мають «м'який» зміст, тобто є чутливими до суспільних коливань та можуть змінюватись відповідно до трансформацій суспільно-правових відносин в контексті взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

5) внаслідок складності змісту являють собою розгалужену систему різних за обсягом та інтенсивністю впливу вихідних засад загально-правового та спеціального значення.

Враховуючи вищенаведені особливості, принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів – це система розчинених в положеннях законодавчої та підзаконної нормативно-правової бази вихідних, основоположних, базових засад, які виражають ідею про сутність, призначення та механізми реалізації взаємодії судово-експертних установ та

правоохоронних органів, а також становлять основу правового регулювання суспільних відносин у вказаній сфері [316].

Слід відмітити, що принципи за своєю сутністю та змістом є різноманітними, а тому важливим є здійснення їх наукової класифікації. На відміну від західної теорії права, пише Ж.-Л. Бержель, де «під загальними принципами розуміють принципи, що діють у всіх правових системах, у вітчизняному загальнотеоретичному правознавстві загальними принципами права, як правило, іменуються ті, які поширюються на всю систему права країни, діють у всіх галузях та інститутах, тобто зводяться, як вже зазначалося, виключно до характеристики національної правової системи» [35, с.157; 167]. Подібну класифікацію наводить у своїх наукових працях В.М. Косович, який розмежовує принципи на загальні (основоположні) та спеціальні (міжгалузеві, галузеві й інституційні). Особливе місце серед пропонованих категорій принципів права посідають загальні принципи, до яких належать принципи верховенства права, законності, рівноправності, свободи, гуманізму, демократизму, соціальної справедливості, рівності прав і обов'язків, невідворотності юридичної відповідальності. Саме ці принципи насамперед нормативно закріплені у різних нормативно-правових актах України, є універсальними правоположеннями засадничого характеру [182].

Цікавою видається наукова позиція П.М. Рабіновича. Цей науковець виокремлює загальнолюдські, типологічні та конкретно-історичні принципи. «При цьому «загальнолюдські принципи» вчений тлумачить як концептуальні юридичні засади, які зумовлюються певним рівнем розвитку людської цивілізації, втілюють найкращі прогресивні здобутки всесвітньої правової історії і широко визнані в міжнародних нормативних документах [379 с.88–89]». Типологічними принципами, - на думку П.М. Рабіновича, - «є керівні засади (ідеї), які властиві всім правовим системам певного історичного типу, відображають його соціально-змістовну сутність.

Конкретно-історичними принципами права іменуються засади, які відображають специфіку права певної держави у реальних соціальних умовах» [380, с.102–105; 167].

Відмітимо, що Т.І. Фулей пропонує наступну класифікацію принципів права:

- загальнолюдські (загальноцивілізаційні) принципи права, що є придатними до застосування у будь-якій системі права;

- загальні принципи права (для кількох систем права) – однойменні принципи в основних національних правових системах світу, яким притаманні певні особливості й можливості застосування як у внутрішньому, так і в міжнародному правопорядках. Серед них можна виділити: загальні принципи права для кількох національних систем; загальні принципи права для національних систем та міждержавних утворень (наприклад, Європейського Союзу);

- принципи системи права, серед яких: принципи міжнародного права; принципи внутрішньодержавного права (загальноправові) [477, с.10–12].

Що ж стосується безпосередньо категорії «принципи взаємодії», то фахівці також по-різному підходять до їх класифікації. Так, варто відмітити точку зору М.В. Завального, який виділив загально-правові та спеціальні принципи. Автор вказує, що «в першому випадку мова йде про низку конституційних принципів, що закріплюють правові засади такої взаємодії. До загально-правових принципів вчений відносить: законність, гуманізм, гласність, дотримання прав і свобод людини тощо. Група спеціальних принципів взаємодії, на думку науковця, пов'язана з певними особливостями діяльності суб'єктів такої діяльності, зокрема: принципи планування, безперервності, добровільності, індивідуальності та колективності, науковості, конфіденційності, доцільності, самоврядування, територіальності, оперативності тощо» [130, с.114–115].

Д.Г. Заброта, розглядаючи взаємодію як особливу управлінську інституцію, виділив загальні та спеціальні принципи, зокрема: законність, науковість, економічну доцільність, безперервність, плановість, гласність, (системність, комплексність, спільність інтересів, «головна ланка», маневреність, паритетність (рівність), спеціалізованість (оптимальне використання можливостей взаємодіючих суб'єктів), пропорційну відповідальність за наслідки взаємодії, посилення управляючих параметрів системи тощо [129, с.86; 179, с.88].

С.І. Субота вказує, що: «сукупність принципів взаємодії поліції і громадськості поділяє на дві основні групи: загальні та спеціальні. До загальних принципів взаємодії поліції населення відносяться принципи добровільності, дотримання прав людини і громадянина, гуманізму, справедливості, науковості, комплексності, правової впорядкованості, законності, рівноправності, гласності, плановості. Спеціальні або організаційно-технічні принципи поділяються вченим на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії (принцип спільності інтересів, функціональності, нормованості, спеціалізованості); принципи здійснення процесу взаємодії, або організаційно-технічні принципи (принцип безперервності, скоординованості дій, маневреності (або оперативності і гнучкості), відповідальності за виконання зобов'язань під час взаємодії, заохочення)» [433, с.32].

В.М. Олійник при виділенні принципів взаємодії уповноважених органів при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності взагалі не поділяє останні на групи, а лише вказує про існування: принципу систематичності взаємодії, розмежування компетенції, плановості, професіоналізму, принципу оперативності, принципу оптимальності, пропорційної відповідальності тощо [277].

Щодо законодавчих положень, то нормативно-правові акти, котрі регламентують роботу судово-експертних установ та правоохоронних

органів наводять перелік вихідних основ функціонування цих організацій в цілому, окремі з яких цілком можна віднести і до принципів їх взаємодії. Наприклад, якщо взяти до уваги Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, то в його положеннях визначається, що діяльність судово-експертних установ відбувається на основі принципів законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [374]. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII визначає, що робота поліції ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості і таке інше [367].

В Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII встановлено, що «діяльність прокуратури ґрунтується на засадах:

- 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю [370];
- 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності [370];
- 3) територіальності [370];
- 4) презумпції невинуватості [370];
- 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків [370];
- 6) політичної нейтральності прокуратури [370];
- 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади [370];
- 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом [370];
- 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації

довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання [370];

10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки» [370].

У Законі України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ зазначено наступне: «діяльність СБУ ґрунтується на принципах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України; поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації» [371].

Аналіз наукових підходів до класифікації принципів в цілому, а також принципів взаємодії безпосередньо, законодавчих положень, які закріплюють перелік основоположних вихідних засад діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів хоча і не надає конкретної відповіді на питання про перелік подібних принципів, але дозволяє зауважити про їх поділ на загальні та спеціальні. В своїх визначеннях вчені одностайні в тому, що принципи окремих юридичних явищ найчастіше базуються на загальноправових основоположних ідеях та спеціальних, що притаманні виключно сфері, в якій явище існує та реалізується.

Враховуючи викладене, у підсумку даного підрозділу доцільно представити сформований нами підхід до класифікації принципів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Першу групу принципів становлять вихідні ідеї загального значення, на яких базується діяльність всіх без виключення державних установ та правоохоронних органів, та які закріплюються в Основному законі нашої державі – Конституції.

1) Принцип гуманізму. У Статті 3 Конституції України вказується, що: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [174]. «Гуманізм становить собою принцип-вимогу до роботи всіх без виключення організацій, які функціонують під егідою держави, згідно з якою їх діяльність, в тому числі у форматі взаємодії, має відбуватись із раціональним вибором оптимальних заходів та методів, при яких права та свободи людини і громадянина не зазнають порушень».

2) Принцип законності. Згідно ст. 6 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. В ст. 8 Основного закону вказується, «що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Відповідно до норми ст. 19 правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, за яких органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [174]. Всі наведені положення Основного закону визначають ідею про те, що взаємна діяльність судово-експертних установ та правоохоронних органів повинна відбуватись виключно в межах визначених законодавством і підзаконними актами, а також відповідно до нормативно-встановлених механізмів. Тобто форми, методи та заходи взаємодії мають бути «дозволені законом», адже взаємодія поза даної вимоги стане протиправною діяльністю.

Щодо другої групи принципів, то, як нами відзначалось у раніше проведеному науковому дослідженні, то «в неї входять основоположні засади, які визначають ідею взаємодії правоохоронних органів з судово-експертними установами безпосередньо, а також особливості правового регулювання в цьому напрямку.

1) Принцип організаційної невідповідності. Судово-експертні установи та правоохоронні органи у відносинах взаємодії виступають як цілком незалежні сторони, котрі співпрацюють, об'єднуючи свої можливості, для отримання найбільшого ефекту при виконанні покладених на них функцій. Між зазначеними суб'єктами немає організаційної відповідності або залежності.

2) Принцип компетентності. Дана вихідна ідея перекликається із принципом невідповідності та становить собою умову, за якої правоохоронні органи та судово-експертні установи взаємодіють між собою лише в межах визначеної законодавством компетенції та покладеної на сторони повноважень і визначені завдання.

3) Принцип розвитку. Взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів має спрямовуватись не тільки на полегшення виконання обома сторонами своїх функцій, але і на постійний процедурно-механічний розвиток співпраці та її законодавче удосконалення.

4) Принцип взаємного інтересу. Відповідно до зазначеної вихідної засади взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів ґрунтується на взаємній зацікавленості обох сторін у результаті взаємодії, що дозволяє виконувати спільні заходи ефективно, з максимальним залученням ресурсів, якими володіють сторони» [312].

1.3. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання

В межах, проведених у попередніх підрозділах дослідження неодноразово відмічалась специфіка функціонування правоохоронних органів та судово-експертних установ, не тільки як суб'єктів взаємодії, але й

самостійних учасників правоохоронного сектору нашої держави. Особливість вказаних організацій настільки глибока та суттєва, що вони мають специфічний правовий статус, а також систему регулювання. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів обумовлюють необхідність їх адміністративно-правового регулювання, іншими словами, робить ці організації об'єктом останнього. Але перш ніж визначитись із тим, які саме фактори забезпечують зазначену юридичну формулу регламенту роботи окреслених суб'єктів, розберемось, що таке об'єкт адміністративно-правового регулювання в цілому.

Звернемо увагу: слово «об'єкт» (від латинського «objectus») характеризує явище, предмет, особу, на які спрямована певна діяльність, увага; підприємство, установа, а також все те, що є місцем якої-небудь діяльності. У філософському значенні це поняття розкривається, як те, що існує поза нами і незалежно від нашої свідомості, є явищем зовнішнього світу [274; 99; 410, с.349].

Відповідно до більш широкої гіпотези, об'єкт – це категорія, що виражає те, що протистоїть суб'єкту в його предметно-практичній та пізнавальній діяльності. Об'єктивна реальність, яка існує незалежно від людини та її свідомості, виступає в якості об'єкта для індивіда, що пізнає його в формах діяльності, мовах і знаннях, вироблених в ході історичного розвитку суспільства. Однак, об'єкт не просто тотожний об'єктивній реальності. Він виступає як така її частина, що знаходиться у взаємодії з суб'єктом, причому саме виділення об'єкта пізнання здійснюється за допомогою форм практичної і пізнавальної діяльності, вироблених суспільством та які зображують властивості об'єктивної реальності. Отже, проблема об'єкта – це проблема і науки, і практики [224, с.15].

Тож, зважаючи на філософські та загальноетимологічні визначення, об'єкт варто розуміти як: по-перше, те, на що спрямовано дію чогось або когось; по-друге – сфера або «простір» діяльності якогось суб'єкта.

В юридичній науці поняття об'єкту інтерпретується по-різному. Як об'єкт правового регулювання – це суспільні відносини, на які діє право [408, с.99].

У розумінні І.В. Шатковської об'єкт правового регулювання – це складний феномен, який за своєю сутністю показує, що саме необхідно за допомогою права та притаманних йому засобів та способів регулювати [493, с.34].

В юридичній реальності об'єкт – це те, на що спрямовується дія прав або його відповідної галузі, в нашому випадку, галузі адміністративної. При цьому вчені одностайні в тому, що остання характеризує собою юридично об'єктований феномен прояву та здійснення державної влади, а також регламенту відносин, які виникають у зв'язку із цим [6; 111, с.14; 7; 13].

Отже, ведучи мову про об'єкт адміністративно-правового регулювання, ми говоримо про щось настільки важливе та значиме, що, по-перше, породжує відносини, які складають предмет адміністративно-правового регулювання, а, по-друге, потребує особливої уваги держави та регламенту, адже прямо стосується сфери влади та функцій держави в цілому. Правовий статус зазначеного об'єкту регламентовано нормами адміністративного права, та на нього здійснюється вплив за допомогою адміністративних (державних) заходів та методів. Тобто він «відчуває» на собі імперативну волю держави, яка встановлює закономірності його існування і діяльності, а також контролює їх.

Якщо взяти до уваги безпосередньо правоохоронні органи, то їх функціонування направлено на реалізацію особливого, як за правовою, так і за практичною характеристикою типу діяльності – правоохоронної,

важливість якої підтверджується великим розмаїттям наукових підходів до тлумачення її змісту та призначення.

Так, значна група науковців окреслює сутність правоохоронної діяльності через призму суб'єктів, які її безпосередньо здійснюють, та покладених на них повноважень. Зокрема, В. Стратонов розглядає її, як державну правомірну діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей із боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, припинення або розгляду порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [342]. У контексті цього підходу, на думку Л.В. Гудзь зауважує про те, що правоохоронна діяльність – це діяльність спеціально уповноважених органів і організацій (державних та недержавних), яка має на меті захист прав і свобод людини і громадянина, охорону прав та законних інтересів державних і недержавних організацій, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями. Основними суб'єктами правоохоронної діяльності є правоохоронні органи [93, с.16].

Інші науковці відстоюють позицію, відповідно до якої правоохоронна діяльність – це частина діяльності правозастосовної. Наприклад, І.В. Солов'євич у своєму дослідженні, що присвячене конституційно-правовим аспектам державної влади в Україні та місця в ній правоохоронної діяльності, досліджуване поняття визначає «як різновид правозастосовної організаційно-правової державно-владної діяльності, що базується, в першу чергу, на примусі та здійснюється компетентними органами в спеціально встановлених формах, її зміст полягає в реалізації юридичних норм шляхом видання (прийняття) індивідуально-конкретних правових велінь (державно-владних приписів) із метою протидії виникненню та розвитку протиправних вчинків (провин і злочинів), нейтралізації та ліквідації шкідливого впливу

(наслідків), правовій оцінці вчиненого, забезпеченні відповідного соціального результату тощо» [423, с.136; 377, с.51].

Схожу позицію підтримує Ю.А. Ведерніков, В.К. Карпунчев, В.К. Шкарупа, які доводять, що правоохоронна діяльність - це «різновид правозастосовної діяльності, особливістю якої є виявлення правопорушень та розгляд справ. Тобто, це правозастосовна діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів за встановленою в законі процедурою, що полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [63, с.111].

Окрема група науковців визначають зміст правоохоронної діяльності крізь систему притаманних даній категорії ознак. Наприклад, А.П. Гель та інші до основних ознак правоохоронної діяльності відносить те, що «вона може здійснюватись тільки із застосуванням юридичних заходів впливу; юридичні заходи впливу, які застосовуються при здійсненні такої діяльності, повинні суворо відповідати вимогам законів, що регламентують їх застосування; правоохоронна діяльність реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури; здійснення цього виду діяльності покладено на органи, які, як правило, спеціально створюються державою з цією метою і комплектуються спеціалістами» [79, с.5–6].

І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова та О.М. Толочко доводять, що до істотних ознак правоохоронної діяльності слід відносити те, що:

- «1) ця діяльність спрямована на охорону права від будь-яких порушень;
- 2) вона може здійснюватись не будь-яким способом, а лише шляхом:
  - а) розгляду юридично значущих справ і в деяких випадках застосування до правопорушників примусових заходів і стягнень;
  - б) виявлення правопорушень і осіб, винних у їх учиненні;

- в) обвинувачення у вчиненні правопорушення;
- г) представництва і захисту порушених прав і законних інтересів;
- г) нагляду за додержанням законів;
- 3) ця діяльність повинна відповідати приписам правового нормативного акта;
- 4) вона реалізується з додержанням певних, встановлених у законі або іншому нормативному акті процедур;
- 5) вона реалізується спеціально уповноваженими на те органами, що комплектуються відповідним чином підготовленими службовцями» [280, с.6–9; 420, с.113].

В.С. Ковальський у своїх наукових працях доводить, що найбільш доцільно виділяти «три головні особливості правоохоронної діяльності, перша з яких полягає в її соціальній цінності охороняти права фізичної або юридичної особи певними юридичними процедурами; друга – у процедуризації правоохоронної діяльності; третя – у професійній діяльності уповноважених державою суб'єктів на здійснення правоохоронної діяльності» [436, с.10–12].

В.Л. Ортинський підтримує точку зору, відповідно до якої правоохоронна діяльність характеризується такими ключовими моментами: «владний характер цієї діяльності, що має полягати у захисті певних суспільних відносин компетентними органами. Саме необхідність владного забезпечення вказаних відносин у процесі правового регулювання зумовлює застосування права. Організація та діяльність установ, які здійснюють правоохоронну діяльність, детально регламентуються у законодавчому порядку, вони комплектуються відповідним чином підготовленими фахівцями, насамперед – юристами; правозастосовний характер рішень, що приймаються, відмінність яких полягає не у встановленні нових норм права, а лише у застосуванні відповідних чинних норм, характерних своїм правоохоронним спрямуванням; використання примусу як запобіжного

заходу з метою припинення протиправної діяльності та спроб уникнути відповідальності чи перешкодити провадженню встановленої законом процедури розслідування (розгляду справи). Саме необхідність використання державного примусу, головним чином, і обґрунтовує потребу в спеціальній (правоохоронній) діяльності із застосування права. Окрім цього, використання державного примусу зумовлює необхідність наявності спеціального суб'єкта — компетентного органу, покликаного перевіряти законність, обґрунтованість та доцільність застосування державно-примусових заходів, а у необхідних випадках, у передбачених законом межах, конкретизувати їх та визначати порядок використання, здійснювати індивідуально-правове регулювання» [283].

В тій же площині, але досить своєрідним є науковий погляд на проблему змісту правоохоронної діяльності М.В. Сийплові [403, с.99]. Так, вчений переконаний, що правоохоронна діяльність – це різновид «силової» поліцейської діяльності, якій притаманні такі ознаки: «спрямованість на охорону прав та свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та відповідно до закону і, переважно, у відповідній процесуальній формі; при її здійсненні застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі. Метою правоохоронної діяльності є: охорона прав та свобод людини й громадянина; забезпечення громадського порядку та громадської безпеки; підтримання правопорядку; втілення в життя принципу верховенства права. Ця мета конкретизується у завданнях, що їх має виконувати правоохоронна діяльність».

М.В. Сийплові до ключових ознак правоохоронної діяльності відносить наступні [403, с.99]: «попередження порушень вимог норм права, запобігання протиправним посяганням на безпеку людини; виявлення та припинення правопорушень і зловживань правом; у випадках скоєння злочинів та інших

правопорушень – їх оперативне розкриття, встановлення винних та притягнення останніх до юридичної відповідальності; недопущення необґрунтованих обвинувачень невинних; нагляд за процесом правозастосування; неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом, а також юридична допомога громадянам» [403, с.99].

Варто також звернути погляди на унікальні за своєю природою наукові трактування правоохоронної діяльності, які об'єктивно не входять в жодну з вищевказаних груп. Наприклад, цікаву думку пропонує О.Д. Тихомиров та Ю.А. Ведерніков, цитуємо: «Незважаючи на розмаїття поглядів учених щодо сутності і місця правоохоронної діяльності, вони єдині у визнанні її як державно-владної діяльності, котра здійснюється у правовій формі і безпосередньо пов'язана з попередженням та профілактикою правопорушень» [453, с.168].

І.І. Горінецький підтримує точку зору, відповідно до якої правоохоронна діяльність – це самостійний і пріоритетний напрям державної політики, який за допомогою юридичних засобів здійснюється для досягнення певного соціального ефекту, як захист права загалом, основ конституційного ладу, в тому числі прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, зміцнення законності та правопорядку, і одночасно виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства і держави. Його підтримує І.В. Сажнев: «Правоохоронна діяльність – це діяльність держави, що виражає її сутність на певному історичному етапі, спрямована на вирішення основних завдань щодо забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності та правопорядку, всіх врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами» [448].

В.Г. Фатхутдінов доводить, що однією із форм соціального управління є державно-правове управління, складовою частиною якого є правоохоронна

діяльність. Метою цього виду соціального управління є забезпечення стійкого, цілісного функціонування і розвитку соціального співтовариства як єдиного цілого, а її структурно-організаційною основою є право. Також запропоновано авторське визначення правоохоронної діяльності як здійснюваної на основі Конституції та в межах наданих повноважень нормативно та процесуально регламентованої діяльності спеціальних органів держави та посадових осіб, спрямованої на забезпечення виконання нормативно-правових актів, зміцнення правопорядку, гарантування і забезпечення конституційних прав та інтересів громадян [466; 467; 466, с.25–26].

В дослідженні В.М. Дубінчак пропонується авторське визначення категорії «правоохоронна діяльність», змістом якої є активна форма поведінки уповноважених суб'єктів з можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, спрямована на захист і відновлення прав, свобод і законних інтересів осіб, протидію правопорушенням та реалізує правоохоронну функцію держави. Водночас обґрунтовано, що правоохоронна діяльність являє собою певну сукупність заходів, націлених на правоохоронний результат, процесуальність (процедурність) якої є: самостійною ознакою правоохоронної діяльності; формою організації правоохоронної діяльності; способом реалізації повноважень суб'єктів правоохоронної діяльності; засобом моделювання ефективності правоохоронної діяльності; формою забезпечення послідовності правоохоронної діяльності [113, с.107; 38, с.28].

А.С. Піголкін наголошує на тому, що правоохоронна діяльність – «це діяльність компетентних органів з охорони норм права від будь-яких порушень, розв'язання справ про правопорушення – застосування правових санкцій або відмова від їх застосування, а також вжиття спеціальних заходів щодо попередження порушень у майбутньому» [343, с.31; с.18].

Т.М. Шамба у своїй дисертації «Демократизм радянського правопорядку (проблеми теорії і практики)» розглядає даний вид діяльності у вузькому і широкому значеннях. Автор вказує, що «у вузькому значенні правоохоронна діяльність тлумачиться як безпосередня охорона встановленого законом порядку суспільних відносин, тобто боротьба з правопорушниками шляхом притягнення винних до юридичної відповідальності. У широкому розумінні – це не тільки безпосередня охорона сформованих суспільних відносин, але підтримка і зміцнення правопорядку, створення позитивних умов для безперешкодної реалізації всіма суб'єктами своїх прав і обов'язків» [163, с.124]. компетентних органів з охорони норм права від будь-яких порушень, розв'язання справ про правопорушення – застосування

Аналіз різнопланові за змістом та глибиною наукової думки визначень дає можливість консолідувати основні, найбільш явні особливості правоохоронної діяльності, на які частіш за все вчені звертають увагу:

1) Основне призначення правоохоронної діяльності полягає в охороні та захисті прав, свобод та законних інтересів громадян від негативних, протиправних посягань з боку окремих суб'єктів. Цей аспект розкривається в недопущенні протиправної поведінки будь-яких суб'єктів, її припиненні у разі потреби, відновленні порушених прав, свобод і законних інтересів, а також притягненні правопорушників до юридичної відповідальності.

2) Одним із аспектів правоохоронної діяльності також є профілактика порушень прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина у різних сферах діяльності, що полягає у формуванні безпекового середовища на території країни, в контексті якого буде створено такі умови, за яких вчинення правопорушень ускладнюється або взагалі стає неможливим.

3) Правоохоронна діяльність є прерогативою окремої, спеціально уповноваженої на це законодавством групи суб'єктів владних повноважень –

правоохоронних органів, які наділені особливими правами, зокрема, на застосування заходів примусу та, разом з цим, виключними обов'язками.

4) Невід'ємним елементом правоохоронної діяльності є правозастосування – діяльність щодо застосування матеріальних норм права до конкретних правовідносин – певне «посередництво» між законом і колом суб'єктів, на які поширюється його дія; діяльність, результати якої призводять до виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків учасників правовідносин [149, с.1]. Як зауважує О.Ф. Скакун, правозастосовна діяльність – це владно-організуєча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, що здійснюється в процедурно-процесуальному порядку, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права [407, с.388–389; 150]. Тобто здійснення правоохорони визначає необхідність реалізації положень законодавства, які регламентують повноваження правоохоронних органів та міру застосування ними примусових заходів щодо суб'єктів, які вчиняють правопорушення.

5) Реалізація правоохоронної діяльності відбувається одразу в трьох юридичних площинках, а саме: адміністративно-процесуальній, що пов'язано із протидією адміністративним правопорушенням та профілактичною роботою з правопорушниками; кримінально-процесуальній – боротьба із кримінальними проступками та злочинами, а також суб'єктами, які їх вчиняють, у тому числі за умови їх організованої, злочинної діяльності; суто адміністративній – передбачає реалізацію владно-розпорядчих, внутрішньо-організаційних та суто адміністративних заходів, направлених на виконання правоохоронними органами своїх функцій, до прикладу можна навести взаємодію із судово-експертними установами.

Таким чином, діяльність правоохоронних органів має різні сторони та форми прояву, в зв'язку із чим її важко розкривати за якимось окремим критерієм. Так, правоохоронна діяльність пов'язана із правозастосуванням,

але при цьому не можна заперечувати факт її особливого суб'єктного складу. Враховуючи викладене, на нашу думку, теоретично вірним буде вирізнити широке та вузьке тлумачення категорії «правоохоронна діяльність», адже саме в такий спосіб можна максимально правильно розкрити її зміст відповідно до всіх притаманних ознак.

Отже, правоохоронна діяльність у вузькому значенні – це нормативно визначений різновид діяльності спеціально уповноважених органів державної влади (правоохоронних органів), метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України.

У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це особлива, державно-значима сфера функціонування спеціально уповноважених органів влади, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою профілактики, попередження та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, а також відновлення порушених ними прав і свобод людини та громадянина та притягнення порушників до юридичної відповідальності.

Отже, головне призначення правоохоронної діяльності – це захист населення країни, у зв'язку із чим уповноважені на їх проведення органи користуються спеціальними правами, які в окремих випадках передбачають можливість застосування найбільш суворого примусу, зокрема, використання вогнепальної зброї у діяльності Національної поліції, Служби безпеки України та інших подібних органів. В сукупності ці аспекти доводять необхідність жорсткого державного регламенту діяльності правоохоронних органів, забезпечення її існування та здійснення у імперативних, незмінюваних рамках, а також контролю за її проведенням.

Щодо діяльності судово-експертних установ, то вона має принципово іншу суть, але має не менше суспільне значення, через що також виступає об'єктом адміністративно-правового (державного) регулювання.

Функціонування судово-експертних установ в нашій державі має назву судово-експертної діяльності. У Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-ХІІ дане поняття неодноразово застосовується, але жодним чином не розкривається. Положення нормативного акту пов'язують зміст зазначеної діяльності із процесом проведення судової експертизи – дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [374].

Водночас науковці підходять до тлумачення судово-експертної діяльності судово-експертних установ значно ширше та не обмежуються трактуванням крізь поняття експертизи.

Наприклад, як указує О.Ф. Дорошенко, судово-експертна діяльність – це діяльність спеціаліста, що має відповідний рівень кваліфікацій та компетенції виступити судовим експертом у процесі і надати експертний висновок [112, с.18–19].

Систематизований та широкий підхід до окреслення змісту судово-експертної діяльності також запропонував Л.Г. Бордюгов. Згідно його напрацювань, це: «заснована на конституційних засадах діяльність органів державної влади юридичних і фізичних осіб щодо забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, кваліфікованою, такою, що спирається на досягнення науково-технічного прогресу, судовою експертизою. Аналіз судово-експертної діяльності, як єдиної динамічної системи, показує, що вона включає в якості основних три моменти: вхідний – полягає в діяльності судово-слідчих органів щодо призначення експертизи, які повинні поставити питання перед експертом та забезпечити його необхідними для дослідження матеріалами; центральний – полягає в діяльності судового експерта щодо

проведення судової експертизи; вихідний – полягає у використанні органом, що призначив експертизу, висновку судового експерта для встановлення обставин справи» [511, с.129–130].

Ю.О. Пілюков дотримується погляду про те, що судово-експертна діяльність це складний інформаційно-пізнавальний процес, який складається з етапів пошуку інформації, вироблення й реалізації рішень по застосуванню методів та прийомів, що взаємодіють між собою до того часу, поки злочин не буде розкрито і з'ясовано всі обставини його вчинення [297, с.10].

К.В. Легких обстоює позицію про те, що судово-експертна діяльність – це виконання конкретною особою покладених на неї законом функцій щодо забезпечення судочинства [199, с.33].

Т.В. Аверьянова та інші автор підручника «Криміналістик» аргументують, що «судово-експертна діяльність є системою дій і пов'язаних з ними правовідносин, що здійснюються в процесі судочинства уповноваженими органами і особами з призначення, організації і проведення судових експертиз» [189, с.440; 213, с.46].

Цікавим є підхід М.Г. Щербаковського, на думку якого судово-експертну діяльність варто розглядати, як правовий інститут, зміст якого складає система процесуальних та організаційних процедур, пов'язаних з проведенням судових експертиз [502, с.23].

Комплексне визначення пропонує у своїх наукових працях Г.О. Стрілець. Вчений дійшов до висновку, що судово-експертна діяльність – це «врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому та їх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір та підготовка судово-експертних кадрів. Судово-експертна діяльність здійснюється на засадах Конституції України та

регулюється законодавчими актами відповідних галузей права, зокрема, Кримінальним кодексом України, Кримінально-процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Законом України «Про судову експертизу», іншими Законами, міжнародними договорами та різними відомчими інструкціями і наказами. Судово-експертна діяльність, на відміну від інших видів людської діяльності, має суспільний характер, цілеспрямованість, плановість, систематичність здійснення. До особливостей експертної діяльності відносяться: самостійність і ініціативність експерта, її правовий, дослідницький, конструктивний та верифікований характер. Судово-експертній діяльності притаманні також особлива суспільно-психологічна атмосфера і співвідношення індивідуальності та колегіальності» [431, с.10].

Як і всяка система, судово-експертна діяльність може бути представлена у вигляді сукупності взаємодіючих компонентів, до яких в першу чергу необхідно віднести суб'єктів судово-експертної діяльності [48, с.64].

Необхідно також зауважити, що на сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону про судово-експертну діяльність в Україні від 03.10.2017 р. № 2149-VII, відповідно до якого це «діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва та ремесла» [372].

Проаналізовані визначення показують, що судово-експертна діяльність не пов'язана із застосування примусу та загалом не володіє більшістю ознак, притаманних правоохороні, Але її зміст характеризується багатьма іншими особливостями.

1) У першу чергу, судово-експертна діяльність супроводжує правоохоронну, адже перед нею ставляться завдання із забезпечення використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань, що полегшують процес притягнення винних у порушенні прав і свобод людини та громадянина до юридичної відповідальності.

2) Судово-експертна діяльність має юридичний характер, адже реалізується у процедурах та заходах, які чітко регламентовано та визначено нормами законодавства.

3) Судово-експертна діяльність – це в більшій частині дослідницька робота, направлена на проведення спеціального різновиду наукових досліджень – експертиз, результати яких мають юридичну значимість та можуть використовуватись в діяльності правоохоронних органів та суді.

4) Судово-експертній діяльності також притаманна система спеціальних суб'єктів, якими виступають судово-експертні установи, створені у порядку, визначеному законом, та працюючих згідно із вимогами Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ.

Таким чином, діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це регламентована законодавством діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка полягає у проведенні дослідницької експертної роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Відповідно до викладеного судово-експертна діяльність має суспільно-важливе значення, адже полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не тільки наукове, але й практично-правове значення. Іншими словами, діяльність судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів, в процесі захисту та охорони ними прав і свобод громадян і людини.

Саме цим обумовлюється необхідність адміністративно-правового регулювання діяльності судово-експертних установ, так як забезпечення ефективності та результативності їх роботи залежить від незалежності експертів, дотримання ними всіх законодавчих норм та стандартів, а також постійного удосконалення матеріально-технічної та правової бази функціонування даних організацій, чого неможливо досягнути поза наявності державного регламенту зазначених питань.

Отже, саме виділені вище фактори пояснюють значимість та особливості діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ, як об'єктів адміністративно-правового регулювання. Звісно, це лише один з багатьох можливих поглядів, проте саме в ньому, на нашу думку, відкривається відповідь на питання, що складають предмет представленого наукового дослідження [331].

1.4. Правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Ефективність та дієвість взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів залежить від багатьох факторів, одними з яких є належним чином «сконструйована» система правових актів. Водночас особлива природа взаємодії зазначених суб'єктів, тяжіння її змісту до адміністративно-правової сфери, а також специфіка діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів в цілому викликає необхідність детального огляду правових засад в зазначеному напрямку та визначення місця серед них адміністративно-правового регулювання.

Етимологічно слово «засада» – це те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, основа світогляду або ж спосіб, метод здійснення чого-небудь тощо [414].

У розумінні філософів засада – це достатня і (або) необхідна умова для чого-небудь: буття, пізнання, думки, діяльності. Наприклад, необхідні (але не достатні) засади матеріальних явищ – закони природи; достатні (але не необхідні) засади вчинків – їх мотиви; достатні засади суджень – інші судження (посилки) або досвід. Існують різні рівні, глибина засад. У сфері дедукції останніми засадами є логічні закони: кожен з них обґрунтовує логічно правильний зв'язок суджень; тому, щоб обґрунтувати будь-який зв'язок суджень, треба привести її до форми логічного закону. Разом з тим вибір логічних законів сам потребує засад, які можуть і не належати логіці. Звичайно, неможливість вказати засаду для будь-якого судження не є ще свідченням хибності цього судження, якщо тільки сама ця неможливість, у свою чергу, не обґрунтована логічно. Останнім, однак, часто нехтують, задовольняючись суб'єктивною впевненістю у відсутності засад. Тому нерідкі випадки, коли положення, що вважалися протягом довгого часу помилковими, отримували потім достатні засади їх істинності. У цьому, зокрема, проявляється об'єктивний характер засад, а також і закону необхідності засад, у якого в логіці (класичної, інтуїціоністської і мінімальної) є важливий формальний аналог – теорема: якщо при допущенні судження заперечується наявність у нього достатніх засад, то допущене судження хибне [474, с.452].

Щодо змісту засад у теорії права, то, наприклад, Д.О. Кошиков зробив висновок, що поняття «правові засади» розуміються у декількох аспектах: по-перше, як система нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; по-друге, як норми права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах; по-третє, як керівні начала

(принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів [186, с.166].

Разом з цим, більшість вчених тлумачать зміст правових засад саме у значенні перших двох визначень, виділених Д.О. Кошиковим. Наприклад, Е. Шевченко вказує на те, що правові засади є за своєю сутністю базовими нормами права, однак, своє безпосереднє втілення вони знаходять у відповідних нормативно-правових актах, які визначають особливості статусу державного органу [494, с.166, 168; 186].

Відповідно до позиції О.У. Калабаєва та Ю.О. Тіхомірова правові засади – це нормативно-правові акти, крізь які проявляється юридичний вплив на суспільні відносини [145, с.49].

К.В. Муравйов правові засади пропонує розуміти як систему нормативно-правових актів, якими визначаються юридичні підстави, порядок, межі та ключові орієнтири [255, с.157; 186].

Н.І. Нарішкіна відстоює позицію про те, що правові засади – це сукупність основних законів і підзаконних нормативних правових актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин одноманітно в межах держави» [259, с.56].

Таким чином, правові засади є системою нормативних актів, які об'єднують в собі правові норми, що регламентують ті чи інші галузі суспільної діяльності. З огляду на це, правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами – це система нормативно-правових актів та їх положень, які регламентують правовий статус судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також зміст та порядок взаємодії вказаних суб'єктів. Водночас, щоб визначити місце в системі цих засад адміністративно-правового регулювання, проаналізуємо які саме нормативні акти та положення її складають.

На національному нормативно-правовому рівні основою взаємодії судових установ та правоохоронних органів є Конституція України від

28.06.1996 №254к/96-ВР, яка встановлює декілька аспектів функціонування системи судово-експертних установ та правоохоронних органів у тому числі з питань взаємодії. В першу чергу, Основний закон визначає особливості територіального устрою та побудови державної влади в Україні, на основі яких формується система управління судово-експертними установами та правоохоронними органами. Так, відповідно до ст. 6 Конституції, «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Своєї черги, територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села» [174].

Другим важливим аспектом є те, що Основний закон консолідує в собі ключові, загально-юридичні принципи взаємодії судових установ та правоохоронних органів нашої держави. До того ж Конституція визначає виключність законодавчого регламенту правоохоронного сектору держави та сфери роботи судово-експертних установ, згідно з чим тільки законами України регламентовано: здійснення судоустрію, судочинства, статусу суддів; судової експертизи; організації і діяльності прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядку виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [174].

Взаємодії судово-експертний установ із правоохоронними органами присвячено низку міжнародних документів. Прикладом є Конвенція

Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р., яка регламентує механізм взаємодії держав-учасниць Конвенції за напрямом протидії організованим злочинності із транснаціональними зв'язками. Разом з цим, відповідно до ст. 27 документу, ефективність подібної взаємодії прямо залежить від забезпечення тісної співпраці правоохоронних, судових органів та експертних установ всередині держав-учасниць [173].

Дещо інші відомості можна виділити, якщо проаналізувати Конвенцію ООН проти корупції від 31.10.2003 р., Метою вказаної Конвенції є: «розвиток й заохочення глобального, регіонального, субрегіонального та двостороннього співробітництва між судовими та правоохоронними органами, а також органами фінансового регулювання в цілях боротьби з відмиванням коштів» [172].

Нормативно-правовим актом також передбачено, що: «держави-учасниці надають одна одній найширшу взаємну правову допомогу в розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді справ за вчиненими злочинами. Взаємна правова допомога, що надається відповідно до Конвенції, може запитуватися, зокрема, і для надання інформації, речових доказів та висновків експертів. Кожна Держава-учасниця призначає центральний орган, зобов'язаний та уповноважений одержувати запити про надання взаємної правової допомоги та виконувати їх, або пересилати для виконання компетентним органам». При цьому саме на зазначений орган відповідно до Конвенції покладається обов'язок в окремій частині координувати на території відповідної держави-учасниці документу діяльність правоохоронних органів та судово-експертних установ для забезпечення їх взаємодії та подальшого направлення належної інформації запитуючим суб'єктам [172].

Не можна оминути увагою Договір про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі

судової експертизи від 04.11.1996 р. Метою та предметом Договору є здійснення співробітництва в галузі наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення існуючих та створення нових методів та методик судової експертизи, обмін досвідом експертної практики. Формами співробітництва визначено такі напрямки діяльності, як:

- обмін інформацією: з науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, з нових учбових, методичних та довідкових видань, з наукових конференцій, семінарів, виставок в галузі криміналістики та судової експертизи, що плануються;

- координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі: спільної розробки методів та методик судової експертизи, виконання наукових розробок за заявками однієї з сторін;

- проведення підготовки та підвищення кваліфікації кадрів на засадах проведення спільних шкіл, семінарів, курсів з освоєння нових методів та методик судової експертизи; взаєморецензування наукових розробок та експертних висновків;

- надання науково-методичної, консультативної та практичної допомоги з питань наукової та експертної діяльності [108].

Окреслені в документі напрями вдосконалення механізмів проведення судових експертиз та механізмів їх здійснення включає в себе проблему взаємодії судових установ та правоохоронних органів. В цьому ж контексті варто відмітити матеріали та методичні розробки Європейської мережі судово-експертних установ, членом якої є судові установи України. Так, членство у ENFSI є важливим стратегічним напрямом розвитку для всіх вітчизняних судово-експертних установ, адже забезпечує високі міжнародні стандарти судово-експертної діяльності, взаємодію із широкого кола питань із європейськими партнерами, відкриває нові перспективні напрями розвитку. До того ж, подібне членство дозволяє покращити внутрішні процеси управління судово-експертними установами, зокрема в

питаннях забезпечення їх взаємодії із правоохоронним сектором держави, шляхом вивчення та перейняття зарубіжного досвіду із зазначених питань [487].

Безпосередньо на законодавчому рівні до правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід віднести Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Останній визначає завдання кримінального провадження (діяльність спеціально уповноважених державних органів) в нашій країні, до яких відноситься: «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [190].

В положеннях КПК указується, що в межах кримінального провадження, «експерт – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань» [190]. Участь у кримінальному провадженні покладає на експертів відповідні процесуальні права, а саме: «знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що

стосуються предметів та об'єктів дослідження; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання і таке інше» [190].

Окрему групу правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами складають законодавчі акти, положеннями яких регламентовано систему державного управління судово-експертними установами та правоохоронними органами. Зокрема, взяти до уваги варто положення Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. №794-VII, відповідно до норм якого «КМУ є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів» [364]. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

«1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;

2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а

також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;

5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю» [364].

Крім цього, ст. 19 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» встановлено, що вагому частину компетенції КМУ складає «забезпечення інтересів Українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, вирішення питань державного управління у сфері правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина» [364].

У зазначеній сфері КМУ:

«а) здійснює проведення державної правової політики;

б) здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади;

в) вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та

громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби із злочинністю, запобігання і протидії корупції;

г) здійснює заходи щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками;

г) організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їхніх сімей тощо» [364].

Іншим важливим документом, який регламентує роботу суб'єктів управління системою правоохоронних органів та судово-експертних установ є Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI, який визначає «організацію, повноваження та порядок діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України, до яких судово-експертні установи та правоохоронні органи безпосередньо відносяться та правовим статусом яких в окремих випадках володіють» [376].

Одним з ключових нормативно-правових актів в системі правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, на наш погляд, є Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII, який визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [374].

Окремі норми, які регламентують особливості взаємодії експертних установ та правоохоронних органів, закріплюються в титульних актах, що визначають правовий статус останніх в цілому, на кшталт, Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII, Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII, Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII тощо [346; 365; 371].

Важливе значення у контексті правових засад взаємодії правоохоронних органів та експертних установ має підзаконна нормативно-правова база, яка визначає порядок проведення судових експертиз та звернення до судово-експертних установ представників правоохоронних органів; види судово-експертних досліджень; особливості контролю за роботою експертів, а також їх адміністративний статус, умови підпорядкування і таке інше. Наприклад, в межах внутрішньої структури Національної поліції України взаємодія між представниками НПУ та судово-експертними установами відбувається в роботі підрозділів слідства. Так, відповідно до наказу МВС «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 р. № 570 до числа основних функцій цих підрозділів відноситься: «організація взаємодії слідчих підрозділів з Офісом Генерального прокурора, регіональними, місцевими прокуратурами, зокрема прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову і судово-експертну діяльність» [368].

Проте, зазначений акт є не єдиним прикладом підзаконних правових засад взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ. Відмітити також варто наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08.10.1998 р. № 705/3145; наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про затвердження Положення про Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України» від 02.09.2010 р. №770/18065; наказ Служби безпеки України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних

досліджень в системі Служби безпеки України» від 29.05.2015 р. № 371; наказ МВС «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» від 03.11.2015 р. № 1343; наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» від 17.07.2017 р. № 591 тощо [355; 359; 356; 360].

Отже, проведене дослідження показує, що систему правових засад взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ складають численні нормативно-правові акти міжнародного, а також національного законодавчого та підзаконного рівня. На наш погляд, щоб розібратись із місцем та роллю серед них адміністративно-правового регулювання доречно звернутись до наукових джерел, в яких пояснюються особливості даної категорії та її зміст.

Поняття адміністративно-правового регулювання походить від загальної юридичної категорії «правове регулювання», загально-етимологічну основу якої складає термін «регулювання». Останній відповідно до словникової літератури має визначення: дія – регулювати, керувати чимось або ж вносити порядок, забезпечити відповідність певним правилам існування або функціонування якусь систему [67, с.1207; 289; 489].

В правничій літературі зміст поняття «регулювання» розкривається як вплив права на суспільні відносини. З цього приводу, наприклад, А.Т. Комзюк відмічає, що це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором. Він має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [171, с.47].

В.В. Гловченко, В.К. Гіжевський, В.С. Ковальський аргументують, що «правове регулювання - здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо [339, с.369; 301, с.105–106].

О.В. Петришин, С.П. Погребняк та В.С. Смородинський вважають, що правове регулювання – це впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою юридичних засобів. Крім того, правове регулювання має свій об'єкт та предмет впливу. Об'єктом правового регулювання є поведінка людей та їх об'єднань у суспільстві, яка в силу своєї соціальної значущості регулюється нормами права (юридично значуща поведінка). Крім того, в юридичній літературі використовується більш широке, ніж правове регулювання, поняття «правовий вплив», безпосереднім об'єктом якого є не тільки поведінка людини, а також і її свідомість, психіка. В свою чергу, предметом правового регулювання, на думку авторів, є такі суспільні відносини, упорядкування яких можливо і водночас доречно саме за допомогою юридичних засобів, адже право є універсальним соціальним регулятором, проте не єдиним і не всеохоплюючим. Існують певні об'єктивні можливості права, які визначають межі правового регулювання, поза якими воно стає неефективним, некорисним і навіть шкідливим. Визначення цих меж є необхідним з метою запобігання тотальному регламентуванню суспільного життя і втручання держави в особисте життя членів суспільства. Право досягає своїх цілей і дійсно регулює суспільні відносини лише остільки, оскільки поведінка людей, якої вимагають його норми, є об'єктивно можливою і відповідає соціальним, зокрема економічним і політичним, умовам [294].

Ю.С. Решетов зазначає, що правове регулювання виступає як особлива юридична складова механізму дії права. Автор виділяє в правовому регулюванні відповідної діяльності правові засоби. Межі правового регулювання фіксують кордон юридичного впливу на суспільні відносини, дія ж норм права в часі, у просторі й за колом осіб окреслює межі їх реалізації. Причому це межі також індивідуального правового регулювання, яке входить у механізм реалізації права. Межі правового регулювання відображають місце й роль юридичних засобів у системі загального соціального регулювання [422, с.178].

І.П. Голосніченко і М.М. Марченко розуміють правове регулювання як «частину правового впливу, його особливим порядком, що відзначається підвищеною чіткістю нормативної регламентації і здійснюється за допомогою специфічних правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації права» [84, с.89; 272, с.436; 501, с.1055].

Щодо змісту адміністративно-правового регулювання, то, наприклад, В.В. Галуцько та О.М. Онищук вважають, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держав [76].

Їх точку зору підтримує В.В. Сокурєнко, який відмічає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований упорядковувачий вплив на відносини, що виникають у сфері функціонування публічної адміністрації шляхом застосування правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) і пов'язується з встановленням конкретних прав та обов'язків суб'єктів відповідних відносин [422].

В.І. Теремецький розглядає адміністративно-правове регулювання як: «цілеспрямований вплив правових норм, що прийняті державою і є відповідними адміністративними засобами забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави» [446; 87 с.61].

Натомість, наприклад, О.І. Харитонов підтримує позицію про те, що адміністративно-правове регулювання – це встановлення державою певних правил поведінки, пов'язаних з виконанням органами виконавчої влади та місцевого самоврядування публічно-владних повноважень у сфері господарювання [479, с.76].

У розумінні Ю.М. Козлова категорія визначається, як процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки [5; 500].

С.Г. Стеценко вважає, що адміністративно-правове регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [429, с.624].

І.П. Голосніченко визначає адміністративно-правове регулювання як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких справляється вплив на відносини, що виникають в процесі здійснення виконавчої влади [83 с.231; 125].

Отже, відповідно до вищенаведеного, правове регулювання – це систематизований, виражений у нормах юридичних актів вплив права на суспільні відносини, які виникають між суб'єктами права на основі відповідних юридичних фактів. В даному випадку правові засади становлять собою «провідник» юридичного впливу. В свою чергу, адміністративно-правове регулювання – це видове відгалуження загально-юридичної категорії правового регулювання, яке відбувається крізь норми адміністративного

права та визначає вплив права на суспільні відносини особливого характеру, що виникають за фактом діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Тобто йдеться мова про відносини владно-управлінського впливу, що переважають в роботі органів державної влади, місцевого самоврядування і таке інше. Це цілеспрямований, комплексний, упорядковуючий вплив права на суспільні відносини владно-управлінської сфери, що відбувається крізь норми адміністративного права, які входять у систему вище окреслених юридичних засад. При цьому метою адміністративно-правового регулювання є упорядкування роботи публічної адміністрації, зокрема, шляхом чіткого окреслення змісту юридичного статусу суб'єктів владних повноважень, їх функцій та обов'язків; механізмів застосування методів та засобів владного впливу на інших суб'єктів права; порядку співпраці із іншими учасниками владно-управлінських відносин з питань виконання передбачених законом завдань і таке інше [321].

Вказане дає підстави стверджувати, що в межах правових засад взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ адміністративно-правове регулювання має базове, основоположне значення. Так, норми актів міжнародного права та Конституції регламентують здебільшого ключові умови такої взаємодії, а також юридичні принципи її реалізації. При цьому міжнародні засади дають можливість перейняти іноземний досвід організації взаємодії судово-експертних установ з іншими органами правоохоронного сектору держави. В той же час в законодавчих та підзаконних положеннях, на яких базується робота судово-експертних установ та правоохоронних органів, норми адміністративного права переважають, адже в більшості вказаних актів регламентовано питання пов'язані з: адміністративно-правовим статусом судово-експертних установ та правоохоронних органів; функціями, повноваженнями та завданнями що ставляться перед судово-експертними установами та правоохоронними органами; механізмами взаємодії судово-експертних установ та

правоохоронних органів при виконанні ними визначених законодавством функцій; визначенням організаційно-практичних цілей зазначеної взаємодії і таке інше. Зазначені аспекти дають можливість сформулювати наступний висновок: правові засади взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів мають адміністративно-правовий базис, виражений у численних нормах адміністративного права, закріплених в законодавчій та підзаконній системі нормативних актів [321].

Висновки до Розділу 1

Встановлено, що взаємодія – це полізмістовна категорія, яка має різні прояви, проте, характеризується рядом спільних особливостей, притаманних у тому числі взаємодії правоохоронних органів із судово-експертними установами, а саме:

по-перше, взаємодія – це завжди певна спільність суб'єктів, іншими словами вона в будь-якому випадку виникає між двома та більше елементами якоїсь реальності;

по-друге, взаємодія обумовлює спільну діяльність відповідних суб'єктів, тобто характеризує загальний для них вектор руху, спрямований на досягнення певної заздалегідь визначеної мети;

по-третє, взаємодія має організаційну основу, адже спільність та узгодженість дій суб'єктів потребує проведення роботи із забезпечення цих дій та особистого контролю кожним суб'єктом процесу їх реалізації;

по-четверте, взаємодія завжди має добровільний характер, а також відрізняється повною незалежністю суб'єктів, що приймають участь у взаємодії; на перший план виходить не примус до співпраці, а акумулювання можливостей кожного суб'єкту для ефективного та швидкого вирішення якоїсь мети.

Відмічено, що у межах різних наукових трактувань взаємодія наділяється значенням «сукупності суспільних відносин», «форми співпраці», «форми координації» і таке інше. Окремо наголошено, що більшість вчених під взаємодією правоохоронних органів та судово-експертних установ розуміють виключно інститут процесуальний, який має місце у роботі правоохоронних органів, пов'язаній із протидією кримінальним правопорушенням. Акцентовано увагу на тому, що трактування вчених хоча і мають в окремих випадках раціональне ядро, часто не повною мірою розкривають зміст та значення взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ.

Констатовано складність та багатоаспектність явища взаємодії як в загальному значенні, так і в межах проблеми взаємодії правоохоронних органів з судово-експертними установами. В останньому аспекті її зміст складають не тільки спільна діяльність, але й велика кількість правовідносини, що виникають у зв'язку із цим.

Взаємодію правоохоронних органів з судово-експертними установами запропоновано розглядати у двох аспектах.

Відповідно до першого, це законодавчо визначена спільна діяльність організаційно не підпорядкованих одне одному правоохоронних відомств та судово-експертних установ нашої держави, яка полягає у проведенні спільних заходів спрямованих на виконання покладених на зазначені інституції функцій.

У другому, більш широкому значенні, взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ – це сукупність регульованих нормативно-правовими актами різної юридичної сили правових відносин, які виникають під час спільної діяльності правоохоронних органів з судово-експертними установами, яка виражається у проведенні спільних зовнішньо та внутрішньо-організаційних заходів направлених на забезпечення взаємодії кожним окремим відомством.

Акцентовано увагу на тому, що взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ є особливим, комплексним явищем, яке має не тільки управлінський, але й юридичний відбиток, адже породжує цілу систему суспільно-правових відносин особливого типу.

З'ясовано, що мета взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами полягає у здійсненні спільної, державно- та суспільно-значимої діяльності, яка полягає у тому, щоб створити всі необхідні організаційні та правові умови для того, щоб забезпечити максимально високий та ефективний рівень захисту законних прав, свобод та інтересів громадян. Відповідно до визначеної мети, завданнями взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є:

- 1) забезпечити проведення ефективної правоохоронної діяльності;
- 2) проводити ефективну судово-експертну діяльність;
- 3) реалізувати процесуальні ролі судово-експертних установ у процесі розслідування кримінальних правопорушень;
- 4) здійснити науково-методичне та експертне забезпечення правоохоронної діяльності;
- 5) поглибити використання спеціальних знань у процесі виконання правоохоронними органами покладених на них функцій;
- 6) формувати та впроваджувати нові формати та методи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів.

Аргументовано, що принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів:

- 1) несуть в собі базову, основоположну, усталену в суспільстві та забезпечену державою ідею про сутність, призначення та механізми реалізації взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;
- 2) виступають стандартизованими вимогами, своєрідним «еталоном» правового регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають в межах зазначеної взаємодії;

3) мають широку нормативно-правову основу, адже як і загальні принципи права розчинюються у нормативно-правових положеннях різного рівня та галузей;

4) мають «м'який» зміст, тобто є чутливими до суспільних коливань та можуть змінюватись відповідно до трансформацій суспільно-правових відносин в контексті взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

5) внаслідок складності змісту являють собою розгалужену систему різних за обсягом та інтенсивністю впливу вихідних засад загально-правового та спеціального значення.

Доведено, що принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів – це система розчинених в положеннях законодавчої та підзаконної нормативно-правової бази вихідних, основоположних, базових засад, які виражають ідею про сутність, призначення та механізми реалізації такої взаємодії, а також становлять основу правового регулювання суспільних відносин у вказаній сфері.

Узагальнено, що спеціальними принципами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є наступні:

1) Принцип організаційної невідповідності. Судово-експертні установи та правоохоронні органи у відносинах взаємодії виступають як цілком незалежні сторони, котрі співпрацюють, об'єднуючи свої можливості, для отримання найбільшого ефективу при виконанні покладених на них функцій. Між зазначеними суб'єктами немає організаційної відповідності або залежності.

2) Принцип компетентності. Дана вихідна ідея перекликається із принципом невідповідності та становить собою умову, за якої правоохоронні органи та судово-експертні установи взаємодіють між собою лише в межах визначеної законодавством компетенції та покладеної на сторони повноважень і визначені завдання.

3) Принцип розвитку. Взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів має спрямовуватись не тільки на полегшення виконання обома сторонами своїх функцій, але і на постійний процедурно-механічний розвиток співпраці та її законодавче вдосконалення.

4) Принцип взаємного інтересу. Відповідно до зазначеної вихідної засади взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів ґрунтується на взаємній зацікавленості обох сторін у результаті взаємодії, що дозволяє виконувати спільні заходи ефективно, з максимальним залученням ресурсів, якими володіють сторони.

Виокремлено основні особливості правоохоронної діяльності, на які найчастіш за все вчені звертають увагу:

1) Основне призначення правоохоронної діяльності полягає в охороні та захисті прав, свобод та законних інтересів громадян від негативних, протиправних посягань з боку окремих суб'єктів. Цей аспект розкривається в недопущенні протиправної поведінки будь-яких суб'єктів, її припиненні у разі потреби, відновленні порушених прав, свобод і законних інтересів, а також притягненні правопорушників до юридичної відповідальності.

2) Одним із аспектів правоохоронної діяльності є профілактика порушень прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина у різних сферах діяльності, що полягає у формуванні безпекового середовища на території країни, в контексті якого буде створено такі умови, за яких вчинення правопорушень ускладняється або взагалі стає неможливим.

3) Правоохоронна діяльність є прерогативою окремої, спеціально уповноваженої на це законодавством групи суб'єктів владних повноважень – правоохоронних органів, які наділені особливими правами, зокрема, на застосування заходів примусу та, разом з цим, виключними обов'язками.

4) Невід'ємним елементом правоохоронної діяльності є правозастосування – діяльність щодо застосування матеріальних норм права до конкретних правовідносин

5) Реалізація правоохоронної діяльності відбувається одразу в трьох юридичних площинках, а саме: адміністративно-процесуальній, що пов'язано із протидією адміністративним правопорушенням та профілактичною роботою з правопорушниками; кримінально-процесуальній – боротьба із кримінальними проступками та злочинами, а також суб'єктами, які їх вчиняють, у тому числі за умови їх організованої, злочинної діяльності; суто адміністративній – передбачає реалізацію владно-розпорядчих, внутрішньо-організаційних та суто адміністративних заходів, направлених на виконання правоохоронними органами своїх функцій, до прикладу можна навести взаємодію із судово-експертними установами.

Обґрунтовано, що правоохоронна діяльність у вузькому значенні – це нормативно визначений різновид діяльності спеціально уповноважених органів державної влади (правоохоронних органів), метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це особлива, державно-значима сфера функціонування спеціально уповноважених органів влади, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою профілактики, попередження та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, а також відновлення порушених ними прав і свобод людини та громадянина та притягнення порушників до юридичної відповідальності.

Наголошено, що головним призначенням правоохоронної діяльності є захист населення країни, у зв'язку із чим уповноважені на їх проведення органи користуються спеціальними правами, які в окремих випадках передбачають можливість застосування найбільш суворого примусу, зокрема, використання вогнепальної зброї у діяльності Національної поліції, Служби безпеки України та інших подібних органів. В сукупності ці аспекти доводять необхідність жорсткого державного регламенту діяльності

правоохоронних органів, забезпечення її існування та здійснення у імперативних, незмінюваних рамках, а також контролю за її проведенням.

До особливостей діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання віднесено:

1) судово-експертна діяльність супроводжує правоохоронну, адже перед нею ставляться завдання із забезпечення використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань, що полегшують процес притягнення винних у порушенні прав і свобод людини та громадянина до юридичної відповідальності;

2) судово-експертна діяльність має юридичний характер, адже реалізується у процедурах та заходах, які чітко регламентовано та визначено нормами законодавства;

3) судово-експертна діяльність – це в більшій частині дослідницька робота, направлена на проведення спеціального різновиду наукових досліджень – експертиз, результати яких мають юридичну значимість та можуть використовуватись в діяльності правоохоронних органів та суді;

4) судово-експертній діяльності також притаманна система спеціальних суб'єктів, якими виступають судово-експертні установи, створені у порядку, визначеному законом та працюючих згідно із вимогами Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. №4038-ХІІ.

Узагальнено, що діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це регламентована законодавством діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка полягає у проведенні дослідницької експертної роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Відповідно до викладеного судово-експертна діяльність має суспільно-важливе значення, адже полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не тільки наукове, але й практично-правове значення. Іншими словами,

діяльність судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів в процесі захисту та охорони ними прав і свобод людини та громадян. Саме цим обумовлюється необхідність адміністративно-правового регулювання діяльності судово-експертних установ, так як забезпечення ефективності та результативності їх роботи залежить від незалежності експертів, дотримання ними всіх законодавчих норм та стандартів, а також постійного вдосконалення матеріально-технічної та правової бази функціонування даних організацій, чого неможливо досягнути поза наявності державного регламенту зазначених питань. Саме виділені фактори пояснюють значимість та особливості діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ, як об'єктів адміністративно-правового регулювання.

Встановлено, що правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами – це система нормативно-правових актів та їх положень, які регламентують правовий статус судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також зміст та порядок взаємодії вказаних суб'єктів. Підкреслено, що систему правових засад взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ складають численні нормативно-правові акти міжнародного, а також національного законодавства.

З'ясовано, що правове регулювання – це систематизований, виражений у нормах юридичних актів вплив права на суспільні відносини, які виникають між суб'єктами права на основі відповідних юридичних фактів. В свою чергу, адміністративно-правове регулювання – це видове відгалуження загально-юридичної категорії правового регулювання, яке відбувається за допомогою норм адміністративного права та визначає вплив права на суспільні відносини особливого характеру, що виникають за фактом діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Тобто йдеться мова про відносини владно-управлінського впливу, що переважають в роботі органів державної влади, місцевого самоврядування і таке інше. Це цілеспрямований,

комплексний, упорядковуючий вплив права на суспільні відносини владно-управлінської сфери, що відбувається крізь норми адміністративного права, які входять у систему вище окреслених юридичних засад. При цьому метою адміністративно-правового регулювання є упорядкування роботи публічної адміністрації, зокрема, шляхом чіткого окреслення змісту юридичного статусу суб'єктів владних повноважень, їх функцій та обов'язків; механізмів застосування методів та засобів владного впливу на інших суб'єктів права; порядку співпраці із іншими учасниками владно-управлінських відносин з питань виконання передбачених законом завдань і таке інше.

Узагальнено, що в межах правових засад взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ адміністративно-правове регулювання має базове, основоположне значення. Так, норми актів міжнародного права та Конституції регламентують здебільшого ключові умови такої взаємодії, а також юридичні принципи її реалізації. При цьому міжнародні засади дають можливість перейняти іноземний досвід організації взаємодії судово-експертних установ з іншими органами правоохоронного сектору держави. В той же час в законодавчих та підзаконних положеннях, на яких базується робота судово-експертних установ та правоохоронних органів, норми адміністративного права переважають, адже в більшості вказаних актів регламентовано питання пов'язані з: адміністративно-правовим статусом судово-експертних установ та правоохоронних органів; функціями, повноваженнями та завданнями, що ставляться перед судово-експертними установами та правоохоронними органами; механізмами взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів при виконанні ними визначених законодавством функцій; визначенням організаційно-практичних цілей зазначеної взаємодії і таке інше.

Отже, правові засади взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів мають адміністративно-правовий базис, виражений

у численних нормах адміністративного права, закріплених в законодавчій та підзаконній системі нормативних актів.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВО- ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ВЗАЄМОДІЇ

2.1. **Поняття та система судово-експертних установ та правоохоронних органів**

Будь-яка сучасна світова держава – «це не тільки правова система саморегуляції суспільства, але й також сукупність спеціалізованих суб'єктів, що виступають носіями державної влади, а також виконують інші важливі для країни та її населення функції. Судово-експертні установи та правоохоронні органи підпадають під наведене визначення, адже їх діяльність спрямована на вирішення соціально значущих питань, пов'язаних із охороною та захистом людських прав від противоправного впливу. При цьому, незважаючи на тісну взаємодію судово-експертні установи та правоохоронні органи формують собою цілком незалежні системи, унікальність яких виражена в їх сутності та структурі» [327].

Відмінною характеристикою правоохоронних органів є те, що вони відносяться до державних органів або ж органів державної влади, адміністративно-правове становище яких є особливим. Розуміння державних органів змінювалось протягом значного проміжку часу відповідно до наукових концепцій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, ще з античних часів держава розглядалась як людський організм (Платон). Органістичні погляди на державу були поширені у середньовіччі. Надалі вони знайшли відображення в цілісній теорії, відомої як органічна. Ця теорія поступово відійшла від антропогенних оцінок держави і вже в XVII столітті знаходилась на позиціях її характеристики як політичного організму. Органістичні погляди в тому ж XVII столітті формулювались і окремими

представниками природно-правового вчення про державу (Гоббс). Характеристика держави як політичного організму послугувала у подальшому доктринальному визначенню понять державного механізму і державного органу, генетично пов'язаних з розвитком теорії і практики конституціоналізму [441]. Радянські юристи вважали, що державний орган – це установа, яка виконує певні завдання у тій чи тій сфері громадського життя (охорона здоров'я, освіта та інше). Інші розглядають державний орган як складову частину «механізму держави», що має відповідно до закону власну структуру, чітко визначені повноваження щодо управління конкретною сферою громадського життя й органічно взаємодіє з іншими частинами державного механізму, які утворюють єдине ціле [448].

Як бачимо, протягом століть розуміння державних органів змінювалось паралельно із коливаннями наукових тлумачень явища «влади» в цілому. При цьому пояснення сутності органів держави або органів державної влади досить довгий час носили виключно філософське забарвлення та виражали в собі зміст та призначення державної влади в цілому, і лише радянські вчені наголосили на тому, що це відомства або ж організації, котрі мають власний юридичний статус.

Протягом сучасного періоду суперечки за вказаним напрямом не припинились. Зокрема, «Великий енциклопедичний юридичний словник» подає таке визначення: орган держави (від грецької «*ὄργανον*» – інструмент, знаряддя) – це «структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення завдань, пов'язаних з реалізацією тієї чи іншої функції держави. Система цих органів утворює апарат держави» [66, с.565; 382, с.54].

І.І. Мотиль наголошує, що органи держави – це структуровані і організовані державою, чи безпосередньо народом колективи державних службовців (або ж депутатів різних рівнів), які наділені державними

владними повноваженнями. Державний орган здійснює державно-організаторські, розпорядчі, судові та інші функції відповідно до своїх повноважень. Наявність владних повноважень означає, що орган держави має право встановлювати формально обов'язкові приписи і домагатися за допомогою встановлених законом засобів їх здійснення [279, с.55; 251, с.54].

В.М. Кириченко та О.М. Куракін вказує, що органи держави - це «структурний елемент апарату держави, створений державою чи обраний безпосередньо народом колектив державних службовців (або один державний службовець), які наділені державно-владними повноваженнями та необхідними матеріально-технічними засобами для виконання завдань і функцій держави. Органи держави мають певні ознаки, які відрізняють їх від державних підприємств, установ, а також від недержавних структур. Основними серед них, на думку вчених, є: приналежність до апарату держави; наявність економічної і організаційної відокремленості; процедура їх створення регламентується та відбувається за волею держави; наявність нормативно закріплених державно-владних повноважень; мають відповідну організаційну структуру і таке інше» [153].

Відповідно до точки зору Г.Ю. Шкірі, державні органи – «це система органів державної влади, що наділені державно-владними повноваженнями і покликані здійснювати від імені держави управлінські функції. Усі органи державної влади мають такі загальні ознаки: кожен орган державної влади є складовою частиною державного апарату, призначений для здійснення окремих завдань і функцій держави, діє від імені держави і наділений державно-владними повноваженнями, створюється й функціонує в установленому законом порядку, уповноважений приймати рішення в межах своєї компетенції і у передбачених законом випадках вживає заходи державного примусу» [499, с.16].

Свої думки з приводу змісту та сутності державних органів висловлювали зарубіжні вчені. Наприклад, Г. Кельзен, розглядаючи суть поняття «державний орган», виходить із тотожності понять «держава» і «правопорядок». Він зазначає, що для того, щоб бути державою, правопорядок мусить мати характер організації у вузчому і спеціальному розумінні слова – тобто він повинен запровадити органи, що, функціонуючи відповідно до ідеї розподілу праці, виробляли й застосовували б норми, які становили б правопорядок, а ще він повинен досягти певного рівня централізації. Крім того, Г. Кельзен вказує, що лише коли уявити державу як діючу особу, як певну відмінну від людини реальність, як таку собі надлюдину, лише тоді може мати сенс запитання, чи йдеться про державний акт про державну функцію, спрямованого на існування факту, й може бути отримана відповідь на запитання, є чи не є якийсь конкретний акт чи якась конкретна функція державним актом чи державною функцією. Науковець зауважує, що оскільки держава як діюча особа є не реальністю, а просто допоміжною конструкцією юридичного мислення, то запитання, чи яка-небудь функція є державною функцією, не може бути спрямованим на існування якого-небудь факту. Якщо його ставити й відповідати на нього в цьому сенсі, то буде воно хибно поставленим і хибною буде відповідь на нього. Правильна постановка запитання може бути лише в тому сенсі, чи за яких обставин певна функція, що виконується конкретною людиною, може бути приписана державі [72, с.34].

Таким чином, виходячи із запропонованих точок зору різних науковців, можна визначити, що орган державної влади – це юридична особа, котра характеризується спеціальним адміністративно-правовим статусом, вираженим у відповідному місці в системі державного апарату, а також наявності обов'язку виконання спеціальних функцій держави. Тобто, державні органи – це реалізатори державної волі, які в силу закону уповноважені застосовувати в своїй роботі спеціальний набір заходів

офіційного впливу, аж до примусу. Щодо безпосередньо правоохоронних органів, то все вищевказане їх також стосується, але разом з цим їх статус має значне поле відмінностей, які неодноразово відмічали різні науковці.

Так, існує декілька підходів до тлумачення змісту правоохоронних органів та їх класифікації. Так, відповідно до точки зору М.І. Мельника, правоохоронний орган – це «державний, як правило, озброєний орган, який виконує правоохоронні функції й у зв'язку з цим потребує специфічного матеріального та іншого забезпечення. З метою ефективного виконання своїх обов'язків працівники наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги, зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, користуються підвищеним правовим захистом» [233, с.43–44; 101, с.119].

В.Т. Маляренко у підручнику «Суд, правоохоронні та правозахисні органи України» визначає правоохоронний орган як державну установу (або державну юридичну особу), яка діє в системі органів влади й виконує на основі закону державні функції (владні, організаційно-розпорядчі, контрольно-перевірочні тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності Української держави [222, с.9].

Група науковців, серед яких А.П. Гель, Г.С. Семаков та С.П. Кондракова, дотримуються розуміння того, що правоохоронні органи – це наявні у суспільстві й державі установи та організації, що здійснюють правозастосовну та правоохоронну функції, основне завдання котрих полягає у забезпеченні законності, захисті прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями [439, с.261–264; 286].

І.В. Бондаренко вважає, що правоохоронний орган – це «державний орган, виконання яким однієї чи кількох головних правоохоронних функцій є визначальним у його діяльності, який у зв'язку з цим потребує специфічного

матеріально-технічного та іншого забезпечення, до працівників якого законодавством пред'являються спеціальні вимоги і працівники якого з метою ефективного виконання своїх обов'язків згідно з законодавством наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги та зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, підлягають підвищеному правовому захисту» [47].

О.Л. Соколенко дійшов до висновку, що «правоохоронний орган – це орган державної влади, сформований і функціонуючий відповідно до засад верховенства права і конституційної законності, метою утворення та основним напрямком діяльності якого є фахове виконання на професійній основі правоохоронних повноважень із реалізації правоохоронної функції держави згідно із чинним матеріальним та процесуальним законодавством, що потребує адекватного спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення» [421].

Автор юридичного словника Ю.С. Шемшученко вважає, що «правоохоронні органи – це державні органи, спеціально уповноважені здійснювати контроль за точним і неухильним додержанням законів, забезпечувати законність і правопорядок, боротьбу зі злочинністю, захист прав і свобод громадян, застосовувати заходи державного примусу до правопорушників» [66, с.695–696; 184, с.117].

Д.П. Фіолевський правоохоронними органами називає передбачений Конституцією і законами України перелік спеціальних установ, організацій і підрозділів, на які покладено правоохоронну діяльність у державі [476, с. 113; 256].

Ю.О. Загуменна розкриваючи у своїй роботі сутність, зміст та ознаки поняття «правоохоронний орган», під останнім пропонує розуміти «спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із

додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції» [135, с.149].

В.Я. Тацій констатує, що «правоохоронні органи» – це спеціальні компетентні органи, уповноважені державою виконувати в установленому законом порядку функції і завдання щодо розслідування та попередження порушень закону, відновлення прав, захисту національної (державної) безпеки, підтримці законності і правопорядку, забезпечення права» [444, с.3].

В.П. Бож'єв вважає, що «правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, що має свої чітко визначені завдання, які полягають або у відновленні порушеного права, наприклад, у галузі цивільних правовідносин, або у покаранні правопорушника, коли відновити порушене право неможливо, або відновленні порушеного права і покаранні одночасно, коли можливість відновити порушене право є, але правопорушник заслуговує ще й покарання» [45, с.17; 291].

Окремі вчені розкривають зміст правоохоронних органів через їх систему. Наприклад, Є.П. Григониса вказує, що останні слід розглядати в широкому (теоретичному) та вузькому (законодавчому) значенні. У широкому значенні це – суд, прокуратура, поліція, а у вузькому – тільки поліція. Також він надає критерії, за якими той чи інший орган належить до правоохоронних. По-перше, це органи виконавчої влади; по-друге, всі вони виконують правоохоронну діяльність, яка спрямована на боротьбу з правопорушеннями у вигляді певних форм, які передбачені законодавством; по-третє, це озброєні органи, які мають певний порядок прийняття на службу та проходження служби. Адвокатура та нотаріат визначаються як недержавні правоохоронні органи [89, с.16–18].

На переконання Т.О. Пікулі, «до правоохоронних належать органи, які поряд з другорядними (допоміжними) виконують одну або кілька головних

правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову, розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів). До правоохоронних органів у широкому розумінні, на думку автора, належать суд, прокуратура і правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю, у вузькому – тільки правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю (органи міліції, податкової міліції, Служби безпеки України, Управління державної охорони, Державної прикордонної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, державної митної служби, Державного департаменту України з питань виконання покарань)» [295, с.179; 101, с.120–121].

У законодавчих положеннях поняття правоохоронних органів не визначено, натомість звертається увага на їх структуровану сукупність. Згідно з положеннями Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ останні включають в себе – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [347].

Грунтуючись на вищевикладеному, маємо можливість наголосити на ключових особливостях правоохоронних органів, які визначають їх призначення та зміст [327]:

– по-перше, правоохоронні органи займають окреме місце в системі органів державної влади, адже на них покладаються особливі, нетипові для інших публічних відомств повноваження, зокрема, пов'язані із застосуванням активного державного примусу, зокрема, вогнепальної зброї та спеціальних засобів;

– по-друге, ключовими аспектами змісту правоохоронних органів є те, що в своїй роботі вони реалізують особливий тип діяльності – правоохоронну;

– по-третє, на правоохоронні органи покладаються численні завдання із забезпечення режиму законності в державі та окремих сферах суспільного життя зокрема [327].

Таким чином, беручи до уваги наведені особливості, правоохоронні органи варто розуміти як окрему групу органів державної влади, які відповідно до чинного законодавства України здійснюють правоохоронну діяльність та які уповноважені забезпечувати режим законності та непорушності прав і свобод людини в державі за рахунок найбільш сурових заходів та методів державного примусу.

Зазначене визначення надає чітке уявлення про те, які саме органи можна віднести до правоохоронних, однак, ніяким чином не пояснює аспект їх систематизації. Так, наприклад, нами було встановлено, що «беззаперечним є відношення до правоохоронних органів, наприклад, Національної поліції України, Служби безпеки України, прокуратури тощо. Водночас, в цьому аспекті варто заперечити приналежність до них суду, адвокатури та нотаріату. Так, останні структури в своїй роботі в той чи інший спосіб забезпечують законність та захист прав і свобод людини і громадянина, водночас:

1) адвокатура та нотаріат – це не орган державної влади, а суд взагалі є органом правосуддя;

2) правоохоронна функція даних структур має опосередкований характер та не становить основну ціль їх роботи;

3) лише окремі судді можуть використовувати в своїй роботі заходи державного примусу, однак, в розрізі процесуальних правовідносин» [327].

В цей же час виникає питання про те, як саме систематизують правоохоронні органи, які відповідають вимогам наведеного поняття, адже в більшості випадків вони виконують вкрай різні завдання та мають індивідуальне публічно-правове призначення. Так, на наш погляд, при розгляді всієї системи правоохоронних органів варто брати до увагу ступінь їх незалежності, а також факт підпорядкованості центральним органам виконавчої влади та глибини «залученості» до реалізації державної політики. Наприклад, якщо взяти до уваги Державну податкову службу України (далі – ДПС) та Державну митну службу (далі – ДМС), то обидва даних органи являють собою центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи [362].

Разом з цим існують органи незалежні, функціонування яких не відбувається у централізованій системі органів виконавчої влади, прикладом яких є прокуратура України, Державне бюро розслідувань та Національне антикорупційне бюро України. Так, наприклад, НАБУ є «державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових» [365].

Існують також правоохоронні органи, що не входять до жодної з представник груп. Наприклад, відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ СБУ – «це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Служба безпеки України підпорядкована Президенту України» [371].

Виділити також треба Національну гвардію України, яка відповідно до законодавства є «військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій» [366].

Окрему увагу слід також приділити правовому статусу Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, яка у законодавчих положеннях характеризується як «спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від

розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах» [344].

Таким чином, визначивши поняття правоохоронних органів, а також визначивши особливості правового статусу окремих, віднесених до них владних відомств, ми дійшли висновку, що систему правоохоронних органів складають [327]:

1) правоохоронні органи, які входять до централізованої структури органів виконавчої влади та які приймають участь в реалізації державної політики у відповідній суспільній галузі – Державна митна служба, Державна податкова служба (підпорядковуються Міністерству фінансів України); Державна прикордонна служба та Національна поліція України (підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ України); Державна кримінально-виконавча служба України (координується Міністерством юстиції України) тощо;

2) незалежні правоохоронні органи, повноваження яких не пов'язані із реалізацією державної політики – Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, прокуратура України тощо;

3) спеціальні правоохоронні органи із особливим правовим статусом – Служба безпеки України (державний орган спеціального призначення); Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України); Національна гвардія України (військове формування з правоохоронними функціями) і таке інше [327].

Переходячи до аналізу поняття та особливостей судово-експертних установ, зазначимо, що останні, хоча і перебувають у віданні держави та загалом мають цілком офіційний статус, не є державними органами у вище окресленому розумінні. Як указує В.Т. Малярєнко, Ю.П. Аленіна, судово-експертні установи – це організації, де відбувається судово-експерта

діяльність, вона проводиться саме в спеціальних експертних закладах. Як вказують вчені, до судово-експертних установ можуть залучати судових експертів, співробітників судово-експертних установ, обізнаних осіб, для яких проведення судової експертизи не є обов'язковим [463, с.479].

В.Д. Арсен'єв зазначив, що судово-експертні органи виступають основним суб'єктами у проведенні експертизи. Експерт як фізична особа виступає центральним суб'єктом кримінально-процесуальних відносин, що виникають при призначенні експертизи; він має певні процесуальні права, обов'язки і несе відповідальність за невиконання останніх [15, с.39; 114].

За розумінням П.А. Лупинської, судово-експертні установи – це спеціалізовані державні установи (або їх підрозділи), головною функцією яких є організація та виробництво судових експертиз. Вони виробляють судові експертизи за запитом уповноважених правоохоронних органів та їх представників, зокрема, слідчих, дізнавачів і таке інше [462].

У визначенні В.М. Тертишніка та С.В. Слінька судово-експертні установи – це самостійні державні інституції, спеціально уповноважені на проведення судових експертиз [450, с.206].

Крім того, на відміну від правоохоронних органів, питання діяльності судово-експертних установ та їх система чітко окреслені у законодавчих положеннях. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу», «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених законодавством» [374].

У Законі також зазначається, що «до державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз,

судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз. При цьому виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз» [374].

Отже, ключовими особливостями судово-експертних установ, які, на нашу думку, відрізняють їх від правоохоронних органів є [327]:

- по-перше, судово-експертні установи не є органами державної влади та не реалізують в своїй роботі функції держави, проте, вони здійснюють суспільно-важливу діяльність, пов'язану із проведенням експертних досліджень, результати яких можуть використовуватись в процесі правоохоронної діяльності;

- по-друге, судово-експертні установи – це не тільки державні організації, але й юридичні особи комунальної форми власності, які відповідно до визначеного законодавством порядку мають право проводити судово-експертну діяльність;

- по-третє, структура судово-експертних установ державного типу є чітко встановленою та упорядкованою на законодавчому рівні;

- по-четверте, ключовою та єдиною метою діяльності судово-експертних установ є провадження якісних судово-експертних досліджень відповідно до передбачених нормативно-правовою базою підстав [327].

Таким чином, відповідно до вищевикладених особливостей нами було констатовано, що «судово-експертні установи – це спеціалізовані юридичні

особи, які наділені повноваженнями здійснювати діяльність, пов'язану із проведенням судових експертиз на підставах та в порядку визначеному законодавством України. Структура судово-експертних установ пов'язана із формою власності останніх. Так, на сьогоднішній день можна виділити комунальні судово-експертні установи; судово-експертні установи міністерств (Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я); судово-експертні установи центральних органів державної влади (Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України)» [327].

2.2. Завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії

Тісна взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ, а також особливості здійснюваної ними діяльності обумовлюють існування спеціальних цілей та напрямів їх спільної роботи. Розглядаючи визначену тематику, відмітимо, що завдання, які ставляться перед правоохоронними органами та судово-експертними установами в загальному масиві є вкрай різними, факт чого відмічається як на рівні юридичної науки, так і законодавчому.

Наприклад, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», до завдань діяльності цього органу відноситься надання поліцейських послуг у сферах:

- «1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [367].

Слід також відзначити, що на «Службу безпеки України покладається, у межах визначеної законодавством компетенції, захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувальної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Також до завдань Служби безпеки України входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України» [371].

В своїй роботі НАБУ виконує завдання із протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [365].

Своєї черги, на Державну податкову службу України покладається завдання з: «реалізації державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю

здійснення розрахунків в іноземній валюті в установлений законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону; складання стосовно платників податків – фізичних осіб та посадових осіб платників податків – юридичних осіб протоколів про адміністративні правопорушення та виносить постанови у справах про адміністративні правопорушення у порядку, встановленому законом і таке інше» [362].

Щодо Державного бюро розслідувань, то останнє вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

«1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів) тощо» [346].

Як бачимо, на офіційному рівні, в положеннях нормативно-правових актів не вироблено єдиних положень, які б визначали загальні завдання правоохоронних органів, а тим більше цілі їх роботи як суб'єктів взаємодії із судово-експертними установами. На рівні науки здійснювались намагання

подолати зазначену проблематику шляхом визначення завдань правоохоронної системи держави в цілому. Наприклад, Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, А.О. Осауленко, Ю.В. Кривецький, Д.О. Тихомиров вважають, що до головних завдань правоохоронної системи слід віднести:

- по-перше, забезпечення прав та свобод людини і громадянина;
- по-друге, охорону інтересів суспільства і держави від протиправних посягань;
- по-третє, сприяння дієвості всієї системи права України, національного законодавства (Конституції, законів та інших нормативних актів, пов'язаних з організацією і здійсненням державної влади всіма її гілками);
- по-четверте, забезпечення громадського порядку і громадської безпеки;
- по-п'яте, протидію злочинності, а також вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень [41].

В.Т. Білоус пропонує виділяти наступні ключові (базові завдання): «по-перше, збереження (охорона) існуючого конституційного ладу; по-друге, захист конституційних прав і свобод громадян; по-третє, захист правомірних інтересів вітчизняного товаровиробника; по-четверте, цілеспрямований розвиток системи правоохоронної діяльності, зокрема поліпшення їх кількісних та якісних показників; по-п'яте, боротьба зі злочинністю» [436, с.40].

І.Є. Марочкін та В.В. Афанасьєв розглядають завдання правоохоронної системи як гарантований захист та швидке поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи, громадянина та суспільства, матеріальнодуховних цінностей, захисту конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [90, с.89, 90].

Специфічною є точка зору І.М. Білодіда, який звертає увагу саме на завдання правоохоронних органів в цілому. В своїй дисертації науковець стверджує, що завдання правоохоронних органів є похідними від мети їх діяльності та визначають шляхи її досягнення. На підставі аналізу завдань інших правоохоронних органів України зроблено висновок, що всі вони спрямовані на забезпечення дотримання законності та правопорядку в державі, захист суверенітету та територіальної цілісності, охорону економічної системи держави, сприяння реалізації громадянами їх прав та свобод. При цьому зазначено, що завдання кожного правоохоронного органу доповнюють один одного, створюючи комплексну правоохоронну систему [39, с.1].

Отже, відповідно до наведеного слід констатувати, що завдання, які ставляться перед правоохоронними органами є вкрай різноманітними та залежать від мети роботи кожного окремого відомства та покладених на нього повноважень. Окрім того, в законодавчих актах, які регламентують роботу відповідних правоохоронних органів окремо не виділяються їх завдання, як суб'єктів взаємодії.

В цей же час у юридичній науці вчені зауважують про існування сталих, загальних завдань діяльності правоохоронних органів, як складових елементів правоохоронної системи держави. В подібному контексті виокремлення цілей їх роботи, як суб'єктів взаємодії є цілком можливим.

Дещо інша ситуація існує в контексті роботи судово-експертних установ нашої держави. В загальному законодавчому акті, який регламентує на сьогоднішній день особливості судово-експертної діяльності в нашій країні, а саме Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ взагалі не йдеться мова про цілі роботи судово-експертних установ [374].

Дана прогалина виправляється підзаконними нормативно-правовими актами, які визначають юридичний статус відповідних судово-експертних установ. Наприклад, відповідно до наказу Адміністрації Державної прикордонної служби України «Про затвердження Положення про Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України» від 11.08.2010 р. № 617, «основними завданнями Головного центру є: проведення судової експертизи та експертних досліджень паспортних документів для органів Державної прикордонної служби України, інших правоохоронних органів з метою запобігання, виявлення та розслідування кримінальних та інших правопорушень у сфері охорони державного кордону, виконання інших робіт у межах своєї компетенції; організаційно-правове та методичне керівництво діяльністю експертних підрозділів Головного центру; організація науково-методичного та інформаційного забезпечення діяльності органів Державної прикордонної служби України у сфері охорони державного кордону; провадження пошукових досліджень у сфері судово-експертного забезпечення; експлуатаційно-технічне та метрологічне забезпечення техніко-криміналістичних засобів органів Державної прикордонної служби України»; тощо [359].

В наказі МВС «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» від 03.11.2015 р. № 1343 вказано, що «основними завданнями служби є:

- 1) здійснення судово-експертної діяльності;
- 2) забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду;
- 3) у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законодавством;

4) проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;

5) проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності;

6) забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;

7) забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації;

8) здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;

9) підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків» [360].

Судово-експертні установи Міністерства юстиції України, наприклад, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М.С. Бокаріуса», відповідно до статуту, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 16.11.2020 р. № 3968/5 виконує наступний перелік завдань [427]:

«1) проведення судових експертиз (у тому числі, пов'язаних з оцінкою майна та майнових прав, дослідженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів), призначених у кримінальних провадженнях, цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення та під час виконавчого провадження;

2) проведення експертних досліджень на замовлення фізичних чи юридичних осіб із застосуванням засобів і методів судової експертизи,

результати яких оформлюються як висновки експертних досліджень (у тому числі, з проведення оцінки майна та майнових прав);

3) науково-дослідна робота в галузі судової експертизи та криміналістики й упровадження її результатів в експертну, слідчу та судову практику;

4) забезпечення функціонування Міністерства юстиції України, інших державних органів у встановленому законодавством порядку;

5) підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації в галузі судової експертизи, криміналістики та права;

6) підготовка фахівців у галузі судової експертизи з метою присвоєння (підтвердження) кваліфікації судового експерта;

7) науково-методична та інформаційна діяльність у галузі судової експертизи, криміналістики й права;

8) міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи та криміналістики згідно з чинним законодавством України;

9) метрологічне забезпечення науково-дослідної та експертної діяльності;

10) підвищення кваліфікації експертних кадрів, у тому числі у галузі права за освітньою програмою з теоретичних, організаційних, процесуальних питань судової експертизи» [427].

В юридичній доктрині змісту завдань судово-експертних установ приділяли увагу лише деякі науковці. Наприклад, І.В. Стародубов в межах своїх досліджень наголошував: «До основних завдань роботи судово-експертних установ відноситься:

- 1) організація роботи установ у цілому і їхніх структурних підрозділів;
- 2) упровадження до судово-експертної програми передових методів дослідження, сучасних методик, забезпечення їхнього використання;
- 3) підбір, навчання і виховання кадрів;

4) ознайомлення працівників правоохоронних органів із сучасними можливостями судових експертиз; надання допомоги судам, суддям, органам дізнання, особам, які проводять дізнання, слідчим і прокурорам у встановленні обставин, що підлягають доказуванню у конкретній справі шляхом вирішення питань, котрі потребують спеціальних знань: наукових, технічних або інших» [426, с.306–307].

У розумінні Г.О. Стрілець основними видами практичної діяльності судово-експертних установ всіх систем є:

1) проведення визначених видів судових експертиз за завданнями слідчих та судів;

2) надання консультативної допомоги слідчим, іншим особам, що проводять розслідування кримінальних справ, спеціальними знаннями у якості спеціаліста;

3) наукова розробка питань стосовно методів та методик удосконалення проведення визначених видів судових експертиз;

4) підготовка кадрів судових експертів на своїй базі стосовно осіб, що мають вищу освіту і володіють спеціальними знаннями визначеного профілю, який співпадає з профілем судових експертиз, що проводяться у даній судово-експертній установі [431, с.123].

Аналіз наукової літератури та законодавчих джерел показав загальну недосконалість визначень завдань правоохоронних органів та судово-експертних установ. В більшості випадків, як вчені так і законодавець звертають увагу на ключові цілі даних організацій, які пов'язано із їх загальним призначенням, а саме протидію правопорушенням та здійснення експертиз. Проте, завдання організаційні, пов'язані із забезпеченням даними відомствами свого функціонування найчастіше не опрацьовуються та не виокремлюється. На наш погляд, цей факт становить серйозну проблему, адже організаційні завдання, пов'язані із роботою правоохоронних органів та судово-експертних установ, зокрема, з питаннями їх взаємодії, є не менш

важливими та значимими для ефективної роботи останніх. Враховуючи викладене, а також наявність прогалин у законодавчих актах, які регламентують діяльність судово-експертних установ та правоохоронних органів ми сформулювали власний підхід до переліку їх завдань, як суб'єктів взаємодії. Так, перед правоохоронними органами в аспекті досліджуваного питання ставляться такі цілі:

1) забезпечувати систематичне використання в своїй діяльності можливостей та досвіду інших правоохоронних органів та державних установ, підприємств та організацій, у тому числі судово-експертних установ;

2) поглиблювати співпрацю із судово-експертними установами щодо використання спеціальних знань в процесі попередження та припинення кримінальних та інших правопорушень;

3) аналізувати процес взаємодії із судово-експертними установами та проводити систематичну внутрішньо-організаційну діяльність направлену на його покращення;

4) формувати пропозиції щодо покращення нормативно-правового регулювання взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ.

В свою чергу, перед судово-експертними установами як суб'єктами взаємодії ставляться наступні завдання:

1) систематично надавати консультативну та науково-практичну допомогу представникам правоохоронних органів при виконанні ними своїх повноважень;

2) розробляти та видавати науково-методичні матеріали з питань правильної підготовки та направлення на експертизу відповідних об'єктів дослідження;

3) формувати спільно із правоохоронними органами та вести спеціальні інформаційні обліки щодо найбільш значимих та важливих

об'єктів експертного дослідження, а також надавати правоохоронним органам інформацію, накопичену в них;

4) проводити якісні та повні експертні дослідження у порядку, визначеному законодавством в найкоротший строк;

5) здійснювати постійну внутрішньо-організаційну роботу, пов'язану із удосконаленням дослідницького процесу судово-експертних установ та впроваджувати в нього новітні технології та методи дослідження;

б) проводити систематичну кадрову роботу із персоналом судово-експертних установ задля підвищення кваліфікації його представників, удосконалення їх науково-практичних навичок.

Разом з цим, окрім завдань, правоохоронні органи та судово-експертні установи реалізують численні функції. При цьому як на науковому, так і на нормативно-правовому рівні зміст функцій часто плутається із сутністю завдань, що, на наш погляд, пов'язано із неправильним або неточним розумінням поняття функції відповідних організацій. Згідно з положеннями словників української мови функція – це: «явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; повинність, місія; специфічна діяльність організму людини, тварин, рослин, їхніх органів, тканин і клітин; величина, яка змінюється зі зміною незалежної змінної величини (аргументу)» [418].

У математиці слово «функція» позначає закон, за яким кожному значенню змінної величини (аргументу) ставиться у відповідність деяка певна величина, а також сама ця величина; відношення двох (групи) об'єктів, в якому зміни одного з них супроводжує зміна іншого [241].

З точки зору філософії як науки, інтерес до функції як до одної з фундаментальних категорій зростав у міру поширення в різних галузях науки функціональних методів дослідження. У найбільш розгорнутій формі функціональний підхід реалізував Е. Кассіерер, який розробив теорію понять,

або «функцій». Ця спроба побудови теорії пізнання на основі функціонального підходу значним чином вплинула на філософське уявлення про функцію. Також варто відмітити, що у філософських дослідженнях функція – це відношення двох (групи) об'єктів, у якому зміна одного з них веде до зміни іншого. Функція може розглядатися з точки зору наслідків (сприятливих, несприятливих, нейтральних, афункціональних), які викликаються зміною одного параметру в інших параметрах об'єкта або взаємозв'язком окремих частин у рамках якогось цілого (функціонування). В сучасних дослідженнях «функція» розглядається філософами як відношення елемента до цілого або цілого – до середовища [230; 229, с. 204].

Отже, поняття «функція» відповідно до більшості трактувань визначає призначення відповідних об'єктів, напрям їх функціонування, розвитку, діяльності та інше.

В правовій галузі функція, в розумінні «функція права», найчастіше тлумачиться, як напрям впливу права на відносини суспільні [298, с.41; 407; 413, с.108; 49, с.49].

Водночас С.С. Алексєєв розуміє під функціями права його юридичне призначення для тих або інших суспільних відносин, яке виражається головним чином у результатах правового регулювання [10, с.63].

С.О. Іванов указував, що функції права – це не просто напрямки правового впливу, а основні напрямки, які зорієнтовані на головні завдання, або групи однорідних завдань [137, с.49].

Відповідно до широкого розуміння М.І. Байтіна та О.І. Наливайко, функції визначають природу права, його соціальне призначення: історичну мету і роль права в житті суспільства. Право активно впливає на суспільство як один із регуляторів суспільних відносин. Функції права – це відображення іманентних, специфічних властивостей права. У функціях акумулюються такі властивості права, що характеризують його як сутнісну цілісність, як соціальний феномен. Крім того, вчені наголошують, що функції права – це

«відображення» сутності права в суспільних відносинах. Функції права – це система напрямів його впливу на суспільні відносини, потреба в яких породжує право як соціальне явище. Функції права безпосередньо пов'язані з практичною реалізацією його властивостей як владного регулятора відносин між суб'єктами, його місцем у структурі правової системи суспільства [19; 258, с.12–13].

В галузі державної влади поняття «функція» традиційно визначають як основні напрями діяльності держави, обумовлені її сутністю і змістом, а також цілями, завданнями, що стоять перед нею [399, с.119].

Так, на думку А.В. Федотова, функції державних органів – це насамперед напрямки діяльності з реалізації «зовнішніх» цілей, що стоять перед державою та її органами [469, с.5].

На думку В.Б. Авер'янова, функції органів виконавчої влади – це узагальнююча характеристика, призначення й спрямованість дій органів виконавчої влади, спрямованих на досягнення об'єктивно обумовлених цілей та завдань державного управління [106, с.106].

На нашу думку, функції державних органів та організацій змістовно походять від функцій права, але показують не просто напрям дії права, а визначені юридичними нормами вектори діяльності окремо взятих суб'єктів. Відповідно до даного трактування, функції правоохоронних органів та судово-експертних установ – це встановлені та визначені відповідно до положень нормативно-правових актів, які регламентують правовий статус цих організацій, ключові напрями їх діяльності. Водночас, якщо завдання правоохоронних органів та судово-експертних установ частково окреслюються у положеннях законодавства, то функції даних органів в тому числі пов'язані із їх взаємодією офіційними положеннями не регулюються.

На доктринальному рівні проблемі функціоналу правоохоронних відомств приділяли увагу М.І. Мельник та Т.Д. Момотенко, які вказували, що

до головних функцій, які здійснюють правоохоронні органи відносяться ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, які тягнуть за собою настання юридичної відповідальності, а саме: профілактична (профілактика правопорушень, що тягнуть за собою юридичну відповідальність); захисна (захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб); охоронна (охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності); ресоціалізаційна (найбільш характерна для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судового розгляду справ про злочини; розгляду справ про адміністративні правопорушення, фінансові та адміністративно-господарські правопорушення; виконавча (виконання вироків, рішень, ухвал та постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів) тощо [234; 248].

На переконання Є.С. Гіди до функцій, які здійснюють правоохоронні органи можна віднести: «забезпечення прав та свобод людини і громадянина; охорона інтересів суспільства і держави від протиправних посягань; сприяння дієвості всієї системи права України, національного законодавства (Конституції, законів та інших нормативних актів, пов'язаних з організацією і здійсненням державної влади всіма її гілками); забезпечення громадського порядку і громадської безпеки; протидія злочинності; вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушень» [80, с. 46].

Ще більш складна ситуація існує із функціями судово-експертних установ. На сьогоднішній день дане питання залишається неопрацьованим навіть на рівні науковому. Так, лише деякі вчені дотично торкалися проблеми векторів роботи судово-експертних установ. Зокрема, як функції судово-експертних установ В.О. Маркус виділяє безпосередньо здійснення судово-

експертної діяльності, а також функцію профілактики правопорушень, що виражається у формуванні експертами рішень, направлених на виявлення та усунення обставин вчинення злочинів [225, с.345].

О.О. Олійник, В.В. Галуцько, О.М. Єщук, аналізуючи адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в цілому, пов'язують функції судово-експертних установ із типами експертних досліджень, які дані організації проводять, а саме: судово-медичними експертизами, криміналістичними експертизами тощо [278].

В своїх дослідженнях М.Г. Щербаковський, Ю.К. Орлов, О.Р. Росинська обстоювали думку про те, що функціями судово-експертних установ є: експертна – полягає у проведенні експертних досліджень; ідентифікаційна – пов'язана із оцінкою досліджуваного об'єкту відповідно до запитань, що ставляться правоохоронним органом; процесуальна – виражається у виконанні експертом своїх процесуальних повноважень та реалізації компетентності [281; 390; 503].

Таким чином, враховуючи вищевикладене і, знов таки, користуючись наявністю прогалинами сучасної наукової галузі та законодавства, дотримуючись базової моделі розуміння категорії «функція», до переліку функцій правоохоронних органів та судово-експертних установ, як суб'єктів взаємодії слід віднести:

1) внутрішньо-організаційну функцію, яка об'єднує заходи та способи внутрішнього управління правоохоронними органами із забезпечення сталої, ефективної та законодавчо вірної взаємодії із судово-експертними установами;

2) процесуальну функцію – виражається у вступі із судово-експертними установами у процесуальні відносини різного типу та змісту, з метою проведення судових експертиз;

3) контрольну функцію, яка полягає у здійсненні внутрішньовідомчого контролю за процесом взаємодії підрозділів

відповідних правоохоронних органів із судово-експертними установами для визначення проблемних моментів такої взаємодії та їх оперативного вирішення;

4) цілеустановчу функцію – визначається системою управлінських заходів, пов'язаних із чіткою постановкою завдань тактичної взаємодії підрозділів правоохоронних органів із судово-експертними установами в процесі вирішення конкретних питань.

В свою чергу, судово-експертні установи в межах своєї діяльності виконують такі функції, як суб'єкти взаємодії:

1) процесуальна функція, зміст якої відрізняється від процесуальної функції правоохоронних органів, та полягає у здійсненні заходів, направлених на реалізацію судово-експертними установами своїх процесуальних повноважень та обов'язків;

2) наукова функція – зазначений напрям діяльності судово-експертних установ виражається у заходах із забезпечення науково-методичного, консультативного та іншого інформаційно-освітнього забезпечення правоохоронних органів в процесі здійснення ними своїх повноважень.

Підсумовуючи проведені дослідження, необхідно зауважити, що на сьогоднішній день зазначені в підрозділі функції та завдання, а також особливості взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів в цілому характеризуються стійкою недосконалістю нормативно-правового регулювання. Сутність такої взаємодії здебільшого перебуває у полі зору науковців, але не має ґрунтованого офіційного виразу. Виправлення цього негативного моменту вбачається через призму проведення законодавчих змін.

Так, необхідним є доповнення чинного Закону України «Про судово-експертну діяльність» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ шляхом виділення в його тексті окремого розділу, де слід закріпити норми про:

- 1) мету та завдання взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;
- 2) форми та принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;
- 3) завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів, як суб'єктів такої взаємодії.

Означене дозволить систематизувати нормативно-правове регулювання взаємодії досліджуваних організацій, що в кінцевому випадку позитивно вплине на результативність їх роботи [314].

2.3. Компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії

Здійснюючи спільну діяльність, судово-експертні установи та правоохоронні органи виконують власні завдання та функції, що обумовлені особливою компетенцією кожної із зазначених інституцій, як суб'єктів взаємодії. Взагалі, компетенція — це частина правового статусу колективних суб'єктів, яка складається із сукупності владних повноважень щодо визначених предметів ведення. Її перший елемент включає права й обов'язки, пов'язані зі здійсненням державної влади, з участю в управлінських відносинах, у тому числі і право видавати певні правові акти. Другий елемент компетенції — підвідомчість, правове закріплення кола об'єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження» [214, с. 28].

У загальному розумінні, вважає Ю.О. Тихомиров, компетенція є законно покладеним на уповноважений суб'єкт обсягом публічних справ, звертаючи при цьому увагу на відмінності застосування цього терміна при диспозитивному та імперативному регулюваннях. У публічному праві, наголошує науковець, — це певні право-обов'язки суб'єкта, виконання

особою, яка наділена державою компетенцією, обов'язків перед державою і права щодо зобов'язаних осіб [454, с. 54–66; 485].

Компетенція, слушно підкреслює Ю.О. Тихомиров, - це «базове поняття публічного права, яке визначає життєдіяльність суб'єктів не лише публічно-правових, але й приватно-правових відносин. Воно визнається і встановлюється, перш за все, нормами конституційного, адміністративного, фінансового, кримінального і міжнародного публічного права. Компетенція визначається переважно в статутних і тематичних законах та інших актах (положеннях тощо). Реалізується компетенція за допомогою норм усіх галузей права» [452, с.191].

З точки зору педагогіки, вказує М.С. Головань, найбільш доцільно виділяти такі аспекти, які характеризують поняття «компетенції» [82]: «приналежність по праву, тобто коло питань, в яких дана особа володіє пізнаннями, досвідом, що дозволяє судити про що-небудь; коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовцю; це предметна галузь, в якій індивід добре обізнаний і в якій він виявляє готовність до виконання діяльності; знання, досвід в тій або іншій галузі; особливий інформаційний ресурс індивіда, організації; досвід, знання і навички про спосіб організації і управління діяльністю для досягнення поставленої мети (тобто йдеться про метазнання, що управляють іншими знаннями); інтегрована сукупність характеристик (знання, уміння, навички, здібності, мотиви, переконання, цінності), що забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні і досягнення певного результату; базова характеристика особи; деякі внутрішні, потенціальні психологічні новоутворення, які потім виявляються в діяльності; інтегративна характеристика якості підготовки випускника, категорія результату освіти; відкрита система, перш за все, процедурних і ціннісно-сміслових знань, що включає взаємодіючі між собою компоненти, які активізуються і

збагачуються в діяльності у міру виникнення реальних життєво важливих проблем, з якими стикається носій компетенції» [82].

В.І. Байденко вважає, що компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій і т. ін. [18, с.5; 247].

Відповідно до точки зору В.А. Воробйова, компетенція – це належне органу державної влади коло повноважень, межі його дій щодо здійснення функцій держави і вирішення її завдань; це коло питань, передбачених нормативно-правовим актом, які орган державної влади правоздатний вирішувати. На переконання автора, у компетенцію входять повноваження органу державної влади, його відповідальність, правові засоби, форми і методи реалізації прав і виконання обов'язків [73, с.498; 270].

Б.М. Лазарєв переконливо доводить, що компетенція – це право здійснювати функції. Тобто елементами компетенції органу управління виступають не самі функції як такі, а покладені на нього, по-перше, загальне право (щодо керованого об'єкта) та обов'язок (перед державою) виконувати певні функції та, по-друге, комплекс конкретних повноважень (прав і обов'язків), що необхідні для реалізації цих функцій [198, с.101–102].

С.Г. Серьогіна зазначає, що «компетенція органу публічної влади окреслюється за допомоги максимально конкретних формулювань, які дозволяють дати цілком однозначну відповідь на питання, що має право і що повинен робити цей орган за кожним із доручених йому напрямів суспільного управління з метою цілеспрямованого впорядкування громадського життя, згідно з його стратегічними цілями й завданнями.

Складники компетенції дозволяють максимально чітко визначити правове положення конкретного органу як суб'єкта владних правовідносин. Державно-владним установленням компетенції чітко фіксуються обсяг і зміст діяльності того чи іншого суб'єкта. Одночасно проводиться розмежування його функцій із функціями інших суб'єктів, які співвідносяться з ним як «за вертикаллю», так і «за горизонталлю». Інакше кажучи, закріплюється певний порядок розподілу всієї сукупності державних функцій» [103, с.45–46; 217].

Д.М. Бахрах у своїх міркування розкриває компетенцію як: «частину правового статусу суб'єкта, яка складається із сукупності владних повноважень стосовно певних предметів відання. Її перший елемент включає права і обов'язки, пов'язані із здійсненням влади, з участю в управлінських відносинах, в тому числі і праві видавати певні акти, а другий – підвідомчість, правове закріплення кола об'єктів, предметів, справ, на які розповсюджуються владні повноваження» [29, с.27].

Інший вчений, зокрема І.Г. Побірченко компетенцію державного органу розкриває, як «коло питань, що складають предмет його діяльності та встановлену відповідно до закону сукупність прав та обов'язків, необхідних для реалізації покладених на нього завдань. Юрисдикційність господарських спорів вказаний автор розуміє як відповідність між можливістю господарських спорів бути підвідомчими певним державним органам та можливістю відповідних органів в межах їх природи вирішити ці господарські спори» [299, с.90, 96; 484].

Цікавою є наукова позиція Н.Є. Мойсенюк, яка переконливо доводить, що компетенція (від. лат. *competencia* – коло питань, з якими людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) – це інтегрований результат опанування змістом загальної середньої освіти, який виражається в готовності учня використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також

способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних задач [247].

Вчена слушно підкреслює, що компетенція є інтегральним результатом взаємодії компонентів наступного характеру [247]: мотиваційного, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу; цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносні з власними смислами; складанням особистих проектів та планів; усвідомленим конструюванням конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності; орієнтаційного, що передбачає урахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо); обізнаність учня щодо власних сильних і слабких сторін [247]; функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, уміння, способи діяльності та інформаційну грамотність як базис для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо [247]; контрольного, що передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, удосконалення дій відповідно до визначеної і прийнятої цілі; оцінного, пов'язаного із здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання [247].

Наведені вище наукові позиції свідчать про те, що більшість науковців розкривають компетенцію як елемент правового статусу, та переконують, що у найбільш загальному та спрощеному розумінні вона представляє

сукупність повноважень відповідного суб'єкта у конкретних правовідносинах [252, с.31; 85].

Як соціальне явище, підкреслює П.П. Музиченко, повноваження варто розглядати із позицій «зовнішнього виразу його сутності в соціумі, почуттєвому сприйнятті його членами суспільства. Повноваження як соціальне явище з'являються з появою суспільних відносин. Їх можна розглядати на рівні регулювання звичаєвого, суб'єктивного, природного права в умовах розвитку суспільства. Уповноважування членами суспільства один одного на реалізацію належного права існувало вже на рівні родової організації суспільства. Право реалізовувалось в інтересах того члена родової організації, яким воно було делеговано. Повноваження глави роду або вождя племені полягало в праві на виконання ними відповідних функцій управління родом (племенем), причому ті, хто делегував частину своїх прав, підпорядковувалися вказаним керівникам. Глава роду або вождь племені також користувалися правом застосування примусу відносно тих осіб, які не підкорялись встановленим загальним правилам. Від членів общини отримували повноваження на управління нею також народні збори. Прикладом таких повноважень є повноваження народних зборів готів і слов'ян» [252, с.31; 85].

Є.В. Серова у своєму науковому дослідженні дійшла до висновку, що повноваження можна охарактеризувати, як суб'єктивне право представника, котре характеризують такі ознаки:

- 1) можливість однієї особи діяти від імені та в інтересах іншої особи;
- 2) спрямованість одночасно зовні (право виступати перед третіми особами від імені того, кого представляють) і всередину (право зобов'язувати представлюваного своїми діями щодо третіх осіб);
- 3) організаційний характер;
- 4) абсолютний характер, що дає право на захист повноваження від порушень з боку будь-якої особи. З врахуванням зазначеного вище автор дає

визначення повноваження як суб'єктивного немайнового (організаційного) права представника вчиняти правочини від імені, за рахунок і в інтересах іншої особи, з безпосереднім створенням прав і обов'язків для представлюваного [402, с.51].

І. П. Голосніченко та Д. І. Голосніченко доводять, що «повноваження – це спільне для теорії права та держави поняття, змістом якого є система прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами й іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому» [85].

Наведені вище наукові позиції вказують на той факт, що поняття компетенція та повноваження дещо схожі між собою, однак, при цьому не є тотожними. С.Г. Серьогіна підкреслює відмінність термінів «компетенція» й «повноваження» та вказує на їх співвідношення: «визначення компетенції тільки як предметів відання є недостатнім, оскільки неможливо встановити компетенцію органу, не окресливши конкретні можливості його поведінки в публічних відносинах, його права й обов'язки, які іменуються повноваженнями. Таким чином, компетенція органів публічної влади являє собою сукупність закріплених у нормативно-правових актах предметів відання та повноважень органів публічної влади, шляхом встановлення яких фіксується обсяг та зміст діяльності владних суб'єктів» [103, с.46].

В представленому контексті досить змістовною та обґрунтованою видається наукова позиція О.В. Ткачової. Вчена у своїх міркуваннях дійшла до слушного висновку, досліджувані поняття співвідносяться наступним чином: частиною компетенції виступають повноваження, а іншим її елементом є предмет відання, тобто предметна сфера, у якій виконує функції відповідний орган. З такою думкою можна погодитись з деяким уточненням

— елементом компетенції є вся сукупність повноважень, якими наділений певний орган [457, с.297].

Отже, із зазначеного вище слідує, що поняття повноваження є вузким аніж компетенція, а тому вони співвідносяться як частка та загальне. А тому в розрізі представленої у роботі проблематики найбільш доцільно використовувати саме поняття компетенція. Таким чином, під компетенцією судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід розуміти сукупність повноважень (які представлені низкою взаємних прав та обов'язків), якими наділені дані суб'єкти спільної діяльності, що спрямована на досягнення єдиної мети: проведення комплексного, неупередженого дослідження відповідних матеріалів. Компетенція досліджуваних суб'єктів взаємодії характеризується сукупністю наступних ознак:

- вона представлена сукупністю взаємних прав та обов'язків, якими володіють суб'єкти взаємодії;
- вона реалізується виключно в межах відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети;
- компетенції підкріплені сукупністю законодавчо-визначених гарантій;
- неправомірне використання прав та обов'язків, якими наділені дані інституції, тягне за собою настання юридичної відповідальності;
- компетенція в жодному випадку не може бути передана іншим суб'єктам.

Проведене вище дослідження дає нам змогу характеризувати компетенцію судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії з точки зору взаємних прав та обов'язків відповідних органів. Тобто у відповідних правовідносинах правам судово-експертних установ будуть відповідати обов'язки правоохоронних органів, і навпаки. Продовжуючи розгляд проблемного питання, звернемо увагу на права сторін

взаємодії, зокрема мова йде про суб'єктивні права. Суб'єктивне право завжди належить уповноваженій особі, яка має певний інтерес: матеріальний, духовний, політичний, сімейний тощо. Для задоволення цього інтересу і полягає соціальна цінність надання особі певних правових можливостей. Можлива поведінка по реалізації певного інтересу становить зміст суб'єктивного права і заснована на бажанні уповноваженої особи. Межі бажаної поведінки чітко окреслені нормами позитивного права (наприклад, особа може перебувати тільки в одному зареєстрованому шлюбі, робітник має чітко визначену за тривалістю відпустку тощо). Суб'єктивне право безпосередньо пов'язане із свободою особистості, тому і виступає ще й мірою цієї свободи [133; 196].

Суб'єктивне право, на переконання М.С. Кельмана, – це складне юридичне явище, що має власний зміст, який складається із юридичних можливостей:

- а) можливість самого носія суб'єктивного права діяти певним чином;
- б) можливість користуватися певним соціальним благом;
- в) можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта (наприклад, наймодавець має право вимагати від піднаймача повернення грошей чи речей);
- г) право домагання, яке полягає у можливості звернутися до компетентних суб'єктів для охорони чи захисту суб'єктивного права і примусового забезпечення юридичного обов'язку [151, с.272–273].

Цікавою та змістовною видається наукова позиція, яку висловили Ю.А. Ведернікова та А.В. Папірна. Науковці зазначають, що суб'єктивне право — це передбачена нормами права міра можливої поведінки учасника правовідносин. Іншими словами, це міра поведінки, що належить уповноваженій особі для задоволення її інтересів та потреб і яка забезпечується відповідними юридичними обов'язками інших (зобов'язаних) осіб [64]. До ознак суб'єктивного права, на думку науковців, слід віднести:

можливість певної поведінки; можливість, яка належить лише уповноваженому суб'єкту, яка надається для задоволення інтересів уповноваженої особи; наявне у правовідносинах; є мірою можливої поведінки, порушення якої вважається зловживанням правом; існує лише відповідно до юридичних обов'язків; встановлюється нормами права; забезпечується (гарантується) державою. Автори також слушно відмічають, що елементами суб'єктивного права є: 1) право на здійснення певних дій (право на власні дії); 2) право вимоги від зобов'язаної особи здійснити певні дії (право на чужі дії); 3) право звертатися до держави за захистом порушеного права (право на дії держави) [64].

В.В. Субочев зауважує, що суб'єктивне право – це гарантовані законом вид і міра можливої або дозволеної поведінки особи. Гарантувати вид і міру певної поведінки особи закон може лише у разі, коли, переконавшись у доцільності захисту і охорони відносин, що склалися, та використаних або найбільш прийнятних для використання у кожному конкретному випадку способів задоволення інтересів індивідів, держава втілює у законі усталену практику [434, с.79–81; 14, с.92].

Таким чином, під суб'єктивними права судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід розуміти визначену нормами чинного законодавства міру можливої поведінки сторін відповідної взаємодії, яку вони можуть здійснювати, вступаючи у такі правовідносини.

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» незалежно від виду судочинства «судовий експерт має право:

- 1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи;

2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;

4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;

5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;

б) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом» [374].

Відповідно до іншого нормативно-правового акту – «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [355], експерт має право [355]: «ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи; відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених експертові питань; з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності; вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для

справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення; у разі незгоди з іншими членами експертної комісії складати окремий висновок; викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань; оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи; на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав; одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком» [355].

Окрім того, вказаним вище підзаконним нормативно-правовим актом було передбачено, що «експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань. Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим» [355].

Не можна також не вказати ст. 69 Кримінального процесуального кодексу, відповідно до якого «експерт має право [190]:

- 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;
- 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;
- 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;
- 4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом» [190].

Продовжуючи представлену у роботі проблематику варто погодитись із точкою зору С.М. Науменка, який у своєму дисертаційному дослідженні дійшов до висновку, що «всі права експерта у сфері взаємодії з правоохоронними органами доцільно згрупувати в наступні групи в залежності від мети їх реалізації:

1) права, що реалізуються з метою проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження: знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків, а також про уточнення поставлених питань; бути присутнім під час проведення процесуальних дій, ставити питання його учасникам, що стосуються предмета дослідження; вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; складати окремий висновок, у разі незгоди з іншими експертами; відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків або поставлені питання виходять за межі його компетенції [266, с.56–57];

2) забезпечувальні права: право на винагороду та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи, якщо її виконання не є службовим обов'язком; на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав; оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та

рішення суб'єкта призначення експертизи, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи» [266, с.56–57; 262].

Що ж стосується прав правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії із судово-експертними установами, то варто відмітити, що їх перелік прямо не визначено на законодавчому рівні. З огляду на це ми переконані, що ключовими правами правоохоронних органів у відповідних правовідносинах є наступні:

- вимагати від судово-експертних установ проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження у строки, які визначені нормами чинного законодавства та передбачені відповідними адміністративними договорами;

- витребувати самовідвід судового експерта у разі виявлення обставин, які відповідно до норм чинного законодавства України не дають останньому право реалізовувати відповідні експертні дії;

- проводити поточний контроль за судово-експертною діяльністю;

- вносити пропозиції та рекомендації, сформовані фахівцями, в процес проведення службового розслідування.

Наступним важливим елементом компетенції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є обов'язки сторін взаємодії. На відміну від суб'єктивного права юридичний обов'язок, наголошує Л.М. Масленікова, – це передбачена нормою права міра належної, суспільно необхідної поведінки учасника правовідносин. Це владна форма соціальної регуляції, спирається на «силову» основу, тобто на можливість державного примусу. На відміну від суб'єктивного права як форми можливої поведінки, юридичний обов'язок висловлює встановлену законом обов'язкову міру належної, суспільно необхідної поведінки. Співвідношення прав і обов'язків суб'єктів права є співвідношенням їх можливої і необхідної поведінки, що відображає співвідношення публічного і диспозитивного в юридичній сфері [227, с.356–357].

В. М. Кириченко доводить, що юридичні обов'язки – «це передбачені правовою нормою та забезпечені можливістю державного примусу вид і міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта, яку він повинен здійснити в інтересах уповноваженого суб'єкта. Юридичні обов'язки за своєю структурою передбачають такі варіанти можливої поведінки зобов'язаного суб'єкта: 1) необхідність здійснювати певні дії на користь уповноваженого суб'єкта; 2) зобов'язані утримуватися від здійснення певних дій, що суперечать інтересам інших суб'єктів; 3) вимагати здійснення або нездійснення тих чи інших дій на законні вимоги від інших суб'єктів; 4) нести юридичну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання передбачених правовою нормою дій або вимог; 5) необхідність не перешкоджати контрагенту користуватися тим благом, на яке він має право» [153, с.170; 132, с.201].

До характерних ознак юридичного обов'язку відносять такі риси: встановлюється як в інтересах уповноваженого суб'єкта (як гарант виконання суб'єктивних прав), так і в інтересах держави в цілому, яка є гарантом їхнього здійснення; окреслений певними правовими нормами, тобто являє собою міру належної, необхідної поведінки; відмовитися від виконання юридичного обов'язку не можна, тому що це є підставою для юридичної відповідальності, але вимагати виконання обов'язків поза встановленою мірою є порушенням закону [153, с.170; 132, с.201; ¹].

Отже, юридичний обов'язок судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії представляє собою міру необхідної поведінки, якої мають дотримуватись сторони досліджуваної взаємодії. Переходячи безпосередньо до розгляду обов'язків судово-експертних установ, то варто відзначити, що незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи «судовий експерт зобов'язаний [374]:

---

¹ Аюпова Р. М. Адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 220 с.

- 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;
- 2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;
- 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі» [374].

Відповідно до «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [355], затвердженої наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 на експерта покладаються такі обов'язки: «заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин; прийняти до виконання доручену йому експертизу; особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його; повідомити в письмовій формі органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернути надані матеріали справи та інші документи, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані; з'явитися на виклик органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення; забезпечити збереження об'єкта експертизи» [355].

У вказаній інструкції також підкреслюється, що «якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта); не

розголошувати без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), чи суду про хід проведення експертизи та її результати» [355].

Що ж стосується обов'язків правоохоронних органів, як суб'єкта взаємодії з судово-експертними установами, то до них, на наше переконання, слід віднести наступні:

- надавати всі необхідні матеріали для проведення судово-експертними установами відповідних експертиз;
- допускати експерта до проведення процесуальних дій, та надавати на вимогу всю необхідну інформацію;
- відшкодовувати витрати, які були здійснені судово-експертними установами;
- виплачувати винагороду, яка передбачена нормами чинного законодавства та/або адміністративною угодою.

Отже, підбиваючи підсумок представленою підрозділу дослідження, можемо констатувати, що компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії обмежується не лише правами та обов'язками, якими вони володіють в межах відповідних правовідносин. Вона (компетенція) напряму залежить від завдань та функцій, які виконують суб'єкти досліджуваної взаємодії, зміст та перелік яких було розглянуто у попередніх підрозділах нашого дослідження. Окрім того, слід звернути увагу на той факт, що спільним у компетенції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є предмет, на який спрямовано їх діяльність [318].

2.4. Юридичні гарантії та юридична відповідальність судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії

Здійснюючи спільну діяльність, судово-експертні установи та правоохоронні органи вирішують ряд складних завдань та виконують низку функцій. Саме тому, щоб реалізація останніх була ефективною та результативною вона має підкріплюватись системою відповідних гарантій. Так, відповідно до словникової літератури, гарантія – це: порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань; умови, що забезпечують успіх чого-небудь; поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що він зобов'язується здійснити платежі, не сплачені клієнтом у належний термін; матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства тощо [67, с.221].

У «Великій радянській енциклопедії» термін «гарантія» є самостійним способом забезпечення виконання зобов'язань соціалістичних організацій. Необхідність установлення такої правової форми як гарантія пояснюється тим, що інші способи забезпечення зобов'язань (неустойка, застава, задаток і порука) не можуть бути використані для деяких зобов'язань [46, с.346].

З юридичної точки зору, переконливо доводить В.С. Нерсесянц, гарантії – це система взаємопов'язаних форм і засобів (нормативних, інституційних, процесуальних), які забезпечують належне визнання, захист і реалізацію певних прав та їх обов'язків. Юридичні гарантії – це конструктивне вираження принципу самозахисту прав. Вони втілюють ідею узгодженої дії права і держави, коли одні форми, напрямки і функції державно-правового регулювання та діяльності служать разом з тим захисним механізмом для інших і навпаки. І лише в такому загальному контексті взаємної підтримки й узгодженості різних частин і аспектів всього

державно-правового комплексу окремі спеціальні форми та конструкції юридичних гарантій прав і свобод особистості можуть реально здійснити свою захисну роль. Словом, юридичні гарантії самі потребують юридичних гарантій, а такими в кінцевому підсумку можуть бути лише правова держава та правові закони [269, с.142; 245].

Отже, гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід тлумачити як сукупність заходів, засобів та інструментів правового, організаційного, матеріально-технічного характеру тощо, які використовуються з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети спільної діяльності відповідних інституцій. Варто відмітити, що перелік відповідних гарантій є досить широким, а тому пропонуємо їх поділити на наступні групи:

- 1) правові;
- 2) організаційні;
- 3) економічні та матеріально-технічні.

Так, першочергово слід звернути увагу на правові гарантії судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. В.В. Мамонов під правовими (юридичними) гарантіями розуміє закріплені правовими нормами права і свободи громадян, а також способи їх захисту. Закріплюючи права і свободи громадян, держава повинна встановити сувору відповідальність за їх порушення, створити спеціальні органи (суд, прокуратуру, органи народного контролю та ін.) для захисту прав та інтересів громадян. Юридичні гарантії фіксуються в правових актах, які видаються державними органами, на першому місці серед яких є Конституція [223, с.65].

Правові гарантії, пише В.Є. Чіркін, – це сукупність правових норм, які врегульовують умови та порядок реалізації прав і свобод громадян, а також заходи щодо їх охорони і захисту. До нормативно-правових гарантій

належать норми-принципи, юридична відповідальність, юридичні обов'язки, процесуальні норми, а також конституційна відповідальність. Першочерговим видом нормативних гарантій є норми-принципи, зокрема ті, які забезпечують права та свободи людини і громадянина насамперед щодо невідчужуваності, непорушності, невичерпності, рівності, необмежуваності конституційних прав і свобод людини й громадянина, рівності громадян, презумпції невинуватості особи, принципу недопустимості зворотної дії закону або нормативно-правового акту в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи тощо [486, с.554].

Правові гарантії, пише Б.В. Білозьоров, – це правові умови, засоби та способи, що визначають процедуру, за допомогою якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи у спосіб та форму, що закріплені національним законодавством країни й актами міжнародного права. Метою правових гарантій, підкреслює автор, є:

1) юридичне закріплення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина;

2) створення ефективної системи охорони й захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити реалізацію цих прав та захистити від будь-яких посягань;

3) формування у громадян правової культури;

4) здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод. Тож, підсумовує правник, за своєю суттю правові гарантії – це умови, які повинна створити держава для здійснення громадянами своїх прав і свобод [40, с.56–57].

С.Г. Стеценко виділяє такі види правових гарантій:

а) стан законодавства, його стабільність і відповідність розвитку відносин у суспільстві, рівень юридичної техніки;

- б) стан діяльності з попередження і припинення правопорушень, зокрема, заходів юридичної відповідальності;
- в) доступність і якість правосуддя;
- г) ефективність контролю за реалізацією правових актів [381, с.195].

Цікавою є думка М.А. Вербицької, яка зазначає, що правові гарантії – це система правових норм, що визначають умови і порядок реалізації прав і свобод громадян, а також засоби їх охорони і захисту [42]. Вчена також слушно зазначає, що «ознаками гарантій в будь-якому праві є: об'єктивізація в нормах права, передбачені законом правові засоби реального забезпечення охоронюваного інтересу, обумовленість державно-правовим режимом, взаємозв'язок правових норм і заснованих на них процесуальних дій суб'єктів тієї чи іншої функції. Нерозривний зв'язок статусу особи і її юридичних гарантій не викликає сумнівів. Правовий статус особи без правових гарантій, які забезпечують їй реалізацію її прав, свобод, обов'язків, охороняють їх від порушень, неможливо розглядати як реальний, оскільки він буде носити, скоріше формальний характер» [42]. З огляду на це, ми вважаємо, що в розрізі представленої проблематики під правовими гарантіями слід розуміти систему законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, в яких встановлюються умови, порядок, а також процедурні аспекти здійснення взаємодії між судово-експертними установами та правоохоронними органами.

Так, розмірковуючи про правові гарантії, варто вказати систему нормативно-правових актів, положення яких регулюють діяльність судово-експертних установ, а також різних правоохоронних органів. Перш за все слід звернути увагу на Закон України «Про судову експертизу», який визначає загальні гарантії незалежності судових експертів. Відповідно до ст. 4 вказаного нормативного документу, «незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються: визначеним законом порядком призначення судового експерта; заборонаю під загрозою передбаченої

законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи» [374].

Зазначене, безумовно, є характерним і для діяльності судових експертів під час їх взаємодії з правоохоронними органами. Окремою гарантією, яку слід вказати у представленому контексті, є обов'язок експерта заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Що ж стосується правоохоронних органів, то правові гарантії їх діяльності визначаються на рівні законодавчих актів, які регулюють їх діяльність, наприклад: Закони України: «Про судоустрій і статус суддів»; «Про національну поліцію»; «Про Національне антикорупційне бюро України»; «Про прокуратуру»; «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»; тощо. Кожен із зазначених нормативних документів окреслює правовий статус відповідного правоохоронного органу, а також його статус у певних правовідносинах.

Продовжуючи розгляд проблематики, то варто вказати такий підзаконний нормативно-правовий акт як «Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», яка була затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). Відповідно до вказаної Інструкції основними видами (підвидами) експертизи

є [355]: криміналістична; інженерно-технічна; економічна; товарознавча; експертиза у сфері інтелектуальної власності; психологічна експертиза; тощо.

Окрім того, варто вказати, що досліджуваним вище нормативно-правовим актом встановлюються гарантії взаємодії, що передбачають: коло питань, які можуть ставитись до судових експертів правоохоронними органами в межах проведення експертизи у відповідному напрямку; порядок дій судового експерта, а також правоохоронних органів; фінансування та матеріально-технічне забезпечення їх діяльності.

Таким чином, підбиваючи проміжний підсумок, можемо констатувати, що ключове призначення правових гарантій діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії полягає у тому, щоб створити належне нормативно-правове підґрунтя для здійснення їх спільної діяльності. Адже без ефективної та діючої законодавчої бази, апріорі, здійснення будь-якої діяльності не зможе відповідати засадам верховенства права, законності, ефективності, доцільності тощо. Втім, для належного функціонування будь-яких правовідносин недостатньо створити лише нормативно-правові гарантії, особливого значення набувають гарантії характеру організаційного.

А відтак, цілком логічно, що наступною великою групою гарантій судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є організаційні гарантії. Останні являють собою сукупність різноманітних заходів, які використовують в своїй діяльності уповноважені суб'єкти за для забезпечення практичного функціонування правовідносин у досліджуваній сфері. До гарантій організаційного характеру необхідно віднести наступні:

- а) кадрове забезпечення суб'єктів взаємодії;
- б) розробка та прийняття спільних управлінських рішень;
- в) матеріально-технічне забезпечення;
- г) здійснення контрольної-наглядової діяльності;

г) інформаційне забезпечення.

Так, в першу чергу звернемо увагу на питання кадрового забезпечення суб'єктів взаємодії. Взагалі, пишуть Д. Баранов та Н. Садова, «кадрове забезпечення – це комплекс дій, спрямованих на пошук, оцінювання та встановлення заздалегідь передбачених відносин з робочою силою як у самій компанії для подальшого просування кар'єрними сходами, так і поза її межами для нового найму тимчасових або постійних працівників. Метою кадрового забезпечення є досягнення залучення до роботи на усіх вільних економічних робочих місцях у країні працівників, здатних виконувати свої посадові обов'язки на рівні, що відповідає очікуванням роботодавців, тобто недопущення тимчасової чи тривалої нестачі кадрів в організаціях/підприємствах» [26, с.9; 110].

М.В Мельничук у своєму науковому дослідженні дійшов до висновку, що кадрове забезпечення – це, з одного боку, наявність у керівника об'єктів його управлінської діяльності – виконавців, що є необхідним для підготовки до прийняття управлінського рішення та наступного його виконання. З іншого – кадрове забезпечення – це суто суб'єкти управлінської діяльності, які організують, аналізують, контролюють, координують і здійснюють інші дії в ході державно-управлінської діяльності для досягнення певного результату. Кадри є тим суб'єктивним чинником, від якого залежить реальне функціонування механізму управлінської діяльності. Адже життєздатність органу виконавчої влади не тільки в матеріальному забезпеченні, а й у спрямуванні вольових дій і переконань учасників процесу державного управління в заданому напрямку. Без високого рівня професіоналізму та належних особистих якостей кадрів не виникає того дієвого елемента, який зумовлює динаміку управлінської діяльності [236, с.68].

Інший науковець, – В.І. Фелик, переконливо доводить, що кадрове забезпечення характеризується низкою ознак, серед яких варто особливо відмітити такі: 1) являє собою триваючий в часі динамічний процес, який має

неоднорідну структуру; 2) здійснюється на постійній основі, починається з професійної підготовки (період до призначення) та закінчується звільненням із подальшим призначенням пенсії або переведенням до іншого місця роботи (період після звільнення); 3) основний період кадрового забезпечення починається після призначення; здійснюється кадровими службами відповідної управлінської структури; 4) його організація на конкретному підприємстві, установі, організації регламентується законодавством, підвідомчими нормативно-правовими актами, а також локальними актами; 5) метою кадрового забезпечення є укомплектування підприємства, установи або організації кваліфікованими кадрами, постійна робота з кадрами, що включає підвищення кваліфікації, перепідготовку, забезпечення службової або трудової дисципліни, тощо [470; 57].

Основними складовими кадрового забезпечення є такі як інтелектуальна, кваліфікаційна, професійна, кадрова, технологічна та організаційна. Організаційна складова кадрового забезпечення підприємства включає високий рівень організації та культури праці, знаходить своє вираження в чіткості, ритмічності, погодженості трудових зусиль та високого ступеня задоволеності робітників своєю працею. Організаційна складова кадрового забезпечення в багатьох факторах визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи загалом та кожного працівника зокрема, що пов'язано з ефективним використанням кадрового потенціалу [28, с.71; 110].

Безумовно, в контексті представленої у науковій роботі проблематики, належне кадрове забезпечення, апріорі, є надважливою гарантією ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ. Адже саме від того, наскільки професійно, якісно та результативно кожен працівник буде виконувати покладені на нього функції та обов'язки, залежить і результат спільної мети їх діяльності.

Разом із тим, для ефективного кадрового забезпечення, необхідною є система розробки та прийняття спільних управлінських рішень. Взагалі, управлінське рішення – це початковий і основний момент в організації діяльності кожного керівника. У зв'язку з цим управлінське рішення може розглядатися як основний зміст процесу управління і важливий інструмент системного підходу до управляемого об'єкту. При прийнятті управлінського рішення необхідно враховувати не тільки економічну сторону діяльності, а сукупність соціальних, ідеологічних, моральних та інших відносин [392].

Управлінське рішення, пише О.М. Костенко, – складне явище, для усвідомлення сутності якого слід враховувати на всіх рівнях психологічний, інформаційний, юридичний, організаційний та інші його аспекти в комплексі. До визначальних особливостей управлінського рішення, на переконання вченої, варто відносити наступні: прийняття управлінського рішення пов'язане з переробкою інформації, що відноситься до поставленої задачі, а також вибором на основі її аналізу і синтезу найоптимальнішого варіанту дій; план заходів з реалізації рішення розробляється на основі критеріїв, обмежень та встановлених правил; система критеріїв та правила прийняття управлінського рішення базуються на знанні закономірностей управління, врахуванні особливостей об'єкта прийняття рішення та конкретної ситуації, в якій воно приймається; процес прийняття управлінського рішення охоплює елементи наукового знання, творчості та мистецтва управлінської діяльності; конкретні управлінські рішення за специфічним змістом відрізняються одне від одного, при цьому вони часто можуть мати ряд спільних властивостей [183].

Не можна не вказати думку О.Н. Євтушенка, який вказує, що управлінське рішення характеризується рядом вимог, до числа яких можна віднести [123]:

– всебічну обґрунтованість управлінського рішення (що означає насамперед необхідність прийняття його на основі максимально повної і достовірної інформації. Аналізу ресурсного забезпечення, науково-технічних можливостей, цільових функцій розвитку, економічних і соціальних перспектив організації. Пошуку нових форм і шляхів обробки науково-технічної і соціально-економічної інформації, тобто формування передового професійного мислення);

– своєчасність управлінського рішення (означає, що прийняте рішення не повинне ні відставати, ні випереджати потреби і задачі соціально-економічної системи. Передчасно прийняте рішення не знаходить підготовленого ґрунту для його реалізації і розвитку і може дати імпульси для розвитку негативних тенденцій. Спізнілі рішення не менш шкідливі для суспільства. Вони не сприяють рішенню вже «перезрілих» задач і ще більш збільшують і без того хворобливі процеси [495, с.361; 123]);

– необхідну повноту змісту (що означає, що рішення повинне охоплювати весь керований об'єкт, усі сфери його діяльності, усі напрямки розвитку. У найбільш загальній формі управлінське рішення повинне охоплювати: а) мету (сукупність цілей), б) кошти і ресурси, використовувані для досягнення цих цілей; в) основні шляхи і способи досягнення цілей; г) терміни досягнення цілей; д) порядок взаємодії між підрозділами і виконавцями; е) організацію виконання робіт на всіх етапах реалізації рішення);

– повноваження (владність) управлінського рішення (тобто строге дотримання суб'єктом керування тих прав і повноважень, що йому надані вищим рівнем керування. Збалансованість прав і відповідальності кожного органу, кожної ланки і кожного рівня управління);

– погодженість із прийнятими раніше рішеннями (що означає необхідність дотримання чіткого причинно-наслідкового зв'язку суспільного розвитку. Повага до закону, постанов, розпоряджень) [123].

Отже, розробка та прийняття управлінських рішень – надзвичайно важливий процес, який дозволяє організувати процес взаємодії, зокрема діяльність відповідних установ та їх працівників. Саме від оперативності, якості та наукової обґрунтованості управлінського рішення на пряму залежить те, як оперативно буде досягнута мета такої діяльності, а також вирішено завдання цієї взаємодії.

Наступним є матеріально-технічне забезпечення. Воно з фінансової точки зору, пише С.Г. Корнієнко, «представляє собою сукупність суспільних відносин, урегульованих нормативними актами або договорами по забезпеченню матеріально-технічними ресурсами, необхідними для своєчасного та безперебійного проведення циклу робіт з виробництва, переробки й реалізації продукції, а також для виконання економічних, соціальних та інших завдань з метою задоволення певних потреб» [177, с.56].

Основними завданнями матеріально-технічного забезпечення є:

- 1) своєчасне й повне задоволення потреби суб'єктів взаємодії у матеріально-технічних ресурсах;
- 2) визначення перспективної та поточної потреби в матеріалах й обладнанні;
- 3) розроблення матеріальних балансів;
- 4) вибір постачальників та підтримка з ними зв'язків;
- 5) забезпечення високої якості ресурсів, що поставляються;
- 7) визначення оптимального рівня запасів матеріально-технічних ресурсів і т.д. [432].

Особливе значення має здійснення контрольно-наглядової діяльності. Контроль – це активний вплив на діяльність з метою її оптимальної організації, пошук та виявлення ресурсів або їх раціональна організація. Тому в правових дослідженнях поряд з розглядом контролю як функції управління, як правило, існує вказівка на іншу позицію, що має «кібернетичні корені». Контроль розглядається як форма зворотного зв'язку,

за допомогою якого суб'єкт управління отримує інформацію про стан об'єкта управління та виконання управлінських рішень [104, с.127; 25, с.180].

Своїї черги, нагляд є юридичним аналізом стану справ щодо додержання законності та дисципліни в суспільстві, який здійснюється прокуратурою із застосуванням відповідних, наданих їй законодавством форм, але без безпосереднього втручання в оперативну та іншу діяльність юридичної чи посадової особи, громадянина [78, с.46, 54].

Тож, цілком слушно констатує В.Й. Развадовський, контрольно-наглядова діяльність – це правова форма діяльності органів держави, що виражається у здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень і припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами [384, с.127]. Отже, в контексті представленої у роботі проблематики, суб'єкти взаємодії можуть здійснювати перевірку діяльності одне одного з метою перевірки дотримання кожним із них норм чинного законодавства.

І передостанній аспект, на який ми звернемо увагу – інформаційне забезпечення. Взагалі, інформаційне забезпечення – це сукупність форм документів, нормативної бази і реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення і форм організації інформації, яка циркулює в системі автоматизованого оброблення економічної інформації чи інформаційній системі [139, с.25].

Характерними особливостями інформаційного забезпечення є наступні [176, с.21; 290]:

- 1) інформаційне забезпечення є функціональним комплексом, що забезпечує органічну взаємодію технічних засобів, методів і технологій роботи з інформацією;

2) інформаційне забезпечення – це сукупність інформаційних ресурсів, засобів, методів і технологій, яка сприяє ефективній реалізації процесу управління;

3) інформаційне забезпечення є інструментом, що генерує інформацію, яка складається з важливих даних та не дає відволікатись керівникам на зайву та громіздку інформацію;

4) інформаційне забезпечення – це безперервний процес постійного забезпечення можливості збирання, пошуку, групування, аналізу, зберігання та поширення інформації серед працівників правоохоронних органів;

5) інформаційне забезпечення є інструментом, що забезпечує надходження інформації про стан та параметри функціонування певних об'єктів управління;

6) інформаційне забезпечення – це управлінська технологія, оскільки відображає інформацію щодо стану керованого об'єкта і є основою для прийняття управлінських рішень;

7) інформаційне забезпечення – специфічний вид професійної діяльності, оскільки враховує інформаційні потреби різних суб'єктів;

8) інформаційне забезпечення є складовою системи та процесу управління, виражаючи на міжсуб'єктивному рівні відносини [176, с.21; 290].

Останню групу складають економічні гарантії. М.І. Іншин пише, що «економічні гарантії – це сукупність економічних факторів життя суспільства (рівень досконалості економічних відносин, раціональна система господарства, матеріальні і фінансові ресурси тощо). У вузькому розумінні економічними (матеріальними) гарантіями є речові засоби забезпечення ефективності реалізації прав і свобод» [143, с.197; 44].

Таким чином, економічні гарантії представляють собою сукупність заходів фінансово-речового характеру, які спрямовані на те, щоб забезпечити ефективне функціонування правовідносин, які виникають в процесі взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Слід підкреслити,

що економічні гарантії у досліджуваному контексті підкріплюються тим, що Законом України «Про судову експертизу» передбачено, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення підрозділів Експертної служби МВС здійснюються за рахунок коштів загального і спеціального фондів державного бюджету. В цьому контексті відмітимо, що здійснення судово-експертними установами своєї діяльності на користь інших фізичних та юридичних осіб здійснюється за рахунок останніх.

Отже, гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є складною за своєю структурою та змістом категорією. Саме гарантії забезпечують ефективне та результативне функціонування певних правовідносин, що, апріорі, є запорукою для досягнення метою такої спільної діяльності. З огляду на це, важливим завданням законодавця є: по-перше, розширення переліку та вдосконалення змісту відповідних гарантій; а по-друге, створення умов для їх реалізації. Разом із тим, створення лише гарантій для здійснення спільної діяльності правоохоронними органами та судово-експертними установами недостатньо для того, щоб забезпечити ефективність їх роботи. А тому важливого значення набуває юридична відповідальність за порушення норм чинного законодавства суб'єктами взаємодії.

Відповідно до юридичного словника Ю.С. Шемшученка, юридична відповідальність – «це вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. Юридична відповідальність є правовідношенням між державою в особі її спеціально уповноважених органів і правопорушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками» [507, с.437].

За своїм змістом, підкреслює С.А. Комаров, юридична відповідальність виступає у вигляді застосування до особи заходів державно-примусового

впливу, а за своїм безпосереднім вираженням являє собою зазначення негативних наслідків для правопорушника (наслідки у вигляді втрат особистого, майнового або організаційного характеру, обмежень в користуванні суб'єктивними правами), які можуть бути найрізноманітнішими залежно від тяжкості правопорушення і котрі він повинен прийняти як зворотну реакцію держави та суспільства на його діяння, співвідносячи з ними свою подальшу поведінку [170, с.356–357].

І.М. Сенякін розуміє юридичну відповідальність як правовідносини та зазначає: юридична відповідальність, що виникає з правопорушення є правовим відношенням між державою в особі її спеціальних органів і правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнати відповідних несприятливих позбавлень та наслідків за скоєне правопорушення, за порушення вимог, які містяться в нормах права [398, с.534].

С.М. Братусь вказує, що юридична відповідальність – це той же обов'язок, який, однак, виконується в силу державного примусу або прирівняного до нього громадського примусу. Оскільки мова йде про стан особи, до якої застосовується відповідальність, її можна визначити як стан примусу до виконання обов'язку. Через те відповідальність у даному випадку (тобто, тоді, коли обов'язок може бути виконаний у натурі) – не якісь нові правовідносини, бо залишаються в силі ті ж самі правовідносини, той же обов'язок, котрий існував і раніше. У разі ухилення зобов'язаної особи від виконання обов'язку або яких-небудь з її боку заперечень, спір вирішується судом або іншим компетентним юрисдикційним органом, що зв'язано з появою, рухом і припиненням процесуальних правовідносин. В результаті такого розгляду з'ясовується істина і, якщо обов'язок дійсно не виконаний, виноситься власне рішення, яке забезпечує його виконання державним примусом [51].

Найбільш ключовими ознаками юридичної відповідальності, на переконання вказаного вище науковця є наступні [294]:

«1) передбачає настання несприятливих наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру;

2) до юридичної відповідальності притягуються за вчинення правопорушення, що свідчить про негативну правову оцінку цієї поведінки. Притягнення до юридичної відповідальності здійснюється лише за наявності юридичних, фактичних та процесуальних підстав;

3) застосовується лише до деліктоздатних суб'єктів;

4) притягнення до юридичної відповідальності зазвичай здійснюється уповноваженими на це суб'єктами шляхом правозастосування. Особливого значення у цьому контексті набуває додержання порядку притягнення до відповідальності, встановленого законодавством (кримінальним процесуальним, цивільним процесуальним, адміністративним процесуальним та ін.). Водночас у приватному праві притягнення до юридичної відповідальності можливе у спрощеному порядку – поза процесуальним провадженням за домовленістю сторін;

5) настання несприятливих наслідків, передбачених санкціями норм права, забезпечується можливістю застосування державного примусу» [294].

Таким чином, юридична відповідальність – це міра покарання, яка може бути застосована по відношенню до правоохоронних органів та судово-експертних установ як суб'єктів взаємодії у разі порушення ними норм чинного законодавства, а також передбачених для них обов'язків в процесі здійснення спільної діяльності. Розмірковуючи про види відповідальності, варто відзначити, що їх передбачається три види: дисциплінарна, адміністративна та кримінальна.

Першою і найбільш поширеною є відповідальність дисциплінарна. Дисциплінарна відповідальність, пише Л.Л. Попов, – це застосування заходів дисциплінарного впливу в порядку службового підпорядкування за вчинення дисциплінарного проступку або за інші неправомірні дії, що не

переслідуються в кримінальному порядку. Підстави відповідальності, види дисциплінарних стягнень, права органів виконавчої влади та керівників по їх накладання, а також порядок застосування та оскарження з урахуванням конкретних умов і виду державної служби встановлюються чинним законодавством, статутами і положеннями про дисципліну [4].

Характеризуючи дисциплінарну відповідальність, В.В. Середа визначає такі її загальні ознаки: її підставою є дисциплінарний проступок; за такий проступок передбачено накладення дисциплінарного стягнення; стягнення застосовує уповноважений на те орган (посадова особа) в порядку підлеглості; межі «дисциплінарної влади» цього органу (посадової особи) чітко встановлено правовими нормами; службовець, на якого накладено дисциплінарне стягнення, може його оскаржити у вищій орган (вищій посадовій особі) або в суд; за один дисциплінарний проступок може бути накладено одне дисциплінарне стягнення [401, с.19; 77].

Отже, дисциплінарна відповідальність – це найм'якший вид юридичної відповідальності, який застосовується по відношенню до працівників (посадових осіб), які вчинили правопорушення при здійсненні своєї трудової діяльності. Міра та межі дисциплінарної відповідальності визначаються спеціальними нормативно-правовим актами, які регулюють службово-трудова діяльність судових експертів та інших правоохоронних органів. Так, відповідно до «Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів», «атестовані судові експерти за порушення вимог законодавства України про судову експертизу та/або методичних вимог під час проведення досліджень можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. Процедура розгляду питань щодо дисциплінарної відповідальності судових експертів включає: розгляд питання щодо порушення дисциплінарного провадження; розгляд питання та прийняття рішення щодо дисциплінарної відповідальності судового експерта». У вказаному положенні зазначається,

що «підставою для розгляду питань щодо порушення дисциплінарного провадження є подання керівника Структурного підрозділу Мін'юсту. До судових експертів можуть бути застосовані такі види дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;
- 2) призупинення дії Свідоцтва (на строк до одного року);
- 3) позбавлення кваліфікації судового експерта;
- 4) пониження кваліфікаційного класу судового експерта (щодо судових експертів науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України)» [361].

Що ж стосується діяльності правоохоронних органів, то дисциплінарна відповідальність їх працівників регулюється на рівні спеціальних нормативно-правових актів, наприклад: Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» визначає, що «за порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно з цим Статутом. За вчинення адміністративних правопорушень поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до цього Статуту, крім випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, одночасно може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності згідно з цим Статутом» [348]. У вказаному вище нормативно-правовому акті вказується, що «дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції» [348].

Наступним видом юридичної відповідальності є адміністративна. Т.І. Козирєва вказує, що адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, яка полягає в застосуванні від імені держави уповноваженими органами державного управління та їх посадовими особами адміністративних санкцій до осіб, які вчинили адміністративний проступок, з метою боротьби з правопорушеннями у сфері державного управління [166, с.28].

Н.В. Хорошак доводить, адміністративна відповідальність – це правові відносини, що утворюються під час застосування уповноваженими органами до винної особи покарання, передбаченого санкцією правової норми, що порушена, або норми, що забезпечує її захист, з метою покарання суб'єкта неправомірної поведінки, попередження та профілактичного впливу на правопорушника [481, с. 24].

Так, за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування або суду експерт несе адміністративну відповідальність згідно з чинним законодавством. За допущені порушення під час проведення експертизи, що не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності згідно з чинним законодавством [357]. Що ж стосується працівників правоохоронних органів, у ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення [164; 206] передбачений вичерпний перелік випадків, коли посадові особи правоохоронних органів несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. Специфікою притягнення посадових осіб правоохоронних органів є також неможливість застосування до винних громадських робіт, виправних робіт та адміністративного арешту як видів покарань. Ще однією особливістю притягнення винних працівників правоохоронних органів, зокрема міліції, до адміністративної відповідальності, є наслідки такого притягнення [164; 206].

І останнім видом відповідальності є кримінальна. Кримінальна відповідальність, на переконання В.І. Литвиненка, – це «визначена кримінально-правовими нормами специфічна форма реалізації повноважень держави у кримінально-правових відносинах щодо обвинувачуваного у злочині, що встановлює юридичний обов'язок винного вимушено зазнати державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру та правові наслідки вчиненого ним злочину, визначених обвинувальним вироком суду та покладаються на винного спеціальними органами держави» [424].

Кримінальна відповідальність до поліцейського, цілком справедливо підкреслює Л.І. Каленіченко, застосовується лише в разі вчинення ним злочину, пов'язаного з його посадовим становищем. Кримінальний кодекс України закріплює конкретні склади злочинів, за які працівники Національної поліції України можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності. Окрім того, вказаний вище науковець до основних суттєвих ознак кримінальної відповідальності працівників Національної поліції України відносить наступні:

«1) специфічність підстав притягнення до відповідальності, адже підставою застосування кримінальної відповідальності до поліцейського є склади злочинів у сфері службової діяльності та склади злочинів у сфері правосуддя;

2) підвищену суспільну небезпечність таких злочинів;

3) підвищену відповідальність працівників Національної поліції України за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та у сфері правосуддя» [146, с.29].

Отже, у підсумку представленого підрозділу дослідження слід констатувати, що незважаючи на важливість створення організаційних та правових умов для забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ, законодавець досить поверхнево

ставиться до питання визначення гарантій та юридичної відповідальності вказаних суб'єктів. Зокрема: по-перше, на нормативно-правовому рівні досить поверхнево визначено організаційно-правові засади здійснення спільної діяльності досліджуваних суб'єктів; а по-друге, питання юридичної відповідальності, зокрема взаємної відповідальності сторін взаємодії, є нерегульованим, а тому потребує свого вирішення [335].

Висновки до Розділу 2

З'ясовано, що систему правоохоронних органів складають:

1) правоохоронні органи, які входять до централізованої структури органів виконавчої влади та які приймають участь в реалізації державної політики у відповідній суспільній галузі: Державна митна служба, Державна податкова служба (підпорядковуються Міністерству фінансів України); Державна прикордонна служба та Національна поліція України (підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ України); Державна кримінально-виконавча служба України (координується Міністерством юстиції України) тощо;

2) незалежні правоохоронні органи, повноваження яких не пов'язані із реалізацією державної політики: Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, прокуратура України тощо;

3) спеціальні правоохоронні органи із особливим правовим статусом: Служба безпеки України (державний орган спеціального призначення); Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України); Національна гвардія України (військове формування з правоохоронними функціями) і таке інше.

Доведено, що ключовими особливостями судово-експертних установ, які відрізняють їх від правоохоронних органів є:

по-перше, судово-експертні установи не є органами державної влади та не реалізують в своїй роботі функції держави, проте вони здійснюють суспільно-важливу діяльність, пов'язану із проведенням експертних досліджень, результати яких можуть використовуватись в процесі правоохоронної діяльності;

по-друге, судово-експертні установи – це не тільки державні організації, але й юридичні особи комунальної форми власності, які відповідно до визначеного законодавством порядку мають право проводити судово-експертну діяльність;

по-третє, структура судово-експертних установ державного типу є чітко встановленою та упорядкованою на законодавчому рівні; по-четверте, ключовою та єдиною метою діяльності судово-експертних установ є провадження якісних судово-експертних досліджень відповідно до передбачених нормативно-правовою базою підстав.

Аргументовано, що судово-експертні установи – це спеціалізовані юридичні особи, які наділені повноваженнями здійснювати діяльність, пов'язану із проведенням судових експертиз на підставах та в порядку визначеному законодавством України. Структура судово-експертних установ пов'язана із формою власності останніх. Так, на сьогоднішній день можна виділити комунальні судово-експертні установи; судово-експертні установи міністерств (Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я); судово-експертні установи центральних органів державної влади (Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України).

Констатовано, що завдання, які ставляться перед правоохоронними органами, є вкрай різноманітними та залежать від мети функціонування кожного окремого відомства та покладених на нього повноважень. Окрім

того, в законодавчих актах, які регламентують роботу відповідних правоохоронних органів окремо не виділяються їх завдання, як суб'єктів взаємодії.

З'ясовано, що до завдань правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід віднести такі завдання: забезпечувати систематичне використання в своїй діяльності можливостей та досвіду інших правоохоронних органів та державних установ, підприємств та організацій, у тому числі судово-експертних установ; поглиблювати співпрацю із судово-експертними установами щодо використання спеціальних знань в процесі попередження та припинення кримінальних та інших правопорушень; аналізувати процес взаємодії із судово-експертними установами та проводити систематичну внутрішньо-організаційну діяльність, направлену на його покращення; формувати пропозиції щодо покращення нормативно-правового регулювання взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ.

До основних завдань судово-експертних установ, як суб'єктів взаємодії віднесено такі завдання: систематично надавати консультативну та науково-практичну допомогу представникам правоохоронних органів при виконанні ними своїх повноважень; розробляти та видавати науково-методичні матеріали з питань правильної підготовки та направлення на експертизу відповідних об'єктів дослідження; формувати спільно із правоохоронними органами та вести спеціальні інформаційні обліки щодо найбільш значимих та важливих об'єктів експертного дослідження, а також надавати правоохоронним органам інформацію накопичену в них; проводити якісні та повні експертні дослідження у порядку визначеному законодавством в найкоротший строк; здійснювати постійну внутрішньо-організаційну роботу, пов'язану із вдосконаленням дослідницького процесу судово-експертних установ та впроваджувати в нього новітні технології та методи дослідження; проводити систематичну кадрову роботу із персоналом судово-експертних

установ задля підвищення кваліфікації його представників, удосконалення їх науково-практичних навичок.

До основних функцій правоохоронних органів та судово-експертних установ, як суб'єктів взаємодії віднесено: внутрішньо-організаційну функцію, яка об'єднує заходи та способи внутрішнього управління правоохоронними органами із забезпечення сталої, ефективної та законодавчо вірної взаємодії із судово-експертними установами; процесуальну функцію – виражається у вступі із судово-експертними установами у процесуальні відносини різного типу та змісту, з метою проведення судових експертиз; контрольну функцію, яка полягає у здійсненні внутрішньовідомчого контролю за процесом взаємодії підрозділів відповідних правоохоронних органів із судово-експертними установами для визначення проблемних моментів такої взаємодії та їх оперативного вирішення; цілеустановчу функцію – визначається системою управлінських заходів, пов'язаних із чіткою постановкою завдань тактичної взаємодії підрозділів правоохоронних органів із судово-експертними установами в процесі вирішення конкретних питань.

В свою чергу, судово-експертні установи, в межах своєї діяльності виконують такі функції, як суб'єкти взаємодії:

1) процесуальну функцію, зміст якої відрізняється від процесуальної функції правоохоронних органів, та полягає у здійсненні заходів, направлених на реалізацію судово-експертними установами своїх процесуальних повноважень та обов'язків;

2) науково-забезпечувальну функцію – зазначений напрям діяльності судово-експертних установ виражається у заходах із забезпечення науково-методичного, консультативного та іншого інформаційно-освітнього забезпечення правоохоронних органів в процесі здійснення ними своїх повноважень.

Зауважено, що на сьогоднішній день зазначені вище функції та завдання, а також особливості взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів в цілому характеризуються недосконалістю нормативно-правового регулювання. Сутність такої взаємодії здебільшого перебуває у полі зору науковців, але не має ґрунтованого офіційного закріплення. У зв'язку з чим обґрунтовано, що необхідним є доповнення чинного Закону України «Про судово-експертну діяльність» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ шляхом виділення в його тексті окремого розділу, де слід закріпити норми про:

1) мету та завдання взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

2) форми та принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

3) завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів, як суб'єктів такої взаємодії. Подібне дозволить систематизувати нормативно-правове регулювання взаємодії досліджуваних організацій, що в кінцевому випадку позитивно вплине на результативність їх роботи.

Під компетенцією судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії запропоновано розуміти сукупність повноважень (які представлені низкою взаємних прав та обов'язків), якими наділені дані суб'єкти спільної діяльності, що спрямована на досягнення єдиної мети: проведення комплексного, неупередженого дослідження відповідних матеріалів. Компетенція досліджуваних суб'єктів взаємодії характеризується наступними ознаками: представлена сукупністю взаємних прав та обов'язків, якими володіють суб'єкти взаємодії; реалізується виключно в межах відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети; компетенції підкріплені сукупністю законодавчо-визначених гарантій; неправомірне використання прав та обов'язків, якими наділені дані

інституції, тягне за собою настання юридичної відповідальності; компетенція в жодному випадку не може бути передана іншим суб'єктам.

Стосовно прав правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії із судово-експертними установами відзначено, що їх перелік прямо не визначено на законодавчому рівні. Встановлено, що ключовими правами правоохоронних органів у відповідних правовідносинах є наступні: вимагати від судово-експертних установ проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження у строки, які визначені нормами чинного законодавства та передбачені відповідними адміністративними договорами; витребувати самовідвід судового експерта у разі виявлення обставин, які відповідно до норм чинного законодавства України не дають останньому право реалізовувати відповідні експертні дії; проводити поточний контроль за судово-експертною діяльністю; вносити пропозиції та рекомендації, сформовані фахівцями, в процес проведення службового розслідування. В свою чергу обов'язками правоохоронних органів у досліджуваному контексті є: надавати всі необхідні матеріали для проведення судово-експертними установами відповідних експертиз; допускати експерта до проведення процесуальних дій, та надавати на вимогу всю необхідну інформацію; відшкодовувати витрати, які були здійснені судово-експертними установами; виплачувати винагороду, яка передбачена нормами чинного законодавства та/або адміністративною угодою.

Аргументовано, що компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії обмежується не лише правами та обов'язками, якими вони володіють в межах відповідних правовідносин. Вона (компетенція) напряму залежить від завдань та функцій, які виконують суб'єкти досліджуваної взаємодії. Окрім того, звернено увагу на той факт, що спільним у компетенції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є предмет, на який спрямовано їх діяльність.

З'ясовано, що гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід тлумачити як сукупність заходів, засобів та інструментів правового, організаційного, матеріально-технічного характеру тощо, які використовуються з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети спільної діяльності відповідних інституцій. Відмічено, що перелік відповідних гарантій є досить широким, а тому їх запропоновано поділити на наступні групи:

- 1) правові;
- 2) організаційні;
- 3) економічні та матеріально-технічні.

Констатовано, що ключове призначення правових гарантій судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії полягає у тому, щоб створити належне нормативно-правове підґрунтя для здійснення їх спільної діяльності. Адже без ефективної та діючої законодавчої бази, апріорі, здійснення будь-якої діяльності не зможе відповідати засадам верховенства права, законності, ефективності, доцільності тощо. Втім, для належного функціонування будь-яких правовідносин недостатньо створити лише нормативно-правові гарантії, особливого значення набувають гарантії організаційного характеру. Останні являють собою сукупність різноманітних заходів, які використовують в своїй діяльності уповноважені суб'єкти задля забезпечення практичного функціонування правовідносин у досліджуваній сфері.

До гарантій організаційного характеру запропоновано віднести наступні:

- а) кадрове забезпечення суб'єктів взаємодії;
- б) розробка та прийняття спільних управлінських рішень;
- в) матеріально-технічне забезпечення;
- г) здійснення контрольно-наглядової діяльності;

г) інформаційне забезпечення.

Акцентовано увагу на тому, що кадрове забезпечення є надважливою гарантією ефективного функціонування правовідносин, що виникають в процесі взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ, адже саме від того, наскільки професійно, якісно та результативно кожен працівник буде виконувати покладені на нього функції та обов'язки, залежить і результат спільної мети їх діяльності.

Доведено, що економічні гарантії являють собою сукупність заходів фінансово-речового характеру, які спрямовані на те, щоб забезпечити ефективне функціонування правовідносин, які виникають в процесі взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Відзначено, що економічні гарантії у досліджуваному контексті підкріплюються тим, що Законом України «Про судову експертизу» передбачено, що фінансування та матеріально-технічне забезпечення підрозділів Експертної служби МВС здійснюються за рахунок коштів загального і спеціального фондів державного бюджету. В даному контексті підкреслено, що здійснення судово-експертними установами своєї діяльності на користь інших фізичних та юридичних осіб здійснюється за рахунок останніх.

Констатовано, що гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є складною за своєю структурою та змістом категорією. Саме гарантії забезпечують ефективне та результативне функціонування певних правовідносин, що є запорукою для досягнення мети такої спільної діяльності. З огляду на це, важливим завданням законодавця є: по-перше, розширення переліку та вдосконалення змісту відповідних гарантій; а, по-друге, створення умов для їх реалізації. Разом із тим, створення лише гарантій для здійснення спільної діяльності правоохоронними органами та судово-експертними установами недостатньо для того, щоб забезпечити ефективність їх роботи. А тому важливого

значення набуває юридична відповідальність за порушення норм чинного законодавства суб'єктами взаємодії.

Встановлено, що юридична відповідальність – це міра покарання, яка може бути застосована по відношенню до правоохоронних органів та судово-експертних установ як суб'єктів взаємодії у разі порушення ними норм чинного законодавства, а також передбачених для них обов'язків в процесі здійснення спільної діяльності. Виокремлено три види відповідальності правоохоронних органів та судово-експертних установ як суб'єктів взаємодії: дисциплінарну, адміністративну та кримінальну.

Узагальнено, що незважаючи на важливість створення організаційних та правових умов для забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів та судово-експертних установ, законодавець досить поверхнево ставиться до питання визначення гарантій та юридичної відповідальності вказаних суб'єктів. Зокрема: по-перше, на нормативно-правовому рівні досить поверхнево визначено організаційно-правові засади здійснення спільної діяльності досліджуваних суб'єктів; а, по-друге, питання юридичної відповідальності, зокрема взаємної відповідальності сторін взаємодії, є неврегульованим, а тому потребує свого вирішення.

РОЗДІЛ 3

ЗМІСТ ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

3.1. Рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Проведене у попередніх підрозділах дослідження дає змогу констатувати, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами є складним явищем, яке здійснюється на різних рівнях та напрямках. Саме першим (тобто рівням) ми приділимо увагу в межах даного підрозділу нашого дослідження. У найбільш загальному розумінні рівень – це умовна горизонтальна лінія або площина, що служить межею висоти, яку має або на якій міститься хто-, що-небудь [416]. Що ж стосується представленої проблематики, то рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розуміти як певну ланку реалізації відповідної взаємодії.

Варто відмітити, що в науковій літературі питання рівнів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є фактично недослідженим. З огляду на це, вважаємо, що найбільш доцільно виокремити наступні основні рівні досліджуваної взаємодії:

- 1) міжнародний рівень (держава-держава);
- 2) рівень взаємодії безпосередньо судово-експертних установ з правоохоронними органами на державному рівні (орган-орган та орган-співробітник);

- 3) взаємодія працівників даних інституцій (співробітник -співробітник).

Далі наведено більш змістовну характеристику кожного із окреслених видів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Вказане твердження в тому числі підтверджується п. 4 Положення про Експертну

службу МВС України, затвердженого наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343. Так, у ньому знаходимо, що [360; 187] «Експертна служба МВС відповідно до покладених на неї завдань виконує таке:

1) здійснює організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності, у тому числі розробляє методики проведення судових експертиз, стандарти, технічні регламенти, державні класифікатори, методичні рекомендації, довідкові посібники, програмні продукти;

2) проводить судову експертизу в кримінальному, виконавчому провадженнях, адміністративних, цивільних і господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби МВС у слідчих (розшукових) діях;

3) проводить експертні дослідження на договірних засадах із питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу»;

4) проводить оцінку майна, майнових прав і здійснює професійну оцінну діяльність у межах повноважень, визначених законодавством України;

5) виконує інші роботи й надає платні послуги відповідно до законодавства України;

6) веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби МВС, передає в установленому порядку інформацію до державного Реєстру атестованих судових експертів;

7) організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії МВС із проведення атестації, присвоєння особам і позбавлення осіб кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судового експерта, а також роботу з надання та позбавлення права участі як спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій, надання, позбавлення й підтвердження права

самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт і видає відповідні свідоцтва;

8) здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, обробку персональних даних, складає статистичну звітність, забезпечує режим доступу до інформації;

9) забезпечує функціонування обліку знярядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;

10) здійснює наукову й науково-технічну діяльність у галузі судової експертизи;

11) проводить сертифікаційні та інші види випробувань, а також оцінку відповідності продукції, процесів і послуг;

12) розробляє та вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства й нормативно-правової бази;

13) здійснює виявлення, експертний огляд, розрядження, транспортування і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;

14) організовує розгляд звернень громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян» з питань, що належать до її компетенції;

15) взаємодіє з вітчизняними й іноземними підприємствами, установами та організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції;

16) організовує й бере участь у проведенні семінарів, «круглих столів», форумів, інших заходів;

17) здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України» [360; 187].

В першу чергу звернемо увагу на питання міжнародного співробітництва. Сучасне міжнародне співробітництво – це новий загальноцивілізаційний рівень співробітництва, зокрема, у формі міжнародного обміну продуктами матеріального та духовного виробництва на

взаємовигідній основі. Йому властиві рівноправ'я, невтручання у справи один одного, повага до державного суверенітету, об'єктивний гуманізм. Залежно від конкретної сфери співробітництва, галузі, у якій воно у даний час і у даних умовах здійснюється, безумовно перевага віддається якійсь певній «якості» відносин, але пріоритетність однієї якості не означає нехтування іншими [96].

Варто вказати на той факт, що в останні роки міжнародне співробітництво щодо судово-експертної діяльності значно активізувалось, результатом чого стало утворення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав:

- 1) Європейська мережа судово-експертних установ.
- 2) Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної;
- 3) Азіатська мережа судово-експертних наук;
- 4) Міжнародна судово-екологічна експертна мережа;
- 5) Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа [156, с.131; 203].

Співпраця, переконливо доводять В.Г. Гончаренко, Е.Ф. Демський та О.М. Джужа визначає такі напрями діяльності: «обмін інформацією з науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, нових навчальних, методичних і довідкових видань; проведення наукових конференцій, виставок у галузі криміналістики та судової експертизи; координація наукової роботи з проблем судової експертизи у формі спільної розробки методів і методик судової експертизи, виконання наукових розробок за заявками однієї зі сторін; підготовка та підвищення кваліфікації кадрів; взаєморецензування наукових розробок, експертних висновків; надання науково-методичної, консультативної, технічної допомоги з питань наукової та експертної діяльності» [120].

Сьогодні Україною укладено ряд міжвідомчих договорів, які стосуються вирішення завдань компетентними суб'єктами у правоохоронній сфері, частина важливих зобов'язань пов'язана із судово-експертною діяльністю [287; 211]: «Угода про співробітництво між МВС України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Казахстан» від 24.11.2011 р.; «Угода між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Грузії про співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю» від 20.10.2011 р.; «Угода між МВС України і Федеральною службою Російської Федерації з контролю за обігом наркотиків про співробітництво в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів» від 28.01.2011 р.; «Угода про співробітництво між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Російської Федерації» від 04.06.2009 р.; «Угода між МВС України і Міністерством внутрішніх справ Російської Федерації про співробітництво органів внутрішніх справ прикордонних регіонів» від 15.05.1998 р.; «Угода про співробітництво між МВС України і Міністерством громадської безпеки Китайської Народної Республіки» від 06.09.1994 р.; «Угода про співробітництво в галузі супроводження та охорони органами внутрішніх справ (поліції) цінних та спеціальних вантажів, що перевозяться територією інших держав (СНД та МВС України)» від 17.02.1994 р. [287; 211]; «Угода про співробітництво між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки» від 14.10.1993 р.; «Угода про співробітництво між МВС України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Грузія у боротьбі із злочинністю» від 21.10.1992 р.; «Угода про співробітництво між МВС України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Вірменія у боротьбі із злочинністю» від 21.10.1992 р.; «Угода про співробітництво між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Азербайджанської Республіки» від 21.10.1992 р.; «Угода про співробітництво між міністерствами внутрішніх справ у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин (СНД та МВС України)» від

21.10.1992 р. [287; 211]; «Угода про співробітництво між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Литовської Республіки від 30.05.1992 р.; Угода про співробітництво між МВС України і Міністерством внутрішніх справ Латвійської Республіки» від 30.05.1992 р.; «Угода про співробітництво між МВС України та Міністерством внутрішніх справ Румунії» від 18.05.1992 р.; «Угода про взаємодію міністерств внутрішніх справ незалежних держав у сфері боротьби із злочинністю (СНД та МВС України)» від 24.04.1992 р. [287; 211].

Експертна служба МВС України для виконання поставлених завдань наділена рядом повноважень (п. 4 Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України). У сфері міжнародного співробітництва Експертна служба МВС для виконання покладених на неї завдань має право [360; 212]: «установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших держав та їхніми міжнародними об'єднаннями й організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях та організаціях; за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їхніми установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством; у межах компетенції користуватися відповідними інформаційними базами даних органів державної влади, державними, у тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій МВС, іншими технічними засобами і мережами (п. 6 (пп. 7–9) Положення)». Характеризуючи правову основу міжнародного співробітництва Експертної служби МВС України, слід наголосити на пріоритетному значенні у правовому регулюванні заходів міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності міжнародних договорів України (згідно з Конституцією України, КПК України, Законом України «Про судову експертизу» та ін.) [360; 212].

Завершуючи розгляд міжнародного рівня взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, варто погодитись із думкою К.С. Дмитрієвої, яка вказує, що основними стратегічними напрямками такого співробітництва мають стати [107, с.290–291]: «вдосконалення та актуалізація нормативно-правового законодавства з питань судово-експертної діяльності задля забезпечення повноцінної реалізації верховенства права, законності, об'єктивності та незалежності; створення довідково-інформаційних баз даних міжнародних судово-експертних організацій; підготовка висококваліфікованих судових експертів, які б вільно володіли іноземними мовами, отримали додаткову підготовку в області міжнародної судово-експертної співпраці та мали необхідні базові знання в галузі міжнародного гуманітарного права та інших міжнародно-правових дисциплін; розвиток міжнародного співробітництва в галузі розроблення і виробництва судово-експертного дослідного устаткування і матеріалів; впровадження, забезпечення функціонування та вдосконалення системи управління відповідно до міжнародних стандартів; поглиблення співпраці із судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій; інтеграція у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень» [107, с.290–291].

Отже, взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів на міжнародному рівні має важливе значення з точки зору забезпечення ефективного функціонування досліджуваних інституцій, а також професійного зростання їх працівників. Втім, як правило, більша кількість правовідносин, формується на більш низькому рівні, а саме орган-орган, тобто при безпосередній співпраці судово-експертних установ із конкретним правоохоронним органом. Міжнародне співробітництво експертних установ є необхідним для обміну досвідом, підвищення кваліфікації фахівців судово-

експертних установ, урахування сучасних досягнень науки, створення стандартизованих експертних методик [497].

Що ж стосується наступного рівня взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, то варто відмітити певну фрагментарність у цьому питанні. Адже, з одного боку, держава визначає низку законодавчих підстав для такої взаємодії, а з іншого – має ряд прогалин та недоліків у даному напрямку. Спільна діяльність цих суб'єктів регулюється, як правило, окремими нормативно-правовими актами, які носять підзаконний характер. Так, до прикладу, «Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами», затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 р. № 621 визначає завдання, функції, права та обов'язки посадових осіб Національної поліції України (далі – поліція), ДСНС, Експертної служби МВС під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами [363].

В межах даної взаємодії, відповідно до вказаного вище нормативно-правового акту: «1) керівники ДНДЕКЦ та НДЕКЦ: забезпечують підконтрольні структурні підрозділи необхідними технічними засобами, витратними матеріалами і обладнанням для проведення судових пожежно-технічних експертиз та експертних досліджень; забезпечують проведення судової пожежно-технічної експертизи; забезпечують участь працівників ДНДЕКЦ та НДЕКЦ як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події; надають допомогу органам (підрозділам) поліції в плануванні і проведенні занять у системі службової підготовки з посадовими особами поліції та ДСНС щодо виявлення та розслідування кримінальних

правопорушень, пов'язаних з пожежами; 2) ДСНС у межах повноважень: за дорученням слідчого як керівника слідчо-оперативної групи здійснює відповідні заходи та виконує дії на місці пожежі, спрямовані на виявлення і фіксацію доказів, установлення обставин та причин виникнення пожеж, а також умов, що призвели до їх виникнення і поширення; щокварталу здійснює перевірки роботи територіальних органів ДСНС з питань дотримання законодавства при здійсненні досліджень обставин та причин виникнення пожеж, якості ведення обліково-реєстраційної звітності; організовує забезпечення дослідно-випробувальних лабораторій (далі – ДВЛ) територіальних органів ДСНС та Український науково-дослідний інститут цивільного захисту (далі – УкрНДЦЗ) необхідними технічними засобами, витратними матеріалами та обладнанням для дослідження пожеж із застосуванням фізико-хімічних методів досліджень; 3) Керівники ГУНП у межах повноважень: забезпечують виконання покладених на поліцію завдань щодо проведення якісного і повного дослідження місць пожеж, розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами, установлення осіб, які їх учинили, забезпечують контроль за результатами цієї роботи; в структурних підрозділах ГУНП та територіальних підрозділах ГУНП в межах компетенції забезпечують закріплення осіб, відповідальних за організацію роботи, пов'язаної з виявленням, припиненням, попередженням та розслідуванням кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами; забезпечують виїзд керівників слідчих управлінь (відділів та відділень), вибухотехнічних підрозділів та кримінальної поліції на місця пожеж, унаслідок яких завдано збитків у розмірі однієї тисячі та більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та/або загинуло дві і більше, постраждало три і більше осіб, для організації проведення якісних оглядів місць подій і слідчих (розшукових) дій, спільних дій з фіксації обстановки на місці пожежі, установлення причин пожеж та виявлення винних у їх учиненні осіб; залучають відповідальних осіб територіальних органів ДСНС

на місця пожеж, унаслідок яких завдано збитків у розмірі однієї тисячі та більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та/або загинуло дві і більше, постраждало три і більше осіб, для організації проведення якісних оглядів місць подій і слідчих (розшукових) дій, спільних дій з фіксації обстановки на місці пожежі, установлення причин пожеж та виявлення винних у їх учиненні осіб; тощо. 4) Начальники територіальних органів ДСНС в межах повноважень: забезпечують виїзд відповідальних осіб територіальних органів ДСНС на місця пожеж, унаслідок яких завдано збитків у розмірі однієї тисячі та більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та/або загинуло дві і більше, постраждало три і більше осіб, для організації проведення роботи на місцях пожеж та взаємодії з посадовими особами ГУНП та територіальних підрозділів ГУНП; забезпечують участь посадових осіб територіальних органів ДСНС та ДВЛ у проведенні ГУНП та територіальними підрозділами ГУНП занять щодо відпрацювання практичних прийомів роботи на місцях пожеж, тактики і методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з пожежами; щокварталу заслуховують на нарадах територіальних органів ДСНС звіти керівників підпорядкованих підрозділів про результати роботи на місцях пожеж» [363].

Слід також окремо вказати «Інструкцію з організації взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС», відповідно до якої «основним завданням взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС є оптимізація процедури державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку (далі – державна реєстрація) автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів (далі – ТЗ), захист майнових прав громадян, а також виявлення фактів

знищення, підробки або зміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ, підроблення реєстраційних документів на транспортний засіб та інших документів, які є підставою для реєстрації транспортного засобу (далі – реєстраційні документи) у територіальних органах з надання сервісних послуг МВС» [141].

Особливості взаємодії підрозділів Експертної служби МВС і територіальних органів з надання сервісних послуг МВС полягають у тому, що фахівці Експертної служби МВС, які беруть участь у проведенні державної реєстрації ТЗ у ТСЦ МВС, підпорядковуються керівникам ДНДЕКЦ та НДЕКЦ, а в частині виконання своїх посадових обов'язків, пов'язаних з участю в проведенні державної реєстрації ТЗ, – керівництву територіальних органів з надання сервісних послуг МВС та їх відповідних підрозділів. Окрім того, на фахівців Експертної служби МВС, які беруть участь у проведенні державної реєстрації ТЗ, поширюються режим роботи і правила внутрішнього трудового розпорядку ТСЦ МВС [141].

Останнім рівнем взаємодії є співпраця безпосередньо працівників правоохоронних органів та судових експертів. Так, до прикладу, робота детектива Антикорупційного бюро зі взаємодії з експертом – це створення детективом сприятливих умов для проведення експертизи експерту, якому доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери його знань, шляхом надання у розпорядження експерта необхідних об'єктів (речей і документів). Результатом такої взаємодії є складення експертом висновку, що у розумінні ч. 2 ст. 84 КПК України є процесуальним джерелом доказів [190; 124] і допомагає слідству отримати відповіді на важливі питання, які можна вирішити лише за допомогою експерта [124].

Варто також вказати на взаємодію слідчого НПУ з судовим експертом. Так, переконливо доводить Ю.І. Азаров, «взаємодією слідчого із судовим експертом є спільна діяльність слідчого і експертно-криміналістичних підрозділів з розроблення та здійснення заходів, які пов'язані з комплексним використанням процесуальних, оперативно-розшукових і техніко-криміналістичних засобів, з метою успішного розкриття злочинів, установлення винних і виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, і вжиття заходів для їх усунення» [9; 482].

С.М. Циганов та А.М. Троценко підкреслюють, що «взаємодія слідчого із судовим експертом має процесуальну та непроцесуальну форми. Процесуальна форма виражається у взаємних правах та обов'язках слідчого і судового експерта, які регламентуються КПК. Це проведення експертиз та участь в огляді місця події. Також експертна служба МВС веде обліки, дані яких використовують як експерти, так і слідчі. Непроцесуальна взаємодія складається під час безпосередньої співпраці та не регламентується жодним джерелом» [482].

Слідчий письмово викладає судовому експерту питання, відповіді на які його цікавлять. Вказаний вище науковець далі відмічає, що «проблемним моментом у цьому прояві взаємодії слідчого та судового експерта є поширеність неточних чи нестандартних питань зі сторони слідчого, що у свою чергу тягне неможливість надання відповіді на нього судовим експертом. Тому було б доцільно погоджувати із судовим експертом питання ще до фактичного призначення експертизи. Наявність такої форми взаємодії між ними дозволить уникнути великої кількості причин, через які висновки експерта виявляються неточними та неясними. Через те що судовий експерт вимушений відповідати на неточно та нечітко сформульовані питання, відбувається затягування проведення судової експертизи» [482].

Варто вказати точку зору О.М. Моїсєєва, який на основі узагальнення експертного досвіду виокремив наступні суттєві умови комунікації між

судовим експертом та іншими учасниками процесу, зокрема працівниками правоохоронних органів:

– по-перше, це жорстко визначена законом процесуальна форма надання повідомлень від експерта іншим процесуальним особам, і в зворотному напрямку – від замовника судової експертизи – до експерта;

– по-друге – регламентована форма процесуальної фіксації повідомлень, якими обмінюються комуніканти (постанова чи ухвала про проведення судової експертизи, висновок експерта, протокол допиту експерта, протокол судового засідання);

– по-третє – визначена відстороненість комунікантів, яка зумовлюється процесуальною дистанцією в перебігу призначення та проведення судової експертизи, а також при допиті експерта та дачі ним пояснень у суді. Вказані особливості комунікативних зв'язків дозволяють обмежитись пропозиціональним змістом та іллокутивною силою повідомлень, якими обмінюються експерт з процесуальними особами, оскільки інші елементи повідомлення залишаються чи незалежними від умов комунікації (локутивний елемент), чи їх прояв заборонений процесуальним етикетом (перлокутивний елемент) [246, с.81].

Таким чином, підсумовує вказаний вище науковець, «комунікативний намір адресанта дорівнює іллокутивній силі висловлення, в ході взаємодії між експертом та іншими процесуальними особами. Умови спілкування комунікантів потребують розгляду з метою встановлення впливу, який вони накладають на інтфітратію повідомлень. Вочевидь, що ефективність конкретного акту комунікації визначається пропозиціональним змістом повідомлення, а також ще багатьма параметрами комунікантів – обізнаністю комунікантів з предмету спілкування, соціальними, психологічними, професійними чинниками тощо» [246, с.81].

З огляду на зазначене вище справедливим буде вказати, що саме низовий рівень, який передбачає взаємодію між судовим експертом та

іншими працівниками правоохоронних органів є таким, що найчастіше зустрічається на практиці. При цьому не можна не відмітити, що саме на даному рівні діяльність суб'єктів взаємодії найбільш змістовно врегульована на рівні законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Як недолік в даному контексті варто відзначити, що для судових-експертів не існує єдиного уніфікованого підходу до взаємодії з різними працівниками правоохоронних органів, що вимагає від них знання норм чинного законодавства, в тому числі того, яке регулює діяльність інших державних інституцій.

Отже, підбиваючи підсумок представленого підрозділу наукового дослідження, слід підсумувати, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами здійснюється на різних рівнях. При цьому, нажаль, доводиться констатувати деяку фрагментарність нормативно-правового забезпечення регулювання правовідносин на кожному із рівнів, що в свою чергу перешкоджає нормативному функціонуванню досліджуваною взаємодії. З огляду на це, важливим завданням законодавця є створити всі правові та організаційні умови для того, щоб взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами була однаково ефективною на всіх рівнях її реалізації [329].

3.2. Напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Окрім рівнів важливим питанням представленого дослідження є вивчення напрямків взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, адже саме напрямок вказує на характер та специфіку здійснення відповідної спільної діяльності. У найбільш загальному та спрощеному розумінні напрямок представляє собою вектор, певну лінію руху. Що ж

стосується представленої у даному підрозділі дослідження проблематики, то під напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розуміти вектор спільної діяльності відповідних суб'єктів, в якому вони рухаються спільно, будучи учасниками відповідних правовідносин.

Так, першим напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, який фактично впливає із основної діяльності експертних установ, – здійснення експертиз, зокрема судових. Взагалі, кожна експертиза – це передусім використання спеціальних знань і саме таких, які пройшли випробування досвідом [437, с.51].

Експертиза, переконливо доводить Д.А. Леонт'єв, – це метод вирішення проблемних ситуацій особами, які володіють спеціальними знаннями у окремій галузі (експертами) шляхом застосування найбільш аргументованих варіантів рішень. Як правило, до експертизи вдаються у ситуаціях, коли виникають питання, достовірна відповідь на які не може бути просто взята із наявного на цей час знання. Там, де є певний алгоритм, який дозволяє дедуктивно робити висновки на підставі минулого досвіду, експертиза не потрібна [201, с.47]. Окремим і важливим видом експертиз є судові.

Р.С. Белкін доводить, що судова експертиза – це процесуальна дія, що складається з виконання за дорученням слідчого (органу дізнання) або суду у визначеній законом формі досліджень різних об'єктів відповідними спеціалістами та дачі на підставі цих досліджень висновків із спеціальних питань, які є джерелами доказів, а наявні в них фактичні дані – доказами [32, с.163].

Заслуговує на увагу думку О.Ф. Дорошенка, який у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що «судова експертиза – це відмінний від інших специфічний різновид експертиз, що має особливий статус. Подібність її до експертиз в інших сферах людської діяльності полягає у

тому, що вона по суті є дослідженням, заснованим на використанні спеціальних знань. Водночас далеко не будь-яке дослідження, засноване на використанні спеціальних знань, може називатися судовою експертизою, оскільки такі експертизи здійснюються у ході судового дослідження з цивільних, господарських або кримінальних справ, справ про адміністративне правопорушення» [112, с.78].

А.О. Селіванова переконливо доводить, що «судову експертизу слід розуміти як експертне дослідження матеріальних і процесуальних ознак актів (документів), які підлягають дослідженню у суді за їх змістом і формою та ґрунтуються на висновках судових експертів, залучених судом (прокурором, слідчим), що допомагає суду досягти об'єктивності у доказуванні, додержуватись принципу рівних можливостей у процесі, презумпції невинуватості, повноти дослідження прав сторін, забезпечення змагальності в доведенні дійсного стану фактів та захисті своїх прав та свобод» [406, с.101].

Отже, судова експертиза – це основний напрямок взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, представляє собою здійснення визначеної нормами чинного законодавства діяльності, яка спрямована на дослідження обставин того чи іншого юридичного факту. Слід відмітити, що види судових експертиз цілком змістовно закріплені в «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень». До відповідних експертиз Інструкцією віднесено:

1. Криміналістична експертиза. Даний вид експертизи, на переконання О.В. Кубарева, - це лабораторне дослідження об'єктів з метою встановлення їхнього фактичного стану; можливості проведення певних дій; обставин, при яких були проведенні дії; невидимих слідів зашифрованого змісту; групової належності об'єктів або їх тотожності. Така експертиза вимагає застосування

спеціальних криміналістичних знань [193, с.112]. Відповідно до вказаної вище Інструкції до криміналістичних експертиз відносяться [355]: «почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна» [355].

2. Інженерно-технічна експертиза. Зазначені види експертиз, пише В.Г. Гончаренко, призначаються у випадках, коли для вирішення питань, що виникають перед суб'єктами доказування, потрібні спеціальні знання в техніці. Технічні знання дуже різноманітні, мають тенденцію до прискореного розвитку і розширення, оскільки відображають закономірний процес постійного розвитку практично безмежної сукупності засобів, створюваних для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб людини [86]. Автор також підкреслює, що «можливості технічної експертизи досить широкі. Це – визначення стану механізмів і придатності їх для виконання конкретних технічних операцій; виявлення технічних причин дефектів механізмів і часу їх виникнення; встановлення причин, обставин розслідуваної події та визначення тяжкості її матеріально-технічних наслідків; виявлення технічних причин порушення технологічного

процесу; встановлення відповідності кваліфікації працівника характеру виконуваної ним роботи; вирішення питання про можливість виконання певних дій у заданих технічних умовах; виявлення технічних недоліків у роботі підприємства з метою розробки заходів щодо їх усунення» [86].

Відповідно до «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», до інженерно-технічних експертиз відносяться: «інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна, електротранспортна експертиза; експертиза технічного стану ліфтів» [355].

3. Економічні експертизи. Взагалі, доводить З.Б. Литвин, економічна експертиза – це «більш ширша сфера діяльності, яка охоплює всі види економічної діяльності. Під економічною експертизою потрібно розуміти вид наукової експертизи, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка стану економічної діяльності досліджуваного об'єкту. Доцільно зауважити, що є ще інші економічні послуги споріднені з економічною експертизою, зокрема: аудиторська перевірка, ревізія, оцінка бізнесу. Детальніше проаналізуємо їх особливості та відмінності» [205]. До економічних експертиз відносяться: «бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій» [355].

4. Товарознавча експертизи. Сутність товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства дослідити товарні (споживчі) властивості виробів з метою визначення їх

фактичного стану або (та) їх вартості (початкової, залишкової). Зазначений учений підкреслює, що завдання товарознавчого дослідження уточнюється при проведенні експертизи в конкретній справі залежно від її мети та обставин справи [16, с.17; 278].

Товарознавча експертиза – це також дослідження споживчих властивостей товарів за органолептичними, фізико-хімічними та мікробіологічними показниками, а також показниками їх кількісних характеристик, що здійснюється шляхом проведення дослідження та (або) на підставі інформації, яка міститься на маркуванні товарів або (та) в їх супровідних документах [16, с.17; 278].

До вказаних експертиз слід віднести: експертизу машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння [355].

5. Експертиза у сфері інтелектуальної власності. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності – це процедура, що включає ряд досліджень, спрямованих на вивчення промислових зразків, корисних моделей, торговельних марок, яка проводиться з кількома цілями. Як правило, експертиза об'єктів інтелектуальної власності виконується [119]: для встановлення законного власника інтелектуальної власності; для забезпечення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності; для компенсації збитків, завданих несанкціонованим використанням об'єктів інтелектуальної власності [119]. Експертизами у сфері інтелектуальної власності є: експертизи літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна експертиза у сфері інтелектуальної власності [355].

6. Психологічні експертизи. Судово-психологічна експертиза (СПЕ), на слухну думку І.О. Черезова, «застосовує лабораторний експеримент з метою констатації особливостей пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, уваги) та визначення особистісних характеристик підекспертного (суггестивність та ін.). Так, при проведенні СПЕ дорожньо-транспортних подій проводиться експеримент щодо визначення часу реакції підекспертної особи» [483, с.56].

7. Мистецтвознавча. Мистецтвознавча експертиза відповідає на питання: «чи має досліджуваний предмет культурну, історичну, наукову, художню, археологічну, або іншу цінність, а також встановить орієнтовну вартість. Основними завданнями мистецтвознавчої експертизи є: проведення атрибуції твору (встановлення автора твору, періоду створення роботи, її належність до певної школи тощо); визначення художнього рівня, історичного значення, культурної цінності та стану твору; встановлення автентичності об'єкта; визначення якісних змін, що відбувалися з об'єктом у процесі його використання: встановлення факту реставраційних втручань, довільних вилучень (втрат), доповнень, інших переробок, яких зазнав об'єкт; визначення вартості твору; визначення факту відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі» [243].

8. Екологічна. Судово-екологічна експертиза є класом судових експертиз, що формується та у подальшому може бути поділений на такі види: екологосанітарна, еколого-нормативна, дослідження екологічного стану ґрунтово-геологічних об'єктів; дослідження екологічного стану біогеоценозів (еколого-біологічна), судово-екологічна експертиза об'єктів міського середовища, судова радіоекологічна та ін. [387, с.34].

Як бачимо, проведення судової експертизи – є пріоритетним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, який в тому числі включає в себе низку «піднапрямків». При цьому необхідно акцентувати увагу на тому, що обрання того чи іншого

напрямку взаємодії на пряму залежить від правоохоронного органу, а також поточних потреб, які вбачається необхідним задовольнити в процесі відповідної взаємодії.

Наступним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є здійснення експертних досліджень. Варто відмітити відмінність між судовою експертизою та експертним дослідженням. В цьому контексті варто навести думку С. Перліна, який вказує, що «судова експертиза проводиться в кримінальному провадженні за зверненням спеціально уповноваженого суб'єкта (слідчого, прокурора, судді чи суду) або сторони захисту. А безпосереднє експертне дослідження проводиться в усіх інших випадках, не пов'язаних із кримінальним судочинством. Тому, говорячи про експертне дослідження, яке проводиться в кримінальному провадженні за зверненням органу досудового розслідування, необхідно мати на увазі судову експертизу» [292, с.286]. Серед переваг експертного дослідження основними можна виділити те що: експертне дослідження значно прискорює розгляд справи в суді; під час судового засідання експертне дослідження має доказову силу та прирівнюється до речового доказу; незгода з експертним дослідженням повинна бути обґрунтованою та вмотивованою [438].

Ще одним важливим напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є залучення експерта до проведення оперативно-слідчих дій. Залучення експерта до участі в процесуальних діях за ініціативою слідчого, прокурора, суду здійснюється після проведення експертизи, коли процесуальна дія безпосередньо пов'язана з об'єктами та результатами дослідження. Наприклад, після проведення судово-медичної експертизи щодо встановлення механізму нанесення тілесних ушкоджень експерт-судовий медик, який її проводив, залучається до участі в слідчому експерименті, у якому підозрюваний демонструє яким чином наносив удари потерпілому. У такому разі судовий медик виступає як спеціаліст згідно зі

ст.71 КПК України, оскільки експертиза вже проведена, а хід і результати процесуальної дії відображаються в протоколі [504, с.91].

Найчастіше експерти залучаються до проведення огляду місця події, як слідчої дії, яка дає вихідну основоположну інформацію про вчинення злочину. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339, визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події. Інструкцією закріплений наступний алгоритм дій експерта як спеціаліста під час огляду місця події [354; 266]:

1) відповідно до частини третьої ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчий для участі в огляді місця події може запросити спеціалістів [354; 266];

2) прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників огляду місця події, здійснені до їх прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконують доручення слідчого, які стосуються використання його спеціальних знань [354; 266];

3) на початку огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події;

4) після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду місця події та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх

виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення огляду місця події;

5) дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

б) перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка;

7) під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують насамперед неруйнівні методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – руйнівні методи виявлення слідової інформації [354; 266];

8) перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах;

9) про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час огляду здійснюються фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі огляду місця події [354; 266];

10) під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення);

11) за можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-слідоносцями. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносцем спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносці та інші предмети упаковуються за

допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд;

12) спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення огляду місця події [354; 266].

Відмітимо, що не так давно було розроблено новий порядок залучення експерта до проведення слідчих, який мав низку позитивних моментів. Разом із тим, цей порядок, на слушну думку С.А. Крушинського, викликає і певні побоювання стосовно загрози затягування досудового розслідування, що може негативно позначитись на забезпеченні прав учасників кримінального провадження. Автор має на увазі те, що сторона захисту раніше могла звернутись безпосередньо до експерта з метою отримання його висновку, а слідчі та прокурори залучали експерта власними постановами. Як уже підкреслювалося, за новим порядком сторони зобов'язані ініціювати це питання перед слідчим суддею чи судом, що, звичайно, вимагає часових затрат, адже потрібно підготувати клопотання, яке розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду [192, с.158–159]. Окрім того, С.А. Крушинський відмічає, що проведення експертизи, як у більшості випадків показує практика, трудомісткий та тривалий процес, а фактор часу є дуже важливим у питаннях її проведення, оскільки необґрунтована затримка може вкрай негативно позначитись на результатах експертного дослідження. До того ж успішність проведення експертизи в багатьох випадках зумовлена фактором своєчасності з метою попередження втрати об'єктів експертного дослідження. Однак, це не єдина причина можливого затягування досудового розслідування, адже виконання експертиз у кримінальному провадженні виключно державними експертними установами спричинить значну

перевантаженість таких установ, що прямо вплине на швидкість отримання експертного висновку [192, с.158–159].

С.А. Шейфер підкреслює, що «роль експерта в слідчих діях не збігається з роллю спеціаліста та полягає не в сприянні слідчому в отриманні доказів, а у виявленні з наступним відображенням у протоколі обставин, суттєвих для подальшої дачі ним висновку» [496, с.68; 504]. Таким чином, на переконання вказаного вище автора, «експерт цілеспрямовано реалізує свою ініціативу в конкретних умовах процесуальної дії. Експерт бере участь під час провадження слідчих дій тільки в тих випадках, коли така участь є змістом його експертної діяльності, яка ведеться в рамках провадження експертизи та завершується дачею висновку за тими пунктами, які були поставлені експерту слідчим» [33, с.39; 504].

Наступним напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є обмін інформацією. Взагалі, інформація – це філософська категорія, розглянута поряд з такими, як простір, час, матерія. У самому загальному виді інформацію можна представити як повідомлення, тобто форму зв'язку між джерелом, що передає повідомлення, і приймачем, її приймаючим» [74, с.12].

О.С. Твердохліб переконливо доводить, що інформація – це будь-який переданий зміст, а отже, інформація – це: 1) те, що може передаватись будь-якою системою або об'єктом як змістовність; 2) те, що передається як повідомлення за допомогою визначеного технічного обладнання; 3) те, що передається як повідомлення; 4) підвищення структурної якості складності інформації потребує відповідної зміни способу її передачі» [445].

Обмін інформацією як напрямок взаємодії експертних установ з правоохоронними органами, справедливо відмічає С.М. Науменко, полягає у зборі, аналізі, обробці інформації та формуванні її обліків та баз даних, які можуть бути використані в правоохоронній діяльності, зокрема під час досудового розслідування чи оперативно-розшукової діяльності. Кожна

експертна установа в межах своєї компетенції повинна забезпечувати збір інформації та надання її запитами уповноважених суб'єктів. Так, наприклад, Експертна служба МВС України здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, обробку персональних даних, складає статистичну звітність, забезпечує режим доступу до інформації, забезпечує функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів [360; 266, с.104–110].

І останнім напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є здійснення спільної науково-дослідної діяльності, а також розробка науково-методичних матеріалів. Взагалі, «науково-дослідна діяльність – це складний науковий і творчий процес, що передбачає поглиблення теоретичних знань з досліджуваної проблеми, аналіз досліджень у даній галузі, розвиток умінь застосовувати власні знання на практиці, удосконалення навичок самостійної роботи відповідно до вимог ринку медичних фахівців. Мета та завдання науково-дослідної роботи полягають у наступному: формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; розвиток ініціативи, здатність застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення здібних студентів до вирішення наукових проблем; постійне оновлення і вдосконалення знань» [261]. В свою чергу розробка науково-методичних матеріалів взаємодії досліджуваних у дисертаційній роботі суб'єктів представляє собою накопичення, аналіз і поширення позитивних і негативних результатів взаємодії, що дозволить використовувати передовий досвід взаємодії і перешкодить повторенню помилок [71]. Окрім того, варто відзначити, що проведення спільної науково-дослідної роботи не тільки підвищить ефективність даної взаємодії, а й сприятиме якісному

покращенню процедур проведення експертизи, а також залучення експерта, наприклад, до проведення оперативно-слідчих дій.

Отже, підбиваючи підсумок, слід узагальнити, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами здійснюється у різних напрямках, проте її зміст та сутність залежить перш за все від потреб конкретного правоохоронного органу, який співпрацює з експертною установою, а також проблеми, яку необхідно вирішити останньому. Разом із тим, напрямки вказаної взаємодії обмежуються колом повноважень, якими наділені вказані суб'єкти не лише в межах відповідної взаємодії, але й тими, якими вони наділені при здійсненні своєї основної діяльності [322].

3.3. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Реалізація взаємодії між судово-експертними установами та правоохоронними органами є складним процесом, який виражається у низці адміністративно-правових форм, та реалізується за допомогою ряду методів. У лінгвістичному тлумаченні «форма» – це типова будова, спосіб організації чого-небудь, структура, спосіб побудови думки [68, с.1328]. З точки зору якоїсь діяльності, форма – це зовнішня сторона будь-якого функціонування, тобто сукупність його однорідних дій, які здійснюються у певних організаційних рамках, визначених законодавством [514]. Поняття форм активно використовується у багатьох сферах суспільного життя, втім найбільш вживаним та дослідженим воно є саме з правової точки зору.

Форми права, пише Н. Чубоха, – це зовнішній вираз правових норм, що покликані регулювати суспільні відносини, які ухвалюються законодавчими та виконавчими органами держави, а також іншими уповноваженими на це органами. Форми права включають в себе як національні нормативно-правові

акти, так і міжнародно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а разом вони утворюють замкнуту систему національних форм права. Лише офіційно визнані види форм права можуть служити формою матеріалізації норми права [488, с.109].

Науковець слушно відмічає, що дослідження форм права має велике значення для подальшого вдосконалення правотворчості і правозастосувальної діяльності, зокрема, у сфері підготовки та видання нормативно-правових актів, врахування різних форм права для вираження змісту правової норми, їх систематизації тощо. Завдання законодавця полягає не в тому, щоб придумувати ті чи інші форми права, а в тому, щоб розвиваючи зміст права, вчасно виявити необхідність заміни застарілої форми новою і зі всієї багатоманітності об'єктивно можливих форм знайти ту, яка найбільше підходить до змісту права, найкращим способом виражає мету законодавства в даних умовах [488, с.109].

З точки зору права, на переконання В.М. Горшеньова та І.Б. Шахова, «правову форму слід тлумачити як специфічну організаційну форму діяльності органів держави, посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, що: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, що мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй сукупності кваліфікують кожную організаційну форму діяльності як правову» [88; 56]. А.П. Мукшименко у своїй науковій праці дійшов до висновку, що «правові форми – це можливі дії, які вчиняються суб'єктом діяльності в межах їх компетенції, регламентовані правовими нормами та такі, що тягнуть правові наслідки. Організаційні ж форми відповідної діяльності застосовуються для забезпечення її правових форм, не вимагають повного та суворо визначеного

закріплення в нормативних актах, не тягнуть юридичних наслідків» [254, с.46; 160].

Варто також навести наукову позицію, яку висловив В.І. Майоров. Науковець виділяє наступні основні ознаки правової форми [216, с.192; 228]: «правова форма – це така організаційна форма діяльності, яка завжди пов'язана із розглядом юридичних справ; здійснюється виключно уповноваженими державними органами (посадовими особами); виражається у виконанні дій на засадах норм матеріального та процесуального права. У першому випадку дія полягає у визначенні характеру юридичних справ, які вирішуються, а в другому – в оптимальному порядку досягнення юридичного результату; результати правової форми діяльності завжди закріплюються у процесуальних документах, які мають офіційний характер та нормативно встановлену форму; правова форма діяльності потребує всебічного та досконалого врегулювання юридичного процесу її реалізації. Ця вимога визначена тим, що соціальна значущість як дій, що вчинюються, так і отриманих результатів є такою, що необхідні певні гарантії, дотримання законності; реалізація правової форми діяльності передбачає використання різних прийомів юридичної техніки, зокрема, організаційно-технічних норм, які належать до порядку оформлення процесуальних документів» [216, с.192; 228].

Відповідно до точки зору В.О. Котюка, «форми права – це по суті різні види права, які склались історично і які вибирає держава, відрізняються вони по способу оформлення змісту норм права. Це зовнішня форма існування змісту норм права» [185, с.35]. Окрім того, вказаний вище науковець відмічає, що форма права – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені або санкціоновані державною владою або загальновизнані суспільством правові звичаї, рішення, прийняті на всенародних і місцевих референдумах [185, с.35].

Відповідно до точки зору В.М. Горшенєва та І.Б. Шахова, правова форма представляє собою специфічну організаційну форму діяльності органів держави, посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, що: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, що мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй сукупності кваліфікують кожен організаційну форму діяльності як правову [88].

Науковці також виокремили перелік ключових ознак, які характерні для даної наукової категорії, зокрема: 1) правова форма – це така організаційна форма діяльності, що завжди пов'язана з розглядом юридичної справи: правопорушенням, спору про право, скарги. У даному випадку під юридичною справою мається на увазі життєва обставина, прямо передбачена чинним законодавством; 2) правова форма здійснюється виключно уповноваженими на це суб'єктами; 3) вона передбачає здійснення операцій з нормами права (пов'язана з використанням в якості похідного інструментарію норм матеріального чи процесуального права); 4) результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму; тощо [88, с.36].

В залежності від того, нормами якої галузі права регулюються правовідносини, форми набувають своїх специфічних властивостей. Зокрема, в контексті представленої проблематики йдеться про адміністративно-правові форми. Так, до прикладу, О.М. Бандурка переконливо доводить, що адміністративно-правова форма – це зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто та чи інша управлінська дія, що має зовнішній прояв. Вчений наповнює її такими елементами: «видання актів державного управління (нормативних і

індивідуальних); організаційні дії; здійснення матеріально-технічних операцій; здійснення юридично значимих дій; укладення адміністративно-правових договорів» [25, с.185–186; 70].

Т.О. Коломоєць вважає, що адміністративно-правові форми – це такі специфічні прояви реалізації функцій управління, як участь суб'єктів виконавчої влади в судах як позивачів або відповідачів; діяльність по забезпеченню громадського порядку й громадської безпеки; застосування різних санкцій, заходів адміністративного примусу до правопорушників. Основною правовою формою управлінської діяльності є застосування норм права, за допомогою якої юридичні акти індивідуального характеру сприяють застосуванню законів до конкретних обставин управлінського життя. Такі акти є персоніфікованими, юридично владними приписами, юридичними фактами, з якими пов'язують виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. До ознак актів застосування адміністративно-правових норм можна віднести: індивідуальний характер; юридичну природу; односторонній порядок видання тощо [8, с.105; 435].

А. А. Русецький, адміністративно-правові форми взаємодії та координації пропонує розуміти визначений нормами чинного законодавства зовнішній вираз практичної діяльності правоохоронних органів, яка, у свою чергу, спрямована на те, щоб забезпечити ефективну спільну роботу відповідних правоохоронних органів на регіональному рівні задля досягнення конкретної, чітко встановленої мети. Відзначимо, що в жодному законодавчому акті законодавець прямо не визначає конкретних адміністративно-правових форм взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні, про них лише частково згадується у різних нормативно-правових актах, які визначають ключові напрямки взаємодії таких органів [394, с. 254; 455].

Окрім того, до відповідних форм вказаним вище правником було віднесено: «1) нормотворчість; 2) укладення адміністративних договорів; 3) прийняття індивідуальних нормативно-правових актів; 4) обмін інформацією між суб'єктами взаємодії; 5) розроблення й реалізація спільних регіональних програм, планів щодо взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів у певному напрямку; 6) створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства; 7) підготовка та проведення спільних заходів» [394, с.249–253; 455].

Крім основних, вчений виокремлює також додаткові (факультативні) форми взаємодії, зокрема: «а) проведення спільних колегій та науково-практичних конференцій, семінарів тощо, які присвячуються питанням взаємодії правоохоронних органів; б) розроблення навчальних програм та проведення спільних занять для представників правоохоронних органів, що взаємодіють між собою; в) участь у міжнародному співробітництві правоохоронних органів» [394, с. 254; 455].

Тож, узагальнюючи наведені вище наукові позиції, вважаємо, що під адміністративно-правовими формами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами найбільш доцільно розуміти визначений нормами чинного законодавства зовнішній прояв практичної діяльності досліджуваних суб'єктів, яка спрямована на досягнення спільної мети – проведення якісної, неупередженої та справедливої експертизи. На жаль, законодавець на нормативно-правовому рівні жодним чином не виокремив переліку форм такої взаємодії, а на науковому рівні цьому питанню увага приділялась лише поверхнево. В цьому контексті варто навести наукову працю О. Кравченка, який до найбільш розповсюджених форм такої взаємодії відносить наступні [187]: «1) спільну участь у провадженні слідчих (розшукових) дій; 2) складання єдиного узгодженого плану; 3) провадження слідчих (розшукових) заходів за дорученням слідчого; 4) спільне

обговорення результатів проведених заходів, у тому числі профілактичних; 5) співробітництво при призначенні експертиз і досліджень, консультації з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів; 6) оперативний супровід розслідування злочину (так, на сьогодні щодо проведення слідчих (розшукових) дій слідчий дає відповідні завдання оперативним службам, відповідно до яких вони здійснюють ті чи інші оперативні заходи, згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»); 7) спільна робота в складі слідчо-оперативної групи (відповідно до випадків, передбачених Інструкцією, затвердженою наказом МВС України від 06.11.2015 р. № 1339); 8) спільне використання науково-технічних засобів і криміналістичних обліків» [187]. Окрім того, в даному контексті відмічає О. Кравченко, «необхідно відокремити також взаємодію, що пов'язана з обміном досвіду та інформацією поза межами кримінальних, цивільних, адміністративних і господарських проваджень, проваджень у справах адміністративного судочинства. Це, зокрема, проведення спільних нарад і семінарів, круглих столів, інший обмін досвідом» [187].

Ми ж, в свою чергу, вважаємо, що окреслений вище перелік форм є дещо розмитим та таким, що більше характеризує діяльність судово-експертних установ відокремлено від правоохоронних органів. З огляду на це, ми вважаємо, що до переліку ключових адміністративно-правових форм взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами найбільш доцільно відносити наступні:

1. **Нормотворчість.** На переконання О.Ф. Скакун, «правотворчість – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів. Головне призначення правотворчості – встановлення нових правових норм. Зміна і скасування застарілих правових

норм сприяє затвердженню нових і, відтак, вони входять до його складу як допоміжні прояви правотворчості» [407]. Вказана вище науковець також вважає, що ключовими ознаками правотворчості є наступні: «1) здійснюється державою безпосередньо або з її попереднього дозволу, а також громадянським суспільством (народом) і його суб'єктами; 2) полягає у створенні нових норм права або в зміні чи скасуванні чинних норм; 3) набуває завершення в письмовому акті-документі, який називається нормативно-правовим актом; 4) відбувається відповідно до правового регламенту, тобто процедури, яка встановлюється правовими нормами; 5) має конкретно-цільову і організаційну спрямованість. Правотворчість не можна зводити до законотворчості. Законотворчість є виключною монополією представницьких вищих органів держави (в Україні – Верховної Ради) або народу (громадянського суспільства) у передбачених законом випадках» [407].

Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко та Л.Г. Штика тлумачать правотворчість як спеціальну організаційно-правову діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає в ініціюванні, підготовці, розгляді проектів нормативних актів, прийнятті нормативних актів та введенні їх у дію. Нормотворчість здійснюється за певною процедурою, що складається із низки стадій – самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій щодо підготовки та прийняття нормативних актів, якими є: нормотворча ініціатива і підготовка проекту нормативного акта; внесення проекту нормативного акта суб'єкту нормотворення; розгляд та обговорення проекту нормативного акта; прийняття нормативного акта; введення нормативного акта в дію [121, с.486].

Таким чином, в розрізі представленої проблематики, нормотворчість як форма взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами: по-перше, дозволяє створити необхідне нормативно-правове підґрунтя для спільної діяльності досліджуваних суб'єктів; по-друге, спільно, в межах їх

компетенції, розробляти пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність судово-експертних установ та правоохоронних органів.

2. Видання індивідуальних нормативно-правових актів. Взагалі, індивідуальні акти представляють собою застосування права, тому їх називають також правозастосовними. Вони мають, як правило, разове застосування, адресуються конкретним особам або організаціям і обов'язкові для виконання лише ними [58]. Д.М. Бахрах вважає, що «індивідуальні акти – це рішення суб'єктів адміністративної влади з конкретних питань, які звернені до конкретних осіб. Будучи у своїй основній масі правозастосувальними актами, вони породжують, змінюють та припиняють правовідносини. Серед них найбільше правозастосувальних та оперативно-розпорядчих. Іншим різновидом індивідуальних актів є правоохоронні та юрисдикційні рішення» [3, с.277]. Тож видання індивідуальних нормативно-правових актів, як форма взаємодії, застосовується, зазвичай: по-перше, для залучення експерта до проведення експертизи та спільних оперативно-слідчих дій; по-друге, в процесі надання висновку судовим експертом після проведення ним експертизи; по-третє, у разі необхідності дотримання додаткової інформації від однієї із сторін взаємодії.

3. Планування спільної діяльності сторонами взаємодії. З точки зору теорії менеджменту, планування – це вид управлінської діяльності, який визначає перспективу і майбутній стан організації, шляхи і способи його досягнення. Процес планування допомагає прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Його мета полягає у визначенні необхідної кількості ресурсів, впровадженні нововведень для адекватного реагування на зміни зовнішнього середовища. Планування є необхідною передумовою успішної діяльності організації в майбутньому, є процесом підготовки обґрунтованих перспективних рішень. В залежності від строку планового періоду розрізняють короткострокові плани організації (до одного року),

середньострокові (від одного до п'яти років) і довгострокові (від п'яти до десяти років) [392].

Планування, пише В.Я. Малиновський, - це «стержнева частина всіх систем управління, процес, за допомогою якого система пристосовує свої ресурси до змін зовнішніх і внутрішніх умов. Планування є найпершою функцією управління, яка передує всім іншим, визначаючи їх природу. Планування залежить від ефективного аналізу зовнішнього середовища, об'єктивної оцінки власних ресурсів, вимагає спільних зусиль і участі всіх складових частин організації. Особливо важливою ця функція є для органів державного управління, коли під впливом зовнішніх чинників перед ними ставляться невизначені до кінця завдання, а подекуди – нездійсненні цілі, поставлені політиками. Планування – найбільш динамічна функція, а тому вона повинна виконуватися професійно й постійно для забезпечення надійної основи здійснення інших видів управлінської діяльності» [219, с.169].

Таким чином, планування, як форма взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів представляє собою розробку певного плану спільних дій, що дозволяє: по-перше, підвищити якість та результативність спільної роботи; по-друге, оптимізувати час на проведення експертизи; по-третє, скоротити фінансові витрати, а також об'єм використаних матеріально-технічних та людських ресурсів.

4. Проведення спільних нарад, науково-практичних конференцій. Взагалі, нарада – це форма організації спільної діяльності працівників одного або декількох підприємств, установ, організацій, підрозділів, груп, яких збирає керівник для обговорення того чи іншого питання, вироблення або прийняття рішення [98]. Зазначене визначення є актуальним і в розрізі представленої проблематики. Наукова конференція – форма організації наукової діяльності, при якій дослідники (не обов'язково вчені чи студенти) представляють і обговорюють свої роботи. Зазвичай заздалегідь (в

інформаційному листі або стендовому оголошенні) повідомляється про тему, час і місце проведення конференції. Потім починається збір тез доповідей і іноді оргвнесків. За своїм статусом конференція займає проміжне положення між семінаром і конгресом. Науково-методична конференція – це ефективна форма залучення широких кіл керівників і фахівців органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, науковців до аналізу практики, узагальнення й поширення кращого досвіду державного управління й самоврядування, господарювання й економічної діяльності, створення теоретичних і методичних передумов для його впровадження [261].

5. Надання консультацій. Дана форма представляє собою інтелектуальну, нематеріальну діяльність, результати якої не є фізично осяжними, у тому числі послуги, пов'язані з консультуванням, експертизою, оцінкою, підготовкою висновків і рекомендацій, послуги з навчання, підготовки спеціалістів [505].

6. Розробка науково-методичних матеріалів, програм тощо.

Надання консультацій, як форма взаємодії у розрізі представленої проблематики має двосторонній характер, вона дозволяє сторонам взаємодії більш ефективно виконувати завдання, які покладаються на них в процесі реалізації відповідної спільної діяльності.

Отже, наведені вище форми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, як вбачається, найбільш повно та змістовно відображають специфіку їх спільної діяльності. Разом із тим, буде несправедливим говорити про те, що перелік цих форм є вичерпним, адже важливим завданням законодавця та власне сторін взаємодії є розробка та запровадження нових адміністративно-правових форм, застосування яких дозволить якісно покращити дані правовідносини. Слід також відмітити, що із формами взаємодії тісно пов'язані методи, які вказують на інструменти, які були застосовані для її ефективної реалізації.

У Тлумачному словнику української мови зазначається, «метод» – це «прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі», а «спосіб» – це «прийом або система прийомів, яка дає можливість здійснити що-небудь» [415; 417]. В.З. Янчук доводить, що метод – це спосіб, прийом, засіб впливу, за допомогою якого встановлюються і реалізуються повноваження об'єктів права і правовідносин; спосіб з'ясування характеру відносин між ними [240, с.90]. Поняття методу є досить змістовно дослідженим з точки зору правової науки.

Метод права, пише В.М. Сирих, – це необхідний компонент загальної теорії права, який є органічно-цілісною, складовою системою прийомів, способів, що використовуються для пізнання предмета даної науки, розкриття закономірностей функціонування і розвитку права повністю та всебічно [442, с.365; 405]. Відповідно до точки зору В.К. Колпакова, адміністративно-правовий метод – це сукупність прийомів впливу, що містяться в адміністративно-правових нормах, за допомогою яких встановлюється юридичне владне і юридичне підвладне становище сторін у правовідносинах [169, с. 37].

Таким чином, під методами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами найбільш доцільно розуміти визначену нормами чинного законодавства системну сукупність інструментів та засобів, які використовують у своїй діяльності суб'єкти досліджуваної взаємодії, задля реалізації відповідних правовідносин. Відмітимо, що законодавець в жодному нормативному документі не визначив перелік таких методів. Тож ми, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, вважаємо, що методами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є наступні [307]:

1. Метод владних приписів. Це метод, що ґрунтується на виконанні вимог закону при моделюванні поведінки су'єктів взаємодії, зокрема судово-

експертних установ та правоохоронних органів, а також їх взаємовідносин між собою.

2. Контрольно-наглядовий метод. Контроль, доводить Ю.П. Битяк, – це, з точки зору теорії держави і права, «складова частина (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни й правопорядку й полягає у втручанні контролюючих органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, у наданні обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, застосуванні заходів примусу щодо підконтрольних органів» [7, с.223–224]. Своєї черги нагляд, підкреслює В.К. Колпаков, – це здійснення спеціально уповноваженими органами цільового спостереження за станом законності, фіксації його порушень і вжиття заходів щодо притягнення порушників до відповідальності [169]. Тож метод нагляду і контролю – це функція управління, для якої характерна система спостереження й перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням, виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень, коригування [17, с.234].

3. Економічні методи. Взагалі, в економічній літературі відзначається, що економічні методи – це форми і засоби впливу на соціально-економічні умови життя людей, колективів, соціальних спільнот, організацій [136, с.239]. До відповідних інструментів відноситься: фінансування спільної діяльності суб'єктів взаємодії, облік витрат, матеріально-технічних ресурсів тощо.

4. Інформаційний метод. Передбачає здійснення активного обміну інформацією між суб'єктами взаємодії, а також створення організаційних умов для того, щоб надавати сторонам взаємодії весь необхідний об'єм інформації для вирішення завдань, які стоять перед ними в межах досліджуваних правовідносин [307].

Таким чином, незважаючи на досить вузький перелік методів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, варто наголосити, що саме ці інструменти дозволяють найбільш ефективно та результативно реалізовувати спільну діяльність, досліджуваних у науковій роботі суб'єктів.

У підсумку представленого наукового дослідження слід узагальнити, що незважаючи на те, що на законодавчому рівні питанню взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами приділяється суттєва увага, а науковці акцентують увагу на важливості її ефективної реалізації, у зазначеній сфері залишається ряд проблем, однією із найсуттєвіших серед яких є фактична відсутність закріплення на нормативно-правовому рівні форм та методів такої взаємодії. З огляду на це, ми переконані, що окреслений нами перелік форм і методів взаємодії обов'язково має бути закріплено в окремому відомчому нормативно-правовому акті: «Порядку взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів», прийняття якого наразі є актуальним [307].

3.4. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами являє собою комплексний процес, в основі якого лежать не лише правові, але й організаційні засади, які, хоча й реалізуються на фоні регулятивного впливу перших (тобто правових засад), втім мають самостійний характер і виконують власну роль у зазначеній взаємодії. З метою з'ясування місця та значення організаційних засад у механізмі забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, з'ясуємо їх поняття, коло та зміст.

Категорія «організаційні засади» складається із двох понять «організація» та «засади». Термін «засади» є більш простим і має такі значення: основа чогось; те головне, на чому базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип, основа світогляду; спосіб, метод здійснення чого-небудь [69, с.419; 140, с.145].

Тобто про засади йдеться, коли маються на увазі основи (відправні начала) чогось (процесу, явища, теорії тощо). Так, Д.О. Кошиков, досліджуючи сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зазначає, що дуже близьким за своїм значенням до терміну «правові засади» є поняття «правова основа». Ці терміни дуже часто використовуються як синоніми, або як дуже близькі за змістом терміни. Правові засади (або правові основи) дослідник тлумачить як керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів [186, с.166–167].

Слід відмітити, що поняття «засади» досить часто ототожнюють із поняттям «принципи». Однак, ці поняття хоча й дуже схожі, втім не тотожні. Так Н.М. Бакаянова, аналізуючи основи, засади та принципи адвокатури та співвідношення даних понять, відмічає, що «дискусія щодо співвідношення категорій «основи», «засади» чи «принципи» є проявом особливостей сучасного стану національної юридичної науки з гносеологічної точки зору. Тому допоки в науці, правотворчій чи правозастосовній практиці не досягнуто єдності щодо розуміння цих понять, їх тлумачення буде здійснюватися довільно, виходячи із завдань, що стоять перед суб'єктом тлумачення у тому чи іншому разі. Утім будь-яке вживання в наукових дослідженнях терміну, що є дискусійним у науці, повинне бути обумовлене автором задля розуміння термінології, того теоретичного підґрунтя чи тієї основи, на якій будується це дослідження» [20]. Дослідниця пропонує розуміти під основами адвокатури сукупність головних цінностей,

принципів, основоположних інститутів і норм, які визначають правове явище. Принципи є, таким чином, її основами, але поряд з іншими складовими елементами. Принципами є основоположні, керівні ідеї, основні вихідні положення та закономірності, на яких ґрунтується організація та (або) діяльність чогось або когось. Засади за своєю суттю максимально наближені до принципів, але такі положення є більш розкритими та деталізованими [20].

Н.М. Бакаянова зауважує, що загалом використання синонімів у науці можливе, проте здебільшого той чи інший термін, що використовується, повинен мати своє індивідуальне розуміння. При цьому тлумачення терміну має відображати розмежування з іншими термінами та визначати основні характеристики [20].

Більш складним та багатозначним за своїм лексичним змістом є термін «організація». У сучасних словниках української мови він тлумачиться як: компанія, установа, заклад; об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети програми дій і т. ін.; дія, наслідком якої є створення, налагодження чого-небудь; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи; особливості будови чого-небудь, структура [67, с.853].

Похідний від «організація» термін «організовувати» означає: об'єднувати кого-небудь з певною метою; забезпечувати скоординовану, діяльності у якій-небудь сфері; створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього кого-небудь; здійснювати певні заходи, розробляючи їх підготовку і проведення; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь, організовувати роботу [67, с.853; 36, с.404; 140, с.302].

Вище викладене свідчить про те, що слово «організація» має щонайменше три основні контексти, а саме: процес (або діяльність), будова (устрій, структура) та об'єднання. Більш розгорнуті розуміння категорії

«організація» наводяться у спеціальній енциклопедичній літературі та у монографічних і навчальних джерелах з теорії організації.

Так, наприклад, Л.Г. Монастирський у своїх працях зазначає, що організація (від лат. «organize» – повідомляю стрункий вигляд, влаштовую) може бути визначена як різновид соціальних систем, об'єднання людей, що спільно реалізують певну загальну мету та діють на основі певних принципів і правил. Організація – елемент суспільної системи, найпоширеніша форма людської спільності, первинний осередок соціуму. Організація – об'єкт та суб'єкт суспільства. Термін «організація» використовується в декількох значеннях: по-перше, діяльність, результат діяльності, сфера діяльності; по-друге, деяке соціально-економічне утворення, орієнтоване на досягнення певної господарської, комерційної або некомерційної цілі [249, с.59–60].

Різноманіття трактувань терміну «організація», вважає Л.Г. Монастирський, зумовлює необхідність їх осмислення, аналізу та узагальнення. У буденній мові слова «організувати», «організація», «організаційна діяльність» мають вузький, більш спеціальний зміст. Найчастіше термін «організувати» означає згрупувати людей для якої-небудь цілі, скоординувати та регулювати їх дії в контексті доцільної єдності. Суть поняття «організація» в ширшому сенсі автор пропонує визначити: по-перше, як внутрішню впорядкованість, узгодженість, взаємодію більш-менш диференційованих та автономних частин цілого, обумовлену її будовою; по-друге, як сукупність процесів або дій, що призводять до утворення і вдосконалення взаємозв'язку між частинами цілого; по-третє, як об'єднання людей, що спільно реалізують деяку програму або ціль та діють на основі певних процедур і правил. Таким чином, підсумовує Л.Г. Монастирський, в найзагальнішому випадку під організацією слід розуміти впорядкований стан елементів цілого та процес з їх впорядкування в доцільну єдність. Тобто, як видно із приведеного, дослідник розглядає систему у двох аспектах:

динамічному та статичному. У статиці – це деяке цілісне утворення (соціальне, технічне, фізичне, біологічне), що має цілком певну місію [249, с.60–61].

У динаміці вона виступає у вигляді різноманітних процесів з впорядкування елементів, формування та підтримки цілісності природних об'єктів, що створюються або вже функціонують. Ці процеси можуть складатися з цілеспрямованих дій людей або з природних фізичних процесів, тобто мати самоорганізуючий початок. Таким чином, підсумовує науковець, існує два підходи до визначення організації: 1) організація як система – це внутрішня впорядкованість, узгодженість та взаємодія частин цілого, що обумовлена його побудовою та цілями; 2) організація як процес – це сукупність цілеспрямованих дій, що призводять до утворення необхідних зв'язків [249, с.61–62].

О.М. Марченко, Л.М. Томаневич, розмірковуючи про сутнісний зміст поняття «організації», доходять висновку, що організація розглядається як процес впорядкування елементів і як явище, структурне утворення. Як процес організація – це особливий вид діяльності людей, що охоплює сукупність дій з метою створення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого, процес створення і збереження структури системи. Як явище організація – це фізичне об'єднання реальних елементів для виконання програми чи цілі, структурне об'єднання певної кількості осіб. Організація – це інтегроване ціле, в якому люди, механізми, матеріали об'єднані спільною діяльністю. Організація – це вид діяльності, спрямований на об'єднання людських, матеріальних, фінансових та інших ресурсів так, щоб їхня спільна діяльність забезпечувала виконання завдань організації. Організація як вид діяльності передбачає: на етапі створення організації – її проектування і побудову; на етапі функціонування організації – створення умов для ефективної роботи організації; на етапі розвитку – виявлення проблем і їх

вирішення з метою вдосконалення і підвищення ефективності роботи організації [226].

Л.Е. Жуковська, Є.Г. Борисевич, Є.М. Стрельчук вважають, що організація – це утворення групи або окремих осіб, взаємодіючих між собою, які управляються керівництвом організації й працюючих на постійній основі для досягнення загальних цілей. Дотепер, наголошують дослідники, єдиного розуміння організації не вироблено. Організація розглядається як явище (об'єкт) і як процес. Як явище – організація (підприємство) – це фізичне об'єднання реальних елементів для виконання програми або мети. Як процес – організація – сукупність дій, які ведуть до утворення й удосконалювання взаємозв'язків між частинами цілого (процес організування), наприклад, процес створення працездатного колективу; виступає однією з основних функцій управління (планування, організація, мотивація, контроль) [126, с.42].

Організація як структура з точки зору, яку висловлюють Л.Е. Жуковська, Є.Г. Борисевич, Є.М. Стрельчук, характеризується низкою основних ознак: 1) наявність мети, що надає зміст існуванню організації, визначеність і спрямованість діям її членів, згуртовує й поєднує їх у повсякденному житті; 2) наявність у ній деякого числа учасників, які, доповнюючи один одного, об'єднуючи свої зусилля, допомагаючи один одному, забезпечують реалізацію її мети; 3) внутрішній координуючий центр, що надає стабільність організації, рівновагу внутрішнім і зовнішнім процесам; 4) саморегулювання, суть якого полягає в тому, що організаційний центр на основі наявної інформації самостійно приймає рішення, що стосуються внутрішнього життя організації, і координує дії її членів; 5) відособленість організації, наявність границь, що відокремлюють її від зовнішнього оточення, у тому числі від інших організацій; 6) організаційна культура, що представляє собою сукупність норм поведінки, традицій, символів – усього того, що відрізняє дану організацію від інших. Для будь-

якої організації характерний вертикальний (за рівнем управління) і горизонтальний (за виконуваними функціями) поділ праці [126, с.44–45].

Т.Ю. Іванов, В.І. Приходько звертають увагу на те, що попри відсутність єдиного розуміння організації, ця існуюча диференціація поглядів не вносить невизначеність в процес пізнання організації як явища, швидше за навпаки, дозволяє більш повно її вивчати. Організацію характеризує впорядкованість частин, які утворюють єдність (ціле); зворотний вплив такий, що ціле сприяє збереженню частин. Організація, зазначають дослідники, «визначається і як внутрішня упорядкованість, узгодженість, взаємодія більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлена її внутрішньою будовою; це також сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язку між частинами цілого або об'єднання людей, спільно реалізують деяку програму або мету і діють на основі певних процедур і правил» [138, с.18–19].

Тобто, наголошують Т.Ю. Іванов та В.І. Приходько, з наукової точки зору поняття «організація» має кілька смислових значень: організація як процес, за допомогою якого створюється і зберігаються структура системи; організація як сукупність, як система взаємовідносин, видів діяльності, прав, обов'язків, ролей, що формуються в процесі спільної праці. У цьому значенні організація розглядається як система з об'єктивованою структурою; організація як будь-яка група людей із загальними цілями. Це визначення, стверджують науковці, фіксує найважливішу властивість організації, що полягає в тому, що організація – це соціальна спільність. Це реально існуюча, така, що емпірично фіксується сукупність індивідів, яка відрізняється відносною цілісністю і виступає самостійним суб'єктом соціальної дії і поведінки [138, с.18–19]. У будь-якому випадку, підсумовують автори, організацію можна розглядати як засіб досягнення цілей. Такий підхід до дослідження організації називають раціональним, або цільовим. Кожен

функціональний елемент організації повинен бути інтегрований в неї, щоб найефективніше досягалися спільні цілі [138, с.19–20].

Також доцільно відзначити позицію Г.В. Осовської та О.А. Осовського з приводу розуміння організації, які зазначають, що нині поняття «організація» широко вживається в багатьох науках (філософії, математиці, економіці, соціології та ін.) і в практичній діяльності. Це поняття багатозначне. Найчастіше воно означає: внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи); сукупність процесів або дій, що забезпечують досягнення цілей системи; об'єднання людей, спільна діяльність яких спрямована на реалізацію встановлених програм на основі певних правил і процедур. Таким чином, це поняття може означати об'єкт, властивості об'єкта та діяльність (процес) і вживається для позначення різних семантичних категорій: соціальної організації або інституту (статика) і процесу управління як впорядковуючої та свідомо координуючої діяльності (динаміка) [284, с.150–151].

Організації як системі, вважають дослідники, притаманні такі ознаки: цілісність – передбачається, що система являє собою сукупність конкретних елементів із властивими тільки їм властивостями і характером взаємозв'язку. Організація як процес є проявом суспільної діяльності, що виникла на основі суспільного поділу праці. Функціональним призначенням організації в цьому значенні є створення нових і удосконалення створених і функціонуючих систем будь-якого виду. Тому організувати – значить створити нову систему або поліпшити стан колишньої в процесі її функціонування відповідно до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов. Організація як форма суспільної діяльності завжди конкретна, як і інші види праці [284, с.151–152].

На відміну від інших дослідників, які ведуть мову про організацію як процес, систему та діяльність, Г.В. Осовська та О.А. Осовський також виокремлюють організацію як стан. Однак, при цьому не розтлумачують сутність такого визначення. Припускаємо, що у даному сенсі йдеться про

певний рівень впорядкованості чогось або когось, бажаний результат організаційної діяльності.

Отже, з огляду на вище викладене щодо існуючих проявів та сутності організації, а також враховуючи предмет даного дослідження, вважаємо, що організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розуміти у їх динамічному аспекті, тобто як основні (або відправні) елементи (компоненти, аспекти) управління зазначеною взаємодією, завдяки яким вона стає можливою, досягається її цілеспрямованість та послідовність, забезпечується належна ефективність та результативність. Тобто організація досліджуваної взаємодії являє собою управлінську діяльність, спрямовану на формування, упорядкування та постійне вдосконалення механізму взаємодії.

Для більш змістовного розуміння ролі організаційної діяльності у забезпеченні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, слід виокремити та розкрити сутнісний зміст основних елементів даної діяльності. В.Я. Малиновський, досліджуючи організаційну функцію державного управління, зазначає, що «організація – один із найважливіших складових елементів управлінського процесу, без якого неможливо забезпечити послідовність у вирішенні управлінських завдань. При цьому, вважає науковець, «організація» охоплює такі взаємопов'язані елементи: мету, завдання; групування завдань для визначення видів діяльності; групування видів діяльності у відповідних підрозділах згідно з метою організації; делегування повноважень, розподіл відповідальності й визначення кількості рівнів в ієрархії управління; створення організаційного клімату, який спонукає працівників активно працювати для досягнення мети організації; проектування системи комунікацій, здатної забезпечити прийняття ефективних рішень, їх контроль та координацію; побудова єдиної організаційної системи, що забезпечує внутрішнє узгодження всіх елементів організації, адаптацію до змін зовнішнього середовища» [219, с.263].

Організація, стверджує В.Я. Малиновський, – «це певна властивість, що полягає в раціональному сполученні й впорядкуванні всіх елементів певного об'єкта у часі й просторі таким чином, щоб кожен із них сприяв успіху його діяльності. Організація – це система свідомо скоординованих дій двох і більше осіб, що має на меті об'єднання й підкорення собі дій всіх її членів. Досягнення мети пов'язане з перетворенням ресурсів при застосуванні тієї чи іншої технології, у результаті чого створюється певний продукт або послуга». Склад організаційної функції, на переконання В.Я. Малиновського, передбачає такі три основні фази:

«1) фаза почину (ініціювання) бере початок від першого задуму організації до стадії реального формування апарату організації;

2) фаза облаштування (координації) триває від початку формування до поточної діяльності;

3) фаза розпорядча (адміністрування) здійснюється у сформованому апараті за визначеними напрямками як поточне керівництво діяльністю організації» [219, с.263–264].

О.І. Бедний, аналізуючи організаційні основи служби, виокремлює такі із них як ключові: встановлення (заснування) посад – первинних структурних (організаційних) одиниць в рамках відповідних органів – та визначення посадових повноважень, тобто завдань та функцій, які покладаються на конкретні посади; визначення способів та порядку заміщення посад, що включає, зокрема, створення механізму забезпечення дотримання відповідних освітньо-кваліфікаційних вимог особами, які мають займати посади, а також регламентацію взаємних прав та обов'язків, узгодженість дій учасників відповідних процедур; визначення правил проходження служби, що передбачають умови здійснення та зміни службових відносин, зокрема, випробування на службі, присвоєння рангів службовців, формування кадрового резерву служби, перепідготовку та підвищення кваліфікації службовців, оцінку їх діяльності, просування по службі; встановлення

підстав та порядку припинення служби в органах місцевого самоврядування, що забезпечує формування прийняттого механізму припинення службових зв'язків з урахуванням, у першу чергу, публічних інтересів з ефективною реалізацією покладених на посаду завдань і функцій; визначення правового статусу службовців органів місцевого самоврядування, тобто прав, обов'язків та відповідальності, які поширюються на невизначене коло осіб, які заміщують посади в органах місцевого самоврядування [30, с.193].

Г.В. Осовська, О.А. Осовський стверджують, що організація в управлінській діяльності передбачає встановлення: необхідної послідовності виконання різних його циклів, етапів, стадій і операцій, а також можливої і необхідної у певних умовах паралельності виконання різних робіт; групування за факторами інтенсифікації управління; чіткого порядку надходження необхідної і достатньої інформації для нормального і своєчасного здійснення кожного з етапів процесу управління і всіх його операцій; порядку участі різних ланок системи управління в етапах процесу управління; процедур процесу управління як обов'язкових операцій для визначеного виду робіт (операцій узгодження, обговорення, візування, затвердження, інформування й ін.) [284, с.152–153].

Досить розгорнутий перелік організаційних засобів забезпечення взаємодії між правоохоронними органами та органами місцевого самоврядування наводить В.О. Бурбика:

- «1) визначення об'єкта взаємодії;
- 2) постановлення цілей взаємодії та окреслення її завдань;
- 3) визначення основних напрямків та форм взаємодії, що є важливим для забезпечення належного вектору реалізації взаємодії;
- 4) визначення організаційної структури механізму взаємодії, тобто встановлення підрозділів і посадових осіб, через яких відбуватиметься досліджувана взаємодія, які її координуватимуть та контролюватимуть;

5) визначення джерел фінансового та матеріально-технічного забезпечення досліджуваної взаємодії, а також розподіл відповідних ресурсів між її учасниками;

6) здійснення інформаційно-методичного забезпечення взаємодії;

7) планування;

8) проведення кадрової роботи, що передбачає визначення безпосередніх виконавців здійснення тих чи інших заходів у межах досліджуваної взаємодії, роз'яснення їм їх завдань та функцій, а також кола та меж їх повноважень; забезпечення виконавців необхідними ресурсами;

9) контроль, який виступає важливим інструментом перевірки дотримання сторонами режиму законності в ході їх взаємодії;

10) оцінювання, завдяки якому з'ясовується рівень ефективності та результативності взаємодії правоохоронних органів із органами місцевого самоврядування» [54, с.4].

Ще один науковець, - О.М. Резнік доводить, що «під організаційними основами діяльності правоохоронних органів України, у контексті забезпечення ними фінансово-економічної безпеки держави, треба розуміти закріплені законодавством положення, що визначають систему управлінських дій, спрямованих на впорядкування структури правоохоронних органів, оптимальний розподіл функціональних обов'язків між підрозділами правоохоронних органів, координацію діяльності правоохоронних органів і взаємодію між ними, належну підзвітність правоохоронних органів і контроль за їхньою діяльністю, що в сукупності впливає на ефективність виконання зазначеними суб'єктами покладених на них завдань і функцій щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави від протиправних посягань» [386].

Враховуючи вище викладені наукові позиції з приводу кола основних організаційних засад, а також виходячи із змісту предмета даного дослідження, вважаємо, що ключові організаційні засади забезпечення

взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розподілити залежно від етапів забезпечення даної взаємодії:

1. Початковий етап, під час якого формуються підвалини даної взаємодії. На цьому етапі важливими є наступні організаційні заходи:

- по-перше, визначення самої необхідності даної взаємодії;
- по-друге, визначення її: загальних цілей, тобто окреслення тієї місії яка вкладається у взаємодію; перспектив та наслідків, тобто здійснення прогнозування, яке полягає у проведенні попередньої оцінки, передбаченні подальшого (майбутнього) можливого розвитку взаємодії. А.Л. Гапоненко з цього приводу відмічає, що прогнозування повинно передувати плануванню. Головна мета прогнозування – це формування наукових передумов для прийняття управлінських рішень. Дані передумови включають: аналіз тенденцій і закономірностей зміни об'єкта управління; альтернативне передбачення його майбутнього розвитку; оцінку наслідків активного впливу на передбачуваної процесі в об'єкті управління. Головними завданнями прогнозування при цьому є такі: науковий аналіз важливих для взаємодії процесів і явищ, оцінка сформованої ситуації і виявлення вузлових проблем розвитку; оцінка дії цих тенденцій у майбутньому, передбачення нових ситуацій, нових проблем, що вимагають свого вирішення; виявлення можливих альтернатив розвитку в перспективі [239];

- по-третє, з'ясування можливостей або придатності організаційної структури суб'єктів для належного здійснення такої взаємодії. Організаційна структура, на переконання Н.І. Небави, представляє собою сукупність виробничих ланок і впорядкованих ресурсів у виробничій системі, а також органів управління та їх певний взаємозв'язок, які забезпечують досягнення стратегічних цілей підприємства [267, с.44]. Ю.П. Шаров та Т.В. Кравцова визначають організаційну структуру управління як ієрархічно побудовану за рівнями підпорядкованості сукупність структурних підрозділів організації та

їх взаємозв'язків, що відображає розподіл відповідальності й повноважень на прийняття рішень [121, с.494].

2. Підготовчий етап, що передбачає створення необхідних умов для належної взаємодії. Стрижень означеного етапу становлять, на наше переконання, наступні організаційні заходи.

По-перше, визначення предмету та постановлення конкретних цілей і завдань. Мета – це ідеальне передбачення результату діяльності, що виступає її регулятором. Для мети, зазначає Ю.П. Сурмін, характерні дві особливості: по-перше, мета є моделлю майбутнього результату, початковим образом, до якого рухається об'єкт; по-друге, мета виступає як варіант задоволення потреби, сформований з кількох альтернатив. Мета безпосередньо залежить від потреби і є в цьому процесі її прямим наслідком. Мета виражає активність суб'єкта. Мета системи, вважає науковець, являє собою бажаний результат діяльності системи, який формулюється як найкращий для неї стан [121, с.385].

Мета управління, стверджує А.М. Третяк, – це наперед визначений результат (стан об'єкта), на досягнення якого спрямовані засоби і методи регулювання розвитку та покращення стану об'єкта управління [464]. М.Й. Варій відзначає, що діяльність є сукупністю дій, кожна з яких має свою мету. Отже, мета, підкреслює М.Й. Варій, є «системоутворювальним чинником дії. Мета – це те, чого прагне досягнути людина, задля чого вона працює, долаючи труднощі й перешкоди, чого хоче досягти у своїй діяльності. Тож без мети не може бути свідомої діяльності. Цілі людської діяльності породжуються суспільним життям, умовами, у яких вона живе, і залежать від ролей, які виконує людина, суспільних доручень, від її розвитку та індивідуальних особливостей. Цілі бувають близькі та віддалені. Віддалена мета реалізується в низці ближчих, часткових цілей, які крок за кроком ведуть до реалізації віддаленої мети, яку висувають на далеку перспективу» [61]. М.Й. Варій також відмічає, що «цілі та мотиви діяльності

визначаються суспільними умовами життя, виробничими, навчальними, ігровими відносинами. Між цілями та мотивами діяльності людей існує певний зв'язок. З одного боку, мета й мотиви спонукають кожну людину до діяльності, визначають її зміст і способи виконання, а з іншого – вони й формуються у процесі діяльності, під впливом умов, за яких вона відбувається. У процесі діяльності виникають і розвиваються нові потреби та інтереси, ідеали та переконання тощо» [61].

Звідси, мета, по-перше, виражає ті результати, на досягнення яких орієнтована взаємодія; по-друге, є важливим фактором оцінювання означеної результативності та дієвості означеної взаємодії. Свою конкретизацію мета отримує у завданнях, які являють собою конкретні практичні питання, завдання, що вирішуються в ході взаємодії. За відсутності спеціального нормативно-правового акту, який би регламентував досліджувану взаємодію, її цілі та завдання не отримали чіткого законодавчого визначення. Однак, певне уявлення про їх зміст можна скласти на підставі аналізу положень підзаконних актів, якими регламентується взаємодія окремих правоохоронних органів або окремих структурних підрозділів правоохоронних органів між собою. Так, скажімо, у «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС» від 07.07.2017 р. № 575, закріплено, що «основним завданням взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами (органи та підрозділи поліції) є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством

відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб» [351].

Згідно наказу МВС «Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС» від 18.01.2016 р. № 28 «основним завданням взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС є оптимізація процедури державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів (ТЗ), захист майнових прав громадян, а також виявлення фактів знищення, підробки або зміни номерів вузлів та агрегатів ТЗ, підроблення реєстраційних документів на транспортний засіб та інших документів, які є підставою для реєстрації транспортного засобу (реєстраційні документи) у територіальних органах з надання сервісних послуг МВС» [353].

По-друге, визначення інструментів реалізації взаємодії, якими, на нашу думку, є відповідні форми та методи взаємодії. Дані аспекти взаємодії є важливими тому, що саме вони відображають те, в якому саме вигляді та яким чином відбувається досліджувана взаємодія. Визначення конкретних форм і методів взаємодії дає її суб'єктам чітку картину з приводу того, як саме їм слід діяти один по відношенню до одного, а також щодо предмету взаємодії, у випадку виникнення тієї чи іншої ситуації, із тим, щоб максимально ефективно вирішити відповідне питання, завдання.

По-третє, розподіл обов'язків між структурними ланками, посадовими особами суб'єктів взаємодії. Взаємодія як соціальна явище не відбувається сама по собі, вона завжди є результатом активної діяльності відповідних суб'єктів. І для того, щоб вона (тобто взаємодія) не мала хаотичного, суперечливого, непослідовного характеру мають бути чітко визначені її

учасники, їх можливості та обов'язки у межах даної взаємодії, встановленні центри (особи) відповідальні за координацію взаємодії та контроль за її законністю й ефективністю.

По-четверте, формування інформаційно-аналітичного базису взаємодії. Інформаційно-аналітичне забезпечення, стверджують А.О. Пугач та Р.А. Коваль, – «це процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб та реалізації посадових обов'язків органів державної влади на основі формування та використання інформаційних ресурсів. Метою інформаційно-аналітичного забезпечення державних органів виконавчої влади є створення умов для прийняття ефективних державних управлінських рішень» [378; 161].

Р. Бакуменко розуміє під інформаційно-аналітичним забезпеченням процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб і реалізації посадових обов'язків командирами (начальниками) на основі формування та використання професійно та фахово орієнтованих інформаційних ресурсів. Метою інформаційно-аналітичного забезпечення, на думку дослідника, є створення оптимальних сприятливих умов для прийняття командирами (начальниками) оптимальних, а в ідеалі – ефективних управлінських рішень згідно зі посадовими компетенціями. Р. Бакуменко підкреслює, що зміст поняття «інформаційно-аналітичне забезпечення» становлять дві взаємопов'язані складові: інформаційний: відносно самостійна діяльність спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробленням, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць (перший етап інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління); аналітичний: виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається, досліджується тощо (другий етап інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління) [21].

Слід навести точку зору, яку висловлюють І.В. Рейтерович та С.О. Телешун. Науковці дійшли до висновку, «інформаційно-аналітична діяльність – це сукупність дій, що відбуваються в інтересах підвищення ефективності управлінської та політичної діяльності і мають на меті пізнання сутності, причин, тенденцій розвитку подій і явищ у політиці, розгляд і оцінювання ситуацій, вироблення на основі аналізу й обробки інформації висновків, рекомендацій, коментарів; сукупність технологій, методів збирання та обробки інформації, що характеризує об'єкт управлінського впливу (соціальні, політичні, економічні й інші процеси), специфічних прийомів їх діагностики, аналізу й синтезу, а також оцінки наслідків прийняття політичних рішень; ІАД у прикладному плані, відмічають науковці, спрямована на забезпечення діяльності осіб, які приймають рішення в управлінській, політичній, економічній та інших сферах, в умовах дефіциту часу, за неповної, нечіткої або суперечливої інформації про досліджувані процеси. Інформаційно-аналітичне забезпечення передбачає цілеспрямований пошук, збереження та поширення інформації, необхідної для аналізу та вибору альтернатив, організація та контроль за проведенням прогнозно-аналітичних робіт, підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів за результатами наукових досліджень» [121, с.199–300].

В.М. Петрик, А.М. Кузьменко, В.В. Остроухов та ін. зазначають, що головна мета ІАЗ (кінцевий результат) полягає у вирішенні інформаційно-аналітичними засобами не лише проблем захисту від загроз, що виникають, а насамперед завчасному викритті і попередженні суб'єкта управління про причини та умови, що можуть сприяти виникненню ранніх ознак цих загроз, а саме: ризиків, небезпек і викликів. Ціль ІАЗ полягає в тому, щоб особа, яка приймає рішення, мала у своєму розпорядженні необхідний і достатній обсяг інформації у вигляді інформаційних одиниць (повідомлень, довідок, розрахунків, схем, діаграм тощо) та максимально можливих варіантів

вирішення проблеми (пропозицій, порад чи рекомендацій) з оцінкою реально прогнозованих як позитивних, так і негативних наслідків [293].

Отже, з огляду на вище викладене, можемо дійти висновку, що інформаційно-аналітичне забезпечення є необхідною та обов'язковою засадою досліджуваної взаємодії, оскільки дана діяльність є інструментом отримання, опрацювання систематизації та накопичення інформації (даних, відомостей), що є необхідною і (або) важливою для налагодження якісної та здійснення ефективної взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Слід зауважити, що в цілому інформаційно-аналітична робота відбувається на кожному з етапів забезпечення зазначеної взаємодії та її безпосередньої реалізації, однак, саме на даному (тобто підготовчому етапі) забезпечення формується мінімально необхідний інформаційно-аналітичний базис для належного здійснення означеної взаємодії; визначаються потреби у відповідних інформаційних ресурсах та джерела їх отримання; форми та методи роботи із ними [324].

По-п'яте, матеріально-технічне забезпечення. Взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами як і будь-яка інша діяльність потребує відповідних ресурсів, зокрема матеріально-технічного характеру, наявність яких у достатній кількості та належної якості є не лише важливою умовою високої ефективності й результативності взаємодії, але й виступає суттєвим стимулюючим фактором, що спонукає суб'єктів даної взаємодії до активної та глибокої співпраці.

По-шосте, кадрове забезпечення. Кадрове забезпечення, зазначає А.М. Михненко, «являє собою діяльність з відновлення трудових ресурсів, головний елемент управління людськими ресурсами, необхідний чинник досягнення цілей суспільного розвитку. Кадрове забезпечення, зауважує науковець, має дотримуватися певних вимог, зокрема: мати достатню гнучкість, щоб реагувати на потреби у людських ресурсах та у виконанні обов'язків перед державою й громадськістю; дотримуватися принципів

високого професіоналізму та компетентності персоналу; сприяти справедливості та ефективності професійної діяльності; не бути заангажованим; бути простим і продуктивним у роботі та ін.» [121, с.307].

В.Я. Малиновський у своїх працях наголошує, що ефективне функціонування персоналу передбачає наявність чітко сформульованої та обґрунтованої кадрової політики. Кадрова політика – це визначення стратегії і тактики, політичного курсу роботи з кадрами, яка встановлює завдання, пов'язані зі ставленням організації до зовнішніх факторів (ринку праці, демографічної структури населення, політичного тиску, змін в організації установи), а також завдання, пов'язані зі ставленням до персоналу власної організації (система винагород, вирішення соціальних питань, удосконалення системи професійного навчання) [219, с.322].

Тобто сутність даної організаційної засади полягає у тому, що відповідальність за підготовку та реалізацію взаємодії, а також контроль за нею та оцінку її наслідків має покладатися на найбільш досвідчених та професійних працівників, які чітко усвідомлюють сутнісний зміст та значення взаємодії, знають як і уміють максимально ефективно використовувати надані їм ресурси для реалізації означеної взаємодії. Кадрове забезпечення також передбачає систематичну роботу із перевірки стану виконання працівниками своїх завдань та обов'язків щодо здійснення взаємодії, підвищення їх кваліфікації у цьому напрямку, стимулювання до високоефективної та результативної праці.

По-сьоме, документальне забезпечення процесу взаємодії, тобто проведення роботи із створення, обігу, систематизації, зберігання та знищення документів що так чи інакше стосуються досліджуваної взаємодії.

3. Адміністрування, тобто безпосереднє управління взаємодією, її процесом. На даній стадії здійснюються такі організаційні заходи як:

– по-перше, планування. Значення планування як організаційної засади полягає у тому, що в ході його здійснення визначаються: порядок, стратегія поведінки учасників взаємодії; поточні завдання та їх виконавці; розподіляються необхідні ресурси між виконавцями; очікувані результати;

– по-друге, координація, завдяки якій досягається необхідний рівень узгодженості, послідовності та доцільності взаємодії. Більш детально проблемні питання координації у контексті взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами ми розглянемо у одному із наступних підрозділів представленого дослідження;

– по-третє, контроль, який є необхідним інструментом (засобом): забезпечення законності дії учасників взаємодії; виявлення проблем і недоліків у зазначеній взаємодії;

– по-четверте, проведення оцінювання, завдяки якому визначаються показники ефективності досліджуваної взаємодії. Результати оцінювання у поєднанні із результатами контролю є основою для визначення того, наскільки ефективною, дієвою та доцільною є взаємодія, які у ній існують проблеми та як вони впливають на стан даної взаємодії. Більш детально і ґрунтовно питання сутнісного змісту, значення та критеріїв оцінювання нами будуть окремо розглянуті у одному із наступних підрозділів [324].

Отже, підсумовуючи вище викладене, можемо стверджувати, що належне здійснення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами передбачає реалізацію цілої низки організаційних засад, які забезпечують єдність та цілісність, цілеспрямованість та узгодженість, ефективність та доцільність вказаної взаємодії. Організаційні засади є важливими та присутні на усіх етапах взаємодії, як під час її підготовки так і безпосередньої реалізації [324].

Висновки до Розділу 3

Відзначено, що в науковій літературі питання рівнів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є фактично недослідженим. Запропоновано виокремити такі основні рівні досліджуваної взаємодії:

- 1) міжнародний рівень (держава-держава);
- 2) рівень взаємодії безпосередньо судово-експертних установ з правоохоронними органами на державному рівні (орган-орган та орган-співробітник);
- 3) взаємодія працівників даних інституцій (співробітник-співробітник).

Доведено, що взаємодія судово-експертних установ та правоохоронних органів на міжнародному рівні має важливе значення з точки зору забезпечення ефективного функціонування досліджуваних інституцій, а також професійного зростання їх працівників. Втім, як правило, більша кількість правовідносин, формується на більш низькому рівні, а саме орган-орган, тобто при безпосередній співпраці судово-експертних установ із конкретним правоохоронним органом.

Наголошено, що саме рівень, який передбачає взаємодію між судовим експертом та іншими працівниками правоохоронних органів є таким, що найчастіше зустрічається на практиці. При цьому аргументовано, що саме на даному рівні діяльність суб'єктів взаємодії найбільш змістовно врегульована на рівні законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Як недолік в даному контексті вказано, що для судових-експертів не існує єдиного уніфікованого підходу до взаємодії з різними працівниками правоохоронних органів, що вимагає від них знання норм чинного законодавства, в тому числі того, яке регулює діяльність інших державних інституцій.

Узагальнено, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами здійснюється на різних рівнях. При цьому відмічено деяку фрагментарність нормативно-правового забезпечення

регулювання правовідносин на кожному із рівнів взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, що в свою чергу перешкоджає нормальному функціонуванню досліджуваною взаємодії. З огляду на це, важливим завданням законодавця є створити всі правові та організаційні умови для того, щоб взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами була однаково ефективною на всіх рівнях її реалізації.

З'ясовано, що у найбільш загальному та спрощеному розумінні напрямком представляє собою вектор, певну лінію руху. Під напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами запропоновано розуміти вектор спільної діяльності відповідних суб'єктів, в якому вони рухаються спільно, будучи учасниками відповідних правовідносин. До напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами віднесено наступні: здійснення експертиз, зокрема судових; здійснення експертних досліджень; залучення експерта до проведення оперативно-слідчих дій; здійснення спільної науково-дослідної діяльності, а також розробка науково-методичних матеріалів.

Аргументовано, що судова експертиза – це основний напрямок взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, та яка являє собою здійснення визначеної нормами чинного законодавства діяльності, яка спрямована на дослідження обставин того чи іншого юридичного факту.

Констатовано, що взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами здійснюється у різних напрямках, проте її зміст та сутність залежить перш за все від потреб конкретного правоохоронного органу, який співпрацює з експертною установою, а також проблеми, яку необхідно вирішити останньому. Разом із тим, напрямки вказаної взаємодії обмежуються колом повноважень, якими наділені вказані суб'єкти не лише в межах відповідної взаємодії, але й тими, якими вони наділені при здійсненні своєї основної діяльності.

Встановлено, що під адміністративно-правовими формами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами найбільш доцільно розуміти визначений нормами чинного законодавства зовнішній прояв практичної діяльності досліджуваних суб'єктів, яку спрямовано на досягнення спільної мети – проведення якісної, неупередженої та справедливої експертизи.

До вказаних форм віднесено наступні:

- а) нормотворчість;
- б) видання індивідуальних нормативно-правових актів;
- в) планування спільної діяльності сторонами взаємодії;
- г) проведення спільних нарад, науково-практичних конференцій;
- г) надання консультацій;
- д) розробка науково-методичних матеріалів, програм тощо.

Наголошено, що форми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів найбільш повно та змістовно відображають специфіку їх спільної діяльності. Разом із тим, буде несправедливим говорити про те, що перелік цих форм є вичерпним, адже важливим завданням законодавця та власне сторін взаємодії є розробка та запровадження нових адміністративно-правових форм, застосування яких дозволить якісно покращити дані правовідносини. Відмічено, що із формами взаємодії тісно пов'язані методи, які вказують на інструменти, які були застосовані для її ефективної реалізації.

З'ясовано, що нормотворчість як форма взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами:

по-перше, дозволяє створити необхідне нормативно-правове підґрунтя для спільної діяльності досліджуваних суб'єктів;

по-друге, спільно, в межах їх компетенції, розробляти пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність судово-експертних установ та правоохоронних органів.

Доведено, що видання індивідуальних нормативно-правових актів, як форма взаємодії, застосовується, зазвичай:

по-перше, для залучення експерта до проведення експертизи та спільних оперативно-слідчих дій;

по-друге, в процесі надання висновку судовим експертом після проведення ним експертизи; по-третє, у разі необхідності дотримання додаткової інформації від однієї із сторін взаємодії.

Аргументовано, що планування, як форма взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, являє собою розробку певного плану спільних дій, що дозволяє:

по-перше, підвищити якість та результативність спільної роботи;

по-друге, оптимізувати час на проведення експертизи;

по-третє, скоротити фінансові витрати, а також об'єм використаних матеріально-технічних та людських ресурсів.

Під методами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами запропоновано розуміти визначену нормами чинного законодавства системну сукупність інструментів та засобів, які використовують у своїй діяльності суб'єкти досліджуваної взаємодії задля реалізації відповідних правовідносин.

До вказаних методів віднесено:

а) метод владних приписів;

б) контрольний-наглядний метод;

в) економічний метод;

г) інформаційний метод.

Узагальнено, що незважаючи на те, що на законодавчому рівні питанню взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами приділяється суттєва увага, а науковці акцентують увагу на важливості її ефективної реалізації, у зазначеній сфері залишається низка проблем, однією із найсуттєвіших серед яких є фактична відсутність закріплення на

нормативно-правовому рівні форм та методів такої взаємодії. З огляду на це, запропоновано окреслений перелік форм і методів взаємодії закріпити в окремому відомчому нормативно-правовому акті: «Порядку взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів», прийняття якого наразі є актуальним.

Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами запропоновано розуміти у їх динамічному аспекті, тобто як основні (або відправні) елементи (компоненти, аспекти) управління зазначеною взаємодією, завдяки яким вона стає можливою, досягається її цілеспрямованість та послідовність, забезпечується належна ефективність та результативність. Тобто організація досліджуваної взаємодії являє собою управлінську діяльність, спрямовану на формування, упорядкування та постійне вдосконалення механізму взаємодії.

Обґрунтовано, що ключові організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами слід розподілити залежно від етапів забезпечення даної взаємодії:

1. Початковий етап, під час якого формуються підвалини даної взаємодії. На цьому етапі важливими є наступні організаційні заходи:

по-перше, визначення самої необхідності даної взаємодії;

по-друге, визначення її: загальних цілей, тобто окреслення тієї місії яка вкладається у взаємодію; перспектив та наслідків, тобто здійснення прогнозування, яке полягає у проведенні попередньої оцінки, передбаченні подальшого (майбутнього) можливого розвитку взаємодії;

по-третє, з'ясування можливостей або придатності організаційної структури суб'єктів для належного здійснення такої взаємодії.

2. Підготовчий етап, що передбачає створення необхідних умов для належної взаємодії. Стрижень означеного етапу становлять наступні організаційні заходи:

по-перше, визначення предмету та постановлення конкретних цілей і завдань;

по-друге, визначення інструментів реалізації взаємодії, якими є відповідні форми та методи взаємодії;

по-третє, розподіл обов'язків між структурними ланками, посадовими особами суб'єктів взаємодії;

по-четверте, формування інформаційно-аналітичного базису взаємодії;

по-п'яте, матеріально-технічне забезпечення;

по-шосте, кадрове забезпечення;

по-сьоме, документальне забезпечення процесу взаємодії, тобто проведення роботи із створення, обігу, систематизації, зберігання та знищення документів, що так чи інакше стосуються досліджуваної взаємодії.

3. Адміністрування, тобто безпосереднє управління взаємодією, її процесом. На даній стадії здійснюються такі організаційні заходи як: планування; координація; контроль.

Констатовано, що належне здійснення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами передбачає реалізацію цілої низки організаційних засад, які забезпечують єдність та цілісність, цілеспрямованість та узгодженість, ефективність та доцільність вказаної взаємодії. Організаційні засади є важливими та присутні на усіх етапах взаємодії, як під час її підготовки так і безпосередньої реалізації.

Підкреслено, що інформаційно-аналітичне забезпечення є необхідною та обов'язковою засадою досліджуваної взаємодії, оскільки дана діяльність є інструментом отримання, опрацювання систематизації та накопичення інформації (даних, відомостей), що є необхідною і (або) важливою для налагодження якісної та здійснення ефективної взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Слід зауважити, що в цілому інформаційно-аналітична робота відбувається на кожному з етапів забезпечення зазначеної взаємодії та її безпосередньої реалізації, однак, саме

на даному (тобто підготовчому) етапі забезпечення формується мінімально необхідний інформаційно-аналітичний базис для належного здійснення означеної взаємодії; визначаються потреби у відповідних інформаційних ресурсах та джерела їх отримання; форми та методи роботи із ними.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

4.1. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та можливості його використання в Україні

Окремим та важливим напрямком взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є вивчення відповідного зарубіжного досвіду та визначення можливості його використання в Україні. Про необхідність та доцільність здійснення низки кроків у цьому напрямку свідчать як зовнішньополітичний курс нашої держави, зокрема інтеграція до ЄС, так і численні дослідницькі позиції. Так, перш за все слід відзначити чинний Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, в якому окремий розділ присвячений питанням міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи. Нагадаємо, що згідно даного нормативно-правового акту, означене співробітництво виражається у наступному: «у разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою; керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України; Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики

тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики» [374].

Також доцільно відзначити «Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України», затверджене наказом МВС від 03.11.2015 р. № 1343, в якому зазначається, що «Експертна служба МВС з метою організації своєї діяльності: здійснює у межах повноважень контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проектів, виконання програм, у тому числі міжнародних; установлювати зв'язки з правоохоронними органами, установами судової експертизи та криміналістики тощо інших держав та їх міжнародними об'єднаннями і організаціями, у тому числі у формі членства в цих об'єднаннях і організаціях; за участь у міжнародних організаціях сплачувати членські внески, передбачені їх установчими документами, за наявності відповідних контрактів, двосторонніх або багатосторонніх угод тощо, передбачених законодавством; взаємодіє з вітчизняними та іноземними підприємствами, установами і організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції» [352].

Згідно Постанови КМУ «Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України» від 16.11.1994 р. № 778, «Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: здійснює аналіз міжнародного й вітчизняного досвіду в галузі судової експертизи; бере участь в організації та підготовці «круглих столів», семінарів, науково-практичних конференцій з актуальних проблем судової експертизи, організовує обмін досвідом» [349].

У все ще чинній на сьогодні Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленій розпорядженням КМУ від 15.11.2017 р. № 1023-р йдеться про те, що

реалізація Стратегії має здійснюватися послідовно на основі оптимальних рішень, які повинні враховувати позитивний досвід і кращу практику провідних держав. При цьому необхідно забезпечити стійке функціонування, керованість і ефективність роботи органів системи МВС. Стратегія передбачає застосування сучасних методів державного управління, а саме: провадження інноваційних рішень та інструментів державної політики; використання успішного міжнародного досвіду і сприяння реалізації пілотних проектів [375].

У «Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року» до кола основних проблемних питань у сфері експертної діяльності, зокрема, належить: «поглиблення співпраці з судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій; недостатня інтеграція фахівців Експертної служби МВС у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень, особливо за резонансними злочинами; впровадження міжнародного досвіду організації управління інфраструктурою Експертної служби МВС» [352]. У Стратегії наголошено, що «ігнорування зазначених проблем спричинить втрату системного підходу до подальшого розвитку Експертної служби МВС та призведе до невідповідності стану судово-експертного забезпечення зростаючим соціально-економічним, політичним і правовим потребам суспільства й держави. Використання передового міжнародного, зокрема європейського досвіду, є необхідною умовою забезпечення розвитку Експертної служби МВС з урахуванням демократичних цінностей, соціально-економічного, політичного та правового рівнів розвитку суспільства» [352].

Не можна оминати й Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковану із заявою

Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Окрім іншого, у даній угоді передбачено, що [461]: «сторони домовились співробітничати на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом відповідно до міжнародного права, міжнародних норм у сфері прав людини, а також відповідно до гуманітарного права та норм права, що регулюють статус біженців» [461]. Зокрема, відмічається в Угоді – «Сторони реалізують ці домовленості шляхом: а) обміну інформацією щодо терористичних угруповань та організованих груп, які здійснюють їх підтримку, б) обміну досвідом та інформацією про тенденції тероризму та стосовно засобів і способів боротьби з тероризмом, зокрема допомогу у технічній галузі та навчанні, та с) обміну досвідом стосовно запобігання тероризму. Обмін всією інформацією відбувається відповідно до міжнародного та національного права» [461].

В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [461].

Також, Сторони домовились надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд. Сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах

міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей. Стосовно судового співробітництва в кримінальних справах Сторони намагаються посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання, як зазначається у ст. 8 цієї Угоди, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом [461].

Отже, положення низки нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру, хоча і у досить загальному вигляді, втім однозначно свідчать про те, що Україна, як в цілому, так і в особі її окремих державних органів, установ (в тому числі судово-експертних) є активним учасником міжнародного співробітництва у сфері судочинства, правоохоронної діяльності, юстиції та судово-експертної діяльності. Одним із пріоритетних напрямків такої співпраці є обмін досвідом, спільне вирішення проблемних питань у зазначених галузях та визначення перспектив їх подальшого розвитку.

Не менш переконливо про те, що міжнародна співпраця і активне вивчення провідного зарубіжного досвіду виступають необхідними умовами удосконалення і розвитку судово-експертної та правоохоронної діяльності в Україні, свідчать дослідницькі позиції. Так, Р.В. Тополя, досліджуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів, зазначає, що питання запозичення позитивних положень із законодавства інших країн щодо адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів актуальним було завжди, а тепер, коли постійно вдосконалюються методи підробки номерів транспортних засобів, кузовів, документів на автомобіль, воно постало перед сучасним українським суспільством особливо гостро. Правник акцентує увагу на тому, що не слід

просто копіювати законодавство іноземних країн, зокрема учасниць ЄС, а треба враховувати наш менталітет та особливості національної специфіки українського народу [458, с.183].

За результатами дослідження Р.В. Тополя дійшов ряду висновків, зокрема він наголошує, що у наступних європейських країнах, як правило, адміністративно-правове регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів здійснюється таким чином, що відомчі експертні установи ведуть свою діяльність, співпрацюючи з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ [458, с.188].

У свою чергу, Н.І. Клименко, О.А. Купрієвич зазначають, що договори і домовленості (конвенції) Ради Європи, ратифіковані законодавством України, передбачають міжнародне співробітництво судово-експертних установ. Дослідниці зауважують, що необхідно використати науковий потенціал експертних об'єднань, навчальних інститутів і дослідницьких установ Європи, які займаються прикладними дослідженнями. Їх співробітництво на договірній основі має перспективи для підвищення конкурентоздатності ЄС і покращення розслідування різних злочинів за рахунок проведення наукових досліджень і методичних розробок судових експертиз. Реалізація інтеграції судово-експертної діяльності, перековані Н.І. Клименко, О.А. Купрієвич, матиме наслідком гармонізацію та удосконалення експертного національного законодавства і теоретичних основ експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання експертних висновків в цілому, удосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних [156].

М. Гузела, В. Канцір, висвітлюючи зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування, зазначають, що ефективність експертно-криміналістичної діяльності залежить від стану її організації, а також відповідності нагальним

потребам практики боротьби із злочинністю та сучасним науково-технічним досягненням, які покликані максимально задовольнити ці потреби. Проблема стану організації судово-експертної діяльності особливо гостро постає сьогодні в Україні. Тому не зайвим у такому випадку буде аналіз певних питань судово-експертної діяльності під час проведення кримінального провадження в деяких зарубіжних державах. Такий зарубіжний досвід може бути корисним, зокрема, і для організації судово-експертної діяльності в Україні, і, загалом, – для вдосконалення усієї процедури отримання доказової інформації в процесі здійснення кримінального провадження [94].

Науковці відмічають, що у ряді європейських країн, як і в Україні існують проблеми судово-експертної діяльності, зокрема в частині взаємодії суб'єктів її здійснення із правоохоронними органами, що обумовлено різною відомчою приналежністю судово-експертних установ і пов'язаними із цими ускладненнями. У більшості європейських країн, зазначають правники, судово-експертна служба є різновидом державної служби і організаційно підпорядкована державним правоохоронним відомствам (МВС, Мінюст, Міноборони). Проте, все ще залишаються окремі проблемні і негативні сторони вирішення організаційно-процесуальних питань судової експертизи за допомогою створення спеціалізованих судово-експертних установ, серед яких посилення чинника адміністрування у сфері судової експертизи, питання відомчої приналежності цих установ і характер їх централізації і децентралізації [524; 94].

Окрім цього, зауважують М. Гузела, В. Канцір, в більшості європейських країн судові експерти одночасно є офіцерами поліції. Проте, діяльність поліцейських судових експертів піддається обмеженням [94]. В цілому, підсумовують вони, «відомча підлеглість» судових експертів не має вагомого значення при їх призначенні для проведення судової експертизи або дослідження, якщо відомства забезпечують судовим експертам реальний статус незалежності та безсторонності і не чинять ніякого впливу на

проведення ними експертиз і досліджень. Нині саме судово-експертні установи поліції європейських країн складають реальну і ефективну основу організації судової експертизи. Тому важливим є вдосконалення правового регулювання експертної діяльності, подальший розвиток її організаційних форм під час кримінального провадження [94].

На думку К.С. Дмитрієвої, «одним з основних напрямів роботи всіх органів державної влади в Україні щодо її інтеграції в європейське та світове співтовариство є підготовка пропозицій з питань міжнародно-правових відносин та приєднання України до міжнародних договорів і конвенцій, підписання угод про правове співробітництво з відповідними органами іноземних держав та міжнародних організацій, взаємодія з ними в межах своїх повноважень тощо. Саме тому актуальною тенденцією сучасності є розширення участі судово-експертних установ у такому міжнародному співробітництві, підвищення їхньої ролі в розвитку теорії та практики криміналістики і судової експертизи. Ефективному розвитку інтеграційного процесу судово-експертних установ у галузі судової експертизи держав різних регіонів світу сприяє не лише накопичений досвід нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, а й реалізація перспективних підходів до виникнення нових видів судових експертиз» [107, с.288]. К.С. Дмитрієва підкреслює, що попри наявність ряду досліджень питання міжнародної діяльності у сфері проведення судової експертизи, а також створення та функціонування міжнародних судово-експертних установ, все ще досить актуальною залишається потреба у висвітленні цієї тематики з урахуванням правових реалій та особливостей вирішення ряду завдань з питань судово-експертної діяльності [107, с.288]. Дослідниця також доводить, що для прискорення практичної реалізації названих пропозицій і новацій доцільно на законодавчому рівні внести до Закону України «Про судову експертизу» низку доповнень і змін, що стосуються міжнародного

співробітництва судово-експертних установ, а також передбачити внесення відповідних змін до процесуального законодавства [107, с.288].

Г. Авдєєва стверджує, що сьогодні відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» однією з основних засад зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу (ЄС). Згідно з п.1 ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом (УПС), «важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна вживає заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства». Тому вивчення та аналіз норм права країн ЄС, які регламентують судово-експертну діяльність, є значущими для законотворчої діяльності в нашій державі [2]. Дані норми, наголошує дослідниця, розкривають принципові підходи до організації судово-експертної діяльності у країнах ЄС та можуть слугувати орієнтирами у побудові системи правового забезпечення судової експертизи в Україні. У законодавстві країн Європейського Союзу (ЄС) утворені норми та процедури процесуального законодавства, спрямовані на встановлення інституту сучасного змагального кримінального процесу. У більшості країн ЄС професійна підготовка експерта, наявність в нього необхідних знань та досвіду є вирішальними при оцінці його кваліфікації. В більшості європейських країн питання щодо можливості набути статус судового експерта певною особою належить до компетенції суду. «Відомча підпорядкованість» судових експертів у країнах-членах ЄС не має вирішального значення при їх обранні для проведення судової експертизи [2].

З позиції І.І. Яценко у сучасних умовах приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства країн Європейського Союзу питання налагодження міжнародного співробітництва в окремих галузях

набувають неабиякої актуальності, що підтверджується низкою наукових досліджень. Зазначене зумовлено ще й тим, що метою діяльності органів державної влади є захист прав та основоположних свобод людини і громадянина, захист інтересів держави тощо, а тому налагодження міжнародного співробітництва органів державної влади України й відповідне врегулювання вітчизняних адміністративно-правових норм, що регламентують їх діяльність, є одним із першочергових завдань на сучасному етапі державного будівництва та захисту приватних інтересів громадян. У цьому контексті особлива увага приділяється міжнародному співробітництву в судово-експертній діяльності, оскільки сьогодні використання спеціальних знань у процесі експертно-криміналістичних досліджень відіграє вирішальну роль у механізмі дотримання прав та основоположних свобод людини і громадянина [516, с.96]. Дослідниця акцентує увагу на тому, що активна міжнародна діяльність у галузі судових експертиз вимагає перегляду чинних законодавчих положень щодо міжнародного співробітництва судово-експертних установ і визначення судової експертизи як об'єкта адміністративно-правового регулювання в Україні. Враховуючи викладене, зазначимо, що визначення судової експертизи як об'єкта адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва є запорукою подальшого ефективного та стабільного функціонування системи судових експертиз і поступової реалізації міжнародно-правових норм у сфері судової експертизи в Україні [516, с.96]. І.І. Яценко переконана, що перспективними напрямками подальших досліджень можна визначити форми та рівні міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, види судових експертиз під час міжнародного співробітництва та їх адміністративно-правове регулювання [516, с.101].

Вище приведені наукові думки без сумніву доводять важливість та необхідність та особливу роль міжнародної співпраці і міжнародного досвіду у сфері судово-експертної та правоохоронної діяльності. Однак, у той же час,

більшість дослідників концентрується у своїх працях переважно на питаннях співробітництва українських та зарубіжних судово-експертних установ і правоохоронних органів, та не приділяє особливої уваги питанням взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних організацій у межах окремих іноземних держав.

З огляду на зазначене, а також враховуючи курс України на інтеграцію до Європейського Союзу, особливий інтерес для нас становить досвід європейських країн у врегулюванні та забезпеченні досліджуваної взаємодії. Перш за все слід відзначити, що кожна окрема країна має свої особливості в організації та функціонуванні судово-експертної діяльності. Хоча загалом у європейських країнах поширені дві основні організаційні форми судової експертизи:

- спеціальні (експертні) установи;
- конкретні фахівці – судові експерти (наприклад, існує практика інституту присяжних експертів, тобто для проведення експертиз залучались фахівці, що прийняли присягу; експерти, які отримали ліцензію на право проведення судової експертизи).

Р. Тополя та Г. Авдеева, проаналізувавши законодавство країн ЄС, з цього приводу відмічають, що «в європейських державах послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства справді незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому наявність інституту приватної експертизи в країнах ЄС є не лише однією з гарантій забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дає змогу суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих експертних установ. Одним із

важливих елементів успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості норм законодавства нашої країни з правовими нормами ЄС щодо використання спеціальних знань у судочинстві» [2; 458, с.184].

М. Скрипник відмічає, що «основні організаційно-процесуальні питання судової експертизи при створенні спеціальних (експертних) установ: питання відомчої приналежності установ; посилення контролю у сфері судово-експертної діяльності; характер централізації (об'єднання всіх експертних установ в єдиний інститут судових експертиз під єдиним керівництвом в одному з відомств) та децентралізації (розосередження установ по відповідних відомствах). У багатьох європейських країнах експертні установи діють спільно з поліцейськими організаціями під юрисдикцією Міністерства внутрішніх справ» [409].

Так, наприклад, у Франції історично склалося так, що два окремих поліцейських формування залучені в судово-експертну діяльність: Національна жандармерія і Національна поліція підпорядковуються Міністерству оборони [94; 181]. В обов'язки Національної поліції входить забезпечення громадського порядку в містах з населенням більше ніж 20 тис. осіб, тоді як Національна жандармерія відповідальна за громадський порядок на території країни, що залишилася. Обидва поліцейські формування мають право розслідувати злочини. До складу Національної жандармерії входить унікальний експертно-криміналістичний інститут (IRCGN), який тісно співпрацює з поліцейськими слідчими, прокурорами і суддями. Службовці, діяльність яких пов'язана з кримінальним розслідуванням, належать до спеціалізованих підрозділів. Ці підрозділи розташовані на території усєї країни, щоб забезпечувати ефективність роботи з розслідування і розкриття злочинів. Існують два рівні спеціалізації: 20 підрозділів займаються розслідуванням небезпечних злочинів на регіональному рівні і 90 підрозділів, що залишилися, – на місцевому рівні. Фахівці з огляду місця події перебувають у кожному підрозділі (і в регіональному і в місцевому) [94].

І.О. Завидняк відмічає, що «у Франції існує практика створення експертних асоціацій, палат та спілок. В кожній асоціації, палаті або спілці експертів обов'язково існує відповідний кодекс з правами, обов'язками та правилами даної організації. Так, експерт, який є членом даної професійної асоціації або палати зобов'язаний дотримуватись зазначених кодексом правил, мати права та нести певні обов'язки» [131, с.161].

Далі звернемо увагу на Німеччину, яка є одним із лідерів ЄС. Ключовим правоохоронним відомством даної країни є Федеральне міністерство внутрішніх справ Німеччини (Bundesministerium des Innern), яке несе відповідальність за забезпечення внутрішньої безпеки і захист конституційного ладу, захист цивільного населення від лих і тероризму, адміністративні питання і спорт. Воно відповідає також за роботу державних служб і надання допомоги при катастрофах. Крім того, дане міністерство регулює протокольні питання в ході державних візитів і офіційних урочистостей. Федеральна поліція Німеччини (Bundespolizei або BPOl) підпорядковується Міністерству внутрішніх справ і виконує комплексні завдання відповідно до Федерального закону про поліцію і низки інших законодавчих актів. У 1998 році в Німеччині була проведена реформа органів поліції. Федеральна поліція тісно взаємодіє з організованою мережею різного роду служб безпеки федерального і земельного підпорядкування і на основі партнерства з колегами-поліцейськими федеральних земель і прикордонними службами зарубіжних країн. Основними функціями Федеральної поліції, відповідно до доповіді П.А. Раєвського, є наступні: «забезпечення безпеки кордону, включаючи охорону морського узбережжя; охорона федеральних будівель і дипломатичних місій, розташованих в м. Берліні і колишній столиці м. Бонні, а також двох вищих судів Німеччини – Федерального конституційного суду і Вищого федерального суду в м. Карлсруе (Karlsruhe); організація мобільних сил реагування Федерального уряду з метою захисту офіційних осіб під час проведення заходів в межах країни; забезпечення

безпеки в міжнародних аеропортах і на залізниці; організація сил по боротьбі з тероризмом (підрозділ GSG9); захист повітряного простору» [109].

На виконання своїх завдань поліція наділяється рядом повноважень, зокрема, це збір персональних даних. Згідно із Законом «Про федеральну поліцію» поліція здійснює: збір персональних відомостей, проведення допитів, ідентифікацію та експертизу посвідчень, криміналістичні заходи, збір відомостей по публічних заходах і зборах [43]. Окреме місце у системі поліції Німеччини займають підрозділи, що здійснюють судово-експертні дослідження [409] – це експертно-криміналістичні підрозділи Федерального відомства у кримінальних справах, які проводять весь спектр судових (криміналістичних) експертиз для правоохоронних органів країни [181]. Окремо слід відзначити Інститут криміналістичних досліджень, що є провідною науково-дослідною установою німецької кримінальної поліції. Він підтримує зусилля федеральних органів поліції й поліції земель у боротьбі зі злочинністю, надаючи послуги в таких сферах діяльності: проведення криміналістичних і кримінологічних досліджень; розробка поліцейських методик; навчання та підвищення кваліфікації співробітників Федерального відомства у кримінальних справах. Інститут забезпечує проведення всебічних науково-практичних досліджень і впровадження сучасних технологій поліцейської діяльності. У його функції входить виявлення найбільш уразливих місць у сфері боротьби зі злочинністю та розробка і впровадження разом з досвідченими практиками заходів та інноваційних програм, спрямованих на вдосконалення діяльності правоохоронних органів [404, с.9; 181]. Крім того, у Німеччині інститут приватної експертизи успішно функціонує й конкурує з державними експертними установами [409].

Цікавим є досвід Великобританії, в якій у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба (The Forensic Service – FSS). FSS – важливий орган у роботі британської поліції з розслідування, розкриття та запобігання злочинам. Співробітники FSS беруть участь в слідчих діях,

оперативно-розшукових заходах, виконують експертизи та дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії і Уельсу, а також для Королівської прокуратури, митної і акцизної служби і ряду інших правоохоронних органів. Служба надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за кордоном; активно взаємодіє з правоохоронними органами більш ніж 35 зарубіжних держав [409; 94; 278, с.171].

Крім того, для виконання специфічних видів експертиз (наприклад, криміналістичне дослідження документів) передбачено залучення фахівців приватних криміналістичних лабораторій. При цьому слід відзначити, що у Великобританії для проведення експертизи чи дослідження експерт як правило запрошується однією зі сторін процесу (обвинувачення чи захисту). Великобританія є країною, яка пішла шляхом скасування «монополії» на здійснення криміналістичних експертиз державними судово-експертними організаціями [409; 2; 458, с.184].

Слід відзначити, що в Об'єднаному королівстві Великобританії і Північної Ірландії (Шотландія), статус експертів відрізняється від Англії і Уельсу більшим доступом до актів експертизи, а також до документації експертних висновків і пов'язаних із ними відомостей. Ця різниця збільшилася після прийняття англійських Правил цивільного процесу *Civil Primolure Rules (YBR ENY)*. В Шотландії експертний доказ може бути наданий виключно в словесній (усній) формі під час допиту експерта. Письмове оформлення акту експертизи є повідомленням про те, що експерт буде пізніше стверджувати усно. В Англії письмове повідомлення адресується суду. Всі документи, на яких сторони обґрунтовують свої погляди, повинні здаватися на зберігання суду [157, с.584].

Доцільно звернути увагу і на досвід сусідньої з Україною Польщі. У Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції в доповнення до судово-експертних лабораторій, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ [181]. О.М. Дуфенюк, проаналізувавши

особливості статусу та діяльності судових експертів у Польщі, акцентує увагу на схожості польського та українського підходів до врегулювання і забезпечення судово-експертної діяльності. Зокрема, деякі відмінності вона вбачає у процесі залучення експерта в українському та польському кримінальних провадженнях, а саме:

по-перше, в Україні існує загальнодержавний Реєстр судових експертів, а підставою для внесення до цього Реєстру є рішення Експертно-кваліфікаційної комісії (видача свідоцтва), а не персональне рішення Голови Окружного суду [116, с.247–248];

по-друге, в українському кримінальному провадженні залучати експертів можуть і сторона обвинувачення, і сторона захисту, потерпілий [116, с.247–248];

по-третє, постанова процесуального органу за українським процесуальним законодавством має назву «постанова про призначення експертизи», на відміну від «постанови про допущення доказів із висновку експерта» [116, с.247–248];

по-четверте, за нашим законодавством немає можливості усно доручити експерту (телефоном чи факсом) провести експертизу і надати висновок [116, с.247–248];

по-п'яте, якщо в частині підстав для відводу експерта КПК обох країн має схоже регулювання, то в частині винагороди, безумовно, є суттєві відмінності у ставках погодинної оплати роботи експертів [116, с.247–248].

Дослідниця стверджує, що сьогодні достатньо ефективно нормативно-правове регулювання функціонування інституту судових експертиз і залучення експерта під час кримінального провадження в Україні, а наявність загальнодержавного реєстру експертів, єдиних стандартів верифікації кваліфікації експертів, значно менші терміни проведення експертиз, можливість залучення експерта не тільки стороною обвинувачення, але й іншими сторонами, забезпечують уніфікацію вимог до експерта, змагальність

процесу та засвідчують певною мірою прогресивність українського кримінального процесуального законодавства [116, с.247–248].

Розвинута інституціональна судово-експертна система діє у Литві. Більшість судових експертиз у даній країні проводяться чотирма державними судово-експертними установами: Судово-експертним науковим центром Литви Міністерства юстиції, Судово-експертним науковим центром литовської поліції, Державною судово-експертною медичною службою і Державною судово-експертною психіатричною службою Міністерства охорони здоров'я Литовської Республіки [210, с.193; 181].

У практиці Литви, як і в інших європейських країн, позитивним є традиційне визнання еквівалентності судово-експертної діяльності правоохоронних органів із метою уникнення дублювання зусиль через невизнання доказів у силу технічних і якісних відмінностей та з метою істотного скорочення часу, що витрачається у процесі розслідування злочинів із транскордонним компонентом. Крім того, у Литві ці положення реалізується на кількох рівнях. Наприклад, судові експерти з держав-членів ЄС можуть вільно надавати такі послуги у Литві, тільки дані особи мають бути визнані судовими експертами відповідно до правил цієї держави-члена [506, с.31; 210, с.193]. Правову основу судово-експертної діяльності у даній державі становлять процесуальні закони й закони про судову експертизу. Формування політики та стратегії судово-експертної діяльності перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції. Також процесуальні закони й закон про судову експертизу передбачають Координаційну раду судово-експертної діяльності [211, с.134; 181].

Поряд із досвідом окремих зарубіжних країн, слід звернути увагу і на роль міжнародних судово-експертних організацій у питанні удосконалення розвитку судової експертизи та організації належної взаємодії між суб'єктами судово-експертної діяльності та правоохоронними органами. О.В. Линник, Л.В. Омельчук звертають увагу на те, що останніми роками

активізувалося міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав:

1. Європейська мережа судово-експертних установ, що існує з 1995 року. Це найбільш розвинена і міцна мережа.

2. Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки з 2008 року, що включає весь африканський регіон.

3. Азіатська мережа судово-експертних наук, яка існує з 2008 року.

4. Міжнародна судово-екологічна експертна мережа теж існує з 2008 року для сприяння судовим експертам у галузі екології і спеціалістам розслідування екологічних правопорушень.

5. Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа, що існує з 2006 року, яка є неурядовою організацією для надання допомоги у проведенні судових експертиз у справах про злочини проти дикої природи і для збереження біологічного розмаїття флори і фауни [156, с.131; 203, с.238].

Особливе місце тут посідає Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI), створена в 1995 році. В її складі налічується 54 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євросоюзу (ЄС). Це найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання [478, с.14–19; 107, с.290].

Сьогодні до ENFSI входить судово-експертна організація України – ДНДЕКЦ МВС України, яка у 2002 році отримала та щорічно підтверджує міжнародний сертифікат якості судових експертиз. Експертна служба МВС України впродовж 15 років здійснює міжнародну діяльність у межах співпраці в Європейській мережі судово-експертних установ (EMCEU-ENFSI). Під патронатом цієї авторитетної міжнародної організації здійснюються заходи щодо акредитації лабораторій експертної служби за міжнародним стандартом ISO/ IEC17025 та впровадження системи

управління якістю. Також у травні 2018 року до складу ENFSI увійшла судово-експертна організація – ХНДІСЕ судових експертиз ім. проф. М.С. Бокаріуса. Зі вступом до ENFSI фахівці ХНДІСЕ стали учасниками цілого ряду міжнародних конференцій та засідань робочих груп з різних видів судово-експертних досліджень. Членство в Європейській мережі судово-експертних установ відкриває нові можливості міжнародної співпраці та комунікації судових експертів [107, с.290].

Отже, резюмуючи вище викладене, можемо констатувати, що у більшості європейських країн судово-експертні установи перебувають у системі правоохоронних органів, переважно це МВС, хоча у деяких державах вони функціонують і у структурі системи Міністерства юстиції або навіть Міністерства оборони (наприклад, Франція). Втім багатовідомчого підпорядкування судово-експертних установ європейські держави як правило уникають. Хоча у певних пострадянських країнах Європи (наприклад, у Литві) існує схожа із українською система організаційного підпорядкування судово-експертних установ. З огляду на вище викладене, можемо виокремити наступні важливі, на нашу думку, для врахування і реалізації в українському правовому просторі аспекти зарубіжного досвіду з метою покращення стану взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів [315]:

– зосередити усі судово-експертні установи у підпорядкуванні двох відомств, а саме МВС України, або Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я. Такий підхід зменшить кількість центрів, які будуть опікуватися зазначеною взаємодією, забезпечуватимуть та координуватимуть її, що має підвищити її системність та змістовність, ефективність та дієвість. У більшості європейських держав взаємодія судово-експертних установ з іншими правоохоронними органами, як національними, так і зарубіжними, а також із судами та міжнародними організаціями відбувається під егідою Міністерств внутрішніх справ. Однак, в Україні, на нашу думку, доцільніше перевести зазначені установи у організаційне

підпорядкування саме Міністерства юстиції України, яке виконує завдання та функції із забезпечення судово-експертної діяльності в державі, зокрема: організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи; забезпечує організацію роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Мін'юсті і Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті [350];

– активно сприяти розвитку сфери недержавної судово-експертної діяльності. Даний крок має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державними та недержавним сектором судово-експертної діяльності, що, наше переконання, виступить позитивним стимулом для судово-експертних установ і правоохоронних органів щодо посилення і покращення якості їх взаємодії між собою. С.О. Любченко, Ю.Ю. Нізовцев, О.А. Парфіло, В.М. Коротаєв з цього приводу посилаються на досвід Великобританії і відмічають, що відмова від державної монополії на окремі види експертизи може мати такі позитивні аспекти появи конкурентів у FSS (Експертно-криміналістична служба Великобританії), зокрема: економія витрат на утримання поліції, включаючи скорочення операційних витрат та зниження витрат шляхом поліпшення ціноутворення; значне прискорення темпів розслідувань через зменшення часу на процес обробки звернень (від декількох тижнів до декількох днів) та виникнення можливості стандартизації системи оцінки швидкості обробки звернень; систематизація видів робіт, сприяння узгодженості служб та можливість порівняння якості послуг різних провайдерів [404, с.18; 181];

– визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, координуватиме дану взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю, надаватиме її сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В Україні дану функцію може

виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень в частині координації процесу взаємодії і контролю за його ефективністю;

– активно використовувати досвід і можливості відповідних міжнародних організацій задля вдосконалення досліджуваної взаємодії.

4.2. Удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами

Судово-експертні установи є надзвичайно важливими суб'єктами правоохоронного механізму держави, які здійснюють вагомий внесок у роботу із захисту інтересів держави, прав і свобод громадян, прав юридичних осіб шляхом проведення об'єктивних, науково обґрунтованих судових експертиз та експертних досліджень [107]. Одним із ключових завдань діяльності судово-експертних установ є забезпечення правоохоронних органів незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою [372], а також науково-методичними та аналітичними матеріалами. Якість та ефективність виконання судово-експертними установами своїх завдань та функцій залежить від цілого ряду умов та факторів, зокрема від стану їх взаємодії з іншими суб'єктами, перш за все правоохоронними органами. На жаль, слід констатувати, що на сьогодні в нашій державі існує цілий ряд проблем із взаємодією в середині правоохоронної системи, що негативним чином позначається на її єдності та ефективності функціонування. Цілий ряд дослідників, аналізуючи проблематику взаємодії правоохоронних органів, як між собою, так і з іншими суб'єктами, наголошують на тому, що її засади в нашій державі потребують подальшого удосконалення та розвитку.

Так, для прикладу, В. Ортинський, висвітлюючи питання взаємодії підрозділів правоохоронних органів України у протидії контрабанді

наркотичних засобів, відмічає, що «результати різноманітних досліджень засвідчують, що в основу співробітництва правоохоронних органів України у протидії контрабанді наркотичних засобів покладено напрацьовану та зумовлену певними традиціями (стереотипами, досвідом тощо) практику. При цьому взаємодія здійснюється у поєднанні багатогранної та двосторонньої засад діяльності вказаних суб'єктів, які доповнюють одна одну. Враховуючи нестабільну політичну та економічну ситуацію в Україні, а також прояви організованої злочинності у сфері контрабанди наркотичних засобів, зауважує В. Ортинський, є необхідність подальшого укріплення нормативно-правової та матеріально-технічної бази щодо організації взаємодії правоохоронних органів України у протидії злочинності» [282, с.9–10].

У сфері взаємодії експертних установ з правоохоронними органами, стверджують С.М. Науменко та Н.М. Ткаченко, важлива роль відводиться їх комунікативній діяльності, що може бути покращена через «реалізацію наступних заходів:

- 1) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності з органами досудового розслідування, судом (суддею);
- 2) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності між собою;
- 3) організація співпраці суб'єктів судово-експертної діяльності наскільки це можливо з підекспертною особою;
- 4) організація взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності з іншими суб'єктами експертного забезпечення кримінального провадження» [456, с.7; 266, с.159–160].

О.О. Олійник, В.В. Галуцько, О.М. Єщук доводять, що «необхідною умовою побудови правової держави в Україні є створення нового кримінально-процесуального законодавства і завершення реалізації Концепції судово-правової реформи в Україні, якою передбачено комплекс

взаємопов'язаних заходів, спрямованих на зміцнення судової системи, кодифікацію всіх галузей права відповідно до соціально-економічних і політичних змін, які відбуваються в суспільстві» [278, с.178]. Це, підкреслюють вчені, безпосередньо стосується і реформування системи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, що виконують важливу функцію щодо об'єктивності й організації розгляду кримінальних злочинів та адміністративних правопорушень. Настав час, коли для нашої держави нагальною стала необхідність виокремлення демократичних важелів у сучасній сфері судово-експертної діяльності, а це, в свою чергу, вимагає більш детального правового врегулювання. Зараз постала необхідність вдосконалити законодавство у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності [278, с.178].

Адміністративісти підкреслюють, що питань шляхів удосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності у своїх творах торкалося чимало вчених, хоча вони дещо розходяться в поглядах на подальший розвиток судової експертизи взагалі та судово-експертної діяльності зокрема. Серед шляхів вдосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності О.О. Олійник, В.В. Галуцько, О.М. Єщук виділяють наступні: «по-перше, створення єдиного термінологічного апарату судової експертизи, що має бути притаманним представникам найрізноманітніших галузей спеціальних знань, оскільки це значно полегшує й співробітництво вчених у процесі наукової судово-експертної діяльності, оцінювання її результатів; по-друге – прийняття узгодженого Типового статуту державної спеціалізованої судово-експертної установи, а також у цьому ж розрізі потребує ґрунтовної розробки та прийняття єдине типового положення для всіх установ СЕД, адже сьогодні в нас існує велика кількість різноманітних відомчих положень, а єдиного немає; по-третє – у чинному законодавстві слід передбачити чіткі критерії розмежування підстав для самовідводу

експерта та для складання ним повідомлення про неможливість надання експертного висновку» [278, с.189–190].

О. Кравчук, досліджуючи актуальні питання взаємодії експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами, зазначає, що «сьогодні перед фахівцями кримінальної процесуальної діяльності стоять завдання щодо виконання пріоритетів, визначених керівництвом держави. Виконання завдань сьогодення неможливе без належної взаємодії всіх правоохоронних органів, у тому числі з Експертною службою Міністерства внутрішніх справ (МВС) України. При цьому особливо важливу роль серед системи виконавчої влади, на яку покладено захист прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи, зокрема органи внутрішніх справ, взаємодія між якими є на практиці тісною, а теоретично – потребує додаткового аналізу. Окрім того, нині проведено велику роботу щодо процесу реформувань, реорганізацій та удосконалень як нормативно-правових актів, так і структури держави, у тому числі державних органів, Експертної служби МВС України, а це, відповідно, потребує ґрунтовного наукового переосмислення. Актуальними залишаються аспекти взаємодії суб'єктів органів державної влади щодо протидії вчиненню злочинів у тісному взаємозв'язку з Експертною службою МВС України, оскільки така діяльність посідає чільне місце серед профілактичних і розшукових заходів у протидії злочинності в Україні» [187].

Вивчення наукових позицій вітчизняних правознавців досить переконливо свідчить про те, що сучасний правоохоронний механізм України потребує суттєвого вдосконалення, зокрема в частині взаємодії між його структурними ланками. Окрема увага при цьому має бути приділена питанням взаємодії судово-експертних установ з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Слід відмітити, що на проблематиці такої взаємодії звернено увагу і в деяких офіційних документах. Так, наприклад, у Розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку органів системи

Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року» від 15.11.2017 р. № 1023-р. зазначається, що «сучасні виклики і загрози, насамперед гібридні, зумовлені впливом комплексу соціально-демографічних, економічних, політичних, правових, психологічних і технологічних факторів, вимагають системного реагування, адекватної трансформації сектору національної безпеки, зокрема органів системи МВС. Роль МВС полягає у створенні умов для розвитку безпечного середовища життєдіяльності як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки як фактора стримування збройної агресії Російської Федерації. Забезпечення належного функціонування органів системи МВС здійснюють заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, заклади охорони здоров'я, підприємства, науково-дослідні експертно-криміналістичні центри та наукові установи, що належать до сфери управління МВС. За останні роки МВС стало центральним органом виконавчої влади європейського зразка, керівник якого спрямовує та координує діяльність центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику у визначених сферах. Як результат – розмежування завдань політичного і безпосереднього керівництва у сферах, за формування державної політики в яких відповідає МВС. Такий підхід є основоположним для подальшого розвитку органів системи МВС. Ключові виклики, які на сьогодні стоять перед органами системи МВС, безпосередньо пов'язані з її компетентністю в забезпеченні безпеки громадян та суспільства, здатністю протистояти злочинності, забезпечувати прозоре надання якісних послуг» [375].

Цілями даної Стратегії є «створення безпечного середовища розвитку вільного суспільства, забезпечення високої ефективності діяльності органів системи МВС, зміцнення суспільної довіри до неї з урахуванням визначальної ролі громадянина у розбудові України як безпечної європейської держави. Серед інших проблем, що належить вирішити на шляху до даної мети, у зазначеній Стратегії вказані:

- відсутність ефективної взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки у сфері боротьби із злочинністю [375];
- недосконалість взаємодії органів системи МВС і наявність різних підходів до виконання спільних загальних завдань [375].

Для розв'язання цих проблем слід здійснити наступні заходи:

- інформатизація діяльності передбачає підвищення ефективності роботи і взаємодії органів системи МВС шляхом максимального використання інформаційно-комунікаційних технологій [375];
- посилення взаємодії органів системи МВС з органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, спільна підготовка програм профілактики правопорушень і програм забезпечення публічної безпеки [375];
- забезпечення належного рівня технічного і матеріального оснащення органів досудового розслідування і використання в їх діяльності сучасних експертно-криміналістичних засобів» [375].

Більш детально проблеми та перспективи розвитку судово-експертної діяльності визначені у наказі МВС «Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації» від 15.03.2017 р. № 229.

У даному нормативно-правовому акті закріплено, що «до проблем, які потребують вирішення, належать: наявність колізій і недостатнє нормативно-правове врегулювання судово-експертної діяльності; недостатній рівень матеріально-технічного та ресурсного забезпечення; низький рівень взаємодії органів і організацій у сфері судово-експертної діяльності, науково-дослідних установ з метою розробки нормативно-правових актів для врегулювання та налаштування єдиних процесів, підходів і механізмів судово-експертної діяльності; відсутність кваліфікованих кадрів за новітніми напрямами судової експертизи й експертних досліджень; недостатній рівень підготовки осіб, які призначають проведення судових експертиз і здійснюють

процесуальне оцінювання висновків за результатами проведення судової експертизи й експертних досліджень (як сторона обвинувачення, так і сторона захисту); відсутність мотивації в своєчасному та якісному проведенні судових експертиз з причин непривабливості роботи в Експертній службі МВС для висококваліфікованих осіб і невисокий престиж роботи судового експерта на ринку праці; нагальна необхідність у розвитку нових напрямів судової експертизи й експертних досліджень шляхом проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; поглиблення співпраці з судово-експертними установами інших країн з метою запровадження в Україні світового досвіду, новітніх технологій; недостатня інтеграція фахівців Експертної служби МВС у світову систему співпраці судових експертів з проведення спільних міжнародних досліджень, особливо за резонансними злочинами» [352].

В Статегії підкреслюється, що «ігнорування зазначених проблем спричинить втрату системного підходу до подальшого розвитку Експертної служби МВС та призведе до невідповідності стану судово-експертного забезпечення зростаючим соціально-економічним, політичним і правовим потребам суспільства й держави» [352]. Вирішення цих проблем, на думку розробників Стратегії, «має якісно покращити стан судово-експертної діяльності, зокрема підвищити ефективність та результативність взаємодії Експертної служби МВС з іншими складовими системи МВС України та науково-дослідними установами інших міністерств і відомств» [352].

Зміст наведених нормативно-правових актів доводить, що не лише представники наукових кіл, але й офіційна влада визнає важливість удосконалення взаємодії судово-експертних установ між собою, з іншими державними органами (перш за все правоохоронними) та органами місцевого самоврядування як необхідної умови покращення якості та ефективності протидії злочинності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, держави та суспільства,

забезпечення громадської безпеки та порядку. Однак, при цьому чіткого визначених кроків щодо удосконалення законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами, влада не наводить.

Ключовими законодавчими проблемами, вирішення яких, на наше переконання, має позитивним чином позначитися на стані взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, є такі [332]:

– по-перше, застарілість чинного Закону України «Про судову експертизу», який був прийнятий ще у 1994 році, і в якому практично повністю відсутні положення з питань взаємодії судово-експертних установ між собою та з іншими державними, зокрема правоохоронними, органами. Не приділяється уваги зазначеній взаємодії й у законопроектах № 6264 «Про судово-експертну діяльність в Україні» та № 8223 – «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів». В зазначених законопроектах як і у чинному Законі України «Про судову експертизу» йдеться лише про міжнародне співробітництво у галузі судово-експертної діяльності, яке полягає у наступному: «у разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою; керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України; державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, обмінюватися

стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики» [374].

– На нашу думку необхідно у законі, що визначає організаційно-правові засади судово-експертної діяльності, врегулювати хоча б основні загальні аспекти взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Зокрема, у законодавстві слід закріпити, що діяльність судово-експертних установ здійснюється на засадах активної взаємодії між собою та з іншими правоохоронними органами у напрямках, які були визначені нами у підрозділі 3.2. наукового дослідження.

Визначаючи на законодавчому рівні взаємодію як обов'язкову засаду діяльності досліджуваних суб'єктів, ми тим самим наголошуємо на тому, що вона (тобто взаємодія) має не ситуативний, а системний та систематичний характер, важливий аспект їх діяльності, який суттєвим чином сприяє якості та ефективності виконання взаємодіючими сторонами як своїх власних завдань і функцій, так і спільних завдань та цілей. Відповідаючи на можливі зауваження з приводу того, що питання взаємодії експертів з судом та правоохоронними органами, їх посадовими особами і так досить змістовно врегульовані відповідним процесуальним законодавством, відмітимо, що діяльність судово-експертних установ як суб'єктів публічного права не зводиться до проведення експертних досліджень працюючими у них експертами і передбачає цілий ряд інших аспектів організаційно-управлінського характеру, пов'язаних із матеріально-технічним, фінансовим, кадровим, науково-методичним, інформаційно-аналітичним та іншим забезпеченням, проведенням науково-дослідних робіт, участю у розробці проблематики удосконалення законодавства у сфері правоохоронної діяльності в цілому, та судово-експертної зокрема. Дані напрямки та форми досліджуваної взаємодії мають регламентуватися адміністративним законодавством;

– по-друге, відсутність єдиного підходу до реформування сфери судово-екстреної діяльності. Справа у тому, що більшість документів концептуального чи стратегічного характеру, присвячені розвитку даної сфери, мають відомчий характер, тобто стосуються проблем діяльності судово-експертних служб (підрозділів) у межах окремих державних органів (МВС, МОЗ, СБУ тощо). А тому проблемні питання взаємодії також розглядаються, як правило, тільки у межах структури конкретного державного органу чи відомства, як, наприклад, вище згадана Стратегія розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року. Організаційно-правові засади розвитку експертних служб у деяких відомства взагалі не піддавалися перегляду вже багато років. Наприклад, наказ МОЗ України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» був виданий ще у 1995 році і у даному нормативно-правовому акті питання взаємодії чи співпраці зазначеної служби з правоохоронними органами ніяким чином не визначається. Слід відзначити, що у 2017 році до парламенту був спрямований проект Закону про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи від 04.04.2017 р. № 6285, в якому хоча й досить поверхнево, втім передбачалося, що між Національним бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України та органами державної влади, органами місцевого самоврядування відбувається постійний обмін інформацією; що Національне бюро судово-медичної експертизи співпрацює та підтримує науковий зв'язок із спеціалізованими експертними установами, науковими установами, вищими учбовими закладами, органами державної влади, іншими установами та організаціями для успішного вирішення проблемних питань судово-медичної експертизи [369]. Однак, у 2019 році даний законопроект був відкликаний.

I. Овчар справедливо звертає увагу на те, що точкові законопроекти, покликані удосконалити сферу судово-експертної діяльності, мають ряд

недоліків: «По-перше, треба читати зміст, а не оцінювати назву. Дуже часто одна розрекламована норма, яку підтримують фахівці, приховує ще декілька змін зовсім протилежного значення. І найважливіше, коли в сформовані правила гри на рівні вузької системи починають вносити точкові зміни, втрачається баланс. Система сама починає вимагати змін. Точковість зростає, і з'являється все більше законопроектів, які в оточенні законотворців називають «зміни про зміни». Але таким чином ми доходимо до розуміння, що лише системно можна робити тактичні кроки для отримання базової стратегії розвитку судової експертизи.

На думку І. Овчар, сама судова реформа, яка має забезпечити право на справедливе правосуддя запустила «колесо» змін. Одним з елементів цього справедливого правосуддя є незалежна судова експертиза. Тому зараз неважливо скільки ще точкових законопроектів щодо зміни якоїсь норми буде написано. Система судових експертиз все одно буде змінюватись цілісно, відповідно до вимог часу і обставин. І найголовніше – законотворцям не варто забувати про середовище, яке буде застосовувати ці норми. В першу чергу це судові експерти. А вони вже давно готові до здорової конкуренції та якісних показників у своїй роботі. Скільки б часу не говорили про відсутність політичної волі, настане момент політичної доцільності. На сьогодні ми досягнули головного – розуміння, що потрібні системні зміни в сфері судових експертиз» [273].

Ми у повній мірі згодні із зазначеною фаховою думкою про те, що у сфері судової експертизи потрібні системні зміни. Однак, на нашу думку, викликає сумніви твердження про те, що саме в межах судової реформи мають відбутися зазначені зміни. Звісно, судова експертиза відграє особливу роль для судочинства і, як слушно підкреслює І. Овчар, саме судова експертиза є наріжним каменем судової реформи [273]. Однак, при цьому у межах даної реформи (тобто судової), як правило, залишаються поза увагою питання судово-експертної діяльності, які не стосуються процесуальних

аспектів судової експертизи та статусу судового експерта, зокрема це стосується і удосконалення засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Звідси вважаємо, що необхідно розробити концептуальні засади реформування судово-експертної діяльності в Україні, які б окремо визначали найбільш суттєві проблеми зазначеної взаємодії, шляхи їх вирішення та перспективи подальшого розвитку даної взаємодії;

– по-третє, розробити Типовий порядок взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Даний порядок необхідний для того, щоб визначити основні питання, які мають бути врегульовані у відомчих (міжвідомчих) порядках, інструкціях щодо організації взаємодії між зазначеними суб'єктами. Такий підхід забезпечить необхідний рівень єдності та уніфікації у врегулювання зазначеної взаємодії. До важливих питань, які, на нашу думку, мають бути визначені у Типовому порядку належать цілі та принципи взаємодії, основні завдання та напрямки, форми та методи її реалізації [332].

Резюмуючи вище викладене, вважаємо за необхідне зауважити, що запропоновані нами кроки щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами, не вирішують усіх проблем даної взаємодії, втім, на наше переконання, їх реалізація має суттєво підвищити якість її організаційно-правових засад [332].

4.3. Оптимізація критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Розмірковуючи про проблематику вдосконалення взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами, важливо звернути увагу

на питання оцінювання ефективності даної взаємодії. «Оцінювати» означає: призначати ціну чому-небудь, визначати вартість чогось; визначати якості, цінність, достоїнства і т. ін. кого-, чого-небудь; складати собі думку, уявлення, робити висновки про кого-, що-небудь, визначати суть, характер, значення роль і т. ін. чогось; розуміти, визнавати позитивні якості, цінність і т.ін. кого-, чого-небудь [67, с.871; 140, с.307–308].

О.І. Гриценко, досліджуючи контроль та оцінювання управлінської діяльності, доходить висновку, що «оцінювання спрямоване на одержання знань щодо державної діяльності, у тому числі відносно її результатів, з подвійною метою – дати змогу громадянам оцінити значущість державної діяльності та сприяти особам, які приймають рішення, з метою підвищення результативності, ефективності, цілісності діяльності та визначення її впливу» [91, с.52].

В.Я. Малиновський у своєму науковому дослідженні звертає увагу на оцінку стратегічного плану, під якою він розуміє «порівняння результатів із цілями. Оцінювання – це складний процес, що вимагає проведення експертизи і досліджень. Він (тобто процес оцінювання) повинен визначити ефективність чи неефективність стратегії. Для того, щоб бути ефективним, оцінювання повинно проводитися систематично і безперервно» [219, с.247].

О. Кравченко, розтлумачуючи поняття «оцінки» із філософської позиції, зазначає, що «оцінка» одне з основних (поряд з нормою та цінністю) понять аксіології (теорії цінностей) та логіки оцінок (формальної аксіології), яке відображає ціннісний аспект взаємодії дійсності та людини. Оцінка може даватися за різними ознаками, проте найчастіше – добре/погано. Її слід відрізнити від кваліфікації, в яку входять, окрім власне оцінки, параметричні розрізнення типу «великий/малий». В оцінці завжди присутні суб'єкт оцінки (особа, соціум), з точки зору якого дається оцінка, об'єкт оцінки (предмет, подія, стан справ), до якого відноситься оцінка, а також оціночний предикат

(оціночне відношення), що характеризується специфічними ознаками відношення суб'єкта до об'єкта оцінки (емотивність, емоціональність, раціональність). Висловлювання з оцінки, зазначає філософ, містить дескриптивну і недескриптивну (модальну) частини. Перша описує стан справ, друга висловлює щось з цього приводу. В оцінці завжди взаємодіють суб'єктивний і об'єктивний (дескриптивний, ознаковий) фактори, внаслідок чого встановлюється ціннісне відношення між суб'єктом і об'єктом оцінки. Опозиція суб'єкт – об'єкт в оціночній структурі не тотожна протиставленню суб'єктивності та об'єктивності в семантиці. Суб'єкт спирається і на своє відношення до об'єкта оцінки, і на стереотипні уявлення про нього, і на шкалу оцінки, на якій розташовані його ознаки; в свою чергу, в об'єкті оцінки поєднуються суб'єктивні і об'єктивні ознаки. Важливою частиною структури оцінки, підкреслює О. Кравченко, є її шкала, яка відбиває, з одного боку, відношення суб'єкта до об'єкта, а з іншого – властивості об'єкта. Вона неперервна, неоднорідна, має зони зростання, невизначеності (навіть відсутності) ознаки і норми. Суб'єкт дає оцінку на основі наявних з його ціннісної картини світу шкали та стереотипів, виконуючи операції порівняння. В оцінці суттєва істинність встановлюється не відносно об'єктивного світу, а відносно концептуального світу учасників акту комунікації. Вона додає до пропозиціонального змісту висловлювання елемент, пов'язаний з прагматикою комунікації, відображає злиття семантики (власного значення мовних одиниць) і прагматики (умов реалізації комунікації), передбачає співіснування ціннісної і предметної картин світу [475, с.461].

В.А. Ребкало та В.В. Тертичка відмічають, що «процес оцінювання державної політики виконує деякі функції щодо політичного аналізу. Оцінка забезпечує достовірну та обґрунтовану інформацію про проведення політики, тобто окреслює деякі рамки, в межах яких потреби, цінності та можливості реалізуються через політичну дію» [102, с.169].

Л.Л. Приходченко тлумачить оцінювання як «систематичний процес порівняння діяльності та/чи результатів виконання програми або політики із цілями, завданнями, комплексом явних або неявно виражених стандартів з метою внесення необхідних адміністративних чи політичних змін». В системі органів публічної влади, зауважує Л.Л. Приходченко, «оцінювання є аналітичною діяльністю, спрямованою на збір, аналіз, тлумачення та передавання інформації про економічність, ефективність, результативність політики, програм, проектів, які здійснюються з метою поліпшення соціальних умов. Оцінювання має бути систематичним та об'єктивним, оскільки спрямоване на заплановані, поточні або завершені управлінські впливи і стосується процесу визначення цінності або значущості діяльності, політики чи програми» [121, с.504].

Ю. Дукач та А. Стебляк у «Енциклопедичному словнику з державного управління» розуміються оцінювання як «аналітичний інструмент, або процедуру, призначенням якої є вимірювання прямих ефектів, результативності та довгострокових наслідків реалізації державних програм, галузевих політик, оцінювання впливу, а також програм розвитку, проектів неприбуткового сектору, корпоративних програм» [250, с.19; 428].

О.А. Шаповал, досліджуючи місце оцінювання в системі управління персоналом підприємства, доходить висновків, що «необхідною умовою успішної діяльності будь-якої організації є ефективна робота персоналу, а найбільш дієвим способом виявити таланти, виміряти результати роботи, рівень професійної компетенції працівників та визначити потенціал працівників організації у розрізі стратегічних задач компанії є саме система оцінювання персоналу. Оцінка є необхідним засобом вивчення якісного складу кадрового потенціалу організації, його сильних і слабких сторін, а також виступає основою для вдосконалення індивідуальних трудових здібностей працівника і підвищення його кваліфікації» [491].

Таким чином, підсумовує О.А. Шаповал, оцінка персоналу – це цілеспрямований процес визначення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, навичок, умінь) вимогам посади або робочого місця. Оцінка персоналу передбачає порівняння певних характеристик людини – професійно-кваліфікаційного рівня та підготовки, ділових якостей, результатів праці з відповідними параметрами, вимогами, еталонами. Саме оцінка персоналу виступає засобом, що дає змогу визначити реальний стан кадрового складу в аспекті його сильних та слабких сторін, перспектив подальшого розвитку, ступінь відповідності цілей працівників цілям підприємства. Вона є основою для прийняття кадрових рішень та виявлення причин успіхів та провалів кадрової політики і діяльності підприємства в цілому. Основною функцією, яку виділяють при проведенні оцінки персоналу, є покращання управління діяльністю організації [491].

Слід відзначити і позицію Я.В. Бережного, який розглядає оцінювання у нерозривному зв'язку із моніторингом. Правник зазначає, що відстеження (моніторинг) та визначення рівня впливу (оцінка) результатів політики чи програми на адресну сферу державного втручання є кінцевою стадією процесу планування політики. Політика ставить собі за мету досягнення цілей, і вона має забезпечити контроль та оцінювання результатів, бо оцінка результатів – вирішальне свідчення, що певна політика досягла своїх цілей [52, с.62; 34]. Елементом постійного коригування реалізації стратегій у стратегічному плануванні та базою для подальшого оцінювання виступає моніторинг. Він допомагає оцінювати ступінь відповідності, виявляти незаплановані наслідки державних стратегій і програм, визначати перешкоди й обмеження у процесі реалізації та локалізувати джерела відповідальності за відхилення від політичних програм. Оцінювання надає знання стосовно розходжень між очікуваною й реальною дієвістю політики, що допомагає виробникам політики на етапі оцінювання політики процесу вироблення політики. Моніторинг має результатом не лише висновки про міру, до якої

характер проблеми пом'якшується; він також може допомогти прояснити й дати критичну оцінку цінностей, якими керується політика, а також адаптувати або по-новому сформулювати політику й закласти основи реструктуризації проблем [100, с.41; 34].

Використання оцінювання, на думку В.Я. Бережного, спонукає до застосування стратегічного планування, надає чіткої форми процедурам і моделям стратегічного планування, полегшує досягнення бажаного результату незалежно від рівня складності системи управління та рівня її завершеності. Крім цього, залишає можливість широкого оперативного втручання у сфери, безпосередньо пов'язані з досягненням результату [34]. Таким чином, підсумовує науковець, у державному управлінні оцінювання як одна зі складових адміністративного контролю є систематичним висвітленням останнього. Воно має ознаки опосередкованого державного втручання, що, за своєю природою, є інституційним і безпосередньо пов'язаним з процесами адміністрування, а тому залишається основним компонентом стратегічного планування як механізму здійснення адміністративної та управлінської діяльності. Використання оцінювання робить процес стратегічного планування упорядкованішим і дає змогу більшій кількості людей брати в ньому участь. Систематичне оцінювання дає змогу належно зінтегрувати різні частини процесу, і як наслідок підводить організацію до стратегічного менеджменту, а не лише до стратегічного планування [34].

Е. Ведунг зазначає, що оцінювання – це процес визначення достоїнств, вартості та цінності речей. Оцінювання – це процес відокремлення вартого від невартого, цінного від непотрібного. Автор підкреслює, що оцінювання є провідною аналітичною процедурою в усіх організованих інтелектуальних та практичних діях. Визнаючи, що процес визначення достоїнств, вартості й цінності речей проникає в усі сфери теорії і практики, зокрема у сферу державної служби і урядових справ. У розрізі останньої сфери оцінювання Е.

Ведунг розуміє як ретельне ретроспективне визначення достоїнств, вартості та цінності адміністрування, результатів та наслідків дій урядових установ, яке має значення для майбутніх практичних ситуацій [65, с.20]. Оцінювання, звертає увагу дослідник, як кваліфікований моніторинг є рутинною рисою, притаманною системам прийняття державних рішень. Як оцінювання впливу оцінювання часто замовляють у специфічних випадках. Постійне чи періодичне, моніторинг чи оцінювання впливу, оцінювання виконується для звітності, вдосконалення дій або розширення базових знань. Ці три речі – звітність, вдосконалення і базові знання – головна загальна мета оцінювання. Фактично звітність і вдосконалення виділяються як найочевидніші причини виконання оцінювання, тому що базові знання розглядаються в найкращому випадку як можливий щасливий сторонній ефект від двох попередніх [65, с.123].

О.А. Таньчук справедливо наголошує, що ефективна публічна управлінська діяльність є важливим чинником розвитку сучасної держави, запорукою суспільного прогресу. Управління як наукова система організації діяльності є однією із найважливіших умов ефективного та результативного функціонування органів публічної влади. Оцінка ефективності публічного управління необхідна як для державних органів влади, так і для суспільства. Вона дає змогу суспільству контролювати якість діяльності державних інститутів, а керівникам та державним службовцям потрібна для самоконтролю, вдосконалення управлінського процесу. Проблема оцінки ефективності – це проблема аналізу управлінської діяльності та прийнятих рішень [443]. Оцінювання ефективності публічного управління, з позиції дослідниці, є систематичним актом аналізу процесу досягнення поставлених цілей і виконання функціональних завдань та визначення результатів діяльності державних інститутів, установ та органів місцевого самоврядування з метою підвищення їх ефективності. Існує досить багато методологічних підходів до оцінки публічного управління [443].

Д.В. Сухінін, розглядаючи питання оцінювання у сфері публічного управління, зокрема оцінювання якості надання органами державної влади та місцевого самоврядування відповідних послуг, визначає оцінювання якості послуг як дослідження, яке визначає стан виконання та наслідки надання послуги за якісними та кількісними показниками, відповідність встановлених цілей результатам, а також результативність, продуктивність та ефективність надання послуг та діяльності влади [440]. Д.В. Сухінін та К.Г. Вайс переконані, що основними цілями оцінювання є: поточні корегуючі заходи; продовження, розширення, інституціоналізація програми чи її скорочення, дострокове завершення або припинення; перевірка нових ідей; вибір найкращого варіанта з-поміж кількох можливих альтернатив; ухвалення рішення про продовження фінансування; зворотний зв'язок для працюючих у програмі; більш чітке визначення цілей програми, проекту; підзвітність; з'ясування наслідків соціального втручання [59, с.62–67].

Б. Винницький, М. Лендзел, Ю. Ратейчак, І. Санжаровський вважають, що основними завданнями оцінювання у сфері надання послуг населенню є: забезпечення стабільності надання органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого самоврядування послуг відповідно до вимог законодавства та пріоритетів державної політики; постійне вдосконалення якості послуг та підвищення задоволення ними з боку споживачів; обмеження витрат і досягнення ефективності в наданні послуг; оптимізація інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень щодо державної політики та програм ефективного управління ризиками; вирішення питань ефективного використання ресурсів, у тому числі бюджетних [341, с. 15; 440].

Тож, враховуючи позиції вище зазначених дослідників, можемо дійти висновку, що оцінювання є дуже важливим інструментом соціального, зокрема державного управління. У контексті досліджуваної проблематики сутнісний зміст оцінювання становить аналітична робота суб'єкта

оцінювання, що здійснюється задля з'ясування відповідності реально отриманих результатів взаємодії, поставленим цілям та завданням; визначення корисності та дієвості взаємодії як засобу забезпечення якісного та ефективного виконання правоохоронною системою в цілому та окремими її структурними елементами (зокрема правоохоронними органами, судово-експертними установами) покладених на них завдань та функцій, а також як засобу забезпечення цілісності та єдності даної правоохоронної системи, злагодженості її функціонування.

Попри велику кількість наукових точок зору з приводу сутності, ролі та значення оцінювання у системі державного управління як в цілому, так і в її окремих проявах, аспектах, не можна сказати, що наукові думки суттєво різняться з цього приводу. Однак, існують інші проблеми, пов'язані з оцінюванням. Так, О.В. Федорчак у своїх працях зазначає, що оцінка ефективності державного управління представляє собою самостійну та складну проблему теорії державного управління. Складність цієї проблеми полягає у тому, що на практиці важко оцінити діяльність органів державної влади; чітко окреслити, які саме чинники мають безпосередній вплив на цю категорію; у державному секторі відсутній єдиний показник результату, яким є для комерційних структур прибуток; досить складно безпосередньо виміряти й охарактеризувати результат діяльності; неможливо прослідкувати однозначну залежність між конкретними затратами, результатами та наслідками цієї діяльності; існує суттєвий часовий лаг між затратами та результатами роботи установ державного управління. Окрім того, проблемними моментами є недостатньо розвинений запит на оцінювання органів державної влади; підміна терміну «оцінювання» термінами «контроль», «моніторинг», «аудит»; страх у державних службовців критики, покарання, звільнення, якщо діяльність буде оцінюватися; недостатні навички у сфері оцінювання. Спроби запровадити ті чи інші критерії, показники, моделі оцінювання системи державного управління спричиняють низку

проблем, що стосуються складностей застосування, вимірювання, необґрунтованого спрощення моделей. Окрім того, методи та моделі оцінювання відрізняються між собою отриманими результатами, що часто призводить до виникнення управлінських помилок. Внаслідок цього на сьогодні серед науковців відсутня єдина думка щодо методології оцінювання системи державного управління. Часто навіть висловлюється гіпотеза про неможливість її оцінки [468].

О.А. Таньчук констатує, що існує досить багато методологічних підходів до оцінки публічного управління. Втім, незважаючи на це, наявною є несформованість методологічної бази та відсутність комплексної методики ґрунтовної оцінки ефективності публічного управління. Немає чітко визначених критеріїв оцінки, що призводить зазвичай до описовості та фрагментарності оцінки публічного управління. Новий публічний менеджмент ґрунтується на концепції управління за результатами, але й ця концепція вимагає суттєвого доопрацювання. Зокрема, йдеться про необхідність поєднання оцінки як результату, так і процесу діяльності органів публічної влади [443].

За висловом Д.В. Сухініна, незважаючи на значну кількість наукових розробок, в Україні підходи до оцінювання, критерії оцінювання, що застосовуються, потребують більш чіткого визначення та застосування [440].

М.В. Ярошук стверджує, що підвищення ефективності діяльності органів державної влади є одним з головних завдань держави. У цьому контексті важливого значення набуває питання оцінки ефективності діяльності владних інститутів. На сьогодні в Україні не існує єдиного загальноприйнятого підходу до оцінювання ефективності діяльності органів державної влади, не визначені критерії оцінки, що зумовлює необхідність їх розгляду та врахування з метою подальшої розробки науково обґрунтованої методики оцінювання ефективності діяльності органу державної влади [515].

На думку Л. Лисакової, наразі необхідність і значення оцінювання державно-управлінської діяльності є доведеними. Однак, актуальним і не до кінця вирішеним залишається питання класифікації видів оцінювання державно-управлінської діяльності [204].

Е. Ведунг стверджує, що оцінювання – це не будь-яке ретельне визначення цінності; це визначення цінності, яке призначене для використання в подальших практичних діях [65, с.30]. А для цього, відмічає дослідник, має відбутися ідентифікація відповідних критеріїв, які застосовуватимуться при оцінюванні. На основі вибраних критеріїв відбір стандартів виконання, які вказують на успіх або невдачу [65, с.279].

Як видно із приведеного, чи не головною проблемою оцінювання є визначення критеріїв його здійснення. Критерії оцінювання ефективності взаємодії, вважає В.О. Бурбика, являють собою підстави, за якими, або ж засоби, за допомогою яких здійснюється оцінювання даної взаємодії. В якості критеріїв обираються певні ознаки, характерні властивості даної взаємодії, що дозволяють з'ясувати міру відповідності наявних результатів даної взаємодії її цілям і завданням [54, с.181].

Аналізуючи критерії оцінювання взаємодії правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування, адміністративіст наводить наступні критерії:

- а) громадську думку про результати такої взаємодії;
- б) думку про результати взаємодії органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів керівників таких органів, а також посадових осіб, які є безпосередніми виконавцями (реалізаторами) даної взаємодії;
- в) функціональну та економічну ефективність взаємодії органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів [54, с.187; 428].

Критерії, зазначає В.Я. Малиновский – це стандарти оцінок для суджень про «сприятливість» проєктованих наслідків кожної з альтернатив. Критерії застосовуються для оцінки наслідків, а не альтернатив. На думку

науковця, можна вирізнити такі основні критерії: законність, політична прийнятність, економічна доцільність, придатність до втілення в життя, можливість удосконалення [219, с.254; 319].

Ю.П. Сурмін та В.П. Тронь під критерієм вбачають ознаку, на основі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чогось; мірило, вимірювання показників якості, діяльності, функціонування, структури, ефективності, ієрархії тощо; цінності або стандарти, якими керуються, коли ухвалюють рішення або аргументують думки, вчинки у сфері державного управління. Критерії, стверджують науковці, повинні відповідати ряду вимог, а саме таким: критичність, тобто критерій повинен бути чутливим до зміни альтернатив, які він оцінює; повнота, тобто здатним визначати ступінь досягнення загальної мети, охоплювати всі важливі аспекти проблеми, мати інтегральний характер; вимірність, тобто бути або кількістю (мати розмірність), або якістю (порівняння в чомусь), бажано, щоб ці чинники визначалися без суттєвих затрат часу, фінансів і зусиль; дієвість, коли головним у виборі є дія, то і критерій повинен слугувати цій меті, але треба не забувати про багато питань нетехнічного характеру, які можуть зробити вибір критерія недійовим з міркувань політичних, соціальних, моральних тощо; і нарешті розмірність критерія [121, с.357].

За О.Ю. Оболенським «критерій у загальноновизнаному розумінні являє собою певну кількісну або якісну ознаку, на підставі якої оцінюється факт, матеріальний чи духовний об'єкт, здійснюється оцінювання будь-яких явищ, проявів функціонування матеріальних та нематеріальних суб'єктів, класифікація предметів матеріального та духовного світу, це фактично «мірило», за яким виробляються ставлення і думка щодо доцільності та ефективності функціонування певного суб'єкта. Для систем управління критерій має визначати ефективність управління, тобто оцінювати прояви управління, завдяки аналізу яких можна визначити рівень і якість управління та надання послуг, його відповідність потребам суспільства. Саме врахування

якості вирізняє критерії управління серед інших показників, що вимірюють тільки кількісні показники відповідних ознак, проявів тощо. Взагалі, наголошує автор, критерії пов'язані з поняттям ефективності, трансформують його в себе через певні уточнення та визначення, віддзеркалюють співвідношення між отриманими соціальними результатами та витратами на їх досягнення» [271, с.402–403; 319].

О.Ю. Оболенський, розмірковуючи про конкретні критерії оцінювання ефективності державної служби, виокремлює три їх групи а) критерії функціональної оцінки (цілеспрямованість організації і функціонування певної підсистеми державного апарату та її структур, що полягає у відповідності їх управлінських впливів цілям, які об'єктивно формуються суспільством; витрати часу на вироблення управлінських рішень та їх реалізацію; 3) стиль функціонування підсистеми державного апарату, тобто форми і методи вирішення управлінських проблем, а також оптимальний набір структурних елементів цієї підсистеми; складність структури підсистеми державного апарату); б) критерії витратної оцінки (матеріальні, фінансові, кадрові, інтелектуальні, інформаційні та інші витрати на функціонування державного апарату); в) критерії спеціальної ефективності (компетенція органів, професіоналізм державних службовців, розподіл прав і повноважень між структурними підрозділами та їх працівниками, інші питання організації та функціонування державної служби). Підсумовуючи, О.Ю. Оболенський наголошує, що запропоновані три групи критеріїв (функціональної оцінки, витратної оцінки та спеціальної ефективності) охоплюють усі аспекти функціонування державного апарату, його складових, а також державної служби. У сукупності вони розкривають цілісність такої оцінки, а окремо оцінки тих чи інших проявів функціонування державного апарату. Системне застосування зазначених критеріїв дозволить оцінити рівень організації державного апарату, органів державної влади та їх

структурних підрозділів, державної служби і окремих державних службовців [271].

В.Д. Бакуменко тлумачить критерії в управлінні як мірила оцінки, найбільш істотні, часто комплексні показники, що дають змогу визначити, класифікувати, оцінити ті чи інші значущі аспекти управлінської діяльності. Критерії управління характеризують ту чи іншу якість управління, можуть бути вибрані з позицій окремо взятого індивіда, групових інтересів, інтересів усього суспільства. Науковець класифікує критерії управління як локальні та інтегральні. Локальним називається критерій, що використовується при оцінці діяльності окремих ланок системи. Інтегральними називаються критерії, що являють собою комбінацію локальних критеріїв. Вони базуються на розумінні безумовності зв'язків між багатьма аспектами (елементами, відносинами) й об'єднують часом досить велику кількість локальних критеріїв [121, с.357].

Л.Л. Приходченко, досліджуючи критерії ефективності державного управління, тлумачить їх як підстава для оцінки якісної, сутнісної характеристики управлінської діяльності окремого посадовця чи органу влади в цілому. Критерії ефективності застосовуються до засобів і форм досягнення поставленої мети. А.В. Стебляк вважає важливим інструментом контролю за ефективністю протидії злочинності виступають критерії оцінювання ефективності взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами, що і обумовлює актуальність розгляду даного питання. До таких критеріїв оцінювання вона пропонує віднести: 1) зменшення частки латентної злочинності; 2) стан інформаційного забезпечення; 3) швидкість реагування фінансових установ на запит правоохоронних органів надати певну інформацію; 4) стан співробітництва з іншими суб'єктами системи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом; 5) кількість складених обвинувальних актів; 6) економічний ефект; 7) громадська думка. Оцінювання ефективності

взаємодії вказаних суб'єктів на підставі визначених нами критеріїв буде мати значення лише в тому випадку, коли воно буде об'єктивним, що означає незалежність показників від суб'єктивних факторів, матиме суспільну важливість, а також відповідатиме меті діяльності взаємодіючих суб'єктів [428].

Отже, усе вище викладене щодо ролі та значення критеріїв оцінювання у повній мірі стосується й оцінювання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Саме критерії виступають тим мірилом, на підставі якого визначається продуктивність та корисність зазначеної взаємодії. Проблема критеріїв оцінювання досліджуваної взаємодії полягає у тому, що на сьогодні відсутній чітко визначений офіційний перелік критеріїв, за якими має здійснюватися означене оцінювання. Натомість існують підходи до оцінювання діяльності окремих правоохоронних органів, а також до оцінювання стану реалізації деяких стратегій програм. Так, для прикладу, в наказі МВС «Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України» від 09.11.2018 р. № 900 визначено, що «проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України здійснюється за такими індикаторами: стан злочинності; результативність діяльності органів та недоліки поліцейської діяльності; довіра до поліції та стосунки з населенням» [345].

Слід відзначити «Стратегію розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року», критеріями оцінювання результатів якої є: нормативно-правове врегулювання судово-експертної діяльності й створення умов для належного та ефективного судово-експертного забезпечення правосуддя; удосконалення існуючих і розробка нових методик, методів експертного дослідження; покращення матеріально-технічної бази та ресурсного забезпечення; відповідність наукових здобутків вчених-працівників Експертної служби МВС новітнім напрямам наукового

пошуку в галузі судової експертизи; удосконалення процедур надання нових видів платних послуг; розширення форм співпраці працівників з судово-експертними установами країни, фахівцями вітчизняного та європейського науково-освітнього простору; підвищення рівня професійної компетентності працівників Експертної служби МВС; якісно новий рівень управління Експертною службою МВС; ефективна міжнародна співпраця; підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців на засадах інтеграції освіти, науки та інновацій [352; 319].

Рівень довіри населення поліції, стан їх партнерських відносин визначається за такими критеріями як:

- «динаміка довіри населення до територіальних управлінь Національної поліції;
- оцінка громадянами почуття власної безпеки в районі проживання;
- оцінка рівня корупції у підрозділах поліції;
- рівень задоволеності потерпілих і свідків злочинів роботою поліції при їх виклику і первинному контакті на місці події;
- оцінка оперативності реагування поліції на повідомлення про злочини, ефективності роботи з протидії злочинності;
- оцінка роботи поліції приватними підприємцями; оцінка роботи поліції малим і середнім бізнесом;
- оцінка роботи поліції великим бізнесом та іноземними компаніями.

При цьому ключовими показниками роботи поліції з бізнес-середовищем є:

- динаміка довіри до територіальних управлінь Національної поліції;
- оцінка ефективності роботи поліції;
- наявність фактів втручання в роботу комерційних структур;

– оцінка сприйняття рівня корупції в підрозділах поліції» [175].

Спираючись на вище викладене, враховуючи ту суспільну місію, що виконують судово-експертні установи та правоохоронні органи, а також виходячи із цілей та завдань взаємодії між цими суб'єктами, вважаємо, що критеріями оцінювання досліджуваної взаємодії мають бути такі [319]:

1) стан нормативно-правового забезпечення взаємодії. Важливість даного критерію обмовлена тим, що на сьогодні практично відсутнє спеціальне нормативно-правове підґрунтя з питань взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, як наслідок немає чітко сформованих вимог щодо принципів, завдань, порядку, форм та методів взаємодії, її координації. Даний критерій має стати мірилом повноти та актуальності законодавчих засад взаємодії [319];

2) стан досягнення цілей взаємодії. Тобто оцінці мають бути піддані результати взаємодії, досягнуті за певний період, з точки зору їх відповідності очікуваним (або запланованим) результатам. Застосування даного критерію дозволяє з'ясувати чи вірно визначені та розвиваються вектори взаємодії, чи має вона необхідну динаміку і продуктивність. Важливість означеного критерію полягає у тому, що саме він дає зрозуміти чи потрібна дана взаємодія взагалі, чи приносить вона ту користь, яку від неї очікують [319];

3) економічна ефективність – критерій, на підставі якого визначається співвідношення отриманих результатів та витрачених на це ресурсів. Оцінювання за даним критерієм дозволяє з'ясувати чи доцільною є взаємодія за тими або іншими напрямками, чи раціональним є під час її здійснення використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів. Особливе значення даного критерію обумовлене тим, що діяльність суб'єктів досліджуваної взаємодії забезпечується за рахунок державного бюджету [319];

4) відповідність організаційно-інституційної структури механізму взаємодії її завданням. Оцінювання за даним критерієм покликане визначити, чи здатні підрозділи взаємодіючих сторін, на які покладені відповідні обов'язки щодо здійснення досліджуваної взаємодії, належним чином її реалізовувати, зокрема забезпечувати її змістовність, інтенсивність та динаміку [319];

5) вплив взаємодії на оновлення та удосконалення форм і методів судово-експертної та правоохоронної діяльності;

6) вплив взаємодії на якість та ефективність правоохоронної діяльності;

7) вплив взаємодії на стан матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення правоохоронної діяльності [319];

8) рівень задоволеності якістю та результативністю взаємодії працівниками судово-експертних установ і правоохоронних органів [319].

Підсумовуючи вище викладене, ще раз наголосимо на тому, що оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є важливим та необхідним елементом управління нею. Для того, щоб дане оцінювання мало практичну цінність, в його основу мають бути покладені відповідні критерії, тобто такі, що дозволяють реально визначити стан якості, дієвості та результативності досліджуваної взаємодії. Означений вище перелік критеріїв оцінки взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів не має виключного характеру, втім, на нашу думку, він є найбільш оптимальним, оскільки дозволяє з'ясувати найважливіші показники ефективності даної взаємодії і не враховує її несуттєві аспекти [319].

4.4. Перспективи вдосконалення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами

Надзвичайно важливим та неодмінним аспектом сучасного державного управління є координація, яка відіграє особливу роль у процесі управління взаємодією, зокрема взаємодією судово-експертних установ з правоохоронними органами. Н.І. Астахова та Р.В. Москвітін зазначають, що «для забезпечення синхронізації діяльності та взаємодії різних частин організації використовується координація. Координація являє собою процес розподілу діяльності в часі, забезпечення взаємодії різних частин організації в інтересах виконання поставлених перед нею завдань. Координація забезпечує цілісність, стійкість організацій. Координація – це забезпечення узгодженості дій усіх ланок управління, збереження, підтримку і вдосконалення режиму роботи підприємств (організацій) та забезпечення його безперервності і безперервності. Координація як функція менеджменту являє собою вид діяльності за погодженням та впорядкування зусиль, об'єднаних спільною метою і спільною діяльністю людей у виробничо-господарських організаціях, – учасників виконання того чи іншого завдання. Координація забезпечує взаємодію різних частин організації в інтересах виконання поставлених перед нею завдань. Координація конкретно визначає хто, що і коли робить, з ким і як взаємодіє, в якому порядку передає власні результати праці іншим учасникам діяльності і користується їхніми результатами» [239].

Термін «координація» буквально означає погодження, узгодження [412, с.297]. У словниках сучасної української мови зміст слова «координація» визначається наступним чином: узгодження, приведення у відповідність, встановлення взаємозв'язку між діями, поняттями, рухами тощо; злагодженість дій, рухів частин тіла [412, с.297; 67, с.572; 140, с.194].

Поняття координації сьогодні досить часто використовуються у сфері права та галузі управління, що обумовлює значний науковий інтерес до сутнісного змісту даного явища, його характерних властивостей, місця та ролі у механізмі публічного управління. Ю.П. Сурмін вважає, що координація являє собою метод управління, суттю якого є встановлення між суб'єктами та об'єктами державного управління горизонтальних зв'язків, тобто поєднання двох і більше однорівневих з точки зору визначеного критерію дій, що забезпечують досягнення запланованого результату [121, с.346; 325].

Н.І. Астахова та Р.В. Москвітіна підкреслюють, що координація є важливою умовою належного спільного виконання роботи. Без відповідної формальної координації різні рівні управління, функціональні підрозділи і окремі посадовці легко можуть зосередитися на забезпеченні своїх власних інтересів, а не на інтересах організації в цілому [239].

Головне завдання функції координації зазначені дослідники вбачають у: «досягненні узгодженості в роботі всіх ланок організації шляхом встановлення раціональних зв'язків (комунікацій) між ними, характер яких може бути самим різним, тому що залежить від координованих процесів. Основні пріоритети координації: узгодження, збалансованість, рівновага, страхування, резервування, керованість. Координація здійснюється на основі інформації за допомогою організаційних структур, а також за допомогою створення робочих груп, інформаційних систем, призначення координатора» [239].

М.П. Бублій зауважує, що «координація – це не просто узгодження, а узгодження, яке вироблене та встановлене спільно декількома самостійно існуючими системами. Таке узгодження може здійснюватися самими системами у процесі їх функціонування, а може бути результатом діяльності особливої надсистеми або спеціального органу. Але в будь-якому випадку суть координаційної роботи полягає в тому, щоб знайти найбільш

оптимальне співвідношення між діями, а не вказувати послідовність цих дій» [53].

В.Я. Малиновський стверджує, що через координаційні функції органи управління встановлюють порядок узгодження діяльності системостворюваних структурних елементів (службовці, підрозділи, організації тощо) при виконанні певного рішення і визначають нормативно-правовий режим цієї діяльності. Завданням координації є узгодження індивідуальних і колективних цілей, підпорядкування індивідуальної праці інтересам спільної діяльності, спрямування зусиль всіх членів тієї чи іншої соціальної спільноти на досягнення загальних цілей і завдань [219, с.252].

А.В. Шегда доводить, що з функціями планування та організації тісно пов'язані функції координації та регулювання, котрі здійснюються органами управління в процесі виконання планів. Здійснення організаційної функції не виключає на практиці виникнення деякої невідповідності між усіма елементами створеної системи або механізму досягнення мети, що об'єктивно вимагає уточнення характеру дій виконавців, спрямованих на досягнення узгодженості, оптимальної гармонійності й ефективності. Таке настроювання системи дістало назву функції координації спільної діяльності. Узгодженість дій персоналу через встановлення між ними гармонійних зв'язків досягається на основі раціональності, чіткої взаємодії виконавців, оперативності й надійності. Функція координації (узгодження) різних процесів праці та їхніх результатів у різних сферах діяльності людей зумовлена рухом усього виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів. Координація забезпечує узгодженість у часі й просторі дій органів управління та посадових осіб, а також між системою в цілому і зовнішнім середовищем [495].

Функція координації, наголошує автор, відіграє в управлінні виробництвом роль, яку образно можна порівняти з роллю диригента в оркестрі. Саме завдяки їй забезпечується динамізм системи виробництва,

створюється гармонія взаємозв'язків виробничих підрозділів, здійснюється маневр матеріальними та трудовими ресурсами всередині підприємства у зв'язку із зміною техніко-економічних завдань. Координація означає синхронізацію зусиль усього колективу, інтеграцію їх у єдине ціле, тобто це процес розподілу діяльності в часі, приведення окремих елементів у таке поєднання, яке дало б змогу найбільш ефективно та оперативно досягати поставленої мети. Координація – це головна функція процесу управління, яка забезпечує, по-перше, його єдність та безперервність і, по-друге, взаємозв'язок усіх функцій [495].

З позиції В.Д. Рудашевського, координація – це «забезпечення однонаправленості дій чи попередження виникнення відхилень (у функціонуванні) автономних частин певної системи для досягнення загальної мети шляхом корекції дій, що мають відхилення, та підтримки тих, які співпадають. Там, де одночасно діють декілька самостійних суб'єктів, цілі та завдання яких перетинаються, чи залежать одне від одного, виникає потреба в координації їх діяльності» [391, с.57].

Є.В. Кубко розуміє координацію «як узгодження, поєднання, приведення до певного порядку чи відповідно до поставлених завдань складових частин чогось (понять, дій, речей тощо). Координація, зазначає він, є функцією соціального управління, яка полягає в узгодженні, впорядкуванні різних частин системи управління. Координація у державному управлінні – одна з основних управлінських функцій, зміст якої полягає у забезпеченні впорядкування взаємозв'язків і взаємодій між учасниками процесу державного управління з метою узгодження дій та об'єднання зусиль на вирішення загальних завдань. Здійснюється на всіх рівнях управління державою керівниками відповідних державних органів або спеціальними координаційними підрозділами цих органів» [507].

За Б.З. Мільнером кожна організація є об'єктом управління, в якому люди і виконувані ними завдання знаходяться в постійній взаємозалежності і

взаємозв'язку. Для забезпечення синхронізації діяльності та взаємодії різних частин організації, зазначає автор, використовується координація. Координація, на його думку, забезпечує цілісність, стійкість організацій. Чим вище ступінь поділу праці та тісніше взаємозалежність підрозділів, тим більше необхідність в координації. Якщо роботу виконують двоє людей в одному підрозділі, то координація практично не потрібна. У малих організаціях, де всі працівники знають один одного, забезпечити координацію їх роботи не представляє складності. У великих організаціях з високим ступенем спеціалізації та розподілу обов'язків досягнення необхідного рівня координації вимагає від вищого керівництва певних зусиль. Очевидно, що якщо діяльність підприємства розподілена між десятками підрозділів з тисячами співробітників, то потреба в координації незмірно зростає [242, с.79–80].

Досить багато уваги питанням координації приділяється у розрізі правоохоронної діяльності. Так, наприклад, Я.О. Ліховіцький, вивчаючи сутність та значення координації дій правоохоронних органів, розуміє її (тобто координацію) у широкому сенсі як об'єктивну потребу в узгодженості й взаємозалежності, яка є неодмінною умовою успішної життєдіяльності будь-якого суспільства й діяльності його владних і управлінських структур. Яким би чином не будувалося управління, стверджує адміністративіст, ніколи не вдавалося створити таку систему, за якої певне відомство або навіть галузь господарства змогли б бути самодостатніми і незалежними від інших відомств і галузей. За будь-яких умов перебороти роз'єднаність можна тільки шляхом організації діючої системи координації, об'єднання зусиль різних відомств, органів управління в певних сферах діяльності, напрямках, що мають загальнодержавне значення. Координація означає як погодженість дій у досягненні певної спільної мети, так і дотримання певних процедурних правил поведінки в загальній сфері діяльності, чітке і послідовне виконання

своїх функцій кожним з учасників відносин у цій сфері, де одна структура доповнює або підкріплює іншу [208].

Серед науковців немає єдності у питанні визначення поняття координації, при цьому слід відзначити, що окрема увага дослідниками приділяється проблемі співвідношення координації та взаємодії. Так, наприклад, Д.Г. Заброта переконаний, що координація та взаємодія мають однакову мету – узгодження дій [128, с. 238]. Однак, відмічає науковець, знак рівності між взаємодією та координацією ставити не можна. Але ці два поняття є близькими. Взаємодія є продовженням координації, розширює її рамки. Однак, якщо без координації система не може існувати (оскільки це її об'єктивна властивість), то без взаємодії вона може бути (оскільки вона є суб'єктивною властивістю) [127, с.57].

Д.Е. Аблязов також звертає увагу на те, що «виходячи з семантичного значення слів «взаємодія» і «координація», слід констатувати їх певну схожість. І взаємодія, і координація в державному управлінні здійснюються для досягнення певної мети. Разом із тим, зауважує правник, практика застосування цих категорій дає можливість виділити їх відмінності. Так, для координації характерне виділення спеціального суб'єкта, який здійснює координаційні повноваження стосовно інших органів. Взаємодіють, як правило, органи одного рівня на підставі рівності прав і обов'язків. Крім цього, існує різниця й у кількісному складі: взаємодіяти можуть дві та більше інституції, а для координації необхідні як мінімум три учасники» [1].

А.М. Юрченко, Л.А. Гарбовський, І.І. Башта, досліджуючи взаємодію слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження, звертають увагу на те, що деякі автори, особливо західноєвропейські, користуються терміном «координація», взагалі не вживаючи терміну «взаємодія». Частина з них вважає, що координація – це діяльність щодо організації взаємодії, що поняттям «координація» охоплюється поняття «взаємодія». Деякі автори зазначають, що при координації погодженість

досягається за рахунок власних повноважень суб'єкта управління, в той час як при взаємодії вона досягається за допомогою домовленостей рівних за своїм становищем партнерів [508, с.13–14].

О.І. Беспалова переконана, що основна відмінність взаємодії від координації полягає у тому, що остання передбачає наявність керуючого (владного) цілеспрямованого впливу координуючого органу системи, що спрямовує діяльність окремих суб'єктів на виконання загальних завдань, поставлених перед ними. У разі ж взаємодії не спостерігається наявність владних та підпорядкованих повноважень, усі суб'єкти спільної діяльності рівні між собою [31].

Ф.М. Кобзарев та Я.О. Ліховіцький доводять, що фактично будь-яка узгоджена діяльність здійснюється на основі взаємодії її учасників. Однак, взаємодія не носить суворо впорядкований і регламентований характер відповідно до встановлених умов та принципів. Під час взаємодії, на відміну від координації, в учасників, як правило, відсутні обов'язки щодо вироблення і застосування єдиних заходів, щодо розподілу сил та засобів, щодо встановлення відповідальності за виконання рекомендованих заходів, а головне – не виділяється спеціальний учасник, що має повноваження щодо організації взаємодії [159, с.6–7; 208].

Разом із тим, підкреслює Я.О. Ліховіцький, слід мати на увазі, що координація і взаємодія в одній сфері можуть здійснюватися з однією метою. При цьому завдання координації, як правило, більш конкретні за своїм змістом, розраховані на відносно тривалий період часу, носять спланований характер [208; 325].

З позиції, яку висловлює М.П. Бублій, взаємодія та координація не є тотожними поняттями і виражають дещо відмінні підходи до здійснення управлінської діяльності. Так, досить часто буває, що наслідком координації є взаємодія тих чи інших складових системи, тобто взаємодія виступає наслідком такої управлінської діяльності, як координація. Проте, в деяких

випадках вони можуть досить глибоко переплітатись і слугувати разом як один управлінський елемент. Координація та взаємодія між контролюючими органами дає можливість усебічної, ґрунтовної перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта, виявлення правопорушень і встановлення причин їх здійснення, визначення шляхів протидії негативним чинникам, забезпечення неухильного дотримання норм чинного законодавства та притягнення винних до відповідальності [53].

Отже, підсумовуючи вище викладене, можемо з упевненістю стверджувати, що координація є надзвичайно важливим засобом (інструментом) соціального управління, завдяки якому забезпечується узгоджене функціонування структурних ланок системи щодо якої здійснюється управління. Особлива роль координації відводиться в управлінні соціальною взаємодією, оскільки вона узгоджує, синхронізує та орієнтує діяльність суб'єктів взаємодії [325]. Ми не згодні із твердженням про те, що координація передує взаємодії, і що саме координація, а не взаємодія є першочерговою умовою існування системи, як це доводить, наприклад, Д.Г. Заброта. Натомість упевнені, що координація та взаємодія є самостійними явищами, кожне з яких виконує своє призначення у системі. При цьому координація завжди передбачає наявність певної взаємодії, у той час як взаємодія може існувати і без координації, принаймні яскраво вираженої. Однак, у той же час для налагодження (організації) та підтримки належної взаємодії координація є необхідним інструментом. Тобто координація, як засіб управління, перш за все застосовується для узгодження спільних чи взаємовигідних дій, заходів, забезпечення більш змістовної та ефективної взаємодії.

З огляду на зазначене, удосконалення організаційно-правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами має обов'язково передбачати покращення координації даної взаємодії. Розмірковуючи про перспективи та шляхи удосконалення досліджуваної

взаємодії слід в першу чергу слід відзначити, що на сьогодні немає єдиного нормативно-правового акту, який би визначав основні засади координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. В якості прикладу таких актів можна відзначити «Положення про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» від 16.04.2012 р. № 43/375/166/353/284/241/290/256 [358] та «Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності» від 08.02.2021 р. № 28 [340].

У даних нормативно-правових актах досить детально визначені завдання координації, її суб'єкти, принципи, напрямки та форми реалізації координаційних заходів.

Так, скажімо, у вище згаданому Положенні від 16.04.2012 р. закріплено, що «завданнями координації є: визначення основних напрямів запобігання і протидії злочинності та корупції на основі аналізу їх структури, динаміки та прогнозування тенденцій розвитку цих негативних явищ; розробка, узгодження і виконання спільних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, розкриття, припинення та попередження злочинних і корупційних проявів, усунення причин та умов, що їм сприяли; підготовка пропозицій з удосконалення законодавства, спрямованих на підвищення ефективності правоохоронної діяльності, протидії злочинності та корупції» [358].

При цьому дана координація здійснюється на таких принципах як: «законність; рівність суб'єктів координаційної діяльності у визначенні проблемних питань щодо запобігання і протидії злочинності та корупції, розробці пропозицій щодо заходів, спрямованих на їх подолання; самостійність кожного правоохоронного органу при реалізації узгоджених рішень; відповідальність керівників правоохоронних органів, в межах їх компетенції, за якісне і своєчасне виконання узгоджених заходів; гласність щодо проведення координаційних заходів, висвітлення результатів

проведеної роботи у засобах масової інформації в межах, які не суперечать вимогам законодавства про захист прав, свобод людини і громадянина, державної та іншої таємниці» [358].

Що стосується основних форм означеної координації, то вона згідно Положення реалізується у вигляді: «проведення координаційної наради керівників правоохоронних органів; проведення спільних засідань колегій правоохоронних органів; проведення міжвідомчих нарад за участю керівників правоохоронних органів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; видання спільних наказів, вказівок, інформаційних листів та інших документів організаційного та методичного характеру; обмін інформацією з питань стану злочинності та корупції; розробка і здійснення узгоджених заходів з метою виявлення, припинення та профілактики злочинів і корупційних діянь, а також усунення причин та умов, що сприяли їх вчиненню; спільні виїзди до регіонів для проведення узгоджених заходів, перевірок і надання допомоги правоохоронним органам на місцях; вивчення позитивного досвіду з питань запобігання і протидії злочинності та корупції, впровадження його в практичну діяльність правоохоронних органів; утворення спільних слідчо-оперативних груп для розкриття і розслідування окремих тяжких та особливо тяжких злочинів; взаємне використання можливостей правоохоронних органів для підготовки і навчання кадрів, підвищення їх кваліфікації; проведення спільних семінарів, конференцій та інших навчально-практичних заходів; розробка пропозицій з питань удосконалення правового регулювання запобігання і протидії злочинності та корупції; спільне ініціювання та проведення наукових досліджень у сфері боротьби із злочинністю та корупцією» [358; 325].

Нічого подібного у питанні координації взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів немає. Звісно деякі координаційні питання у межах даної взаємодії вирішуються у межах відповідного процесуального законодавства, зокрема кримінального процесуального.

Однак, як ми вже неодноразово відмічали протягом даного дослідження, що зазначена взаємодія не вичерпується взаємовідносинами між експертами та посадовими особами, що відбуваються у межах того чи іншого провадження. І значна частина даної взаємодії має суто управлінський характер, а отже потребує адміністративно-правової регламентації. Тож з метою забезпечення єдиного підходу до організації та реалізації координаційної роботи у сфері взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів, доцільно розробити спільний порядок означеної координації, який би містив [325]:

- завдання, до яких слід віднести: визначення найбільш актуальних та перспективних завдань і напрямків взаємодії; удосконалення та розвиток форм і методів взаємодії; узгодження та гармонізацію зусиль щодо розробки та реалізації спільних програм та заходів за відповідними напрямками взаємодії; визначення прогалин та інших недоліків у законодавчому врегулюванні взаємодії, розробка пропозицій щодо їх усунення; виявлення та усунення інших перешкод і проблем, що перешкоджають належній ефективності взаємодії; забезпечення системності, систематичності та високого рівня продуктивності взаємодії;

- принцип, як-то: верховенство права, законність, гласність та відкритість, самостійності суб'єктів координаційної діяльності, відповідальність кожного із суб'єктів координаційних відносин за належну реалізацію узгоджених заходів, науковість, системність та систематичність тощо;

- форми координації, як-то: координаційні наради, обмін інформацією, проведення круглих столів, засідань, ініціація спільних наукових досліджень та їх проведення, підготовка інформаційно-аналітичних та методичних матеріалів, розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства та ін. [325].

Важливо, щоб положення, яким регламентуватиметься координація взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів містила відповідні гарантії реалізації координації. Тобто у даному документі має бути передбачено, по-перше, що рішення, прийняті під час координаційних заходів, є обов'язковими для виконання усіма учасниками взаємодії, яким вони адресовані. При цьому контроль і відповідальність за їх невиконання чи неналежне виконання мають нести відповідні керівники; по-друге, що координаційні форми та заходи мають бути доцільними, достатніми та ефективними [325].

Наступним суттєвим, на нашу думку, кроком у напрямку удосконалення та розвитку координації взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів є вирішення питання про те, який саме суб'єкт має виконувати ключову роль у координації зазначеної взаємодії. На сьогодні існує Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції, яка є постійно діючим, консультативно-дорадчим органом, що має на меті вироблення єдиних підходів до організації судово-експертної діяльності та вирішення найважливіших питань розвитку судової експертизи, які мають міжвідомчий характер [325].

Склад Ради формується з числа представників заінтересованих державних органів, керівників державних спеціалізованих установ, які провадять судово-експертну діяльність, а також судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і мають стаж практичної роботи судового експерта не менше п'яти років [349].

До повноважень Координаційної ради належить: «розроблення рекомендацій з питань: методичного забезпечення суб'єктів судово-експертної діяльності, а також органів, що провадять оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування і суду в організації судово-експертних досліджень; розвитку мережі суб'єктів судово-експертної діяльності, створення нових методів дослідження та впровадження нових

видів судової експертизи; внесення пропозицій щодо вдосконалення процесуального законодавства з проведення судової експертизи; узгодження проектів нормативно-правових актів, що регламентують порядок проведення суб'єктами судово-експертної діяльності судової експертизи і виконання ними наукових розробок; визначення актуальності та пріоритетності науково-дослідних робіт з питань судової експертизи і конкретних тем, що потребують спільного розроблення та узгодження; удосконалення організаційних засад проведення різних видів міжвідомчої комплексної та комісійної судової експертизи; провадження редакційно-видавничої діяльності та забезпечення обміну науково-технічною інформацією і статистичними даними за профілем діяльності; розроблення загальних вимог до атестації судових експертів та діяльності відомчих експертно-кваліфікаційних комісій; удосконалення форм навчально-методичної роботи з посадовими особами, що призначають судову експертизу; розгляду пропозицій заінтересованих центральних органів виконавчої влади або інших державних органів щодо формування державного Реєстру атестованих судових експертів; вироблення єдиного підходу до підготовки кадрів для суб'єктів судово-експертної діяльності та підвищення їх кваліфікації; проведення міжвідомчих науково-методичних конференцій, семінарів, нарад; налагодження і розвитку міжнародного співробітництва та обміну науково-технічними досягненнями в галузі криміналістики і судової експертизи; здійснення інших заходів, спрямованих на розвиток судової експертизи» [349].

Однак, вона, тобто дана Координаційна рада, має суто консультативно-дорадчий характер і не може забезпечити вище згадану обов'язковість виконання координаційних рішень, оскільки не наділена для цього відповідними контрольними та іншими повноваженнями. Крім того, діяльність Координаційної ради спрямована тільки на удосконалення судово-експертної діяльності і не стосується проблем взаємодії судово-експертних

установ та правоохоронних органів. Звідси вважаємо, що слід розширити повноваження зазначеної ради, які б дозволяли їй узгоджувати, синхронізувати та оптимізувати відносини і процеси, пов'язані із взаємодією судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також здійснювати контроль за виконанням координаційних рішень та порушувати (ініціювати) питання про відповідальність посадових осіб, що не забезпечили належну реалізацію цих рішень [325].

Також можливим кроком у напрямку удосконалення організаційно-інституційного аспекту координації взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є створення нового міжвідомчого колективного суб'єкта координації. Однак, такий підхід потребуватиме залучення додаткових значних ресурсів для забезпечення організації та належного функціонування такого органу. Тож доцільніше, все ж таки, йти шляхом розширення повноважень Координаційної ради з проблем судової експертизи [325].

Отже, підсумовуючи вище викладене, вважаємо за необхідне ще раз наголосити на тому, що координація виступає особливо важливим інструментом управління взаємодією судово-експертних установ та правоохоронних органів, який дає змогу не просто узгоджувати спільні дії, а досягати необхідного рівня збалансованості та керованості відносин і процесів в межах даної взаємодії, здійснювати контроль за її ефективністю та стимулювати суб'єктів до належних показників дієвості та результативності взаємодії. Існуючий на сьогодні стан координації досліджуваної взаємодії можна охарактеризувати як проблемний, як на нормативно-правовому, так і організаційному рівнях. Запропоновані у даному підрозділі зміни покликані усунути найбільш гострі, на нашу думку, проблеми у цій сфері та забезпечити належну якість і ефективність координаційної роботи [325].

Висновки до Розділу 4

Відзначено, що положення ряду нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру, хоча і у досить загальному вигляді, втім однозначно свідчать про те, що Україна, як в цілому, так і в особі її окремих державних органів, установ (в тому числі судово-експертних) є активним учасником міжнародного співробітництва у сфері судочинства, правоохоронної діяльності, юстиції та судово-експертної діяльності. Одними із пріоритетних напрямків такої співпраці є обмін досвідом, спільне вирішення проблемних питань у зазначених галузях та визначення перспектив їх подальшого розвитку.

Констатовано, що у більшості європейських країн судово-експертні установи перебувають у системі правоохоронних органів, переважно це МВС, хоча у деяких державах вони функціонують і у структурі системи Міністерства юстиції або навіть Міністерства оборони (наприклад, Франція). Втім, багатовідомчого підпорядкування судово-експертних установ європейські держави, як правило уникають. Хоча у певних пострадянських країнах Європи (наприклад, у Литві) існує схожа із українською система організаційного підпорядкування судово-експертних установ.

Виокремлено важливі для врахування і реалізації в українському правовому просторі аспекти зарубіжного досвіду з метою покращення стану взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів:

– зосередити усі судово-експертні установи у підпорядкуванні двох відомств, а саме Міністерства внутрішніх справ України або Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я. Такий підхід зменшить кількість центрів, які будуть опікуватися зазначеною взаємодією, забезпечуватимуть та координуватимуть її, що має підвищити її системність та змістовність, ефективність та дієвість. У більшості європейських держав взаємодія судово-експертних установ з іншими правоохоронними органами,

як національними, так і зарубіжними, а також із судами та міжнародними організаціями відбувається під егідою Міністерства внутрішніх справ. Однак, в Україні, на нашу думку, доцільніше перевести зазначені установи у організаційне підпорядкування саме Міністерству юстиції України;

– активно сприяти розвитку сфери недержавної судово-експертної діяльності. Даний крок має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державним та недержавним сектором судово-експертної діяльності, що у свою чергу, на наше переконання, виступить позитивним стимулом для судово-експертних установ і правоохоронних органів щодо посилення і покращення якості їх взаємодії між собою;

– визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, координуватиме дану взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю, надаватиме її сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В Україні дану функцію може виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень в частині координації процесу взаємодії і контролю за його ефективністю;

– активно використовувати досвід і можливості відповідних міжнародних організацій задля вдосконалення досліджуваної взаємодії.

До ключових законодавчих проблем, вирішення яких має позитивним чином позначитися на стані взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами є такі:

– по-перше, застарілість чинного Закону України «Про судову експертизу», який був прийнятий ще у 1994 році, і в якому практично повністю відсутні положення з питань взаємодії судово-експертних установ між собою та з іншими державними, зокрема правоохоронними, органами. Не приділяється уваги зазначеній взаємодії й у законопроектах № 6264 «Про

судово-експертну діяльність в Україні» та № 8223 – «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів»;

– по-друге, відсутність єдиного підходу до реформування сфери судово-екстреної діяльності. Справа у тому, що більшість документів концептуального чи стратегічного характеру присвячені розвитку даної сфери, мають відомчий характер, тобто стосуються проблем діяльності судово-експертних служб (підрозділів) у межах окремих державних органів (МВС, МОЗ, СБУ тощо). А тому проблемні питання взаємодії також розглядаються, як правило, тільки у межах структури конкретного державного органу чи відомства, як, наприклад, вище згадана Стратегія розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року. Організаційно-правові засади розвитку експертних служб у деяких відомствах взагалі не піддавалися перегляду вже багато років. Наприклад, наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» був виданий ще у 1995 році і у даному нормативно-правовому акті питання взаємодії чи співпраці зазначеної служби з правоохоронними органами ніяким чином не визначається;

– по-третє, доцільно розробити Типовий порядок взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Даний порядок необхідний для того, щоб визначити основні питання, які мають бути врегульовані у відомчих (міжвідомчих) порядках, інструкціях щодо організації взаємодії між зазначеними суб'єктами. Такий підхід забезпечить необхідний рівень єдності та уніфікації у врегулювання зазначеної взаємодії. До важливих питань, які, на нашу думку, мають бути визначені у Типовому порядку належать цілі та принципи взаємодії, основні завдання та напрямки, форми та методи її реалізації.

Констатовано, що у законі, який визначає організаційно-правові засади судово-експертної діяльності, необхідно врегулювати хоча б основні загальні

аспекти взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Зокрема, у законодавстві слід закріпити, що діяльність судово-експертних установ здійснюється на засадах активної взаємодії між собою та з іншими правоохоронними органами.

Визначаючи на законодавчому рівні взаємодію як обов'язкову засаду діяльності досліджуваних суб'єктів було наголошено на тому, що вона (тобто взаємодія) має не ситуативний, а системний та систематичний характер, важливий аспект їх діяльності, який суттєвим чином сприяє якості та ефективності виконання взаємодіючими сторонами як своїх власних завдань і функцій, так і спільних завдань та цілей. Відповідаючи на можливі зауваження з приводу того, що питання взаємодії експертів з судом та правоохоронними органами, їх посадовими особами і так досить змістовно врегульовані відповідними процесуальним законодавством, відмітимо, що діяльність судово-експертних установ як суб'єктів публічного права не зводиться до проведення експертних досліджень працюючими у них експертами і передбачає цілий ряд інших аспектів організаційно-управлінського характеру, пов'язаних із матеріально-технічним, фінансовим, кадровим, науково-методичним, інформаційно-аналітичним та іншим забезпеченням, проведенням науково-дослідних робіт, участю у розробці проблематики удосконалення законодавства у сфері правоохоронної діяльності в цілому, та судово-експертної зокрема. Дані напрямки та форми досліджуваної взаємодії мають регламентуватися адміністративним законодавством.

Узагальнено, що запропоновані кроки щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами не вирішують усіх проблем даної взаємодії, втім їх реалізація має суттєво підвищити якість її організаційно-правових засад.

Наголошено, що оцінювання є дуже важливим інструментом соціального, зокрема державного управління. У контексті досліджуваної проблематики сутнісний зміст оцінювання становить аналітична робота суб'єкта оцінювання, що здійснюється задля з'ясування відповідності реально отриманих результатів взаємодії, поставленим цілям та завданням; визначення корисності та дієвості взаємодії як засобу забезпечення якісного та ефективного виконання правоохоронною системою в цілому та окремими її структурними елементами (зокрема правоохоронними органами, судово-експертними установами) покладених на них завдань та функцій, а також як засобу забезпечення цілісності та єдності даної правоохоронної системи, злагодженості її функціонування.

Доведено, що критеріями оцінювання взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами мають бути наступні:

1) стан нормативно-правового забезпечення взаємодії. Важливість даного критерію обмовлена тим, що на сьогодні практично відсутнє спеціальне нормативно-правове підґрунтя з питань взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, як наслідок немає чітко сформованих вимог щодо принципів, завдань, порядку, форм та методів взаємодії, її координації. Даний критерій має стати мірилом повноти та актуальності законодавчих засад взаємодії;

2) стан досягнення цілей взаємодії. Тобто оцінці мають бути піддані результати взаємодії, досягнуті за певний період, з точки зору їх відповідності очікуваним (або запланованим) результатам. Застосування даного критерію дозволяє з'ясувати чи вірно визначені та розвиваються вектори взаємодії, чи має вона необхідну динаміку і продуктивність. Важливість означеного критерію полягає у тому, що саме він дає зрозуміти чи потрібна дана взаємодія взагалі, чи приносить вона ту користь, яку від неї очікують;

3) економічна ефективність – критерій, на підставі якого визначається співвідношення отриманих результатів та витрачених на це ресурсів. Оцінювання за даним критерієм дозволяє з'ясувати чи доцільною є взаємодія за тими або іншими напрямками, чи раціональним є під час її здійснення використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів. Особливе значення даного критерію обумовлене тим, що діяльність суб'єктів досліджуваної взаємодії забезпечується за рахунок державного бюджету;

4) відповідність організаційно-інституційної структури механізму взаємодії її завданням. Оцінювання за даним критерієм покликане визначити, чи здатні підрозділи взаємодіючих сторін, на які покладені відповідні обов'язки щодо здійснення досліджуваної взаємодії, належним чином її реалізовувати, зокрема забезпечувати її змістовність, інтенсивність та динаміку;

5) вплив взаємодії на оновлення та удосконалення форм і методів судово-експертної та правоохоронної діяльності;

6) вплив взаємодії на якість та ефективність правоохоронної діяльності;

7) вплив взаємодії на стан матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення правоохоронної діяльності;

8) рівень задоволеності якістю та результативністю взаємодії працівниками судово-експертних установ і правоохоронних органів.

Наголошено, що оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів є важливим та необхідним елементом управління нею. Для того, щоб дане оцінювання мало практичну цінність, в його основу мають бути покладені відповідні критерії, тобто такі, що дозволяють реально визначити стан якості, дієвості та результативності досліджуваної взаємодії. Означений вище перелік критеріїв оцінки взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів не має виключного характеру, втім він є найбільш оптимальним, оскільки дозволяє з'ясувати

найважливіші показники ефективності даної взаємодії і не враховує її несуттєві аспекти.

Аргументовано, що координація є надзвичайно важливим засобом (інструментом) соціального управління, завдяки якому забезпечується узгоджене функціонування структурних ланок системи щодо якої здійснюється управління. Особлива роль координації відводиться в управлінні соціальною взаємодією, оскільки вона узгоджує, синхронізує та орієнтує діяльність суб'єктів взаємодії. Ми не згодні із твердженням про те, що координація передує взаємодії, і що саме координація, а не взаємодія є першочерговою умовою існування системи, як це доводить, наприклад, Д.Г. Заброта. Натомість упевнені, що координація та взаємодія є самостійними явищами, кожне з яких виконує своє призначення у системі. При цьому координація завжди передбачає наявність певної взаємодії, у той час як взаємодія може існувати і без координації, принаймні яскраво вираженої. Однак, у той же час для налагодження (організації) та підтримки належної взаємодії координація є необхідним інструментом. Тобто координація, як засіб управління, перш за все застосовується для узгодження спільних чи взаємовигідних дій, заходів, забезпечення більш змістовної та ефективної взаємодії.

Доведено, що вдосконалення організаційно-правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами має обов'язково передбачати покращення координації даної взаємодії. Розмірковуючи про перспективи та шляхи вдосконалення досліджуваної взаємодії, відзначено, що на сьогодні немає єдиного нормативно-правового акту, який би визначав основні засади координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Відмічено, що деякі координаційні питання у межах даної взаємодії вирішуються у межах відповідного процесуального законодавства, зокрема кримінального процесуального. Однак, зазначена взаємодія не вичерпується

взаємовідносинами між експертами та посадовими особами, що відбуваються у межах того чи іншого провадження. І значна частина даної взаємодії має суто управлінський характер, а отже потребує адміністративно-правової регламентації.

З метою забезпечення єдиного підходу до організації та реалізації координаційної роботи у сфері взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів запропоновано розробити спільний порядок означеної координації, який би містив:

- завдання, до яких слід віднести: визначення найбільш актуальних та перспективних завдань і напрямків взаємодії; удосконалення та розвиток форм і методів взаємодії; узгодження та гармонізацію зусиль щодо розробки та реалізації спільних програм та заходів за відповідними напрямками взаємодії; визначення прогалин та інших недоліків у законодавчому врегулюванні взаємодії, розробка пропозицій щодо їх усунення; виявлення та усунення інших перешкод і проблем, що перешкоджають належній ефективності взаємодії; забезпечення системності, систематичності та високого рівня продуктивності взаємодії;

- принципи, як-то: верховенство права, законність, гласність та відкритість, самостійності суб'єктів координаційної діяльності, відповідальність кожного із суб'єктів координаційних відносин за належну реалізацію узгоджених заходів, науковість, системність та систематичність, тощо;

- форми координації, як-то: координаційні наради, обмін інформацією, проведення круглих столів, засідань, ініціація спільних наукових досліджень та їх проведення, підготовка інформаційно-аналітичних та методичних матеріалів, розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства та ін.

Підкреслено, що важливо, щоб положення, яким регламентуватиметься координація взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів

містила відповідні гарантії реалізації координації. Тобто у даному документі має бути передбачено, по-перше, що рішення прийняті під час координаційних заходів є обов'язковими для виконання усіма учасниками взаємодії, яким вони адресовані. При цьому контроль і відповідальність за їх невиконання чи неналежне виконання мають нести відповідні керівники; по-друге, що координаційні форми та заходи мають бути доцільними, достатніми та ефективними.

Констатовано, що суттєвим кроком у напрямку вдосконалення та розвитку координації взаємодії судово-експертних установ і правоохоронних органів є вирішення питання про те, який саме суб'єкт має виконувати ключову роль у координації зазначеної взаємодії. На сьогодні існує Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції. Однак, вона (Координаційна рада) має суто консультативно-дорадчий характер і не може забезпечити вище згадану обов'язковість виконання координаційних рішень, оскільки не наділена для цього відповідними контрольними та іншими повноваженнями. Крім того, діяльність Координаційної ради спрямована тільки на удосконалення судово-експертної діяльності і не стосується проблем взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. Звідси запропоновано розширити повноваження зазначеної ради, які б дозволяли їй узгоджувати, синхронізувати та оптимізувати відносини і процеси, пов'язані із взаємодією судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також здійснювати контроль за виконанням координаційних рішень та порушувати (ініціювати) питання про відповідальність посадових осіб, що не забезпечили належну реалізацію цих рішень.

Наголошено на тому, що координація є особливо важливим інструментом управління взаємодією судово-експертних установ та правоохоронних органів, який дає змогу не просто узгоджувати спільні дії, а досягати необхідного рівня збалансованості та керованості відносин і

процесів в межах даної взаємодії, здійснювати контроль за її ефективністю та стимулювати суб'єктів до належних показників дієвості та результативності взаємодії. Існуючий на сьогодні стан координації досліджуваної взаємодії можна охарактеризувати як проблемний, як на нормативно-правовому, так і організаційному рівнях. Запропоновані зміни покликані усунути найбільш гострі, на нашу думку, проблеми у цій сфері та забезпечити належну якість і ефективність координаційної роботи.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, змісту та особливостей адміністративно-правових засад взаємодії судово-експертних установ України та правоохоронних органів, що лягло в основу вироблення відповідної концепції, а також пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. За результатами роботи напрацьовано низку науково-практичних висновків та рекомендацій. Серед яких такі:

1. Аргументовано, що взаємодію судово-експертних установ та правоохоронних органів доцільно розглядати у широкому та вузькому значенні. Згідно з першим, це законодавчо визначена спільна діяльність організаційно не підпорядкованих одне одному правоохоронних відомств та судово-експертних установ нашої держави, яка полягає у проведенні спільних заходів, спрямованих на виконання покладених на зазначені інституції функції. В більш широкому значенні, взаємодія правоохоронних органів та судово-експертних установ – це сукупність регульованих нормативно-правовими актами різного рівня правових відносин, які виникають під час спільної діяльності правоохоронних органів з судово-експертними установами, яка виражається у проведенні спільних зовнішньо та внутрішньо-організаційних заходів.

2. Доведено, що мета взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами полягає у здійсненні спільної, державно та суспільно значимої діяльності, яка полягає у створенні всіх необхідних організаційних та правових умов для того, щоб забезпечити максимально високий та ефективний рівень захисту законних прав, свобод та інтересів громадян. Відповідно до визначеної мети до завдань такої взаємодії віднесено наступні: забезпечення проведення ефективної правоохоронної та

судово-експертної діяльності; реалізація процесуальної ролі судово-експертних установ у процесі розслідування кримінальних правопорушень; забезпечення ефективного використання спеціальних знань у процесі виконання правоохоронними органами покладених на них функцій; впровадження нових форм та методів взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів.

Встановлено, що принципи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами – це система визначених в положеннях законодавчої та підзаконної нормативно-правової бази вихідних, основоположних, базових засад, які виражають ідею про сутність, призначення та механізми реалізації такої взаємодії, а також становлять основу правового регулювання суспільних відносин у вказаній сфері. Виділено дві групи принципів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, а саме: а) загальноправові принципи (гуманізму та законності); та б) спеціальні принципи (організаційної невідповідності, компетентності, взаємного інтересу тощо).

3. Сформульовано широке та вузьке визначення діяльності правоохоронних органів. Відповідно до вузького – це нормативно встановлений різновид діяльності спеціально уповноважених правоохоронних органів, метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України. У широкому розумінні – це особлива державно-значима сфера функціонування правоохоронних органів, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою: 1) попередження, профілактики та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень; 2) відновлення порушених прав і свобод людини, громадянина; 3) притягнення порушників до юридичної відповідальності. Доведено, що спрямованість діяльності правоохоронних органів на захист населення країни визначає можливість застосування

останніми найбільш сурових заходів примусу, у зв'язку із чим їх функціонування потребує імперативного, державного (адміністративно-правового) регулювання.

Визначено, що діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це напрямок роботи спеціально уповноважених суб'єктів, котрий полягає у проведенні експертно-дослідницької роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Вказано, що судово-експертна діяльність потребує адміністративно-правового регулювання, оскільки полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не лише наукове, але й практично-правове значення. Робота судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів в процесі захисту та охорони ними прав і свобод людини і громадянина.

4. Констатовано, що правові засади взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів мають адміністративно-правову основу, яка виражається у великій кількості норм адміністративного права, закріплених у нормативно-правових актах різної юридичної сили. Зазначена ситуація обумовлюється тим, що саме нормами цієї галузі права визначаються: адміністративно-правовий статус судово-експертних установ та правоохоронних органів; функції, повноваження та завдання, що ставляться перед правоохоронними органами та судово-експертними установами; механізми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів при виконанні ними визначених законодавством функцій; організаційно-практичні цілі зазначеної взаємодії.

5. До ключових особливостей правоохоронних органів, які характеризують їх призначення та зміст віднесено те, що: по-перше, вони займають окреме місце в системі органів державної влади, адже на них покладаються особливі, нетипові для інших публічних відомств повноваження, зокрема пов'язані із застосуванням державного примусу,

вогнепальної зброї та спеціальних засобів; по-друге, ключовими аспектами змісту правоохоронних органів є те, що в своїй роботі вони реалізують особливий тип діяльності – правоохоронну; по-третє, на правоохоронні органи покладаються численні завдання із забезпечення режиму законності в державі та окремих сферах суспільного життя.

Обґрунтовано, що ключовими особливостями судово-експертних установ, які відрізняють їх від правоохоронних органів є: по-перше, судово-експертні установи не є органами державної влади та не реалізують в своїй роботі функції держави, проте, вони здійснюють суспільно-важливу діяльність, пов'язану із проведенням експертних досліджень, результати яких можуть використовуватись в процесі правоохоронної діяльності; по-друге, судово-експертні установи – це не лише державні організації, але й юридичні особи комунальної форми власності, які відповідно до визначеного законодавством порядку мають право проводити судово-експертну діяльність; по-третє, структура судово-експертних установ державного типу є чітко встановленою та упорядкованою на законодавчому рівні; по-четверте, ключовою та єдиною метою діяльності судово-експертних установ є провадження якісних судово-експертних досліджень відповідно до передбачених нормативно-правовою базою підстав.

6. Виявлено, що завданнями правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії є: забезпечувати систематичне використання в своїй діяльності можливостей та досвіду інших правоохоронних органів та державних установ, підприємств та організацій, у тому числі судово-експертних установ; поглиблювати співпрацю із судово-експертними установами щодо використання спеціальних знань в процесі попередження та припинення кримінальних та інших правопорушень; аналізувати процес взаємодії із судово-експертними установами та проводити систематичну внутрішньо-організаційну діяльність, направлену на його покращення; формувати пропозиції щодо покращення нормативно-правового регулювання взаємодії

правоохоронних органів та судово-експертних установ. Відповідно функціями правоохоронних органів у даному контексті є: внутрішньо-організаційна, процесуальна, контрольна, профілактична.

Доведено, що перед судово-експертними установами, як суб'єктами взаємодії ставляться наступні завдання: систематично надавати консультативну та науково-практичну допомогу представникам правоохоронних органів при виконанні ними своїх повноважень; розробляти та видавати науково-методичні матеріали з питань правильної підготовки та направлення на експертизу відповідних об'єктів дослідження; формувати спільно із правоохоронними органами та вести спеціальні інформаційні обліки щодо найбільш значимих та важливих об'єктів експертного дослідження, а також надавати правоохоронним органам інформацію накопичену в них; проводити якісні та повні експертні дослідження у порядку, визначеному законодавством в найкоротший строк; здійснювати постійну внутрішньо-організаційну роботу, пов'язану із удосконаленням дослідницького процесу судово-експертних установ та впроваджувати в нього новітні технології та методи дослідження; проводити систематичну кадрову роботу із персоналом судово-експертних установ задля підвищення кваліфікації його представників, удосконалення їх науково-практичних навичок. В свою чергу, судово-експертні установи, в межах своєї діяльності виконують такі функції: 1) процесуальну; та 2) наукову.

З метою систематизації нормативно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, а також удосконалення їх діяльності запропоновано доповнити положення Закону України «Про судово-експертну діяльність» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ окремим розділом, в якому закріпити норми про: 1) мету та завдання взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів; 2) форми та принципи взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів;

3) завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів, як суб'єктів такої взаємодії.

7. Під компетенцією судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії запропоновано розуміти сукупність повноважень (які представлені низкою взаємних прав та обов'язків), якими наділені дані суб'єкти спільної діяльності, що спрямована на досягнення єдиної мети: проведення комплексного, неупередженого дослідження відповідних матеріалів. Компетенція досліджуваних суб'єктів взаємодії характеризується наступними ознаками: вона представлена сукупністю взаємних прав та обов'язків, якими володіють суб'єкти взаємодії; реалізується виключно в межах відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети; компетенції підкріплені сукупністю законодавчо-визначених гарантій; неправомірне використання прав та обов'язків, якими наділені дані інституції, тягне за собою настання юридичної відповідальності; компетенція в жодному випадку не може бути передана іншим суб'єктам.

8. Аргументовано, що гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії слід тлумачити як сукупність заходів, засобів та інструментів правового, організаційного, матеріально-технічного характеру тощо, які використовуються з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних правовідносин задля досягнення єдиної мети спільної діяльності досліджуваних інституцій. Відмічено, що перелік відповідних гарантій є досить широким, а тому їх запропоновано поділити на наступні групи: 1) правові; 2) організаційні; 3) економічні; та 4) матеріально-технічні.

Встановлено, що юридична відповідальність – це міра покарання, яка може бути застосована по відношенню до правоохоронних органів та судово-експертних установ (а також їх посадових осіб) як суб'єктів взаємодії у разі порушення ними норм чинного законодавства, а також передбачених для них обов'язків в процесі здійснення спільної діяльності. До даних видів

юридичної відповідальності віднесено: дисциплінарну, адміністративну та кримінальну.

9. Виокремлено наступні основні рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: 1) міжнародний рівень (державо-держава); 2) рівень взаємодії безпосередньо судово-експертних установ з правоохоронними органами на державному рівні (орган-орган та орган-співробітник); 3) взаємодія працівників даних інституцій (співробітник-співробітник). Відзначена фрагментарність нормативно-правового регулювання правовідносин на кожному із рівнів взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, що, в свою чергу, перешкоджає нормальному функціонуванню досліджуваної взаємодії. З огляду на це, наголошено, що важливим завданням законодавця є створення належних правових та організаційних умов для того, щоб взаємодія судово-експертних установ з правоохоронними органами була однаково ефективною на всіх рівнях її реалізації.

10. Доведено, що під напрямом взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами варто розуміти вектор спільної діяльності відповідних суб'єктів, в якому вони рухаються спільно, будучи учасниками досліджуваних правовідносин. До напрямів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами віднесено наступні: здійснення експертиз, зокрема судових; проведення експертних досліджень; залучення експерта до проведення оперативно-слідчих дій; здійснення спільної науково-дослідної діяльності, а також розробка науково-методичних матеріалів.

11. Визначено, що під адміністративно-правовими формами взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами необхідно розуміти визначений нормами чинного законодавства зовнішній прояв практичної діяльності досліджуваних суб'єктів, яка спрямована на досягнення спільної мети. До вказаних форм віднесено наступні: нормотворчість; видання

індивідуальних нормативно-правових актів; планування спільної діяльності сторонами взаємодії; проведення спільних нарад, науково-практичних конференцій; надання консультацій; розробка науково-методичних матеріалів, програм.

Методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами запропоновано тлумачити як визначену нормами чинного законодавства системну сукупність інструментів та засобів, які використовують у своїй діяльності суб'єкти досліджуваної взаємодії задля реалізації відповідних правовідносин. До вказаних методів віднесено: метод владних приписів; контрольньо-наглядний метод; економічний метод; інформаційний метод.

12. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами запропоновано розуміти у їх динамічному аспекті, тобто як основні (або відправні) елементи (компоненти, аспекти) управління зазначеною взаємодією, завдяки яким вона стає можливою, досягається її цілеспрямованість та послідовність, забезпечується належна ефективність та результативність. Тобто організація досліджуваної взаємодії являє собою управлінську діяльність, спрямовану на формування, упорядкування та постійне вдосконалення механізму взаємодії.

Обґрунтовано, що ключові організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами варто розподілити залежно від етапів забезпечення даної взаємодії: 1) початковий етап, під час якого формуються підвалини даної взаємодії; 2) підготовчий етап, що передбачає створення необхідних умов для належної взаємодії; 3) адміністрування, тобто безпосереднє управління взаємодією, її процесом.

13. Виокремлено найбільш важливі для врахування і реалізації в українському правовому просторі аспекти зарубіжного досвіду з метою покращення стану взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, у зв'язку з чим запропоновано:

– зосередити усі судово-експертні установи у підпорядкуванні Міністерства юстиції України. Такий підхід зменшить кількість центрів, які будуть опікуватися зазначено взаємодією, забезпечуватимуть та координуватимуть її, що має підвищити її системність та змістовність, ефективність та дієвість. У більшості європейських держав взаємодія судово-експертних установ з іншими правоохоронними органами, як національними, так і зарубіжними, а також із судами та міжнародними організаціями відбувається під егідою Міністерства внутрішніх справ. Однак, в Україні, на нашу думку, доцільніше перевести зазначені установи у організаційне підпорядкування саме Міністерству юстиції України;

– сприяти розвитку сфери недержавної судово-експертної діяльності. Даний крок має забезпечити необхідний рівень конкуренції між державним та недержавним сектором судово-експертної діяльності, що, у свою чергу, на наше переконання, виступить позитивним стимулом для судово-експертних установ і правоохоронних органів щодо посилення і покращення якості їх взаємодії між собою;

– визначити єдиний центр, який окреслюватиме пріоритети взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, координуватиме дану взаємодію та здійснюватиме контроль за її якістю, надаватиме її сторонам відповідну підтримку. Прикладом такого суб'єкта є Інститут криміналістичних досліджень у Німеччині. В Україні дану функцію може виконувати Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції за умов певного збільшення її повноважень в частині координації процесу взаємодії і контролю за його ефективністю;

– активно використовувати досвід і можливості відповідних міжнародних організацій задля вдосконалення досліджуваної взаємодії.

14. До ключових законодавчих проблем, вирішення яких має позитивним чином позначитися на стані взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, віднесено такі:

– по-перше, застарілість чинного Закону України «Про судову експертизу», який був прийнятий ще у 1994 році, і в якому практично повністю відсутні положення з питань взаємодії судово-експертних установ між собою та з іншими державними, зокрема правоохоронними, органами. Не приділяється уваги зазначеній взаємодії й у законопроектах № 6264 «Про судово-експертну діяльність в Україні» та № 8223 – «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів»;

– по-друге, відсутність єдиного підходу до реформування сфери судово-експертної діяльності. Зазначене пояснюється тим, що більшість документів концептуального чи стратегічного характеру присвячені розвитку даної сфери, мають відомчий характер, тобто стосуються проблем діяльності судово-експертних служб (підрозділів) у межах окремих державних органів (МВС, МОЗ, СБУ тощо). А тому проблемні питання взаємодії також розглядаються, як правило, тільки у межах структури конкретного державного органу чи відомства, як, наприклад, вище згадана Стратегія розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року. Організаційно-правові засади розвитку експертних служб у деяких відомствах взагалі не піддавалися перегляду вже багато років. Наприклад, наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» був виданий ще у 1995 році і у даному нормативно-правовому акті питання взаємодії чи співпраці зазначеної служби з правоохоронними органами ніяким чином не визначається;

– по-третє, доцільно розробити Типовий порядок взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Даний порядок необхідний для того, щоб визначити основні питання, які мають бути врегульовані у відомчих (міжвідомчих) порядках, інструкціях щодо організації взаємодії між зазначеними суб'єктами. Такий підхід забезпечить необхідний рівень єдності та уніфікації у врегулювання зазначеної взаємодії.

До важливих питань, які мають бути визначені у Типовому порядку, належать цілі та принципи взаємодії, основні завдання та напрямки, форми та методи її реалізації.

15. Констатовано, що критеріями оцінювання взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами мають бути наступні: 1) стан нормативно-правового забезпечення взаємодії. Важливість даного критерію обумовлена тим, що на сьогодні практично відсутнє спеціальне нормативно-правове підґрунтя з питань взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів, як наслідок немає чітко сформованих вимог щодо принципів, завдань, порядку, форм та методів взаємодії, її координації. Даний критерій має стати мірилом повноти та актуальності законодавчих засад взаємодії; 2) стан досягнення цілей взаємодії. Тобто оцінці мають бути піддані результати взаємодії, досягнуті за певний період, з точки зору їх відповідності очікуваним (або запланованим) результатам; 3) економічна ефективність – критерій, на підставі якого визначається співвідношення отриманих результатів та витрачених на це ресурсів. Оцінювання за даним критерієм дозволяє з'ясувати, чи доцільною є взаємодія за тими або іншими напрямками, чи раціональним є під час її здійснення використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів; 4) відповідність організаційно-інституційної структури механізму взаємодії її завданням; 5) вплив взаємодії на оновлення та удосконалення форм і методів судово-експертної та правоохоронної діяльності; 6) вплив взаємодії на якість та ефективність правоохоронної діяльності; 7) вплив взаємодії на стан матеріально-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного та кадрового забезпечення правоохоронної діяльності; 8) рівень задоволеності якістю та результативністю взаємодії працівниками судово-експертних установ і правоохоронних органів.

16. Обґрунтовано, що з метою забезпечення єдиного підходу до організації та реалізації координаційної роботи у сфері взаємодії судово-

експертних установ і правоохоронних органів доцільно розробити спільний порядок означеної координації, який би містив:

– завдання, до яких пропонується віднести: визначення найбільш актуальних та перспективних завдань і напрямків взаємодії; удосконалення та розвиток форм і методів взаємодії; узгодження та гармонізацію зусиль щодо розробки та реалізації спільних програм та заходів за відповідними напрямками взаємодії; визначення прогалин та інших недоліків у законодавчому врегулюванні взаємодії, розробку пропозицій щодо їх усунення; виявлення та усунення інших перешкод і проблем, що перешкоджають належній ефективності взаємодії; забезпечення системності, систематичності та високого рівня продуктивності взаємодії;

– принципи, як-то: верховенство права, законність, гласність та відкритість, самостійності суб'єктів координаційної діяльності, відповідальність кожного із суб'єктів координаційних відносин за належну реалізацію узгоджених заходів, науковість, системність та систематичність тощо;

– форми координації, як-то: координаційні наради, обмін інформацією, проведення круглих столів, засідань, ініціація спільних наукових досліджень та їх проведення, підготовка інформаційно-аналітичних та методичних матеріалів, розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблязов Д. Е. Взаємодія та координація в державному управлінні. *Право і Безпека*. 2011. № 5. С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_5_10.
2. Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 634–637. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7223/1/Avdeeva_634.pdf.
3. Административное право России: учебник / Д. Н. Бахрах, В. Г. Татарян. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Эксмо, 2009. 608 с.
4. Административное право: учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. / под ред. Л. Л. Попова. Москва: Юристъ, 2005. 425 с.
5. Административное право / под общ. ред. Ю. М. Козлова и Л. Л. Попова. Москва: Юрист, 1999. 728 с.
6. Адміністративне право і процес УНР в екзилі: невідома правнича спадщина України / укл.: І. С. Гриценко, В. М. Бевзенко, С. О. Коваль, А. І. Бевз, І. В. Паламарчук, О. В. Гура, А. В. Кравченко, Р. С. Сметанюк; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. С. Гриценка. Київ: Дакор, 2015. 402 с.
7. Адміністративне право України:п для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
8. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Коломоєць Т. О. Київ: «Істина», 2008. 457 с.
9. Азаров Ю. І. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування. *Юридична наука*. 2014. № 10. С. 87–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_10_11.

10. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права (курс лекций): учебное пособие. Свердловск: Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1964. 226 с.
11. Алексеев С. С. Проблемы теории права: курс лекций в 2-х т. Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1972. Т. 1. 396 с.
12. Лукашева Е. А. Принципы социалистического права. *Советское государство и право*. 1970. № 6. С. 21–29.
13. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
14. Анпілогов О. Про економічні інтереси як об'єкт правозахисної діяльності прокурора. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4. С. 89–94.
15. Арсеньев В. Д. Процессуальный статус субъектов судебной экспертизы по уголовным делам // Процессуальные аспекты судебной экспертизы: сборник научных трудов / Ю. Г. Корухов, Р. С. Белкин, Д. Я. Мирский. Москва: ВНИИСЭ, 1986. С. 39–45.
16. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: навчально-практичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 306 с.
17. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом. Москва: Политиздат, 1968. 384 с.
18. Байденко В. И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант): материалы ко второму заседанию методологического семинара. Москва: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 19 с. URL: http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_ll_sod.pdf.
19. Байтин М. И. О принципах и функциях права: новые моменты. *Правоведение*. 2000. № 3. С. 4–16.

20. Бакаянова Н. М. Основи, засади та принципи адвокатури: співвідношення понять. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Т. 18. С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2016_18_5.
21. Бакуменко Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення органів військового управління: стан, проблеми та підготовка фахівців. *Військова освіта*. 2019. № 1. С. 8–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2019_1_3.
22. Балдин К. В., Воробьев С. Н. Управленческие решения: теория и технологии понятия: учебник для вузов. Москва: Проект, 2004. 304 с.
23. Бандурин С. Г. Публичность как принцип уголовного судопроизводства и его действие в стадии возбуждения уголовного дела: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 2003. 209 с.
24. Бандурка А. Н. Судебные и правоохранительные органы Украины. Харьков: Университет внутренних дел, 1999. 349 с.
25. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Університет внутрішніх справ, 1998. 480 с.
26. Баранов Д., Садова Н. Сучасні відділи кадрів та можливість їх інтеграції в HR-департаменти. *Праця і закон*. 2009. № 8. С. 8–11.
27. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 189 с.
28. Бардадим О. Концепція стимулювання креативності персоналу підприємства на основі аналізу його компетенцій. *Економіка та держава*. 2010. № 9. С. 70–73.
29. Бахрах Д. Н. Субъекты советского административного права. *Субъекты советского административного права: межвузовский сборник научных трудов*. Свердловск: Свердловский юридический институт, 1985. 168 с.
30. Бедний О. І. Організаційні засади служби в органах місцевого самоврядування в Україні: визначення та зміст. *Актуальні проблеми держави*

і права. 2003. Вип. 21. С. 190–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_37.

31. Безпалова О. І. Сутність та значення координаційних органів як суб'єктів реалізації державної політики. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 6. С. 105–109. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/20.pdf>.

32. Белкин Р. С., Лифшиц Е. М. Тактика следственных действий. Москва: Новый Юристъ, 1997. 176 с.

33. Белкин Р. С., Белкин А. Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве: методическое пособие. Москва: ИНФРА-М НОРМА, 1997. 160 с.

34. Бережний Я. В. Оцінювання як компонент стратегічного планування в державному управлінні. *Теорія та практика державного управління.* 2009. Вип. 2. С. 276–282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_2_44.

35. Бержель Жан-Луи. Общая теория права / под. общ. ред. В. И. Даниленко. Москва: NOTA BENE, 2000. 576 с.

36. Бирик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

37. Биргеу М. М. Організація діяльності поліції Республіки Молдова з профілактики злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 35 с.

38. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2016. 227 с.

39. Білодід І. М. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури в умовах реформування правоохоронної системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 22 с.

40. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 192 с.
41. Білозьоров Є. В., Гіда Є. О., Завальний А. М., Осауленко А. О., Пікуля Т. О. Актуальні проблеми теорії держави та права: навчальний посібник (за вимогами кредитно-модульної системи навчання) / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ: КНУВС, 2010. 228 с.
42. Білоус В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник. 3-е вид. / О. С. Захарова, В. С. Ковальський, В. С. Лукомський та ін. / за заг. ред. В. Т. Маляренка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
43. Бирюков П. Н. Полиция Федеративной Республики Германия / «Евразийский юридический журнал». URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=911:2010-07-27-07-00-37&catid=122:2010-07-27-06-55-50.
44. Боброва Н. А. Об организационно-правовых гарантиях статуса личности // Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1980. С. 233.
45. Божьев В. П. Правоохранительные органы Российской Федерации. Москва: Спарк, 1996. 286 с.
46. Большая советская энциклопедия: в 30 т. Москва: Советская энциклопедия, 1971. Т. 6. 624 с.
47. Бондаренко І. В. Правоохоронна діяльність та правоохоронні органи (поняття та ознаки). *Право України*. 2003. № 4. С. 18–21.
48. Бордюгов Л. Г. Теоретичні та методичні основи судової гірничотехнічної експертизи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 225 с.
49. Бородін Д. І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. *Юридичний вісник*. 2015. № 2 (35). С. 47–51.

50. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 95.
51. Братусь С. Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности. *Советское государство и право*. 1973. № 4. С. 30.
52. Браун П. Посібник з аналізу державної політики / пер. з англ. Київ: Основи, 2000. 243 с.
53. Бублій М. П. Координація діяльності органів державної влади під час здійснення контрольних функцій. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3. С. 16–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_3_5.
54. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 245 с.
55. Бурбика В. О. Мета та завдання взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2017. № 1. С. 81–86.
56. Бурлака І. С. Адміністративно-правові засади взаємодії Державної міграційної служби України з правоохоронними органами у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 234 с.
57. Бухарєв В. В. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 214 с.
58. Бялкина Т. Местное самоуправление в системе российского правового государства // *Правовая наука и реформа юридического образования: сборник научных трудов: Правотворчество и правоприменение: Взаимосвязь и проблемы повышения юридического качества* / под ред.

Ю. Н. Старилова. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2006. Вып. 19. С. 35–37.

59. Вайс К. Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики: монографія / пер. з англ. Р. Ткачук, М. Корчинська; наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. 672 с.

60. Валлерстейн І. Кінець знайомого світу: соціологія ХХІ століття. Перекл. з англ. Москва: Логос, 2004. 368 с.

61. Варій М. Й. Психологія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.

62. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / под общей ред. Е. Б. Кубко. Киев: Юринком, 1997. 189 с.

63. Ведерніков Ю. А., Карпунчев В. К., Шкарупа В. К. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2011. № 3. С. 102–111.

64. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 333 с. (Вища освіта ХХІ століття).

65. Ведунг Е. Оцінювання державної політики і програм / пер. з англ. В. Шульга. Київ: Всеуато, 2003. 350 с.

66. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.

67. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад., і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

68. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

69. Великий тлумачний словник сучасної української мови: близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1428 с.

70. Волкович О. Ю. Адміністративно-правові засади управління господарськими товариствами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 227 с.
71. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2005. 283 с.
72. Волянський М. Ю. Щодо загального поняття органу держави (державного органу). *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 32–36.
73. Воробев В. А. Советская государственная служба. Ростов на Дону: «Научная книга», 1986. 528 с.
74. Воробьев Г. Г. Информационная культура управленческого труда. Москва: Экономика, 1971. 158 с.
75. Гаєвський Б. А. Основи науки управління. Київ: МАУП, 1998. 112 с.
76. Галуцько В. В., Єщук О. М. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction*. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua>.
77. Гарасимик В. Дисциплінарна відповідальність: поняття та види *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: збірник тез доп. I Міжнар. студ. наук. конф. (м. Тернопіль, 3–4 квітня 2017 р.)* / редкол.: С. В. Банах, Ян Зімни, А. В. Вихрущ та ін.; відп. за вип. А. В. Грубінко. Тернопіль: Вектор, 2017. Секції 3–6. С. 65–67.
78. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: Фоліо, 2002. 17 с.
79. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. Київ: МАУП, 2004. 272 с.

80. Гіда Є. О., Білозьоров Є. В., Завальний А. М. Теорія держави та права: підручник. Київ: ФОПО.С. Ліпкан, 2011. 576 с.
81. Голованов В. Н. Законы в системе научного знания. Москва: Мысль, 1970. 231 с.
82. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
83. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф. Адміністративне право України: основні поняття: навчальний посібник. Київ: ГАН, 2005. 231 с.
84. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. Київ: Вища школа, 1991. 207 с.
85. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 1 (9). С. 147–155.
86. Гончаренко В. Г. Експертизи у судочинстві України: науково-практичний посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
87. Городецька І. А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_1_12.
88. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва: Юридическая литература, 1987. 176 с.
89. Григонис Е. П. Правоохранительные органы: учебник. СПб: Питер, 2002. 512 с.
90. Гриценко В. Г. Завдання правоохоронної системи України. *Форум права*. 2014. № 4. С. 89–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_4_18.

91. Гриценко О. І. Контроль та оцінювання управлінської діяльності: опорний конспект лекцій / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Вид-во НАДУ, 2009. 108 с.
92. Громов Н. А. Теоретические и практические проблемы возобновления уголовных дел по вновь открывшимся обстоятельствам: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2005. 448 с.
93. Гудзь Л. В. Забезпечення виборчих прав громадян України та діяльність міліції у цій сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2009. 21 с.
94. Гузела М., Канцір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2018. № 906 (20). С. 129–135.
95. Гурін В. В. Службове розслідування в органах внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. 198 с.
96. Гуславський В. С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 444 с.
97. Гуткин И. М. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие. Москва: Академия МВД СССР, 1973. 237 с.
98. Давтян С. Г., Пойченко А. М., Саханенко С. Є. Організаційно-правовий механізм державного управління на місцевому рівні: навчальний посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. 252 с.
99. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2: И–О. Москва: Изд-во «Русский язык», 1989. 779 с.
100. Данн Вільям Н. Державна політика: вступ до аналізу / пер. зангл. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса: АОБАХВА, 2005. 504 с.

101. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.
102. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В. А. Ребкало, В. В. Тертички. Київ: Вид-во НАДУ, 2000. 232 с.
103. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків: Право, 2005. 256 с.
104. Державне управління в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Вид-во ТОВ «СОМИ», 1999. 265 с.
105. Державне управління: навчальний посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.
106. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.
107. Дмитрієва К. С. Актуальні напрями розвитку міжнародного судово-експертного співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 288–291. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/71>.
108. Договір про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи: міжнародний документ від 04.11.1996 № 268_037 ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_037#Text.
109. Доклад Комитета гражданских инициатив и Фонда ИНДЕМ «Организация правоохранительной системы в некоторых федеративных странах мира» / П. А. Раевский, С. А. Пархоменко. URL: <https://komitetgi.ru/upload/iblock/538/538b9dcf40eca849375fa5f15da10d26.pdf>.

110. Долга Г. В. Кадрове забезпечення якості системи управління підприємством. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 3 (08). С. 48–53.
111. Доманський В. А. Державне управління пожежною безпекою України (організаційно-правовий аналіз за матеріалами діяльності державного департаменту пожежної безпеки): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 22 с.
112. Дорошенко О. Ф. Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних прав щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 207 с.
113. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 424 с.
114. Дудіч А. В. Поняття судового експерта як учасника кримінального провадження. *Наше право*. 2014. № 6. С. 139–140.
115. Дума В. В. Правозастосування та форми його здійснення. *Правова інформатика*. 2006. № 3 (11). С. 61–64.
116. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. № 1/2018. С. 240–249.
117. Дяченко В. І. Система правоохоронних органів: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2003. 320 с.
118. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 3. / Б. Д. Гаврилишин та ін. Київ: Академія, Тернопіль: Академія нар. госп-ва, 2002. 952 с.
119. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності. URL: <https://nise.com.ua/ekspertiza-obektiv-intelektualnoji-vlasnosti>.
120. Експертизи в Україні / В. Г. Гончаренко, Е. Ф. Демський, О. М. Джужа та ін. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 6. С. 4.

121. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
122. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва: Русский язык, 2000. URL: <http://tolkslovar.ru/ts338.html>.
123. Євтушенко О. Н. Управлінські рішення: сутність та характерні риси. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Державне управління.* 2014. Т. 239. Вип. 237. С. 47–51.
124. Жидков В. Л. Взаємодія детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 176–180.
125. Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник.* 2016. № 3 (40). С. 67–72.
126. Жуковська Л. Е., Борисевич Є. Г., Стрельчук Є. М. Теорія організацій: навчальний посібник для студ. денної та заоч. форм навчання / Ін-т економ.та менеджм.; каф. менеджменту та маркетингу. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 147 с.
127. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 233 с.
128. Заброда Д. Г. Розмежування категорій «взаємодія» та «координація» у галузі боротьби з корупцією: теоретичний вимір. *Науковий вісник юридичної академії міністерства внутрішніх справ.* 2005. № 4. С. 233–239.

129. Заброда Д. Г., Колпаков В. К. Адміністративно-правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського державного університет внутрішніх справ, 2007. 176 с.
130. Завальний М. В. Принципи взаємодії державних та недержавних суб'єктів правоохорони в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 114–119.
131. Завидняк І. О. Позитивний досвід розвинених країн європейського союзу у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності. *Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції* (м. Київ, 27 листопада 2019 р.). Київ, 2019. С. 159–163.
132. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік та ін.; ред. М. В. Цвік; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків: Право, 2009. 584 с.
133. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
134. Загорный А. В. Координация деятельности органов внутренних дел с другими государственными органами и общественными организациями в предупреждении правонарушений и укреплении общественного порядка: учебное пособие. Москва: Академия МВД СССР, 1981. 67 с.
135. Загуменна Ю. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і Безпека*. 2010. Вип. № 3 (35). С. 145–150.
136. Зеркин Д. П. Основы теории государственного управления: курс лекций. Москва: Тесса; Ростов н/Д: МарТ, 2000. 445 с.
137. Иванов С. А. Функция советского трудового права. *Советское государство и право*. 1976. № 12. С. 48–54.

138. Иванова Т. Ю., Приходько В. И. Теория организации. Санкт-Петербург, 2004. 272 с. (Сер. «Краткий курс»).
139. Иванова Л. О. Показники ринкової кон'юнктури. Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2004. 19 с.
140. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків: «Фоліо», 2002. 543 с.
141. Інструкція з організації взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 18.01.2016 № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-16#Text>.
142. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>.
143. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудових відносин в Україні: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 337 с.
144. Кавалиерис А. К. Тактические положения взаимодействия следственных и оперативных органов. *Совершенствование уголовного и уголовно-процессуального законодательства*. Рига, 1982. С. 105–115.
145. Калабаев О. У. Проблемы охраны тайны частной жизни в уголовном судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ижевск, 2005. 201 с.
146. Каленіченко Л. І. Особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55. Т. 1. С. 27–31.
147. Кальченко Л. В. Педагогічні умови соціального захисту бездоглядних дітей у притулках для неповнолітніх: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2009. 353 с.
148. Кваша О. О. Зміст і значення поняття «взаємодія» та «система» у філософських і правових дослідженнях. *Держава і право*. Вип. 56. С. 32–38.

149. Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.
150. Кельман Л. М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 219 с.
151. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
152. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави і права: підручник. Львів: «Новий Світ 2000», 2004. 584 с.
153. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
154. Кікінчук В. Ю. Форми взаємодії Національної поліції з іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку в державі. *Право.иа*. 2017. № 1. С. 81–86.
155. Кіян Т. М. Взаємодія слідчого з експертами під час розслідування кримінальних правопорушень. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.): у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва*. Одеса: Юрид. л-ра, 2015. Т. 2. С. 304–308.
156. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–134.
157. Клименко Н. І. Правовий статус експертів в США, Великобританії та деяких країнах Північної Європи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 583–588. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_64.

158. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 18 с.
159. Кобзарев Ф. М. Правовые и организационные основы координации деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. Москва: Истина, 1999. 112 с.
160. Кобзева Т. А. Административно-правовые формы управления финансовой системой Украины. URL: <http://sd-vp.info/2016/administrativno-pravovye-formy-upravleniya-finansovoj-sistemoj-ukrainy>.
161. Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади. *Теорія та практика державного управління: збірник наук. праць*. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. № 1 (113). С. 223–226.
162. Ковальов В. В. Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 227 с.
163. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 422 с.
164. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
165. Кожушко С. Взаємодія як філософське й психологічне поняття. *Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ»*. 2013. № 4. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1221>.
166. Козырева Т. И. Административная ответственность в СССР: учебное пособие. Москва, 1973. 125 с.
167. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.

168. Колодій А. М. Принципи права України. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
169. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
170. Комаров С. А. Общая теория государства и права: учебник. Москва: Юрайт, 1998. 416 с.
171. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
172. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003, ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V (251-16). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 496.
173. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: конвенція від 15.11.2000. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1056.
174. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
175. Концепція «100 днів якості Національної поліції України». URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/564cefc6b8aa2/>.
176. Корнеєв Ю. О. Інформаційне забезпечення розвитку підприємницької діяльності. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 24–31.
177. Корнієнко Г. С. Правове регулювання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в умовах реформування АПК: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2003. 190 с.
178. Корольчук В. В. Проблеми взаємодії суб'єктів, які протидіють злочинам, пов'язаними з податком на додану вартість. Київ, 2012. 220 с.

179. Коропатнік І. Мета і принципи взаємодії Збройних сил України та громадянського суспільства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 3 (19). С. 86–91.

180. Коротаева Е. В. Психологические основы педагогического взаимодействия. Москва: Профит Стайл, 2007. 224 с.

181. Коротаєв В. М. Порівняльний аналіз адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичного дослідження в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 115–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_24.

182. Косович В. М. Нормативне закріплення принципів права як чинник досконалості нормативно-правових актів України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 40–50.

183. Костенко О. М. Обґрунтування управлінських рішень з врахуванням якості інформаційно-аналітичної системи менеджменту. *Облік і фінанси*. 2012. № 3. С. 146–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2012_3_30.

184. Котляренко О. Військова служба правопорядку суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 116–121.

185. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: навчальний посібник для юрид. фак. вузів. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.

186. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 164–175.

187. Кравчук О. Актуальні питання взаємодії експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами.

Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. С. 166–169.
URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/35.pdf>.

188. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Вид. 2-ге. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

189. Криминалистика: учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. 3-е изд., перераб и доп. Москва: Норма, 2008. 992 с.

190. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

191. Крохина Ю. А. Финансовое право России: учебник для вузов. Москва: Норма, 2004. 290 с.

192. Крушицький С. А., Каліновська М. О. Порядок залучення експерта в контексті реалізації засади змагальності в кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2018. № 1 (59). С. 155–160.
URL: http://old.univer.km.ua/statti/krushynskyi_15.pdf.

193. Кубарева О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 211 с.

194. Кузнецов В. Г. Словарь философских терминов. Москва: ИНФРА-М, 2005. XVI. 731 с.

195. Кузнiченко С. О., Яровий С. А. Принципи діяльності внутрішніх військ МВС України (адміністративно-правовий аспект). *Адміністративне право і процес.* 2013. № 3 (5). С. 70–77.

196. Купріянова А. О. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності державних виконавців: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2019. 212 с.

197. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навчальний посібник. Харків: Факт, 2001. 439 с.

198. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. Москва: Юридическая литература, 1972. 280 с.

199. Легких К. В. Загальнонаукові та процесуальні питання проведення судової правової експертизи в судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 215 с.
200. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.
201. Леонтьев Д. А. Экзистенциальные основания экспертной деятельности // Экспертиза в современном мире: от знаний к деятельности / под. ред. Г. В.Иванченко, Д. А. Леонтьева. Москва: СМЫСЛ, 2006. С. 45–50.
202. Лившиц Р. З. Теория права: учебник. Москва: БЕК, 1994. 224 с.
203. Линник О. В., Омельчук Л. В. Актуальність вступу України до міжнародних судово-експертних мереж. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3. С. 236–241.
204. Лисакова Л. Класифікація видів оцінювання державно-управлінської діяльності. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 2 (2). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Lysakova.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Lysakova.pdf).
205. Литвин З. Б. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36 (2). С. 123–127.
206. Литвиненко В. І. Юридична відповідальність посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні. *Право та інновації*. 2015. № 4. С. 102–109.
207. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». *Радянське право*. 1984. № 11. С. 74–76.
208. Ліховіцький Я. О. Сутність та значення координації дій правоохоронних органів. *Форум права*. 2011. № 1. С. 595–598. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_96.

209. Ломов Б. Ф. Вопросы общей педагогической и инженерной психологии. Москва: Педагогика, 1991. 296 с.

210. Лопата О. А. Запровадження європейського досвіду до судово-експертної діяльності експертної служби МВС України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (м. Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ-Маріуполь, 2018. С. 192–193.

211. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 234 с.

212. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 2–3. С. 259–264.

213. Лопата О. А. Поняття і зміст судово-експертної діяльності. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 45–51.

214. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування. Харків: ООО «Модель всесвіту», 2001. 224 с.

215. Лютіков П. С. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 212 с.

216. Майоров В. И. Административно-правовые проблемы управления обеспечением безопасности дорожного движения: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Екатеринбург, 1997. 326 с.

217. Майоров В. В. До питання співвідношення понять «компетенція» та «повноваження» Національної поліції України. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 1. С. 85–89.

218. Малеин Н. С. Правовые принципы, нормы и судебная практика. *Государство и право*. 1996. № 6. С. 13.
219. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
220. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. вид. «Вежа» Вол. держ. ун-ту. ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
221. Малютін І. А. Зупинення досудового розслідування. Київ: НАВСУ, 2003. 140 с.
222. Малярєнко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2007. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/SptroU/1-2/133.htm>.
223. Мамонов В. В. Гарантии прав, свобод и обязанностей граждан в СССР. Алма-Ата: Казахстан, 1981. 90 с.
224. Мамурков В. А. Основы криминалистического учения о биологических объектах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2002. 326 с.
225. Маркусь В. О. Криміналістика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2007. 558 с.
226. Марченко О. М., Томаневич Л. М. Теорія організації: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 360 с.
227. Масленникова Л. Н. Публичное и диспозитивное начала в уголовном судопроизводстве России: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2000. 555 с.
228. Маслоva Я. І. Адміністративно-правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. 210 с.
229. Материалистическая диалектика как научная система / под ред. проф. А. П. Шептулина. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1983. 294 с.

230. Матійко М. В. Інформаційна функція римського приватного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 31. С. 192–195.
231. Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.
232. Машков О. А., Косенко В. Р. Прийняття управлінських рішень в складних організаційних системах з погляду системного підходу (частина 2) (Принцип організаційного управління). *Моделювання та інформаційні технології*: зб. наук. праць. Київ: ПІМЕ ім. Г.Є.Пухова НАН України, 2010. Вип. 55. С. 119–132.
233. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 576 с.
234. Мельник М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: навчальний посібник / авт. і упоряд.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. Київ: Атіка, 2000. 512 с.
235. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2010. 571 с.
236. Мельничук М. В. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності керівників органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.
237. Мельничук С. М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння. *Інформація і право*. 2015. № 2 (14). С. 152–159.
238. Менеджмент: учебник для прикладного бакалаврата / А. Л. Гапоненко и др.; под общей редакцией А. Л. Гапоненко. Москва: Издательство Юрайт, 2019. 398 с.
239. Менеджмент: підручник для прикладного бакалаврата / під заг. ред. Н. І. Астахової, Р. В. Москвітїна. Москва: Видавництво Юрайт, 2014.

422 с. Серія: Бакалавр. Прикладний курс. URL: http://stud.com.ua/19377/menedzhment/koordinatsiya_funktsiya_upravlinnya.

240. Методологические проблемы советской юридической науки. Москва: Юридическая литература, 1980. 201 с.

241. Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. Москва: Либроком. 208 с.

242. Мильнер Б. З Теория организации: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2000. 480 с.

243. Мистецтвознавча експертиза / Офіційний веб-сайт Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса». URL: <https://www.hniise.gov.ua/13948-mistetstvoznavcha-ekspertiza.html>.

244. Мітрошенко Г. А. Соціальний конфлікт у побуті: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03. Одеса, 2007. 176 с.

245. Мозолевський П. В. Правове регулювання заохочень працівників органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2020. 212 с.

246. Моїсєєв О. М. Особливості комунікації між експертом та іншими учасниками процесу. *Право і Безпека*. 2006. Т. 5. № 3. С. 80–84.

247. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 5-е вид., доп. і перероб. Київ, 2007. 656 с.

248. Момотенко Т. Д. Правоохоронні органи: поняття і сутність. *Право і Безпека*. 2014. № 4. С. 127–131.

249. Монастирський Г. Л. Теорія організації: підручник. 2-е вид., доп. й перероб. Тернопіль: «Крок», 2019. 368 с.

250. Моніторинг і оцінювання. Заради чого? Яким чином? З яким результатом? Навчальний посібник / Ю. Дукач, З. Кияниця, Й. Конечна-Саламатін та ін. Київ: МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2018. 176 с.

251. Мотиль І. І. Становлення та розвиток внутрішніх функцій української держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 214 с.
252. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навчальний посібник. 2-е вид., виправ. і доп. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2000. 662 с.
253. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 193 с.
254. Мукшименко А. П. Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю за дотриманням прав людини при виконанні кримінальних покарань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 192 с.
255. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 154–157.
256. Нагорна В. В. Щодо проблеми визначення поняття «правоохоронні органи» у правовій науці та законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 44–48.
257. Назар Ю. С. Взаємодія територіальних органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2007. 20 с.
258. Наливайко О. І. Функції права: поняття, класифікація, генезис. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 3. С. 13–18.
259. Нарышкина Н. И. Функционирование тюрем в условиях реформирования уголовно-исполнительной системы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Рязань, 2006. 271 с.
260. Науково-дослідна робота студентів Житомирського агротехнічного коледжу. URL: <https://zhatk.zt.ua/naukovo-metodichna-robota/nauka/naukovo-doslidna-robota/>.

261. Науково-методичні конференції / Науково-методичний центр Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/nmc/metodychna-rada/metodychna-rada-rishennja-metod-rady/>.

262. Науменко С. М. Компетенція експертів як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2019. № 1. С. 49–55.

263. Науменко С. М. Організаційні засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). Т. 2. С. 275–279.

264. Науменко С. М. Завдання експертних установ як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 5. С. 256–261.

265. Науменко С. М. Зміст та особливості повноважень експертів як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 20. С. 207–215.

266. Науменко С. М. Адміністративно-правові засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 203 с.

267. Небава М. І., Ратушняк О. Г. Менеджмент організацій і адміністрування. Частина 1: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2012. 105 с.

268. Невзоров І. Л. Принцип законності правозастосовчої діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 196 с.

269. Нерсисянц В. С. Проблемы общей теории права и государства. Москва, 1999. 420 с.

270. Нікіфоров В. Ю. Захист профспілками соціально-трудоових прав працівників в умовах ринкової економіки (теоретично-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2004. 187 с.

271. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник. Київ: КНЕУ, 2006. 472 с.
272. Общая теория государства и права: Академический курс: в 2 т. Т. 2: Теория права / под ред. М. Н. Марченко. Москва: Изд-во «Зерцало», 1998. 656 с.
273. Овчар І. Реформа судової експертизи відбувається не важче інших системних змін / КНСЕУ. URL: <https://blog.liga.net/user/iovchar/article/30437>.
274. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская АН; Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.
275. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Российская АН, Институт русского языка им. В. В. Виноградова, Российский фонд культуры. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Азъ, 1994. 907 с.
276. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Азъ, 1995. 928 с.
277. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_82.
278. Олійник О. О., Галуцько В. В., Єщук О. М. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 224 с.
279. Органи державної влади України: монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. 592 с.
280. Організація судових та правоохоронних органів: навчальний посібник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / І. Є. Марочкін,

В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін.; за ред. І. Є. Марочкина, Н. В. Сибільової, О. М. Толочко. Харків: Право, 2000. 272 с.

281. Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве: научное издание. Москва: Институт повышения квалификации Российского федерального центра судебной экспертизы, 2005. 264 с.

282. Ортинський В. Взаємодія підрозділів правоохоронних органів України у протидії контрабанді наркотичних засобів: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 884. С. 4–10.

283. Ортинський В. Л. Основи держави і права України: підручник. Київ: «Знання», 2008. 583 с.

284. Осовська Г. В., Осовський О. А. Основи менеджменту: підручник. Вид. 3-є, перероб. і доп. Київ: «Кондор», 2006. 664 с.

285. Оспичев И. М. Методика расследования похищений людей, совершаемых организованными группами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Сургут, 2006. 210 с.

286. Островський С. О. Поняття та функції правоохоронних органів держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки.* 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 46–49.

287. Офіційний сайт Верховної Ради України. Міжнародні документи. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>.

288. Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 209 с.

289. Павленков Ф. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. Санкт-Петербург: Типография Ю. Н. Эрлих, 1907. 714 с.

290. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 418–421.

291. Панасюк О. В. Сутність, особливості та місце державної податкової служби у системі правоохоронних органів України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 39. С. 249–256.

292. Перлін С. Співвідношення судової експертизи та експертного дослідження в діяльності експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 283–287.

293. Петрик В. М., Кузьменко А. М., Остроухов В. В. Соціально-правові основи інформаційної безпеки: навчальний посібник / за ред. В. В. Остроухова. Київ: Росава, 2007. 496 с.

294. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

295. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 203 с.

296. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.

297. Пілюков Ю. О. Використання інформаційних систем в експертних підрозділах МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 22 с.

298. Плигун Ю. С. Функції правоохоронної діяльності: поняття та законодавче закріплення. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 40–44.

299. Побирченко И. Г. Хозяйственная юрисдикция (общее учение). Киев: РИО УВД УССР, 1973. 252 с.
300. Погосян М. А. Визначення поняття «правоохоронна діяльність» і його співвідношення із правозахисною та судовою діяльністю: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 23–28.
301. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.
302. Полянничко А. О. Принципи права: сучасний загальнотеоретичний погляд. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 55–60.
303. Полянський А. А. Зарубежный опыт взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами и возможности его использования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 154-157.
304. Полянський А. А. Понятие и значение взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2016. № 1. С. 209-213.
305. Полянський А. А. Понятие и содержание оценки эффективности взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2017. № 3. С. 202-206.
306. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами : Монографія:
307. Полянський А. О. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 1 (9). Т. 2. С. 42-47.
308. Полянський А. О. Актуальні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Адміністративне право та процес: актуальні*

проблеми та шляхи вирішення : тези доп. учасників наук.-практ. семін. (Харків, 21 лют. 2020 р.), С. 102-103. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200221/article/view/polianskyi

309. Полянський А. О. Гаспарян С. Г., Андренко С. О., Шевцова О. М., Щодо ролі судової експертизи в механізм захисту прав і свобод людини :тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (Харків, 10 груд. 2020 р.) ; Наук.-дослід. Ін-т публ. Політики і соц. Наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 18-23

310. Полянський А. О. До проблеми адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотвотрення та правотворення: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К.: ФОП Кішка І. В. 2021. С. 397-400.

311. Полянський А. О. До проблеми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності*: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 75–77. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/polianskij.

312. Полянський А. О. До проблеми визначення мети, принципів та завдань взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *«Наукові записки. Серія: Право»*. 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 145-149.

313. Полянський А. О. До характеристики підготовчого етапу створення необхідних умов для належної взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 липня 2017 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

314. Полянський А. О. Завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Верховенство права. Верховенство права*. 2017. № 1. С. 214-219.

315. Полянський А. О. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 230-234.

316. Полянський А. О. Засади (Принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система і важливість унормування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2017. Вип. 26. С. 111-117.

317. Полянський А. О. Кадрове забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2019 р.), С. 123-125.
URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20191011/article/view/polianskyi

318. Полянський А. О. Компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Право UA*. 2019. № 1. С. 235-239.

319. Полянський А. О. Критерії оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *«Наукові записки. Серія: Право»*. 2019. Випуск 7. Спецвипуск. С. 236-240.

320. Полянський А. О. Міжнародні норми, що визначають підґрунтя поваги до людської гідності як засади кримінального провадження: філософсько-правовий аспект. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2016. Вип. 24. С. 158–163.

321. Полянський А. О. Місце норм адміністративного права в системі правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука*. 2020. Випуск 3. С. 156-161.

322. Полянський А. О. Напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 189-194.

323. Полянський А. О. Нормотворчість як форма взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

324. Полянський А. О. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право UA*. 2018. №1. С. 237-241.

325. Полянський А. О. Перспективні напрямки вдосконалення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право UA*. 2016. № 1. С. 213–217.

326. Полянський А. О. Поняття організаційних засад забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука*. 2019. Випуск 10. С. 132-140.

327. Полянський А. О. Поняття та система судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Випуск 6. Спецвипуск. Том 2. С. 172-176.

328. Полянський А. О. Проблемні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34-36.

329. Полянський А. О. Рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право и политика*. 2019. № 2. С. 84-87.
330. Полянський А. О. Сутність та значення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 76-80.
331. Полянський А. О. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Право UA*. 2020. № 2. С. 210-215.
332. Полянський А. О. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наше право*. 2020. № 2. С. 216-221.
333. Полянський А. О. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2020. Вип. 22. С. 188-202.
334. Полянський А. О. Щодо правової природи поваги до людської засади кримінального провадження. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2016. Вип. 25. С. 147-154.
335. Полянський А. О. Юридичні гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії *Право UA*. 2016. № 3. С. 210-215.
336. Полянський А. О., Гаспарян С. Г. Щодо питання професійної культури співробітників судово-експертних установ України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15-16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 70-72.

337. Полянський А.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

338. Попелюшко В. О. Функції захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Острог, 2009. 502 с.

339. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Гловченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

340. Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: наказ Генерального прокурора України від 08.02.2021 № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text>.

341. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Б. Винницький, М. Лендшел, Ю. Ратейчак, І. Санжаровський; за ред. І. Санжаровського, Ю. Полянського. Київ: К.І.С., 2007. 79 с.

342. Правознавство: навчально-методичний посібник / В. Галуцько, В. Зубенко, М. Новікова, В. Стратонов, за заг. ред. В. Стратонова. Херсон: Д. С. Грінь, 2015. 320 с.

343. Правоприменение в Советском государстве / под ред. И. Н. Кузнецова, И. С. Самощенко. Москва: Юридическая литература, 1985. 303 с.

344. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.

345. Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України:

наказ Міністерства внутрішніх справ від 09.11.2018 № 900. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1358-18#Text>.

346. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

347. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

348. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19/conv#Text>.

349. Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.1994 № 778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-94-%D0%BF#Text>.

350. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

351. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

352. Про затвердження Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року та Плану заходів щодо її реалізації: наказ Міністерства внутрішніх справ від 15.03.2017 № 229. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS717>.

353. Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС: наказ

Міністерства внутрішніх справ від 18.01.2016 № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-16#Text>.

354. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

355. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 1715.

356. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України: наказ Служби безпеки України від 29.05.2015 № 371. *Офіційний вісник України*. 2015. № 56. Ст. 131.

357. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#Text>.

358. Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією: наказ Генерального прокурора України, Міністра внутрішніх справ України, Голови служби безпеки України, Голови державної податкової служби, Міністра оборони України, Голови Державної митної служби України, Голови Державної Прикордонної служби України, Голови Державної пенітенціарної служби України» від 26.04.2012

№ 43/375/166/353/284/241/290/236.

URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043900-12#Text>.

359. Про затвердження Положення про Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби від 11.08.2010 № 617. *Офіційний вісник України*. 2010. № 68. Ст. 134.

360. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1343. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z!390-15>.

361. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/conv#Text>.

362. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

363. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17/conv#Text>.

364. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

365. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

366. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 1216.
367. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
368. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212.
369. Про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи: проект Закону України від 04.04.2017 № 6285. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=61498.
370. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
371. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
372. Про судово-експертну діяльність в Україні: проект Закону України від 30.03.2017 № 6264. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4U000A?an=390>.
373. Про судово-експертну діяльність в Україні: проект Закону України від 03.10.2017 № 2149-VII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.
374. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/conv#Text>.
375. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text>.
376. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

377. Прокопенко О. Ю. Поняття й ознаки правоохоронної діяльності внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16. Т. 1. С. 50–53.

378. Пугач А. О. Сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної виконавчої влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2010_8_6.

379. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Харків: Консум, 2002. 160 с.

380. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Вид. 9-те зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

381. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Право, 1997. 64 с.

382. Равлюк А. Г. Зміст поняття органу державної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 54–62.

383. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.

384. Развадовський В. Й. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у транспортній сфері України: монографія. Харків: Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ, 2004. 284 с.

385. Ратышевский Ю.М. Организационно-правовые основы взаимодействия органов внутренних дел с органами налоговой полиции с учетом региональных особенностей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1998. 18 с.

386. Резнік О. М. Організаційні основи діяльності правоохоронних органів України із забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія:

Юриспруденція. 2018. Вип. 34. С. 34–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_34_10.

387. Ринкова О. В. Види судово-екологічної експертизи та завдання, що вирішуються в ході її проведення. *Адвокат.* 2011. № 9. С. 34–39.

388. Рітцер Г. Сучасна соціологічна теорія. Нью-Йорк: Макгроу-Хілл, 1988. 464 с.

389. Российская юридическая энциклопедия / под ред. В. П. Бойко. Москва: ИНФРА-М, 1999. 1100 с.

390. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва: Норма, 2005. 656 с.

391. Рудашевский В. Д. Координационное управление – резерв перестройки. Москва: Экономика, 1990. 225 с.

392. Рутьев В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент: навальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.

393. Русецький А. А. Організаційні засади забезпечення взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні. *Науковий вісник ХДУ. Серія Юридичні науки.* 2018. Т. 3. № 2. С. 89–92.

394. Русецький А. А. Правові засади взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів на регіональному рівні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. Вип. 2. Т. 4. С. 248–254.

395. Салтевський М. В. Криміналістика: навчально-довідковий посібник. Київ, 1996. 159 с.

396. Свірідова О. В. Принципи управління взаємодією продуцента та реципієнтів ринкової привабливості. *Маркетинг і менеджмент інновацій.* 2013. № 3. С. 45–52.

397. Селютин А. В. Разграничение подследственности уголовных дел о преступлениях, связанных с легализацией незаконных доходов. *Международное сотрудничество в борьбе с отмыванием доходов,*

полученных незаконным путем: материалы конференции. Москва: АО «ЦентрЮрИнформ», 1999. С. 60–64.

398. Сенякин К. К. Юридическая ответственность. Теория государства и права: курс лекцій. / под. ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юрист, 1997. 543 с.

399. Сердюк В.В. Правовий статус Верховного суду України в системі судової влади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2009. 563 с.

400. Сердюк О. В. Світоглядно-теоретичні засади соціологічного пізнання права у контексті міждисциплінарних досліджень. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 5. С. 230–237.

401. Серета В. В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 18–25.

402. Сєверова Є. С. Представництво за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004. 194 с.

403. Сийплові М. В. Охоронна та правоохоронна діяльність: співвідношення понять та сфер кримінально-правового захисту. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 97–102.

404. Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах-членах НАТО: наук.-практ. огляд / С. О. Любченко, Ю. Ю. Нізовцев, О. А. Парфило; за заг. ред. О.А. Парфила; СБУ; Укр. НДІ спец. техніки та суд. експертиз. Київ: АртЕк, 2015. 56 с.

405. Ситар І. М. Онтологічні функції права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2008. 209 с.

406. Сімакова-Єфремян Е. Проблеми судово-експертної діяльності в нормах чинного законодавства України. *Право України*. 2003. № 11. С. 99–100.

407. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / перекл. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
408. Скоробагатько А. В. Правове регулювання пенсійного забезпечення наукових працівників: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2004. 188 с.
409. Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності / Експертно-дослідна служба України («ЕДСУ»). URL: <https://ua-expert.com/ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/>.
410. Словарь иностранных слов. 18-е изд. Москва: Русский язык, 1989. 624 с.
411. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничук. Київ: Українська радянська енциклопедія, 1974. 776 с.
412. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
413. Словничок юридичних термінів: навчальний посібник / уклад. В. П. Марчук. Київ: МАУП, 2003. 128 с.
414. Словник української мови: в 11 т. Т. 3: З / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. Київ: Наукова думка, 1972. 744 с.
415. Словник української мови: в 11 т. Т. 4: І–М / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ: Наукова думка, 1973. 840 с.
416. Словник української мови: в 11 т. Т. 8: ПРИРОДА-РЯХТЛИВИЙ / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: В. О. Винник. Київ: Наукова думка, 1977. 927 с.
417. Словник української мови: в 11 т. Т. 9: С / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с.

418. Словник української мови: в 11 т. Т. 10: Т–Ф / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда; ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. Київ: Наукова думка, 1979. 658 с.
419. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. Москва, Феникс, 1994. 688 с.
420. Собко Ю. В. Сутність та особливості правоохоронної діяльності як об'єкта координаційної діяльності. *Право і Безпека*. 2009. № 5 (27). С. 112–115.
421. Соколенко О. Л. Адміністративно-правові засади захисту прав громадян у діяльності правоохоронних органів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 460 с.
422. Сокурєнко В. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оборони. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 177–182.
423. Солов'євич І. В. Державна влада в Україні і місце в ній правоохоронної діяльності: конституційно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 1997. 172 с.
424. Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 200 с.
425. Социология. Наука об обществе: учебное пособие / под общ. ред. проф. В. П. Андрущенко, проф. Н. И. Горлача. Харьков, 1996. 688 с.
426. Стародубцев І. В. Визначення основних завдань діяльності судово-експертних установ в Україні на стадії вчинення умисного злочину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренко*. 2012. № 4. С. 306–312.
427. Статут Національного наукового центру: наказ від 16.11.2020 № 3968/5 // Офіційний веб-портал Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». URL: <https://www.hniise.gov.ua/14136-statut.html>.

428. Стеблянко А. В. Критерії оцінювання ефективності взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів. *Правові горизонти*. 2020. № 21 (34). С. 76–81. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78883/1/Steblyanko_kriteriyi_ocinyuvannya.pdf.

429. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

430. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2009. 224 с.

431. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрями їх діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2009. 20 с.

432. Строченко Н. І., Коблянська І. І. Планування і контроль на підприємстві: навчальний посібник для студентів економічного напрямку підготовки денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Суми: СНАУ, 2015. 272 с.

433. Субота С. І. Принципи взаємодії національної поліції і громадянськості. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 32–34.

434. Субочев В. В. Законные интересы. Москва: Норма, 2008. 496 с.

435. Сугак О. В. Адміністративно-правова протидія правопорушенням у сфері господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2020. 238 с.

436. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навчальний посібник / В. С. Ковальський (кер. авт. кол.), В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін.; відп. ред. Я. Кондратьєв. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.

437. Судебно-медицинская экспертиза: справочник для юристов. Москва: Юридическая литература, 1985. 320 с.

438. Судова експертиза та експертне дослідження / Група компаній «Сова». URL: <http://www.sova.ua/ua/holding/expertise/services.html>.
439. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. Київ: МАУП, 2004. 272 с.
440. Сухінін Д. В. Роль оцінювання в діяльності органів місцевої влади: основні принципи, методи та завдання. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 1 (7). URL: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12sdvpmz.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12sdvpmz.pdf).
441. Сухорукова А. Л. Трансформація сучасного поняття «державні органи влади». *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2008. Вип. 13. С. 237–243.
442. Сырых В. М. Логические основания общей теории права: в 2-х т. Т. 1: Элементный состав. Москва: Юрид. Дом «Юстицинформ», 2000. 528 с.
443. Таньчук О. А. Основні підходи до оцінювання ефективності публічного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 3. С. 63–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_3_11.
444. Тацій В. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Загальні проблеми правової науки*. 2012. № 4 (71). С. 3–17.
445. Твердохліб О. С. Формування та розвиток інформаційних державно-управлінських ресурсів України: дис. ... канд. держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2012. 208 с.
446. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50–54.
447. Теорія держави і права: навчальний посібник / С. Бостан, С. Гусарев, Н. Пархоменко та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

448. Теорія держави та права: навчальний посібник / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
449. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
450. Тертышник В. М., Слинько С. В. Теория доказательств: учебное издание. Харьков: Арис, 1998. 256 с.
451. Титаренко В. П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Полтава, 2010. 509 с.
452. Тихомиров Ю. А. Современное публичное право: монография / Ю. А. Тихомиров; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. Москва: ЭКСМО, 2008. 446 с.
453. Тихоміров О. Д., Ведерніков Ю. А. Діалектика змісту та форми правоохоронної діяльності. *Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників ОВС*: збірник наукових праць. Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1995. С. 168–173.
454. Тихонов Ю. А. Теория компетенции. Москва: Изд-во г-на Тихомирова М. Ю., 2001. 352 с.
455. Ткаченко М. С. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії Національного антикорупційного бюро України з іншими правоохоронними органами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2020. 229 с.
456. Ткаченко Н. М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
457. Ткачова О. В. Щодо компетенції та повноважень кримінально-виконавчої інспекції при виконанні покарання у виді виправних робіт. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2010. № 3 (62). С. 296–302.

458. Тополя Р. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень транспортних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. № 6. 2019. С. 183–187.

459. Трофімова Л. В. Організаційно-правове забезпечення діяльності юридичних підрозділів органів державної податкової служби України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Ірпінь, 2003. 203 с.

460. Тюріна О. В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2001. 184 с.

461. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

462. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебник / отв. ред. П. А. Лупинская. Москва: Юристъ; 2003. 797 с.

463. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: научно-практический комментарий / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. Харків, 2005. 968 с.

464. Управління земельними ресурсами: навчальний посібник / за ред. А. М. Третяка. Вінниця: Нова Книга, 2006. 360 с.

465. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь русского языка. Москва: Изд-во «Славянский Дом Книги», 2014. 960 с.

466. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа та гуманістичний вимір: монографія. Харків, 2008. 197 с.

467. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 16 с.

468. Федорчак О. В. Оцінювання діяльності обласних державних адміністрацій на основі збалансованої системи показників. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_10_15.

469. Федотов А. В. Функция государственного органа: к вопросу интерпретации. *История государства и права*. 2009. № 5. С. 5–6.

470. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції України: монографія. Харків, 2016. 511 с.

471. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності Національної поліції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 479 с.

472. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.

473. Філіпенко Н. Є. Співвідношення поняття «взаємодія» і «координація» в теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2009. Спецвип. Ч. 2. С. 79–88.

474. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.

475. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

476. Фіолевський Д. Судова влада і правоохоронна система в Україні: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 324 с.

477. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2003. 20 с.

478. Хазиєв Ш. Н. О Европейской сети судебно-экспертных учреждений. *Адвокат*. 2005. № 8. С. 14–19.
479. Харитоновна О. І. Сучасні ознаки адміністративного права як галузі публічного права. *Виконавча влада і адміністративне право*. Київ: «Ін-юре», 2002. С. 76–83.
480. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен // Современная зарубежная социальная психология (Тексты). Москва: Изд-во МГУ, 1984. С. 82–91.
481. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.
482. Циганов С. М., Троценко А. М. Процесуальні риси взаємодії судового експерта та слідчого на місці події, пов'язаної із застосуванням вогнепальної зброї. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2020/13/31.pdf>.
483. Черезова І. О. Психологічна експертиза: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Бердянськ: БДПУ, 2018. 262 с.
484. Черленяк М. І. Підвідомчість справ господарським судам України України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2008. 221 с.
485. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 419 с.
486. Чиркин В. Е. Основы конституционного права. Москва: Юристъ, 1996. 556 с.
487. Черноус Ю. М., Лопата О. А. Напрями, рівні та форми міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 28–37.
488. Чубоха Н. Співвідношення категорій «форма» та «джерело» права. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 105–110.

489. Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. СПб.: Издание книгопродавца В.И. Губинского, Типография С. Н. Худекова, 1894. 1004 с.
490. Шанський Н. М., Боброва Т. А. Шкільний етимологічний словник російської мови: походження слів. 4-е вид., стереотип. Москва: Дрофа, 2001. 400 с.
491. Шаповал О. А. Місце оцінювання в системі управління персоналом підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. № 10. С. 550–553. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/115.pdf>.
492. Шаршов И. А., Старцев М. В. Педагогическое взаимодействие и общение: категориальный анализ и соотношение // Материалы Всероссийской научно-практической Internet-конференции (25–31 мая 2004 г.). С. 27–32.
493. Шатковська І. В. Адміністративно-правове забезпечення лікарської таємниці в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 202 с.
494. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 4. С. 165–170.
495. Шегда А. В. Менеджмент: навчальний посібник. Київ: Знання, 2002. 583 с.
496. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. Самара: Самарский гос. ун-т., 2004. 218 с.
497. Шепітько В. Ю. Правове регулювання експертної діяльності та тенденції формування єдиного європейського простору в галузі судової експертизи. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2021_tezy_konference%20in%20print5.pdf.

498. Шилов В. В. Цілі та завдання профілактичного напрямку діяльності органів прокуратури. *Наше право*. 2014. № 8. С. 94–99.
499. Шкіря Г. Ю. Законодавче забезпечення участі офіційних спостерігачів у процесі виборів Президента України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 205 с.
500. Шкуропацький О. І. Поняття адміністративно-правового регулювання соціально захисту офіцерського складу Збройних Сил України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. Вип. 20. С. 104–108.
501. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_173.
502. Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз. Харків: Фактор, 2011. 400 с.
503. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
504. Щербаковський М. Причини і зміст присутності експерта у процесуальних діях. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2015. № 3. Ч. 2 (Іunie). С. 89–92.
505. Щодо визначення консультативних послуг: лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 08.04.2011 № 3309. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2011/may/issue-43/article-58558.html>.
506. Юодкайте-Гранскіене Г. Коротка презентація судово-експертної наукової системи Литви. *Ароцкерівські читання: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження видатного вченого-криміналіста, доктора юрид. наук, професора Л. Ю. Ароцкера (м. Полтава, 25 травня 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 31–34.

507. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. 672 с.
508. Юрченко А. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: монографія / А. М. Юрченко, Л. А. Гарбовський, І. І. Башта. Видавництво, 2018. 204 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3800/1/4006_IR.pdf.
509. Юхно О. О. Діяльність транспортної міліції щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2005. 198 с.
510. Явич Л. С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы. Москва: Юридическая литература, 1978. 224 с.
511. Яковлев Я. М. Формализация показателей эффективности судебно-экспертной деятельности. *Проблемы теории судебной экспертизы*: сборник научных трудов. Москва: ВНИИСЭ, 1980. Вып. 44. С. 129–136.
512. Яремчук В. О. Правова регламентація участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 112–120.
513. Ярмак О. М. Поняття сутності взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи. *Право і Безпека*. 2005. № 5'5. С. 46–49.
514. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. Харків: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002. 656 с.
515. Ярошук М. В. Основні підходи до оцінювання ефективності діяльності органів державної влади. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 389–395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_2_63.

516. Яценко І.І. Судова експертиза як об'єкт адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва. *Право і Безпека*. 2020. № 3 (78). С. 96–102.

517. Kozina Zh., Kalinichenko V., Cretu M., Boichuk Yu., Prokopenko I., Ahmetov R., Tararak N., Kutek T., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stasiuk I. Psychophysiological factors of special working capacity in contact command game kinds of sports (rugby on an example). *Research journal of pharmaceutical, biological and chemical sciences*. September-October 2018, 9 (5). P. 665-679.

518. Kozina Zh. L., Prokopenko I. F., Cretu M., Chaika O. I., Ryepko O. A., Osiptsov A. V., Razumenko T. O., Kudryavtsev M. D., Polianskyi A. O., Individual chronobiological regularity in track-and-field sprint. *Pedagogics, Psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 2018; 22 (3): 149-155.

519. Kozina Zh., Sobko I., Ulaeva L., Safronov D., Boichuk Yu., Polianskyi A., Protsevskiy V. The impact of fitness aerobics on the special performance and recovery processes of boys and girls 16-17 years old engaged in volleyball. *International journal of applied exercise physiology*. Vol. 8, No. 1. 2018. P. 2322-3537.

520. Kozina Zh., Goloborodko Ya., Boichuk Yu., Sobko I., Repko O., Bazilyuk T., Prokopenko I., Prokopenko I., Prokopenko A., Tararak N., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stsiuk I. The influence of a special technique for developing coordination abilities on the level of technical preparedness and development of psycho-physiological functions of young volleyball players 14-16 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (3), Art 124. 2018. pp. 1445-1454.

521. Kozina Zh., Lytovchenko M., Safronov D., Boichuk Yu., Chaika O., Shepelenko T., Polianskyi VA., Protsevskiy V., Peretyaha L., Konnova M.

Influence of musculoskeletal system dysfunction degree on psychophysiological indicators of Paralympic athletes. *Sports* 2019, 7, 55. Basel, Switzerland. P. 1-19.

522. Olkhovsky V. O., Grygorian E. K., Myroshnychenko M. S., Kozlov S. V., Suloiev K. M., Polianskyi A. O., Kaplunovskyi P. A., Fedulenkova Yu. Ya., Borzenkova I. V. Morphological features of the uterus in women at different time intervals of the postmortem period as diagnostic criteria for establishing the postmortem interval. *Wiadomości Lekarskie*, VOLUME LXXIV, ISSUE 4, APRIL 2021. Pp. 821-827

523. Uhrovetskyi O., Spitsyna A., Filipenko N., Polianskyi A., Formation of Legal culture among employees of forensic institutions of Ukraine. *Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 року) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 247-252.*

524. Wallace W. *Policy-Making in the European Union*. 4 ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. 272 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами: монографія Харків : Факт, 2020. 396 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Полянський А. О. Перспективні напрямки вдосконалення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право.Ua*. 2016. № 1. С. 213–217.

3. Полянський А. О. Щодо правової природи поваги до людської засади кримінального провадження. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2016. Вип. 25. С. 147–154.

4. Полянський А. О. Юридичні гарантії діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії *Право.Ua*. 2016. № 3. С. 210–215.

5. Полянський А. О. Міжнародні норми, що визначають підґрунтя поваги до людської гідності як засади кримінального провадження: філософсько-правовий аспект. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право*. 2016. Вип. 24. С. 158–163.

6. Полянський А. О. Адміністративно-правові форми та методи взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 42–47.

7. Полянський А. О. Засади (Принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система і важливість унормування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія: Право.* 2017. Вип. 26. С. 111–117.

8. Полянський А. О. Сутність та значення координації взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи.* 2018. № 4. С. 83–87.

9. Полянський А. О. Напрямки взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 189–194.

10. Полянський А. О. Організаційні засади забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право.Уа.* 2018. № 1. С. 237–241.

11. Полянський А. О. Поняття організаційних засад забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука.* 2019. Вип. 10. С. 132–140.

12. Полянський А. О. Поняття та система судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. Вип. 6. Спецвип. Т. 2. С. 172–176.

13. Полянський А. О. Зарубіжний досвід взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Європейські перспективи.* 2019. № 3. С. 230–234.

14. Полянський А. О. Компетенція судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Право.Уа.* 2019. № 1. С. 235–239.

15. Полянський А. О. Критерії оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. Вип. 7. Спецвип. С. 236–240.

16. Полянський А. О. До проблеми визначення мети, принципів та завдань взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвип. С. 145–149.

17. Полянський А. О. Місце норм адміністративного права в системі правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Юридична наука*. 2020. Вип. 3. С. 156–161.

18. Полянський А. О. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Право.Уа*. 2020. № 2. С. 210–215.

19. Полянський А. О. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Наше право*. 2020. № 2. С. 216–221.

20. Полянський А. О. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін.* Харків: Право, 2020. Вип. 22. С. 188–202.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

21. Полянский А. А. Понятие и значение взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2016. № 1. С. 209–213.

22. Полянський А. О. Завдання та функції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 214–219.

23. Полянский А. А. Понятие и содержание оценки эффективности взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами. *Верховенство права*. 2017. № 3. С. 202–206.

24. Полянський А. О. Рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Право и политика*. 2019. № 2. С. 84–87.

25. Полянский А. А. Зарубежный опыт взаимодействия судебно-экспертных учреждений с правоохранительными органами и возможности его использования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 154–157.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Полянський А. О. До характеристики підготовчого етапу створення необхідних умов для належної взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

27. Полянський А. О. Нормотворчість як форма взаємодії судово-експертних установ із правоохоронними органами. *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 15–16 лютого 2017 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

28. Полянський А. О. Проблемні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ 14-15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

29. Полянський А.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних органів. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

30. Полянський А. О. До проблеми взаємодії судово-експертних установ та правоохоронних на міжнародному рівні. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності: тези доповідей учасників*

науково-практичного семінару (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 75–77. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/polianskij.

31. Полянський А. О. Кадрове забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції (м. Харків, 11 жовтня 2019 р.). С. 123–125. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20191011/article/view/polianskyi.

32. Полянський А. О. Актуальні питання адміністративного законодавства, яке регулює взаємодію судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Адміністративне право та процес: актуальні проблеми та шляхи вирішення*: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Харків, 21 лютого 2020 р.). С. 102–103. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200221/article/view/polianskyi.

33. Uhrovetskyi O., Spitsyna A., Filipenko N., Polianskyi A., Formation of Legal culture among employees of forensic institutions of Ukraine. *Сучасні питання криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3 грудня 2020 р.) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 247–252.

34. Полянський А. О. Гаспарян С. Г., Андренко С. О., Шевцова О. М., Щодо ролі судової експертизи в механізм захисту прав і свобод людини. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє*: тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); Науково-дослідний Інститут публічної політики і соціальних наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 18–23.

35. Полянський А. О., Гаспарян С. Г. Щодо питання професійної культури співробітників судово-експертних установ України. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної конференції-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 70–72.

36. Полянський А. О. До проблеми адміністративно-правового регулювання взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ФОП Кішка І. В., 2021. С. 397–400.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

37. Kozina Zh., Kalinichenko V., Cretu M., Boichuk Yu., Prokopenko I., Ahmetov R., Tararak N., Kutek T., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V., Drachuk A., Stasiuk I. Psychophysiological factors of special working capacity in contact command game kinds of sports (rugby on an example). *Research journal of pharmaceutical, biological and chemical sciences*. September-October 2018. № 9 (5). P. 665–679.

38. Kozina Zh. L., Prokopenko I. F., Cretu M., Chaika O. I., Rypko O. A., Osiptsov A. V., Razumenko T. O., Kudryavtsev M. D., Polianskyi A. O., Individual chronobiological regularity in track-and-field sprint. *Pedagogics, Psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2018. № 22 (3). P. 149–155.

39. Kozina Zh., Sobko I., Ulaeva L., Safronov D., Boichuk Yu., Polianskyi A., Protsevskiy V. The impact of fitness aerobics on the special performance and recovery processes of boys and girls 16–17 years old engaged in volleyball. *International journal of applied exercise physiology*. Vol. 8. №. 1. 2018. P. 2322–3537.

40. Kozina Zh., Goloborodko Ya., Boichuk Yu., Sobko I., Repko O., Bazilyuk T., Prokopenko I., Prokopenko I., Prokopenko A., Tararak N., Osiptsov A., Kostiukevych V., Guba A., Trubchaninov M., Polianskyi A., Rostovska V.,

Drachuk A., Stsiuk I. The influence of a special technique for developing coordination abilities on the level of technical preparedness and development of psycho-physiological functions of young volleyball players 14–16 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18 (3). Art. 124. P. 1445–1454.

41. Kozina Zh., Lytovchenko M., Safronov D., Boichuk Yu., Chaika O., Shepelenko T., Polianskyi VA., Protsevskiy V., Peretyaha L., Konnova M. Influence of musculoskeletal system dysfunction degree on psychophysiological indicators of Paralympic athletes. *Sports (Basel)*. 2019. № 7 (55). P. 1–19.

42. Olkhovsky V. O., Grygorian E. K., Myroshnychenko M. S., Kozlov S. V., Suloiev K. M., Polianskyi A. O., Kaplunovskyi P. A., Fedulenkova Yu. Ya., Borzenkova I. V. Morphological features of the uterus in women at different time intervals of the postmortem period as diagnostic criteria for establishing the postmortem interval. *Wiadomości Lekarskie*. APRIL 2021. Vol. LXXIV. Iss. 4. P. 821–827.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ**Міністерство освіти і науки України****Сумський державний університет****ЗАТВЕРДЖУЮ**

Перший проректор

Сумського державного університету

С.В. Леонов

« 09 » квітня 2021 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – в.о. завідуючого кафедри АГПФЕБ, д.ю.н., доцент Кисельова О.І.

Члени комісії – д.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Резнік О.М.;

- к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження здобувача Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право і процес», «Адміністративна відповідальність», «Криміналістика», «Судові та правоохоронні органи України» кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного,

господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного дослідження здобувачем Полянським Антоном Олександровичем «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення сутності, змісту та особливостей взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, мають комплексний характер та використовуються під час проведення лекцій, семінарських і практичних занять кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право і процес», «Адміністративна відповідальність», «Криміналістика», «Судові та правоохоронні органи України».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

О.І. Кисельова

Члени комісії

О.М. Резнік

М.В. Колеснікова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
 доктор юридичних наук,
 старший науковий співробітник

М. В. Завальний

2021 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади
 взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами»,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі
 спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове
 право; інформаційне право у правотворчу діяльність
 Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук**

Комісія у складі:

голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Завальний Михайло Володимирович;

члени комісії:

- заступник директора Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;
- вчений секретар Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, доцент Кухарев Олександр Євгенович,

цим Актом засвідчують, результати дисертації Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право спрямовані на: визначення системи судово-експертних установ та правоохоронних органів; розкриття завдань та функцій судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії; окреслення компетенції судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії; встановленню юридичних гарантій та меж юридичної відповідальності судово-експертних установ та правоохоронних органів як

суб'єктів взаємодії; узагальненню рівні взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами та інші використовуються Науково-дослідним інститутом публічної політики і соціальних наук під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства.

Пропозиції Полянського Антона Олександровича щодо оптимізації критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, визначенню перспектив вдосконалення координації діяльності судово-експертних установ з правоохоронними органами взято за основу для підготовки відповідних пропозицій та зауважень до адміністративного законодавства.

Результати дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правоохоронного та судово-експертного законодавства.

Члени комісії:

Two handwritten signatures in blue ink. The top signature is for A. E. Golubov and the bottom signature is for O. E. Kухарев. Each signature is written over a horizontal line.

А. Є. Голубов

О. Є. Кухарев

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший заступник директора
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр УГРОВЕЦЬКИЙ

8 квітня 2021 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право у практичну діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Комісія в складі:

1. Сімакової-Єфремян Елли Борисівни, заступника директора з наукової роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі – ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»), доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника;
2. Богданюка Ігоря Васильовича, завідувача лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата юридичних наук, старшого дослідника;
3. Хоши Вадима Віталійовича, завідувача відділу аспірантури та докторантури ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата юридичних наук, старшого дослідника

— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право використовуються у практичній діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Зокрема, під час: окреслення мети, принципів та завдань взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами; визначення системи судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії; встановленню юридичних гарантій та меж юридичної відповідальності судово-експертних установ та правоохоронних органів як суб'єктів взаємодії; окреслення організаційних засад забезпечення взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» у практичну діяльність ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» забезпечило розширення науково-методичного інструментарію під час опрацювання предмету та меж судово-експертної діяльності.

Пропозиції дисертанта щодо удосконалення критеріїв оцінювання ефективності взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами, визначення перспектив вдосконалення координації діяльності судово-експертних установ з правоохоронними органами взято за основу для підготовки відповідних методичних рекомендацій.

Результати дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ.

Члени комісії

Елла СИМАНОВА-СФРЕМЯН

Ігор БОГДАНЮК

Вадим ХОША

ЗАТВЕРДЖУЮ

Відповідальний секретар

Кримінологічної асоціації України

доктор юридичних наук, професор

Олексій ЛИТВИНОВ

Литвинов 2021 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України

Комісія у складі:

- 1. Яценка А. М.** – доктора юридичних наук, професора, члена Кримінологічної асоціації України.
- 2. Кондратова Д. Ю.** – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.
- 3. Шевчук Т. А.** – кандидата юридичних наук, члена Кримінологічної асоціації України.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження, Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» використовуються у наукових дослідженнях Кримінологічної асоціації України.

Зокрема при: 1) уточненні сутності та змісту правопорушення як об'єкту кримінологічного дослідження; 2) визначенні профілактичних повноважень суб'єктів протидії правопорушенням; 3) характеристиці правових засад взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами; 4) окресленні системи суб'єктів взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами; 5) визначенні перспективних напрямів використання в Україні зарубіжного досвіду взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами; 7) розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правоохоронного законодавства.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» в наукову діяльність Кримінологічної асоціації України забезпечило розширення науково-методичного інструментарію кримінологічного дослідження нормативно-правових актів, які регулюють діяльність судово-експертних та правоохоронних органів.

Результати дисертаційного дослідження Полянського Антона Олександровича «Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового регулювання правоохоронної діяльності та судово-експертної діяльності.

Члени комісії:

 Андрій ЯЩЕНКО

 Дмитро КОНДРАТОВ

 Тетяна ШЕВЧУК

« 06 » 04 2021 р.